STUDIA

UNIVERSITATIS PETRU MAIOR

HISTORIA
2017

TÎRGU MUREŞ

2017

EDITORIAL BOARD

Cornel Sigmirean (Editor-in-Chief)
Giordano Altarozzi (Deputy Editor)

Scientific Advisory Board

Corina Teodor
Alessandro Vagnini

Managing Editors

Georgeta Fodor
Maria Tătar-Dan

Editors Emeritae

Vasile Dobrescu

SCIENTIFIC COMMITEE

Ioan-Aurel Pop, Member of the Romanian Academy
Mihai Bărbulescu, Correspondent member of the Romanian Academy
Keith Hitchins, Champaign-Illinois University, Urbana, Honorary Member of the Romanian Academy
Dennis Deletant, University College of London
Harald Heppner, History Institute of Graz
Trencsenyi Balázs, Central European University Budapest
Liviu Maior, University of Bucharest
Antonello Biagini, Sapienza University of Rome
Anatol Petrencu, Moldova State University
Ion Negrei, Institute of History, State and Law of the Academy of Sciences, Chişinău

ISSN 1582-8433
eISSN 2286-4214
Published by
"Petru Maior", University Press, Tîrgu Mureş, România, 2017
Str. Nicolae Iorga, nr. 1
540088, Tîrgu Mureş, România
Tel./Fax. 0040-265-211838
e-mail:studia.historia@science.upm.ro

2017

STUDIA UNIVERSITATIS PETRU MAIOR
SERIES HISTORIA

CONTENTS- SOMMAIRE - INDICE
Studii - Studies

Fábián István, *"Bellator equus". The Combat Effectiveness of the Roman Republican Cavalry* 5

Diana Iancu, *Considerations about Oradea's Fortress in Paul Rycaut Writing*.. 11

Corina Teodor, *Istoriografia română ardeleană şi discursul național sub semnul romantismului* 21

Gheorghe Bichicean, *De ce nu a fost „Frăția" o lojă masonică - Critica izvoarelor şi abordarea comparată a societăților secrete*.....43

Georgeta Fodor, "*The Unwomanly Face of War": The Great War through the Eyes of Romanian Women* 57

Cornel Sigmirean, *1918: Aspirations and National Endorsements*.....71

Aurica Sîngeorzan, *Fără soț şi fără tată, jertfe de război. Văduve, orfani şi invalizi în Transilvania după „Marele Război" (Studiu de caz: Valea Someșului Mare)* 85

Maria Tătar-Dan, *Issues in Romanian Popular Culture: Fashion, Leisure and Morals in the Interwar Religious Press*.....99

Vlad Mihăilă, *Frumusețea în slujba națiunii: Nadejda Oculici de Kosarini şi primele concursuri „Miss România"* 109

Andrei Dipse, *The Romanian Repression System between Randomness and Prophylactic Action* 129

Cristian Ioan Ciula, *Imaginea monarhiei în presa comunistă (1948-1974)*.. 145

Valentin Maier, *Centrul universitar Târgu Mureş în perioada comunistă*.....157

Mihaela Daciana Natea, *Protecting Traditional Knowledge through Historical Arguments*.....173

Reviews - Recenzii şi Note de Lectură

T. Szabó Csaba, *Erdélyi régészet*, Cluj, Editura Exit, 2017, 208 pp. (Fábián István). 179

La place des femmes dans l'historie. Une historie mixte, coord. G. Dermenjian, I. Jami, A. Rouquier, F. Thebaud, Paris, Belin, 2010, 416 pp. Prefață de Michele Perrot (Fodor Georgeta) 182

"BELLATOR EQUUS". THE COMBAT EFFECTIVENESS OF THE ROMAN REPUBLICAN CAVALRY

Fábián István*

Abstract

This paper has as to present a history of the Roman republican cavalry from aspect of combat effectiveness. The conflicts of the mid-Republican era (especially the Punic wars) had a strong impact on the evolution of the cavalry. From a rather effective force, under the impact of disasters inflicted by Hannibal the Roman cavalry underwent a long series of changes: from the light equipment to the sturdier chainmails, shield, and javelins. Subsequently the cavalry tactics changed and due to these aspects the Romans managed to defeat their worst adversaries and to emerge as the new Mediterranean "superpower".

Keywords: *Cavalry; Equipment; Tactics; Battle; Cannae*

From the strictly military point of view, assessing the Roman cavalry's combat effectiveness the results are contradictory: as we could see ancient and modern historians alike stressed out the weakness of the cavalry, more precisely the lack of effectiveness, and tried to explain from political and logistical (equipment) point of view. On the other hand, as McCall, asserted "Standards of effectiveness for ancient combat are not relative. An effective combat army was one that could regularly achieve its defined combat objectives – objectives that contributed directly to the army's victory(…)The most important measure of effective cavalry was its ability to help defeat the enemy's close-order infantry formations ( ) While an effective ancient cavalry force would perform important functions apart from fighting in pitched battles - harassing enemy marches, attacking foragers, screening troop movements, and reconnaissance - harming enemy infantry formations was the most important role for the cavalry. Other tasks might be necessary for winning a war or preparing for a battle, but once the battle had begun, the most important task a cavalry unit could perform was harming and defeating enemy infantry"[1]. Question is: how Roman cavalry could be effective in destroying well trained infantry arranged in a close order? McCall (and not only him) stresses out the role of the human factor: on a battlefield the great problem is not with the fighting units but with those who are in standby, waiting to be engaged in fight. These infantrymen, being at a short distance from the battlefield, "suffered great amounts of stress, watching the fighting, hearing and seeing the wounded and the dying only several paces away, and yet, because they remained inactive, having no outlet for that stress. The psychological pressure of watching and waiting for one's turn to

* Lecturer, PhD., "Petru Maior" University, Tîrgu Mureş, Romania

[1] Jeremiah Mc Call, *The Cavalry of the Roman Republic,* Routledge, London – New York, 2002, p. 16.

fight could cause formations to disintegrate"[2]. And that was the moment of battle which caused the greatest number of victims: once the infantrymen left the safety of a close formation, they were completely exposed the still organized enemy. That is why, as Goldsworthy asserted, the presence of an effective protective force, like the cavalry, was more than necessary: the cavalry could move "faster than the infantry so that an army with a strong infantry but outnumbered in cavalry, always faced the danger of being outflanked (...) and an attack in the flank or rear was the quickest way of breaking up an army"[3]. And that is how the effectiveness of the cavalry can be somehow measured: not by physical strength but by moral impact. The cavalry had to "persuade the infantry to run away before they had reached them, frightened by their appearance and noise. A man, unless of exceptionally strong nerves or very familiar with horses, would normally move out of the way of a galloping horse"[4]. Ultimately, the difference between defeat and victory consisted in the cavalry's ability to disrupt closed infantry formations and to slaughter as many infantrymen as possible in the process. That is why Jarmowitz rightfully stressed out that "The charge was but the last act in a complex procedure of training and drill that could easily go wrong in an instant. Mounted attack was an intricate combination of courage, bravado, skill, and occasion. It was as much a triumph of the will, both human and animal, as it was a shrewd bit of timing or maneuver"[5]. This aspect could be seen in the conflict between Carthage and Rome: seen by many (military) historians as a classic conflict between two types of warfare, pedestrian and cavalry, Roman cavalry was subjected to criticism. Considered weak because of the lack of good commanders and the lack of stirrups this hindered the cavalryman (although other ancient military cultures managed to surpass this problem); the conflict with Hannibal revealed for the Romans the necessity of using auxiliary/mercenary from peoples who were skilled cavalryman. Beside this, more or less correctly, Dixon and Pattern identified another problem: "(...) the legionary cavalry were chosen purely on a qualification of wealth, rather than horsemanship (...) however, wealth and horsemanship were likely to have gone hand-in-hand, since youths from such a background were generally given riding instruction"[6]. Relying on McCall's assertion about the standards of effectiveness it is obvious that an effective cavalry force is one that "had to defend the flanks of its own infantry formations from cavalry assault while also seeking to assault the flanks of enemy infantry. In both roles an effective cavalry force had to be able to neutralize enemy cavalry"[7]. In obtaining effectiveness a cavalry unit should/could employ three aspects: equipment, flexibility and motivation. Many authors emphasized that the

---

[2] *Ibidem*, p. 17.
[3] Adrian Keith Goldsworthy, *The Roman Army at War. 100 B.C-A.D. 200*, Clarendon Press, Oxford, 1996, pp. 228-229.
[4] *Ibidem*, p. 231.
[5] Roman Jarymowytz, *Cavalry from Hoof to Track,* Praeger Security International, Westport, Connecticut, London, 2008, p. 10.
[6] Karen Dixon – Pat Southern, *The Roman Cavalry. From the First to the Third Century AD*, B.T. Batsford Ltd. London, 1992, p. 21.
[7] McCall, *op. cit.*, p. 24.

Greek/Macedonian cavalry was the one who obtained high percentage on all aspects: had a rather good protection with distance and close-combat weapons, had many tactical options (in combination with light infantry) and had a great unity being members of the same social class. And what is the situation in the case of the Roman Mid-republican cavalry? In analyzing its effectiveness, a comparison with its contemporary unit types must be made. If we are to analyze the impact of the Roman horsemen, we have to take into account McCall's assertion: "The most important issue concerning Roman cavalry equipment is the transition from light arms to heavy arms. At a certain point in history, the Roman cavalry adopted body armor, sturdier shields and stronger spears (...) after the transition the Roman cavalrymen were armed as well as any ancient Mediterranean cavalry, save for the thoroughly metal – clad *cataphracti* of Syria"[8]. The main issue is *when* the Romans sensed that their cavalry is no longer adequate in confronting other state's cavalry units? Some historians link the changing of equipment with the battle of Magnesia (189 B.C.); others prefer The Second Punic War as a reaction to the defeats from Trasimene and Cannae. The description given by Polybius[9], "the only authority to describe the transition"[10] gives a precious insight on two aspects: first the equipment of the cavalry before the transition with all its setbacks especially in hand to hand combats. Secondarily, it opened the way for analysis of the Roman battle tactics: "the poor quality of early Roman cavalry arms (...) clearly did not stop the cavalry from seeking out close – combat. Nevertheless his (Polybius's – n.a.) claim that the Romans adopted heavier armor because they wished to be better protected in battle is sound"[11]. It's clear that Romans had to decide between mobility and poor protection or greater protection and less agility (especially that they had no stirrups). Once they decided for a greater protection, which seems normal if we take into account the need to protect themselves against enemy projectiles and blows, it does not mean "that all cavalry troopers would wholeheartidly welcome the trade-off balance and agility for greater protection"[12]. Balance and agility meant in fact the capacity of dismounting, if the situation imposed it, and remounting easily in battle. Polybius gives us the best examples when reffering to this ability as it can be observed in the following. The change of the Roman cavalry's equipment, and subsecvently its battle effectiveness, took place probably sometimes around 220-200 B.C., because in this century the Romans confronted: "three enemies to whom, most historians have happily attributed far stronger cavalry traditions and generally superior aptitude for cavalry warfare; the Celts, Pyrrus of Epirus with his Macedonian - style army, and the Carthaginians"[13]. The Celts, described by Plutarch, as "most excellent fighters on horseback, and were

---

[8] *Ibidem*, p. 26.
[9] Polybius VI, 25.3-11, *Histories,*
http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Polybius/6*.html
(Accessed: 25th January 2017)
[10] McCall, *op. cit.*, p. 27.
[11] *Ibidem*, p. 30.
[12] *Ibidem.*
[13] Philip Sidnell, *Warhorse. Cavalry in Ancient* Warfare, Continuum UK, London, 2006, p. 157.

thought to be especially superior as such"[14], usually carried oval or circular shields, spears, long swords and chainmail (invented around 300 B.C.). Despite the denigration of the Roman writters many pieces of cavalry eqipment were adopted by the Romans (like the horned saddle, long sword, and the chainmail), moerover the Celts provided a large number of cavalry troopers to the Roman army[15].

The cavalry of King Pyrrus, landed in Italy at the request of the Greek colony of Tarentum and, posed new challenges for the Roman horsemen: basically the Epirot army was a Hellenistic one, with the heavy infantry (armed with 6 meter long *sarissae*) in the middle of the formation and the cavalry units on the flanks. The later were of two tipes: the Thessalian heavy cavalry and the "Companions" cavalry (modelled by Alexander the Great and usually was lead by the king himself). At the battle near Heraclea (280 B.C.) actually the Roman cavalry performed unexpectedly well even against the more heavily armed Thesallian cavalry and eventually was beaten only when Pyrrus was able to put his elephants to use and attacked the flanks of the Roman cavalry. Actually it was the first encounter between the Roman war-horse and the war-elephant and it is clear that the presence of the elephant created "a temporary tactical advantage centered on shock and momentum. The exotic smell also terrified European horses"[16].

Eventually, Pyrrus was defeated in 275 B.C. at Maleventum (renamed by the Romans after the victory to "Beneventum") but it seems that nor Roman or Epirote cavalry took part in the battle (or their role was too insignificant to be mentioned in historical sources). Between 275 and 218 the Roman cavalry played a decisive role in defeating the Gauls in Northern Italy, thus managing to enforce a respectable position between the cavalry units of the time.

The Carthaginians were without any doubt the sternest enemy that confronted the Roman republic, and its cavalry forces. "Between 218 and 216 the Roman cavalry suffered three major defeats in as many years, more than in the whole of the previous of following century. At the Trebia River and Cannae the cavalry's defeat enabled the Carthaginians to slaughter entire Roman armies"[17]. The terror inflicted by the Carthaginian cavalry after Cannae among the Roman troops is strongly based in the "lack of confidence in the Roman cavalry"[18]. This lack of confidence is unterstandable if the previous performances of the Roman cavalry are taken into consideration. During the first confrontations, the Roman cavalry accomplished well its recoinassance and skirmishing missions against Hannibal's army but, at the cavalry battle at Ticinius the Numidians mangaged to inflict a serious defeat on the Roman cavalry (even though in the first stages of the battle, the latter proved to be a tough adversary for Hannibal's horsemen). Actually the defeat is unterstandable if we take into

[14] Plutarch, *Marcellus,* c.6.4. http://penelope.uchicago.edu/Thayer/e/roman/texts/plutarch/lives/marcellus*.html (Accessed: 15th December 2017)
[15] Sidnell, *op. cit.*, p. 163.
[16] Jarymowytz, *op. cit.*, p. 17.
[17] Mc Call, *op. cit.*, p. 34.
[18] *Ibidem*, p. 34.

account the fact that Numidians "were possibly the most accomplished riders of the ancient world, riding bareback and without even a bridle (...) the rider wore no armour, but each carried a light leather shield and several javelins"[19]. Even though the Roman and Numidian cavalry had more or less the same equipment, the superior tactics (hit and run) of the latter allowed the total control of the battlefield. The situation repeated itself at Ticinius where alrealdy in the early stages of the battle the Carthaginian cavalry "easily stripped the Romano-Italian cavalry from the infantry's flank"[20]. These two battles can be considered as the tactical precursors of Cannae (216) one of the greatest defeats in the Roman military history. Here, even though the Romans choose the battleground, the space was not very suitable for the Roman cavalry which from the beginning adopted a defensive posture, its primary target being to guard the flank of the infantry and not to assault the enemy flank. Than in the course of the battle the Roman horsemen performed a rather interesting action: the dismounted and fought as infantrymen. Even though Polybius stated that this was a current action of the cavalrymen it proved that actually the Romans (maybe affected by the two previous defeats) didn't trusted their mounted abilities. Having no room to maneuver and being lightly equipped, the horsemen were slaughtered by the Spanish and Gallic cavalry (which was heavier equipped than the Numidian or Roman cavalry and was used as shock cavalry). A paradigm for perfect interaction between different army units, and one of the most decisive battles at tactical level, Cannae also brought the bad reputation of the Roman cavalry. As an immediate social effect, according to Titus Livius[21], in 216 the censors "took back the horses of those in receipt of the *equo publico* as they were judged to have abandoned the state. It is unclear wheter this is to be unterstood literary, or rather that the censors took back the *aes equestre* and the *equites* continued to serve as cavalry on their own horses (...) These are the last references to a definite connection between possession of an *equus publicus* and service in the cavalry. In the future the cavalryman was obliged to provide his own horse and was compensated if it was lost in combat"[22]. It seemes, that between 216-211 the Roman cavalry tried new equipments and tactics in a desperate race against time and the "ghosts" of disasters of Trebia, Ticinius and Cannae. In 211, at the siege of Capua, a new approach was made: each cavalryman took a light infantry soldier (*velites*) on horseback within the range of the enemy. After dismounting the *velites* charged the enemy on foot while the cavalry followed with a charge. This was also the time when, cavalrymen changed their equipment using chainmail, sterner shield and javelins. These changes were realized due to a cavalry officer who survived Cannae: Publius Scipio. He not only changed the equipment of the cavalrymen but, "he gained the much

---

[19] Sidnell, *op. cit.*, p. 172.
[20] McCall, *op. cit.*, p. 35.
[21] Titus Livius, *Ab Urbe condita*, 24.18.6.
http://www.thelatinlibrary.com/livy/liv.34.shtml#18 (Accessed: 11th January 2018)
[22] Philip Sabin, Hans van Wees and Michael Whitby (ed.), *The Cambridge History of Greek and Roman Warfare. Volume I: Greece, the Hellenistic World and the Rise of Rome,* Cambridge University Press, 2008, pp. 354-355.

needed support of the Numidians with their highly skilled horsemen"[23]. Thus in 202 B.C. at Zama, Scipio defeated Hannibal.

One the hard lessons of the Punic wars was the need for an adequate cavalry force but, a whole century passed before foreign cavalry troops were employed in the Roman army. These cavalrymen were either mercenaries or came from allied states, and beside of being far better riders than the Roman were, eventually they caused the dissparition of the legionary cavalry last mentioned in the Jugurthine war (111-105 B.C.) Only in the first century A.D. the legionary cavalry will re-emerge but, in a different form[24].

In the first century B.C. the recruitment of native troops in campaigns became a habit, and they "were given the collective name of *auxilia*, a term which literally means 'help'. Once Rome realized that this was an effective method of remedying the apparent armament and skill deficiencies of the army, it was adopted on an ever increasing scale (...).They were originally commanded by native leaders, but by the late first century AD, the majority of commanders were young men of equestrian status"[25].

[23] Dixon - Southern, *op. cit.*, p. 21.
[24] *Ibidem*, p. 22.
[25] *Ibidem*.

CONSIDERATIONS ABOUT ORADEA'S FORTRESS IN PAUL RYCAUT WRITING

Diana Iancu*

Abstract

In this paper we present some aspects of the history of the Oradea fortress reflected in Paul Rycaut book about the history of the Turks. In 1660 it was conquered by the Ottoman Empire. After 32 years, when the Oradea fortress was a pashalac residence, the Austrian troops conquered the city and the fortress after a long siege. Oradea has thus returned to the sphere of the Christian world. Requires our attention the letter addressed by the Turks to the Emperor of Austria, when they surrendered. We introduce into the scientific circuit an engraving made by GIUSEPPE MARIA MITELLI, which illustrates the conquest of the city of Oradea in 1692. Oradea fortress was in those times a very important strategic point, which was why it was so coveted by the great powers. In 1660 the Turks wrote to the Sultan Mehmed IV "Oradea was conquest, Transylvania rested without heart".

***Keywords**: Oradea; Paul Rycaut; Donath Heissler; Giuseppe Maria Mitelli; Ottoman Empire*

In this paper, we focus on some aspects related to the siege of Oradea' fortress in 1692, when the Turks lost the fortress in favour of the Austrian troops. Our study is based on a writing of Paul Rycaut, named *The history of the Turks Beginning with the year 1679. Being a full relation of the last troubles in Hungary, with the sieges of Vienna, and Buda, and all the several battles both by sea and land, between the Christians, and the Turks, until the end of the year 1698, and 1699. In which the peace between the Turks, and the confederate Christian princes and states, was happily concluded at Carlowitz in Hungary, by the mediation of His Majesty of Great Britain, and the States General of the United Provinces. With the effigies of the emperors and others of note, engraved at large upon copper, which completes the sixth and last edition of the Turks*[1].

Paul Rycaut's book was dedicated to the Majesty William III. King of *Great Britain, France* and *Ireland,* "Defender of the Faith".

---

* Specialist in Museography, PhD., The City and the Fortess Museum, Oradea, Romania

[1] Paul Rycaut, *The history of the Turks: beginning with the year 1679: being a full relation of the last troubles in Hungary, with the sieges of Vienna, and Buda, and all the several battles both by sea and land, between the Christians, and the Turks, until the end of the year 1698, and 1699: in which the peace between the Turks, and the confederate Christian princes and states, was happily concluded at Carlowitz in Hungary, by the mediation of His Majesty of Great Britain, and the States General of the United Provinces: with the effigies of the emperors and others of note, engraven at large upon copper, which completes the sixth and last edition of the History of the Turks*: in two vol. in folio, Printed for Robert Clavell, in St. Paul's Church-Yard, and Abel Roper against St. Dunstan's Church in Fleetstreet, London, MDCC [1700].

Paul Rycaut (1628-1700) was an able diplomat, poet, translator and administrator. In 1661, he became secretary of the British Embassy at Constantinople and then consul of the Levant Company at Smyrna.

He wrote several books regarding the history of the Ottoman Empire.

The author reports the history of the Ottoman Empire beginning with the year 1679. He describes the main events until the year 1699.

He wrote much information about the fortress of Waradin (Oradea). The author mentioned about the Ottoman siege of the fortress in 1598 that failed[2].

In 1660 the Ottoman Empire, reigned by the sultan Mahomet IV, has conquered the fortress of Waradin. On 27 august 1660, those 300 defenders, that were still alive, have surrendered the citadel, to Ali Pasha. They synthesized their claims in eight points.

1. Excepting the Oradea fortress and its belongings, other fortresses and castles would not be occupied.
2. Those who wished to remain in Oradea would be able to preserve their property and rights according to the laws of the Principality of Transylvania. Those who could not stay at that moment would have the right to return.
3. They would have enough time to leave and would receive enough transport carts. At the exit of the city they would not be defrauded by the Turkish armies. They would be accompanied to Cluj, and for the avoidance of any hostilities, the janitors would be removed from the city until the withdrawal.
4. The Turks would not touch the goods of those who had left. The archive of the Capital of the city and its documents would be preserved to be returned to the Principality.
5. The printing press would also be kept. The copies of the Bible printed during the siege, as well as the other books, would be given to the printers when they returned for them. Until then, they would be kept with great care.
6. Those persecuted during Gheorghe Rákóczi II would not only be able to keep their goods, but in any of the cities of the Turkish kingdom they would not pay any tax.
7. The besieged should not be accused, for surrendering the fortress, by anyone; even Ali Pasha would intervene to be compensated for their lost goods.
8. Because of the loss of Oradea, Ineu, Caransebeş, Lugoj, Transylvania had decreased considerably, everything would be done to reduce the tax of the Principality towards the Ottoman Empire[3].

   The conquest of Oradea, on August 27, 1660, revealed the Ottoman's plans to prevent Habsburgs from intervening in Transylvania. The control of Transylvania was an essential component of the foreign policy promoted by the Ottoman Empire[4].

---

[2] *Ibidem*, p. 218.

[3] Liviu Borcea, Gheorghe Gorun (coord.), *Istoria Oraşului Oradea*, Ediția a II-a, Oradea, Editura Arca, 2007, p. 146.

[4] Florina Ciure, *Relațiile politice dintre Veneția şi Transilvania în secolele XVI-XVII*, Oradea,Editura Muzeului Țării Crişurilor, 2013, p. 132.

In the letter sent to Sultan Mehmed IV by the commander of the Turkish army, Köse Ali Pasha wrote: "Oradea was conquered, Transylvania lost it's heart"[5].

Regarding the loss of Oradea Citadel, Alvise Molin, wrote the following: "Because of this great loss, we must complain about all Christianity because the Turks gained too many benefits"[6].

After the conquest of Oradea Fortress, the Ottomans occupied the main towns and villages in the county (Beiuş, Sâniob, Pomezeu, Şinteu, etc.)[7].

By conquering Oradea, it was intended to establish a chain relation between the towns that were residences of pashalik[8]: Belgrade-Timisoara-Oradea-Eger[9].

For 32 years the fortress and the town of Waradin was under Turks' occupation.

Mathias Bernath considers that the conquest of Waradin determined the Imperials to interfere with troops. Oradea fortress was a very important strategic point that dominated the access in the Principality of Transylvania.

The peace of Vasvár (10 August 1664) included the right to organize Oradea as vilayet. Transilvania became a vassal state of the Ottoman Empire.

After the relief of Vienna and the victorious battle for Austrians at Kahlenberg, the war between Austria and Turkey moves on the East of Europe.

In 1688 the war with France broke out, which is why the Empire moves its sphere of interest to the West, for a while[10].

The Imperials were convinced that without the conquest of Transylvania, Hungary could not be defeated[11].

The first contact of Bihor with the Habsburg armies took place in the winter-spring of 1685-1686, the first fortress that was conquered was the Sâniob (February 1686)[12].

Regarding the year 1688 the Imperials tried to block the fortress of Waradin, but the Garrison being strong within, the Turks made frequent excursions with two hundred horses, and a thousand janisarie, and frequently brought provisions into the town. Managed this way by the Pasha

---

[5] Doru Marta, *Cetatea Oradiei. De la începuturi până la sfârşitul secolului al XVII-lea*, Oradea, Editura Muzeului Ţării Crişurilor, 2013, p. 52.

[6] Florina Ciure, *Cucerirea Oradiei de către otomani (1660) în surse veneţiene contemporane*, in "Crisia", 2015, p. 114.

[7] *Ibidem*, p. 115.

[8] It seems that this term was used first by Paul Rycaut.

[9] Liviu Borcea, *Bihorul Medieval: oameni, aşezări, instituţii*, Oradea, Editura Arca, 2005, p. 279.

[10] Barbu Ştefănescu, *Lumea rurală şi criza agrară din Crişana la cumpăna veacurilor XVII-XVIII*, in "Crisia", 1992, p. 121.

[11] Mathias Bernath, *Habsburgii şi începuturile formării naţiunii române*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1994, p. 50.

[12] Mihai Georgiţă, *Asediul Cetăţii Oradea (1691-1692)*, in "Crisia", 2001, pp. 71-100.

and others commanders the fortress of Oradea hold out until the year 1692[13].

The resumption of the Austrian offensive on the eastern front, materialized among other things in the conquest of Oradea in 1692, especially after the Ryswik peace on 20 September 1697, led to the decisive victory achieved by Eugene of Savoy at Zenta on September 11, 1697[14].

Paul Rycaut describes the state of the fortress. He writes that, in 1689, the General Corbelli found the citadel „in good repair, encompassed on one side with a ditch full of water, fortified with palisades, and on the other side with the River Geresch (Crişul Repede)" situated in a convenient place, in order to cut off all communication between Waradin, and the towns streightned by blockades. Corbelli put a Garrison of 200 Hussars under and after this action returned to his camp[15].

In July 1691, the Oradea fortress was surrounded, and on October 14, military operations began under the command of Margraf Wilhelm Ludwig de Baden. The siege began with the battle for Olosig, which was conquered on October 16, after some artillery bombing, and in the days that followed, the Austrian forces crossed Crişul Repede. The organization of the siege was also boosted by the arrival of General Heissler in Oradea, as well as 2000 Serbian soldiers, quickly used in the siege. The Conquest of New Town represented a new step towards the complete isolation of the fortress of Oradea.

On October 23, the city was destroyed by the attackers, so the Ottomans gave up withdrawing from the city in the fortress. Bombs were chained for eight days, but the Turks refused to surrender. In the autumn of 1691, the Imperials carried out intense works of fortifications, trenches, etc. The near-winter, but also many shortcomings in the supply of its troops, led General Heissler to postpone the decisive assault in the spring of next year[16].

Own to it's position Crişana was in the sphere of contact, interference of the Turkish-Austrian interests.

Donath Heissler had a great contribution to the victory of Habsburg Empire, in 1692. He was deeply involved in the conflict between the Austrian and Turkish empires.

He was born in 1648 and died at Szeged on 1 September 1696.

He fought bravely in the Battle of Vienna in 1683 and continued to distinguish himself in the battle over the following years. In 1684, he defeated the rebels commanded by Imre Thököly, followed by a victory over a Turkish regiment at Székesfehérvár. In 1684, he relieved Vác, subjugated Arad and defeated Turkish forces, which were defending Oradea and Gyula.

On 16 September 1685, he was promoted to the rank of general and in his first expedition prevented the conquering of Munkács and Ofen, and defeated the Turks at Szeged. In 1688, he crushed Imre Thökölu at Körös, seizes Požarevac (Passarowitz) and distinguished himself at Belgrade.

---

[13] Paul Rycaut, *op. cit.*, p. 305.
[14] Cornel Vivi Cioaric, *Austria şi problema otomană în secolul al XVII-lea*, in "Carpica", 1998, no. XXVII, p. 299.
[15] Paul Rycaut, *op. cit.*, p. 339.
[16] Mihai Georgiță, *op. cit.*, pp. 71-100.

Having been appointed Lieutenant-general on 4 January 1689, his luck ran out at Valachie. He lost the battle of Tohani on 21 August 1689 and was taken prisoner.

His imperial troops and the supporting Transylvanian army were defeated by the troops of Imre Thököly at the battle of Zărneşti, in 1690. His ally, count Mihály Teleki was killed in action. Heissler was captured by Thököly, and offered to the Emperor in exchange for countess Ilona Zrínyi, the wife of Imre Thököly, who was being kept in an imperial prison. It took two years to negotiate the exchange. In 1692, the deal was closed: Heissler was released, and the countess joined her husband in Turkey.

On 9 February 1692, immediately after his release, he was promoted to the rank of General of the Cavalry and proved that his courage hadn't been affected by his imprisonment by seizing the fortress of Oradea.

From 1694 until 1695 he took command of the main Hungarian forces on an interim basis. On 12 May 1696, he obtained the supreme rank of Marshal[17].

The siege of Great Waradin was set up in 1691, but even if the imperial troops attacked it with more vigour, after all, they were forced to turn into a blockade, and so the campaign ended.

In 1692, after a siege that lasted almost a year, the Austrian Monarchy succeeded to obtain the victory in the fight with the Turks.

On May 1692, the siege of the fortress was resumed. The besieged sent a messenger to Giula and Temesvar in order to present the miserable Condition of the fortress, the Circumstances of which were reported to be so wretched, that in all probability the Citadel could not defend much longer.

Regarding this fact the author synthesizes the following: „But because many times Reports are false, and that men often do, especially in War, magnifie, or diminish things according to their Humour or Interest; it was judged fit not to expect until Famine had forced the Besieged to surrender, for that might prove still the Work of some Months, and in the mean time give the Enemy means to relieve the Place ..."[18]. The besieged didn't receive any help.

General Donath Heissler, with his troops, posted near the Old Fort, in which the Heydukes had kept a garrison during the winter season.

Heissler sent a summons to the Turks to deliver up the citadel, fact that they have refused.

Next day the Imperial troops opened the tranches and raised two bulwarks. The Turks played their guns continually and made a sally, but were repulsed.

On the7th and 8th of May they made another assault, which also failed.

The Janissaries went to the Pasha to discuss. They agreed to hold out some days to wait the promised help[19].

On 11th of May some hundreds of the besieged left the fortress. 11 heydukeswere killed and 15 wounded, that day.

---

[17] https://en.wikipedia.org/wiki/Donat_John,_Count_Heissler_of_Heitersheim, (Accessed: 24th August 2017).

[18] Paul Rycaut, *op. cit.*, p. 438.

[19] David Jones, *The life of Lepold, late Emperor of Germany*, London, 1706, pp. 235-236.

On the 13th of May the Turks made another sally.

The General D. Heissler sent a trumpeter to make them the last summon, threatening them in default, thereof to give no quarter either to man, woman, or child. The Turks showed no fear of the menaces pronounced against them.

An old Turk called to the besiegers and admonished them to withdraw their troops from the walls of the fortress, which they should have never taken, the besieged being resolved to live and die together in the fame.

This brave declaration quickened the operations of the general Donath Heissler. Day and night, they attacked the fortress with fire and guns.

At the end of May, seeing the imperial troops prepared for a vigorous attack, the Turks displayed the white flag and five deputies were sent to the Austrian army, in order to treat the conditions of Turk's capitulation.

Paul Rycaut reproduced in his work the letter which Abdulatiff, the Pasha of Waradin, wrote to the Austrian emperor.

"MOST Happy Caesar, Emperor of the Romans, in whom resides the Heighth of Majesty, Honour, and Glory, and of the highest Esteem among the Christian Princes; We the Soldiers and Musselmen of Waradin, having been streightned and oppressed by a long and tedious Siege, and being at last reduced to the last Extremities by your Imperial Army Encamped against us, and being not able longer to hold out, do cast our selves at the Happy Feet of the Imperial Majesty: And being at length constrained to yield unto Fate, and Destiny, we fly unto your Clemency, and most Pious Benignity, which is a Ray, or Emanation from the Most Sublime Creator, declaring that voluntarily, and of our own proper Motions, (since God will have it so) to save our Lives, we have Pawned and Surrendered this our Fortress, with all the Ammunition therein; that is, Cannon, Muskets, and other Arms, and Military Instruments, to your Commissary, the Most Honourable, and Most Excellent Heysler. And confiding in the Grace and Favour of an Emperor who governs so many Nations, that he will not permit, or suffer these our Musselmen to be damnified, or robbed, or despoiled of their Goods, or Baggage which they carry with them; but be Protected, Conducted, and Convoyed safe from the Fortress of Waradin, to the Neighbour/ing, and Adjacent Places on the Danube, that is to the Palanca called Panzova, and to command, That in our Way thither, no Christian of what Nation soever, shall take our Goods from us either by Day or by Night, nor damnifie us either Privately or Secretly …"[20].

The Ottomans had requested the compliance of the following conditions that ensured their life.

"I. That the Turks and their Goods be taken from the Palanca's of Paimeso, and Solmeso, and that they may in Safety be conducted, and Convoyed to the same Place with those of Waradin.

II. That we may be safely conducted through all the Passages and difficult Passes of Erdurich and Zanat, until we arrive at the Palanca called Panzova.

III. That to this intent 1200 Carts, and 200 Horses shall be given us; and that five Days time shall be given us to sell our Goods, and that they may have time to buy what Goods they please, according to their Convenience.

[20] Paul Rycaut, *op. cit.*, p. 439.

IV. That all Men and Women Slaves, who are desirous to remain in the Christian, or Turkish Faith, shall not be hindered.
V. That such Rebels or Malcontents as are taken in the Fortress, shall not be detained, but permitted to remain with us.
VI. That the Besieged may carry their Ensigns, and Arms with them.
VII. That they may carry all their Writings and Registers with them.
VIII. That in case on the Way any Wagon should chance to break, another shall be given in the place thereof; and the Goods shall not be stolen, or broken open.
IX. That no Money, or Charges, shall be demanded on the Way for Lodgings.
X. That no Child, or Youth, Male, or Female, shall be taken from us; nor shall Money, or Expense be demanded of us on the Way, but our Charges shall be Defrayed, with all necessary Provisions, until we come to Panzova.
XI. That when we are proceeded out of the Fortress, until we come to Belgrade, neither Subjects, or others, shall stop, or detain any of us on Pretension of Debt.
XII. But that all of us shall be permitted to proceed freely with all safety.
XIII. That for the more convenient Passage of the Carts into the Fortress, a Bridge shall be made.
XIV. That care be taken to punish all the Insolences of those who shall forcibly rob our Goods.
XV. That the Turks, who have by Order of the Grand Seignior, served for Officers in the Garrison, shall receive no Molestation.
XVI. That all Strangers of different nations who are with us, shall not be Pillaged, or Plundered; and herein a particular care is to be had to wagoners, and other Pilfering Fellows.

This document was given the 20th of the Moon, called Ramazan, in the Hegeira 1103; which was the 3rd of June 1692.

It was firmed by Seifullah Cadi di Varadin; Abdulatif *Pasha and Chief Governor of* Waradin; Ibrahim *Pasha, the late preceding Governor of* Waradin and Osman *Agha.*

On the 4th of June, the bridge was repaired, thus the Turks marched out of the Fortress, to the Number of about 1200 Fighting Men, and in all 12000 Souls, which were ranged in good Order on a convenient Ground without the Town, where they remained until the German and Rascian Militia, which was in Garrison in Pescabara was released, and which the Turks had detained there contrary to the Capitulations.In this way ended the Siege of the fortress of Waradin.

According to the information that Paul Rycaut noted we can consult the **Inventory of what was found in the Fortress.**

- Five Thousand Measures of Barley.
- 1000 Measures of Wheat.
- 300 Sacks of Rice.
- 50 Fats of Flour.
- 50 Brass Guns, most of which were German.
- 22 Mortars.
- 70000 Pounds of good Powder: And
- 723000 of old decayed Powder.
- 3500 Cannon Bullets.

- 30000 Pounds of Iron: And
- 4300 Pounds of Wrought Iron[21].

We consider that this inventory isn't precise enough. We know that the Turks that were in the fortress of Oradea, sieged by the Austrian Empire, left without aliments and weapons, meanwhile in this inventory it is written that they had enough food, and even guns.

Being conquered by the Habsburg Empire, Oradea was reintroduced in the area of Christianism.

We attach to present paper an image that presents various symbols of the Austrian siege of the Gran Waradin fortress.

FOGLIETTO CHE NON FALLA
BY GIUSEPPE MARIA MITELLI

URL: http://www.lombardiabeniculturali.it/stampe/schede/H0110-16546/Accessed: 24 th August 2017.

This stamp was made by the gravestone Giuseppe Maria Mitelli in 1692.

Giuseppe Maria Mitelli was born in Bologna in 1634. He was the son of the famous painter and engraver, Agostino Mitelli.

[21] *Ibidem*, p. 440.

The central incised inscription is: *FOGLIETTO CHE NON FALLA. TEMPO GUERRIER, E 'FORTUNA, CHE GIRA.* (*The paper predicting future, time as warrior and Fortune turning the wheel (of destiny*).

Other inscriptions are: *LAVORO* (work) and *IO VOLTO* (I face).

On the wheel there are the names of the continents: *EUROPA - ASIA - AFRICA - AMER.*

Down to the left: *TURCHIA. OIME STO MALE. E PIÙ CHE NON SI DICE* ("Turkey: How much I suffer. More can't be said!")

In the lower right: *IL GRAN VARADINO RIPRESO A 'TURCHI. 1692.* (Gran Waradin recovered from the Turks).

In the bottom, right - the author's signature: *G.M. MITELLI I.E.F*

This stamp has multiple meanings.

The paper predicting future, time as warrior. Fortune turning the wheel (of destiny) depicts the personification of fortune in the act of rotating the world in the form of a grinding wheel, bearing the words "EUROPE, ASIA, AFRICA, AMER". Time, as a warrior, "WORKS" and sharpens the scythe, crushing under the right foot the allegory of Turkey complaining ("OIME IS MALE AND PIV 'NOT SAY"), with explicit reference to the Habsburg conquest of the fortress of Oradea ("GRAN VARADINO") and consequently defeated in 1692 by the Ottoman army, which had occupied the city since 1660.

It is necessary to note the symbolism of the elements: the hourglass, the cross and the minaret.

The clepsydra suggests the time span, but also the return to origins. This happened with the conquest of the fortress occupied by the Turks in 1660.

The defeat of the Turks, by the Imperial troops, led by the General Donath Heissler, meant the restoration of the Oradea fortress in the sphere of the Christian world, basically the return to origins, which was also suggested by the presence of the hourglass.

The capture of the minaret in the fall indicates the triumph of the Cross, of Christianity.

ISTORIOGRAFIA ROMÂNĂ ARDELEANĂ ŞI DISCURSUL NAŢIONAL SUB SEMNUL ROMANTISMULUI

Corina Teodor*

Abstract

The present study is a synthetic analyse of the Romanian historical writing in Transylvania during Romantic period. The research focuses first on some regards on the European and Romanian Romanticism where as the second part of the study is structured in several thematic sequences, following the main lines of the most representative works of the Romantic Romanian writers. Several main issues were noted in these works: the influence of the Enlightenment spirit, the interest for the gathering and publishing of historical sources, the effort to elaborate syntheses of national history. The authors of these works have also as an important feature that is the permanent collaboration with the historians from the Romanian Principalities.

Keywords*: European Romanticism; Transylvanian Romantic Historiography; Historical Discourse; Post-Enlightenment; Historical Sources; National History*

„Secolul nostru este secolul istoriei”[1]. Cu acest mesaj îşi întâmpina cititorii în anul 1876 Gabriel Monod, atunci când inaugura o nouă publicaţie ştiinţifică – *Revue Historique* – menită să confere istoriei un loc distinct în arena ştiinţifică. Caracterizarea a fost apoi reluată de alţi analişti, bunăoară de Charles-Olivier Carbonell, şi transformată în piatră unghiulară a investigaţiilor. „Un secol al istoriei sau al mai multor istorii?” – îndrăznea să pluseze istoricul istoriografiei Carbonell. Răspunsul transparent înclina balanţa înspre a doua variantă, dat fiindcă o pleiadă de istorici ai veacului invocat declamaseră fără ezitare că există o multitudine de feluri de a scrie istoria[2].

Pornind de la aceste avertismente de teoria istoriei, studiul de faţă îşi propune să valorizeze producţia istoriografică ardeleană a secolului al XIX-lea, trecând prin cadrul generos al atmosferei romantice. Ca atare, analiza va încerca să treacă în revistă producţia istoriografică, să urmărească temele favorite, impactul acestor lucrări asupra contemporanilor sau readucerea în atenţie a unor texte iluministe, intrarea documentelor în arena istoricilor, dar şi tentaţiile unor sinteze cu o puternică aromă naţională în scrisul istoric ardelean.

1. Lungul drum al romantismului

Romantism sau romantisme? Potiluminism sau preromantism? Revoltă romantică ori impact revoluţionar? Nimeni nu ar putea avea vreodată ambiţia să tranşeze într-un sens sau altul aceste interminabile polemici ce i-au angajat pe literaţii sau istoricii care s-au aventurat să pornească în căutarea originilor romantismului. Aşa încât pare mult mai

* Associated Professor, PhD., “Petru Maior” University, Tîrgu Mureş, Romania

[1] Gabriel Monod, *Introduction du progrès des études historiques en France depuis le XVI e siècle*, în „Revue Historique”, an I, ian.-iun. 1876, p. 27.

[2] Charles-Olivier Carbonell, *Istoriografia*, Bucureşti, Editura Grafoart, 2006, p. 99.

comod să acceptăm punctul de vedere al unui renumit istoric al ideilor, Georges Gusdorf, conform căruia este practic imposibil de fixat data de început a romantismului, la fel ca şi cea la care el încetează să mai existe[3]. Formulările converg în a admite că a existat în secolul al XVIII-lea, anterior Revoluției franceze, o sensibilitate calificată drept preromantică, în stare latentă. Tocmai de aceea, constată acelaşi Georges Gusdorf, începutul romantismului şi sfârşitul Luminilor nu trebuie privite ca două perioade succesive, ci ca două aspecte corelative ale aceleiaşi epoci[4]. Argumentul forte constă în faptul că o dualitate aparent frapantă - rațiune (specifică iluminismului)/sentiment (tipic romantismului) caracterizează câțiva autori remarcabili, precum Rousseau sau Goethe. Şi totuşi, Rousseau, „patriarhul european al sentimentului"[5], este inclus adesea în generația iluministă, după cum Goethe, alături de Herder şi Schiller, deşi au contribuit la afirmarea romantismului în Germania, sfârşesc prin a fi clasificați în istoriile literare ca reprezentanți ai clasicismului german. Paradoxala situație are deci această explicație simplă: romantismul exista la finele veacului al XVIII-lea, dar în stare latentă, la nivel de indivizi, nu ca ideologie dominantă şi fără să fi pătruns în toate compartimentele culturii, doar în literatură şi în filosofie[6].

Curent aparent lipsit de unitate, care a îmbrăcat diverse aspecte naționale, astfel încât exegeții cred chiar mai potrivit pluralul şi nu singularul termenului, are totuşi câțiva parametri comuni tuturor spațiilor europene. „Epocă de aur a adjectivelor înflăcărate şi strălucitoare"[7], romantismului i se datorează formularea unui concept nou, *conştiința istorică*, ce este superioară simplei cunoaşteri şi prin care i se conferă trecutului, îndeosebi evului mediu, un interes special, neglijat până atunci de istoriografia laică[8]. Starea de spirit comună romanticilor pare guvernată de insatisfacția prezentului, dar deopotrivă de acceptarea realității, cu prețul unui exil, chiar şi numai interior, sau al evadării, fie şi sub forma benefică a călătoriilor, fie sub cea încorsetată fizic, dar eliberată spiritual, a aspirațiilor spre paradisul pierdut al copilăriei şi spre ordinea idilică medievală. Romantismul declanşează o adevărată *revoluție universală*, ce atinge întreaga intimitate a individului, capacitatea lui de a-şi aminti, de a simți, de a suferi, de a visa[9]. Acest curent a propus un nou sistem de valori umane, refuzând deschis conformismul static al secolului al XVIII-lea[10], iar în plan literar a impus, în locul rigidității clasicismului, poezia, fervoarea,

---

[3] Georges Gusdorf, *Naissance de la conscience romantique au siècle des Lumières*, Paris, Payot, 1976, p. 17.
[4] *Ibidem*, p. 19.
[5] *Ibidem*, p. 32.
[6] Pentru mai multe detalii Corina Teodor, *Coridoare istoriografice. O incursiune în universul scrisului ecleziastic românesc din Transilvania anilor 1850-1920*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2003, pp. 38-64.
[7] Georges Brandes, *Principalele curente literare din secolul al XIX-lea*, Bucureşti, Editura Univers, 1978, p. 532.
[8] Paolo Prodi, *Introduzione allo studio della storia moderna*, Bologna, Il Mulino, 1999, pp. 141-142.
[9] *Encyclopedia Universalis*, pp. 192-193.
[10] Kenneth Clark, *Revolta romantică*, Bucureşti, Editura Meridiane, 1981, p. 8.

exotismul. Chiar şi istoricii au acceptat un compromis cu literatura, în sensul utilizării unui stil mai degrabă poetic decât erudit, care să ofere libertate nestingherită imaginației[11].

Paul Cornea, poate unul din cei mai exigenți critici ai romantismului literar, reunea într-o interpretare sintetică şi personală următoarele trăsături proprii acestui curent: evadarea dintr-un prezent care frustrează, solitudinea şi asumarea individualității, întoarcerea la natură şi valorizarea folclorului, intensificarea religiozității, simțul misterului, o hipersensibilitate a creatorului - care poate fi nostalgică, angoasantă, ori dimpotrivă, mesianică şi idealistă, un stil ce absoarbe emoții şi lirism şi care abuzează de metafore, interogații şi exclamații[12]. În fapt, toate acestea sunt identificabile şi în scrisul istoricilor, nu doar în cel al literaților.

Romantismul, curent definitoriu pentru secolul al XIX-lea european, a îmbinat nostalgia pentru trecutul medieval cu aspirația pentru o lume nouă, atâta vreme cât cursul istoriei central-europene evolua spre formula statului național, amalgamând principiul naționalităților cu morala laică şi promovarea socială conform meritului, astfel că liniile modernității nu erau lipsite de tensiune[13]. Substanța romantismului se regăseşte cuprinsă în identitatea autorilor şi a operelor lor, cei dintâi manifestându-şi adesea insatisfacția față de propria creație[14].

2. „Oamenii începutului de drum”

Într-o vreme în care istoria încă îşi recruta discipoli dintre jurişti, teologi, profesori de filosofie, gazetari etc., poate fi interesant să reflectăm asupra beneficiilor pe care ştiința istorică le va primi de la aceşti artizani autodidacți ai scriiturii, care însă nu vor trece neobservați de generațiile de istorici profesionişti ce vor urma. Dar sunt ei tributari influențelor externe, fie ele germane sau franceze, ori putem vorbi şi de o adaptare originală a acestor influențe la climatul românesc? Multă vreme voci sonore au înclinat spre prima variantă, dar acelaşi Paul Cornea a fost destul de convingător în a da culoare romantismului românesc atunci când i-a etichetat pe adepții lui drept „oamenii începutului de drum”[15].

Spiritul vremurilor a însemnat instituționalizarea culturii şi diversificarea învățământului din țările române, explozia periodicelor, înmulțirea tipografiilor, apetitul pentru călătorii de studiu, modificări în gustul pentru lectură, dovadă traducerile şi diversificarea genurilor literare cultivate, de la elegie la epopeea națională, de la schița de moravuri, la nuvelă, de la roman la memorialistică[16]. În oraşe, noile instituții culturale şi de învățământ au fost scena favorită pe care s-au derulat noile idei, de esență occidentală, menite să construiască imagini europene în mentalul colectiv românesc. Această lume a cărții, în care în sens larg şi istoriografia

---

[11] Charles-Olivier Carbonell, *op.cit.*, p. 100.
[12] Paul Cornea, *Originile romantismului românesc*, Bucureşti, Editura Minerva, 1972, pp. 14-15.
[13] Paolo Prodi, *op.cit.*, p. 145.
[14] Georges Gusdorf, *Le romantisme. I. Le savoir romantique*, Paris, Éditions Payot & Rivages, 1993, pp. 13-14.
[15] Paul Cornea, *Oamenii începutului de drum*, Bucureşti, Editura Cartea Românească, 1974, passim.
[16] *Ibidem*, pp. 54-55.

se poate regăsi, a favorizat ascensiunea socială, căci autorii, primiți în saloane, au fost impulsionați să scrie, într-o epocă tot mai receptivă şi sensibilă la forța cuvântului tipărit[17].

Din punct de vedere ideologic, tot „oamenii începutului de drum" au fost cei care au aprins şi în Principate conştiința națională, apelând, la fel ca ardelenii în urmă cu câteva decenii, la istorie, cultivarea limbii şi folclor. De fapt, aceste trei orientări majore, prețuirea trecutului, a limbii şi a folclorului, erau în consonanță cu transformările survenite în conceptul de națiune, unde vechea încărcătură juridică a fost înlocuită cu una etnică[18], ce nu mai făcea uz de ranguri şi stare socială pentru a acorda cuiva certificatul de membru al unei națiuni.

În reflecțiile despre istoria istoriografiei diverse au fost încercările de grupare a figurilor intelectuale de marcă ale romantismului. Bunăoară, într-o decriptare vocațională, Alexandru Zub a delimitat „seria îndrumătorilor culturali" (Asachi, Heliade Rădulescu, Barițiu, Kogălniceanu) de cea a istoricilor propriu-zişi (Bălcescu, Papiu Ilarian, Kogălniceanu, Laurian, Odobescu, Haşdeu)[19]. În schimb, Pompiliu Teodor a preferat să urmeze sugestiile lui Paul Cornea şi să distingă preromanticii (Damaschin Bojincă, Florian Aaron, Heliade Rădulescu) de generația revoluționară (Treboniu Laurian, Nicolae Bălcescu, Papiu Ilarian, Mihail Kogălniceanu) şi de cea postrevoluționară (George Barițiu, Haşdeu, Tocilescu)[20].

3. Nostalgii iluministe

Acelaşi Paul Cornea a demonstrat convingător că în istoriografia română nu se poate vorbi de o ruptură între iluminism şi romantism, ci dimpotrivă, de o complementaritate, vizibilă în existența unor reminiscențe iluministe la mai toți paşoptiştii[21]. Astfel că şi profilul cărturarilor ce se întâlnesc în deceniile premergătoare revoluției de la 1848 ilustrează extrema mobilitate a vremii, în condițiile în care un tip iluminist şi clasic se întâlnea cu unul romantic şi revoluționar, „nu antiiluminist, ci postiluminist"[22].

Unul din modele se afla în vecinătatea imediată cronologică şi spațială: Şcoala Ardeleană, care cu câteva decenii în urmă cultivase spiritul național, a revenit în actualitate, în special prin difuzarea operei lui Petru Maior. Astfel că nu au lipsit elogii, inițial din partea celor ce avuseseră şansa, între primii, să-i citească lucrările şi chiar să-i împărtăşească impresiile de lectură. Bunăoară, celebrul protopop al Mehadiei, Nicolae Stoica de Hațeg, care l-a întâlnit pe Iosif II în călătoriile sale prin Banat şi i-a servit ca translator, istoric şi arheolog amator, recomanda preoților, prin circulara sa din 21 martie 1813, alături de alte lucrări, şi *Istoria pentru începutul românilor în Dachia*, etichetată drept „întâia istorie a românilor în limba românească", mesaj de înțeles din partea cuiva care se confruntase cu

---

[17] Alexandru Duțu, „Spre noi raporturi culturale", în Idem, *Cultura română în civilizația europeană modernă*, Bucureşti, Editura Minerva, 1978, pp. 204-212.
[18] Keith Hitchins, *Românii. 1774-1866*, Bucureşti, Editura Humanitas, 1996, p. 238.
[19] Alexandru Zub, *A scrie şi a face istorie*, Iaşi, Editura Junimea, 1981, pp. 37-38.
[20] Pompiliu Teodor, *Introducere în istoria istoriografiei din România*, Cluj-Napoca, Editura Accent, 2002, pp. 106-111.
[21] Paul Cornea, *Originile romantismului românesc*, p. 427.
[22] *Ibidem*, pp. 427-429.

presiunea limbii sârbeşti şi încercase evadări în germană sau latină. Oricum, Nicolae Stoica încercase să difuzeze şi *Predicile* lui Petru Maior (ediția Buda, 1811), din care avea 5 exemplare[23]. Puternicul îndemn spre lectură demonstrează că idealul asumat este cel în cheia raționalismului şi utilitarismului secolului al XVIII-lea: „să le luați, să le cetiți şi să le ştiți”[24]. Accente programatice, aşadar, crâmpeie dintr-o pedagogie de largă respirație, de înțeles sub zodia renaşterii naționale.

La rândul său, Ioan Budai-Deleanu, filologul retras la Lemberg în Galiția, ca secretar al tribunalului regional, citise *Istoria pentru începutul românilor* a lui Maior şi meditase asupra procesului intentat de Maior celor ce au recuzat teoria originii latine. „Preaînvățatul” său coleg de generație este descris ca un exemplu de perseverență în activitatea ştiințifică, un caz singular totuşi în orizontul cunoaşterii la acea dată: „despre partea românilor, încât ştiu, nime nu le-au răspuns pân-acum, afară de dumnealui sau preaînvățatul arhidiacon Petru Maior, care în cartea ce au dat asupra purcederii românilor pre limba națională, s-au silit a răzbate toate ce s-au zis până acum împotriva purcederii românilor de la romani”[25].

Istoria pentru începutul românilor în Dachia s-a dovedit a fi o lectură care a avut şi resorturi practice, pentru unii cititori. O coloratură aparte o are confesiunea făcută de unul din cei mai cunoscuți scriitori romantici, Costache Negruzzi, care înainte de anul 1821 o folosise pentru a învăța româneşte, de fapt pentru a descifra scrierea chirilică. În paginile sale autobiografice, *Cum am învățat româneşte*, scriitorul descrie, chiar cu inflexiuni pline de umor, biblioteca tatălui său, răzeş la origine, care dobândise apoi un mic rang boieresc şi care insistase ca fiul să învețe şi greceşte şi franțuzeşte[26]. Cartea lui Petru Maior se va dovedi a fi un util suport didactic pentru tânărul dornic să-şi perfecționeze „arta lecturii”: „m-am cercat să cetesc un roman din cele manuscrise, dar scrisoarea era atât de încâlcită, încât le-am lăsat, făgăduindu-le de a le vizita cum voi putea deprinde a citi scrisoarea aceea ieroglifică ce se obişnuia atunci pe la noi; şi *luând Istoria Românilor de Petru Maior* (s.n.), ajutat de abecedarul urgisit, în puține ceasuri am învățat a citi”[27].

Faptul că în cazul istoriografiei româneşti nu există o revoltă a romanticilor împotriva generației anterioare, dimpotrivă, un fluid ce transferă ideile scrisului iluminist spre etapa succesoare, de esență romantică, înscrie opera lui Petru Maior, în acest fluid coagulant, unificator. Este ceea ce rezultă din analiza activității lui Teodor Aaron, care după studii teologice în oraşul în care ecourile paşilor lui Petru Maior s-au auzit ultima

---

[23] Nicolae Stoica, *Scrieri*, Timişoara, Editura Facla, 1984, p. 198; Nicolae Bocşan, *Contribuții la istoria iluminismului românesc*, Timişoara, Editura Facla, 1986, p. 195 şi 276.

[24] Nicolae Magiar, *Nicolae Stoica de Hațeg. Preocupări istoriografice*, Timişoara, Editura Învierea, 2008, p. 54.

[25] Ion Budai Deleanu, *Scrieri inedite*, ed. Iosif Pervain, Cluj, Editura Dacia, 1970, p. 174.

[26] N. I. Popa, *100 de ani de la moartea lui Costache Negruzzi*, în „Revista de istorie şi teorie literară”, tom 17, 1968, nr. 4, p. 594.

[27] Costache Negruzzi, *Cum am învățat româneşte*, Bucureşti, Editura Bursucel, 1995, p. 16.

dată, revenea în Transilvania şi înainte de a începe o carieră de dascăl şi de prelat încununată de succes, a publicat în anul 1828 *Scurtă apendice la istoria lui Petru Maior*.

Lucrarea sa îl recomandă din start, chiar prin titlul ales, ca un epigon al protopopului reghinean de odinioară. Fără ambiții de prea mare originalitate, dimpotrivă, preferând să-şi circumscrie lucrarea în jurul moştenirii maiorene, Teodor Aaron diagnostica originea latină a limbii şi a poporului român şi anatemiza literele chirilice, fiindcă „poporul românesc e mai vechi de suta a noua, în care s-au ivit literele chiriliceşti”[28]. Oricum şi explicit, în prefața cărții, se enunța omagiul autorului față de „nemuritorul” Petru Maior: „şi măcar că prea învățatul şi al nației nemuritorul Maior, cu adânci dovede afară de toată îndoiala au pus lucru, cum că românii carii cu mulțimea stau într-o floare cu celelalte nații, sângele şi începutul şi-l trag din poporul roman, cel prin împăratul Traian din Italia sădit în Dachia, totuşi defăimătorii, limba de batjocuri de tot nu şi-o contenesc”[29].

Astfel, în deceniile din prima jumătate a veacului al XIX-lea, Petru Maior devenise un autor căruia deja contemporanii îi făcuseră loc între lecturile lor favorite, îl utilizaseră în redactarea propriilor cercetări, fie ca sursă de inspirație, fie ca argument teoretic. În cazul iluministului român este evident că autoritatea textului inițial a precedat autoritatea biografiei şi că aceasta s-a reflectat în practica şi experiența lecturii maiorene, începând cu primele decenii de după 1812-1813, aşadar la puțin după editarea celor mai cunoscute lucrări ale sale.

Şi dacă istoria maioreană reținuse atenția de o parte şi de alta a Carpaților, precum şi în Europa centrală, sosise momentul unei reeditări. Ediția a doua, apărută tot la Buda, în anul 1834, a fost îngrijită de Iordache Mălinescu. Se pare că acesta îl cunoscuse pe Bojincă în 1833, aşa că gestul reeditării *Istoriei* lui Petru Maior poate fi o influență din partea acestuia, după cum poate avea şi rădăcini mai adânci[30]. Venirea unui grup de ardeleni în Moldova anului 1820, Ioan Coste, Iosif Manfi, Vasile Fabian Bob şi Vasile Popp – între care cel din urmă era un foarte bun cunoscător al operei lui Maior, a fost apreciată de critica istoriografică drept momentul de început al iradierii ideologiei Şcolii Ardelene dincolo de Carpați. Meritul lor, cu toate că exceptându-l pe Bob, ceilalți trei şi-au redus la un singur an sejurul moldovean, a fost acela de a impulsiona un învățământ românesc în Moldova şi de a trasmite mesajul iluminiştilor ardeleni unor personalități de aici, Iordache Mălinescu, secretar al arhivei statului din Moldova, fiind un exemplu elocvent în acest sens[31].

Dacă avem în atenție orizontul de lectură pe care *Istoria* lui Petru Maior îl putea împlini, chiar din confesiunile fragmentare ce ni s-au păstrat se profilează entuziasmul celor cărora le-a trecut prin mână. Îndeobşte tineri, cum anticipase şi Mălinescu, precum studenții români din Cluj, care în anii premergători revoluției, la 1845-1846, au înființat, sub conducerea lui Papiu şi Popea, o societate literară şi o foaie periodică, *Aurora sau Diorile*

---

[28] Teodor Aaron, *Scurtă apendice la istoria lui Petru Maior*, Buda, 1828, p. 10.
[29] *Ibidem,* p. 12.
[30] *George Bariț şi contemporanii săi*, vol. 6, Bucureşti, Editura Minerva, 1983, p. 15.
[31] *George Bariț şi contemporanii săi*, vol. 5, Bucureşti, Editura Minerva, 1981, pp. 4-5.

pentru minte şi inimă. Unul din protagonişti, Nicolae Popea, amintea climatul în care savurase lectura istoriei maiorene, aşadar al revoluției intelectuale de dinainte de revoluția politică: „neştiutorii de ieri învățau cu entuziasm şi nu se puteau despărți de *Istoria* lui Petru Maior, umblând tot cu ea subsuoară”[32]. Şi pentru articolele publicate în *Zorile*, cartea lui Maior jucase rolul unui vademecum cultural şi național, alături de *Foaia pentru minte, inimă şi literatură*, a lui Barițiu[33].

Există între difuzorii modelului maiorean în Principate, profesori ardeleni de talent, precum Gheorghe Lazăr, care prin lecțiile predate la finele deceniului doi al secolului al XIX-lea la Colegiul Sf.Sava probează un real talent didactic, dar şi aspirații naționale. Doi dintre elevii săi, Ion Heliade Rădulescu şi Petrache Poenaru, îşi evocă magistrul şi vizavi de talentul oratoric, dar şi vizavi de modelele pe care acesta încerca să le impună: „când se afla în clasă el vorbea însuflat. Catedra lui semăna cu un amvon; vedea cineva cum i se bate pieptul”, îşi amintea Eliade, iar Poenaru adăuga cum el detalia „marile fapte ale strămoşilor noştri, făcea să se cunoască luptele şi virtuțile patriotice ale bărbaților care au ilustrat națiunea, atât a eroilor, ca Mihai, Ştefan, Mircea, cât şi a apostolilor regenerării intelectuale ca Văcăreştii, Şincai, Petru Maior”[34]. Nu lipseşte nici evocarea gestului lecturii, după cum îl provoacă la o rememorare a anilor de şcoală acelaşi Heliade Rădulescu pe Petrache Poenaru, referindu-se la noua ediție a *Istoriei* lui Maior: „ți-aduci aminte, în 1839 (sic!), când a ieşit *Istoria pentru începutul românilor* a fericitului Petru Maior, cum o citeam împreună şi câte idei frumoase, deşi copilăreşti, se frământau în capetele noastre, ce închipuiri ne făceam a ne vedea aievea visărilor noastre!”[35]. Lectură adolescentină în acest caz, dar care plătea preț romantismului, stimulând visul şi reveria.

Una din cele mai sonore aprecieri la adresa lui Petru Maior, ce va reveni obsedant în comentariile generației romantice, este cea înscrisă de Heliade Rădulescu în prefața la ediția din 1838 a *Fabulelor* lui Țichindeal: „*Istoria pentru începutul românilor* a fericitului Petru Maior a fost un fel de toiag a lui Moise prin care despicând o mare de întunerec ce ținea pe Români de cindea pământul făgăduinței, îi face să treacă dincolo de Egiptul minciunilor şi să-şi cunoască adevăratul şi slăvitul lor început”[36]. Asocierea numelui lui Maior cu ediția lui Țichindeal nu este un simplu joc al hazardului, fiindcă în fapt între cei doi existase o legătură, în sensul că Petru Maior, ca cenzor, recomandase difuzarea *Îndreptărilor moraliceşti*. Idealul amândurora a fost cel al luminării, prin ştiință şi cultură, chiar dacă Țichindeal a preferat să fie un reprezentant al Luminilor de factură populară, să rămână un Aufklärer bănățean, dialogând cu alte medii de cultură europene[37].

---

[32] Corneliu Albu, *Alesandru Papiu Ilarian*, Bucureşti, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, 1977, p. 32.
[33] *Ibidem*, p. 34.
[34] Paul Cornea, *Originile romantismului românesc*, p. 73.
[35] *Ibidem*, p. 475.
[36] Ion Heliade Rădulescu, „Precuvântare la a doua ediție”, la Dimitrie Țichindeal, *Filosofice şi politice prin fabule învățături morale*, Bucureşti, 1838, p. XI.
[37] Nicolae Bocşan, *Confiscarea fabulelor lui Țichindeal*, în „Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie”, Cluj Napoca, tom XIX, 1976, pp. 127-128 şi 145.

În acest tablou al receptării mesajului operei maiorene, apare episodic şi cunoscutul om politic Mihail Kogălniceanu, care în anul 1839 considera că în istoria literaturii române începuse la 1812 o nouă eră, tocmai prin *Istoria pentru începutul românilor în Dachia*, căci Maior „a redat curaj moldo-valahilor, le-a prezis venirea unor timpuri mai bune, le-a reamintit, într-un stil cald şi energic, mărirea strămoşilor lor. Cartea sa a făcut minuni, atât înăuntru, cât şi în afară... Fiecare a început să-şi cunoască drepturile şi să înțeleagă sacrificiile pe care i le cerea patria”[38].

În cuvântul său introductiv la deschiderea cursului de istorie națională de la Academia Mihăileană din 24 noiembrie 1843, un discurs clasic ce se remarcă prin claritatea planului şi care stăruie asupra rostului istoriei naționale[39], autorul făcea o expunere a curentelor de idei din țările române. Punând trecutul față în față cu prezentul, el însuşi se eticheta „un român, însă niciodată până acolo, ca să contribuez la sporirea Romanomaniei, adică mania de a se numi Romani, o patimă care domneşte astăzi mai ales în Transilvania şi la unii din scriitorii din Valahia”[40]. În acelaşi text, Kogălniceanu a fost între primii care au preluat formula inspirată a lui Heliade, astfel că Maior redevenea un „nou Mois, care a deşteptat duhul național, mort de un veac”[41]. Chiar dacă îşi însuşeşte tacit comparația şi nu divulgă numele real al autorului ei, Heliade Rădulescu, reținem mai degrabă aburul romantic al vremii, în care metafora deghizează totul şi în care poate admira nonşalant un geniu profet, ce nu difuzează adevăruri revelate de divinitate, ci adevăruri descoperite de el însuşi[42].

Chiar dacă mult mai schematic, şi destinul lui Gheorghe Şincai, dar mai ales sonoritatea *Hronicii* sale se zăresc din anumite texte ce poartă semnăturile aceloraşi istorici romantici. Bunăoară, Mihail Kogălniceau făcea deja din anul 1840 referințe encomiastice la adresa congenerului lui Petru Maior, conştient de valoarea documentelor inedite în scrierea istoriei. *Hronica* sa era, cum altfel, apreciată la superlativ, drept „un lucru atât de mare, atât de prețios încât cuvintele îmi lipsesc spre a-mi arăta mirarea. Mii de documente necunoscute, rare, se află adunate şi nu stau la îndoială a zice că, cât *Hronica* aceasta nu va fi publicată, românii nu vor avea istorie”[43]. Trei ani mai târziu, în cursul de deschidere de la Academia Mihăileană, tânărul istoric căuta să convingă auditoriul de importanța unei sinteze moderne de istorie românească, pentru care apelul la lucrările iluminiştilor ardeleni era prioritar: „lipsa cea mare ni s-ar putea îndeplini

---

[38] Apud Paul Cornea, *Originile romantismului românesc*, p. 476.

[39] Cf. Nicolae Cartojan, în Mihail Kogălniceanu, *Scrieri şi discursuri*, ed. III, Craiova, s.a., p. 107.

[40] Mihail Kogălniceanu, *Cuvânt introductiv la cursul de istorie națională şi câteva din discursurile în divanul ad hoc al Moldovei*, Bucureşti, 1909, pp. 23-24.

[41] *Ibidem*, p. 24.

[42] Mai multe detalii despre receptarea operei lui Petru Maior de către istoricii romantici, la Corina Teodor, „Petru Maior de la nume la renume. Lecturi în vremuri iluministe şi romantice”, în vol. Cornel Sigmirean, Corina Teodor (coord.), *Petru Maior şi iluminismul Europei centrale*, Târgu Mureş, Editura Universității „Petru Maior”, 2011, pp. 215-233.

[43] Mihail Kogălniceanu, *Gheorghe Şincai*, în „Dacia literară”, 1840, p. 217. Cf. *Dacia literară*, ediție de Maria Platon, Bucureşti, Editura Minerva, 1972, pp. 217-221.

prin neprețuitele uvrajuri ale lui Samuil Klein şi ale lui Gheorghe Şincai, a cărora viață n-a fost decât o lungă luptă şi o întreagă jertfă pentru patrie”[44].

Şi Florian Aaron, dascălul ardelean care a modelat conştiințele învățăceilor de la Colegiul „Sf.Sava”, remarca însemnătatea *Hronicii* lui Şincai şi regreta în anul 1835 că încă nu exista în variantă tipărită: „pagubă însă nesocotită este că şi acest monument neprețuit al nației româneşti întregi nu s-a tipărit încă; este însă nădejde că râvna națională a tuturor românilor nu-l va lăsa să se prăpădească”[45].

S-a spus adesea pe un ton foarte convingător că Papiu Ilarian a pornit de la moştenirea Şcolii Ardelene, de la cronica lui Şincai, dar că şi-a lărgit treptat orizontul informativ, în acord cu progresele din istoriografia europeană. Mărturie în acest sens este şi discursul său de recepție la Academia Română, *Viața, operele şi ideile lui Georgiu Şincai* din 1869, ca şi răspunsul lui George Barițiu[46], adevărate dovezi ale profesionalismului şi valențelor ştiințifice ce dominau în forul ştiințific, într-o perioadă de pionierat, când se trasau coordonatele unei activități cu respirație lungă în viitor.

Alegerea lui Şincai ca subiect al discursului de recepție demonstrează, dacă mai era nevoie, că romantismul românesc nu avea o frontieră intangibilă cu iluminismul, dimpotrivă, prelungirile iluministe fiind evidente în scrisul romantic. De fapt, prin acest prim discurs din seria celor ce se vor rosti sub cupola Academiei Române, Papiu Ilarian părea că dorea să împlinească un mai vechi îndemn lansat de Barițiu încă din anul 1839: „pentru Dumnezeu, dar biografia lui Petru Maior, Şincai, Clain şi încă a unora, nimeni n-are râvnă din viețuitori să o lucreze? Oh, ce merit ar fi acesta!”[47]. Tocmai de aceea, în răspunsul din anturajul academic Barițiu reiterează actualitatea îndemnului pe care îl formulase cu trei decenii în urmă, dar socoteşte reîntoarcerea la opera lui Gheorghe Şincai un ferment fără egal pentru dinamizarea identității naționale: „trassurile mai de frunte din decursul vieții lui Georgiu Şincai, aşa precum ni le-ai împărtăşi d-ta cu sestulă precisiune, explică şi mai limpede pentru ce istoricul şi literatorul Georgiu Şincai, din ideea naționalității române făcuse oareşicum un simbol al credinței sale ca om şi apoi pretindea ca în acest punct să fie toți de o credință cu el”[48].

Faptul că tipărirea, chiar şi dacă doar parțială, a operei lui Şincai se împlineşte sub zodia romantismului demonstrează, dacă mai era nevoie, atenția acestei noi generații istoriografice asupra unei lucrări monumentale din urmă cu câteva decenii, care însă sub aspect documentar şi ideologic, nu-şi pierduse actualitatea. Trei intelectuali, contaminați de acest spirit

---

[44] Mihail Kogălniceanu, *Cuvânt introductiv la cursul de istorie națională şi câteva din discursurile în divanul ad hoc al Moldovei*, Bucureşti, 1909, p. 28.

[45] Florian Aaron, *Idee repede de Istoria prințipatului Țării Rumâneşti*, tom I, Bucureşti, 1835, p. XVI.

[46] Alexandru Papiu Ilarian, *Viața, operele şi ideile lui Georgiu Şincai din Şinca. Discurs de recepțiune şi răspunsul de George Barițiu*, Bucureşti, 1869.

[47] George Bariț, în *„Foaie pentru mine, inimă şi literatură”*, II, nr. 13, 26 martie 1839, p. 97; Ana Maria Roman-Negoi, *Recuperarea unui destin. Gheorghe Şincai, Hronica românilor*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2009, p. 28.

[48] Alexandru Papiu Ilarian, *op. cit.*, pp. 65-66.

romantic, dar înțelegând necesitatea acestei restituiri istoriografice, se vor încumeta, la câțiva ani distanță, să suplinească acest gol istoriografic. Astfel, ediții incomplete ale *Hronicii* lui Şincai se vor publica la Iaşi, în 1843, prin grija lui Gherman Vida, şi la Buda, în anul 1844, prin eforturile profesorului arădean Alexandru Gavra[49].

Dar premiantul editărilor vechilor cronici este cu siguranță Mihail Kogălniceanu, cel care a fost influențat de spiritul cronicii iluministului ardelean, la fel ca şi alți colegi de generație. Evaluarea făcută de Pompiliu Teodor, că *Hronica* „a fertilizat deopotrivă istoriografia de mai târziu, moştenirea sa istorică stând la temelia istoriei pe care o scrie generația lui M. Kogălniceanu şi N. Bălcescu”[50], are suficient de multe mărturii probatorii. Astfel, la recomandarea acelui spiritus rector care a fost Mihail Kogălniceanu, domnitorul Grigore Alexandru Ghica a cumpărat manuscrisul complet al *Hronicii* lui Şincai, aflat în posesia lui Gherman Vida, după care a numit o comisie formată din Nicolae Şuțu, Alecu Donici, Anastasie Panu, Mihail Kogălniceanu şi August Treboniu Laurian, ce a primit recomandări clare legate de editarea în cele mai bune condiții a textului. În special, rolul lui Laurian a fost cel al unui cunoscător profesionist al metodologiei izvoarelor istorice, motiv pentru care trebuia să supravegheze corecturile finale[51]. Anii 1853-1854 au adus finalmente împlinirea dezideratului de a avea o ediție tipărită a operei istorice a lui Gheorghe Şincai, *Hronica românilor şi a mai multor neamuri*, în o mie de exemplare[52], într-un moment în care cercurile politice şi-au reunit eforturile cu cele intelectuale.

4. *Întregiri documentare*

Pasiunea pentru izvoare a fost în cazul lui Kogălniceanu, un reflex al formației sale academice, dar şi o moştenire de familie, în condițiile în care străbunicul său, Enache, a fost un cronicar moldovean din a doua jumătate a veacului al XVIII-lea, iar tatăl său, vornicul Ilie Kogălniceanu, aprecia documentele şi cronicile păstrate în patrimonial familial[53]. De la cultul pentru document la difuzarea acestora a fost o trecere rapidă, astfel că, întors de la studii, tânărul Mihail Kogălniceanu a publicat în anul 1841 o importantă colecție de documente cu titlul, *Arhiva românească*, urmată de editarea *Letopisețelor Moldovei*, începând cu anul 1845[54].

Căutarea vechilor cronici a presupus un travaliu de durată, în care cărturarul moldovean a colidat prin târguri şi oraşe, a scotocit prin arhive personale şi prin biblioteci publice şi private, precum cele ale lui Nicolae Bălcescu, Grigore Alexandrescu şi Petrache Poenaru, ale familiei Hurmuzaki, ale banului Iordache Mălinescu, ale vornicului Costache Balş,

---

[49] Grigore Ploeşteanu, *Receptarea personalității şi a operei lui Gheorghe Şincai (până la 1918)*, în „Libraria. Studii şi cercetări de bibliologie”, III, Târgu Mureş, 2004, p. 179.

[50] Dumitru Ghişe, Pompiliu Teodor, *Fragmentarium iluminist*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1972, p. 131.

[51] Ana Maria Roman-Negoi, *op.cit.*, pp. 198-199.

[52] Grigore Ploeşteanu, *op.cit.*, pp. 182-183.

[53] Constantin Moisil, „M. Kogălniceanu ca cercetător de arhive”, în vol. *Mihail Kogălniceanu. Ciclu de conferințe ținute la Radio Bucureşti în februarie 1935*, Bucureşti, 1936, p. 44.

[54] *Ibidem*, p. 46.

ale profesorului Ioan Albineț etc[55]. Metoda aleasă, cea a autenticității încifrate în vechimea textelor şi a colaționării mai multor variante, i-a atras atât elogii din partea contemporanilor, cât şi critici din partea unor filologi mai exigenți, precum Haşdeu, care l-a acuzat că nu a ținut seama de întreaga metodologie ştiințifică modernă[56]. A doua ediție a cronicilor, publicată în anul 1872, a reunit, în aceeaşi termeni de unitate națională, letopisețele moldoveneşti cu cele munteneşti, sub titlul *Cronicile României sau Letopisețele Moldovei şi Valahiei*. Regăsim în tot acest efort de restituire documentară, în care Kogălniceanu s-a lăsat antrenat decenii în şir, influența modelatoare a lui Ranke, Savigny şi Humboldt, ale căror prelegeri le-a ascultat în anii tinereții, la Berlin[57].

În cazul lui August Treboniu Laurian tentația recuperării documentare a început în iulie 1845, când alături de Bălcescu a pus bazele unei reviste cu conținut istoric, *Magazin istoric pentru Dacia*, cu destinație pan-românească. Inițiativa celor doi a fost în convergență cu alte demersuri similare contemporane, precum *Arhiva românească*, înființată de Kogălniceanu sau *Foaie pentru minte, inimă şi literatură* a lui Bariţiu.Venind dinspre universitatea vieneză, cu o serioasă pregătire filologică, latinistă, Laurian se îndrepta spre patrimoniul documentar cu convingerea că acesta poate conduce spre rescrierea istoriei, a cărei finalitate era, în opinia sa, ca a predecesorilor iluminişti, una național-educativă. Stimulativ pentru viitoarele cercetări rămâne tomul III din *Magazin istoric pentru Dacia*, care inserează la rubrica „Diplomaticul românesc" un număr de 44 de documente, din cancelaria princiară, regală maghiară, papală, aranjate nu în succesiune cronologică, ci respectând ordinea în care le-a găsit în arhiva din Alba Iulia. Din dialogul istorie-filologie, August Treboniu Laurian a reținut faptul că cele două ştiințe nu pot fi într-un raport de subordonare. Actele prezentate erau însoțite şi de scurte comentarii din partea lui Laurian, referitoare la semnificația prevederilor. Judecățile emise poartă amprenta unui spirit critic, dar şi pe cea a admirației nețărmurite pentru istoria medievală, în care se strecoară şi accente elogioase la adresa regalității maghiare, prin prisma unor convergențe cu lumea românească: „gloriosul rege Matia, fiul marelui Huniade, mântui nu numai pe români, ci pe toți creştinii de ritul oriental, de opresiunile clerului catolic"[58].

Pentru Laurian valorificarea documentelor istorice capătă o fațetă ştiințifică, puțin întâlnită în mediul românesc la acea dată, dovadă tentativele sale de a le prezenta în original şi cu traduceri, cu completări şi mențiuni privind starea de conservare şi locul de proveniență[59]. Exigentul Laurian a intuit valoarea acestor materiale, motiv pentru care le-a republicat în anul 1850, în volumul *Documente istorice despre starea politică*

---

[55] *Ibidem*, p. 47.
[56] *Ibidem*, pp. 47-48.
[57] Gheorghe I. Brătianu, „Opera istorică a lui Mihail Kogălniceanu", în vol. *Mihail Kogălniceanu. Ciclu de conferințe ținute la Radio Bucureşti în februarie 1935*, Bucureşti, 1936, p. 53; Nicolae Iorga, *Mihail Kogălniceanu. Scriitorul, omul politic şi românul*, Bucureşti, f.a., p. 35.
[58] „Magazin istoric pentru Dacia", tom III, 1846, p. 160.
[59] Victor-Tudor Roşu, *August Treboniu Laurian (1810-1881). Discurs istoric romantic*, Cluj-Napoca, Editura Accent, 2008, p. 80.

şi ieratică a românilor din Transilvania. Împrejurările politice se schimbaseră, dar dezideratul instituțional prioritar pentru românii ardeleni, cel al mitropoliei, a rămas. De aceea, folosind aceeaşi gamă de documente, August Treboniu Laurian a accentuat vechimea creştinismului în spațiul românesc, existența în trecutul medieval a unei ierarhii organizate, în primul rând a mitropoliei[60]. Din punct de vedere compozițional, regăsim aceleaşi armonii şi nostalgii tipic romantice: „istoria, în genere, e o tragedie, istoria românilor în speță, e o tragedie"[61]. Expresie care a găsit rezonanțe printre contemporani, din moment ce Alexandru Papiu Ilarian o aşeza chiar la începutul istoriei sale: „cu câtă durere, cu atâta dreptate asemăna un istoric al nostru istoria românilor cu o tragedie. Aşa este într-adevăr: istoria noastră de la început şi până în momentul prezent este o adevărată istorie de patemi"[62].

Pasiunea pentru documente a rămas o constantă în activitatea ştiințifică a lui Treboniu Laurian, aşa că dincolo de aceste încercări personale de editare regăsim reflecțiile sale inspirate privind existența uni cadru ştiințific, organizat de valorificare a documentelor. Este ceea ce propunea în anul 1859, când schița organizarea unei societăți ştiințifice cu mai multe secții, între care una ar fi avut ca principal obiectiv culegerea, editarea şi analiza critică a documentelor[63].

Şi Timotei Cipariu, celebrul spiritus rector al Blajului, s-a gândit la o lucrare cu resorturi documentare. *Acta et fragmenta* (1855) era, pe de o parte, rezultatul impulsului recuperator al autorului, iar pe de altă parte, un text ce aspira să continue eforturile lui Laurian de a scotoci prin tezaurul documentar argumente care să susțină vechimea mitropoliei ardelene: „din aste cause şi eu mă determinai a da afară aceste acte şi fragmente, ce mai rămaseră din altele mai multe acum pierite, ca să nu piară şi ele prin vreuna fatalitate neprevăzută, fiind din multe căutări demne de a fi păstrate. Cei ce le vor lege cu luare aminte, se vor convinge că am dreptate, şi că şi cele mai mărunte bucăți şi notițe ajută la luminarea istoriei noastre"[64]. Doar că nu era vorba de o istorie sistematică, ci de una care se adresa unor cititori experimentați, care ar putea utiliza atât de inspirat documentele încât „combinându-le şi-va face de sine una ideea, deşi nu completă, dar clară de una parte a istoriei besericeşti a românilor"[65].

A fost culegerea de documente a lui Cipariu în stare să favorizeze noile cercetări de istorie ardeleană? Cu siguranță că da, mai ales că prefigurează două din direcțiile urmate peste un deceniu în programul

---

[60] Pompiliu Teodor, *Istoriografia romantică postrevoluționară din Transilvania*, în „Crisia", XX, 1990, p. 202.
[61] August Treboniu Laurian, *Documente istorice despre starea politică şi ieratică a românilor din Transilvania*, Viena, 1850, p. 3.
[62] Alexandru Papiu Ilarian, *Istoria românilor din Dacia superioară*, ed. II, tom I, Viena, 1852, p. 1.
[63] Victor-Tudor Roşu, *op.cit.*, p. 81.
[64] Timotei Cipariu, *Acte şi fragmente latine româneşti, pentru istoria beserecei romane mai ales unite*, Blaj, 1855, p. VIII.
[65] *Ibidem.*

Arhivului: spre o nouă istorie ecleziastică şi spre o problematică general românească[66].

Când la 1 ianuarie 1869 Timotei Cipariu edita primul număr din *Archiv pentru filologia şi istoria*, programul expus demonstra suficientă maturitate din partea inițiatorului. De reținut noutatea dialogului, cu cititorii evident, dar cărora li se oferea suficient credit din moment ce accepta sugestii posibile: „de aceea ne-am şi propus, în acest nou organ de publicitate, a ne desfăşura pre încet ideile, a ne produce rațiunile şi motivele, a dezlega îndoielile, a îndrepta părerile – şi în urmă, ca să fim sinceri şi conştiincioşi, a ne corege şi pre ale noastre, unde ne vom fi aflând că am rătăcit sau a le reduce la o mai bună armonie”[67]. Resurselor documentare li se oferă aceeaşi importanță, nu numai prin rubrica specială, ci şi prin inițierea unui program sistematic de recuperare a lor: „de aceea ne şi adăugăm aici acea fierbinte rugare către toți, cari-i ştim, că sunt în posesiune de atari documente interesante, sau cari-i nu-i ştim, ca să benevoiască nu întru atât nouă, cât publicului a le împărtăşi prin noi”[68].

Materialele concentrate în cei patru ani de apariție ai publicației sunt impresionante pentru vremea respectivă. Utilitatea documentară rezona aceloraşi resorturi romantice, ca şi în cazul *Actelor şi fragmentelor*, „de a aduna la un loc o mare parte de documente, atingătoare de soarta națiunii din zilele de bucurie şi amărăciune”[69], dar adăuga, din pragmatismul timpului, ample notițe explicative în cazul fiecărui document reprodus. Întrevăzut inițial ca o continuare a încercărilor din *Acte şi fragmente*, *Archivul* va proiecta lumini noi care trebuiau să stea la baza cercetării istorice. Lumini care împleteau deja poleiala romantică cu incisivitatea pozitivistă[70]. Cele cinci volume editate la Blaj reuneau documente diverse, edite şi inedite, din arhiva mitropoliei şi a gimnaziului, precum şi din biblioteca eruditului dascăl ori din alte lucrări, texte despre evul mediu românesc, documente despre legăturile românilor din Transilvania cu cei din Țara Românească, fragmente din cronici şi din lucrări istorice, diplome regale şi princiare, acte sinodale, extrase din scrierile anticilor, fragmente de corespondență[71] etc. Editorul a menționat de fiecare dată proveniența documentului, după cum a încercat să-l reproducă cu fidelitate şi să facă uneori scurte comentarii[72].

---

[66] Corina Teodor, *op.cit.*, p. 129.
[67] „Archiv pentru filologia şi istoria”, nr. I, 1 ianuarie 1867, p. 4.
[68] *Ibidem*, p. 12.
[69] *Ibidem*, nr. XXIII, 15 martie 1869, p. 452.
[70] Corina Teodor, *op. cit.*, p. 131.
[71] Alexandru Zub, *Junimea. Implicații istoriografice*, Iaşi, Editura Junimea, 1976, p. 18.
[72] „Archiv pentru filologia şi istoria”, nr. I, 1 ianuarie 1867, pp. 12-21; nr. II, 5 februarie 1867, pp. 27-33; nr. III, 15 martie 1867, pp. 61-63; nr. IV, 20 aprilie 1867, pp. 77-79; nr. VI, 1 iulie 1867, pp. 117-120; nr. IX, 20 octombrie 1867, pp. 179-182; nr. XIII, 15 martie 1868, pp. 248-256; nr. XIV, 20 aprilie 1868, pp. 274-278; nr. XV, 25 mai 1868, pp. 290-299; nr. XVI, 5 iulie 1868, pp. 311-316; nr. XVII, 10 august 1868, pp. 332-343; nr. XVIII, 15 septembrie 1868, pp. 347-357; nr. XIX, 20 octombrie 1868, pp. 363-367; nr. XX, 25 noiembrie 1868, pp. 390-394; nr. XXII, 5 februarie 1869, pp. 433-437; nr. XXIII, 15 martie 1869, pp. 452-456; nr.

Colaborarea dintre Timotei Cipariu şi Ioan Micu Moldovan în realizarea *Arhivului*, l-a determinat pe cel de-al doilea cărturar blăjean să încredințeze tiparului şi o proprie culegere de documente, pentru care editorul a avut în vedere îndeosebi istoria propriei biserici, cea greco-catolică. Fiindcă timpul disputelor instituționale mitropolitane din Ardeal trecuse, existența a două astfel de ierarhii i-a sugerat autorului un titlu conform propriului univers confesional: *Acte sinodale ale bisericei romane de Alba Iulia şi Făgăraş*[73]. Dosarul documentar al istoriei bisericii române unite era deschis de Ioan Micu Moldovan în primul volum cu actele sinodului memorabil din august 1868, la care asistase şi care pentru prima dată cerea ca reprezentanții clerului greco-catolic să-şi poată exprima opțiunile în desemnarea noului mitropolit, ce-i urmase lui Alexandru Sterca Şuluțiu în funcție[74].

Documentele reproduse în acest volum erau cele care se păstrau în arhiva mitropolitană, dar la redactarea cărora Ioan Micu Moldovan a participat direct, ca „protonotar general”[75]. Spectator al istoriei propriei biserici, dar totodată un istoric activ al ei, Micu Moldovan şi-a înregistrat propriile comentarii doar la sfârşitul volumului, conturând astfel o istorie a dreptului de alegere al ierarhului propriu, concluzionând că „Biserica română de Alba Iulia din timpuri neamentite a fost şi este în uzul dreptului de a-şi alege capul spiritual”[76].

Cel de-al doilea volum, lipsit de o declarație programatică ca şi primul, rămânea însă ancorat în aceeaşi istorie imediată. El se deschidea cu actele sinodului din 1869, conform originalelor păstrate în arhiva mitropoliei blăjene, la care Micu Moldovan a îndeplinit din nou funcția de notar[77]. Nici strategia semantică nu a fost schimbată, rămânând cea a subordonării editorului unei impersonale persoane a treia[78]. Selecția materialelor conferea şi acestui volum o oarecare unitate internă: interesul lui Micu Moldovan se concentra de astă dată asupra „canoanelor” sinodale ce funcționau în biserica română unită, prin exemplificarea regresivă cronologic, începând cu cel din 1869 şi încheind cu cel din 1700. Aşadar, Ioan Micu Moldovan oferea prin lucrarea sa temeiurile necesare pentru a se putea scrie o istorie a bisericii unite, conform noilor tendințe istoriografice, depăşindu-se

---

XXVI, 5 iulie 1869, pp. 513-516; nr. XXVII, 10 august 1869, pp. 531-539; nr. XXVIII, 15 septembrie 1869, pp. 549-553; nr. XXIX, 20 octombrie 1869, pp. 571-576; nr. XXXI, 1 ianuarie 1870, pp. 609-613; nr. XXXII, 5 februarie 1870, pp. 628-634; nr. XXXIII, 15 martie 1870, pp. 648-657; nr. XXXIV, 20 aprilie 1870, pp. 675-679; nr. XXXV, 25 mai 1870, pp. 692-700; nr. XXXVI, 5 iulie 1870, pp. 711-720; nr. XXXVII, 20 august 1870, pp. 726-733; nr. XXXVIII, 15 septembrie 1870, pp. 750-756; nr. XXXIX, 20 octombrie 1870, pp. 765-780; nr. XL, 25 noiembrie 1871, pp. 790-791.

[73] Corina Teodor, *op.cit.*, p. 236.

[74] Primul volum se încheia cu un adaus de la acelaşi sinod, cuvântarea lui Alexandru Dobra, ce îndeplinise funcția de comisar regesc la alegerea făcută la 11 august 1868 în catedrala din Blaj. Vezi Ioan Micu Moldovan, *Acte sinodale ale bisericei romane de Alba Iulia şi Făgăraş*, vol. I, Blaj, 1869, passim.

[75] *Ibidem*, p. 20.

[76] *Ibidem*, p. 168.

[77] *Ibidem*, vol. II, Blaj, 1872, p. 4.

[78] *Ibidem*, vol. II, p. 19.

moştenirea iluministă. În plus, era o carte ce s-a născut din dialogul cu intelectualitatea propriei confesiuni, spre exemplu cu Ştefan Moldovan, dar care era în egală măsură, prin traseul difuzării ei, una a legăturilor parohiale[79].

Aşa cum a nuanțat convingător George Em. Marica, în cazul lui George Bariţiu putem deosebi trei etape în creația sa istoriografică: prima până în 1850, a doua până în 1867, când prevalează articolele în *Gazeta Transilvaniei* şi în *Foaie pentru minte, inimă şi literatură*, iar a treia, sub semnul dualismului, când se adaugă cele din *Transilvania*, *Românul*, *Observatorul* şi *Analele Academiei Române*[80]. Nu e mai puțin adevărat că de-a lungul acestor decenii se petrece o continuă acumulare, o treptată şi constantă maturizare, până când Bariţiu a devenit un istoric în înțelesul modern al termenului[81].

Pentru George Bariţiu, paginile suplimentului *Foaie pentru minte, inimă şi literatură* se vor dovedi a fi un suport pentru difuzarea unor documente recente, de mare importanță pentru creditarea națiunii ca subiect al istoriei şi în subsidiar, pentru înțelegerea metamorfozelor din istoria politică şi ecleziastică recentă. Astfel, mărturii ale revoluției de la 1848, demersuri pentru înființarea mitropoliilor române, ortodoxă şi greco-catolică, discursuri oficiale, îşi vor găsi locul în paginile publicației[82].

---

[79] Corina Teodor, *op.cit.*, p. 239.

[80] George Em. Marica, *Studii de istoria şi sociologia culturii române ardelene din secolul al XIX-lea*, vol. III, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1980, p. 99.

[81] Corina Teodor, *op.cit.*, p. 316.

[82] Vezi spre exemplu, Iosif II, *Rugăciunea de toleranție*, în *Ibidem*, an V, nr. 7, 16 februarie 1842, p. 49; Redactorul, *Scopul culegerii de cărți vechi*, în *Ibidem*, an VII, nr. 43, 23 octombrie 1844, pp. 343-344; *Documente pentru românii transilvani*, în *Ibidem*, an XI, nr. 42, 18 octombrie 1848, pp. 333-334; *Scrisori ale maghiarilor prinse: traduse aci în limba română*, în *Ibidem*, an XI, nr. 45, 8 noiembrie 1848, pp. 359-360; A. Puchner, *Document pentru recunoaşterea şi confirmarea celor 15 legiuni de gardă națională română în marele principat al Transilvaniei*, în *Ibidem*, an XI, nr. 45, 8 noiembrie 1848, pp. 355-356; Francisc Iosif I, *Proclamația sa cu ocazia suirii pe tronul Austriei*, în *Ibidem*, an XI, 1848, nr. 49, 13 decembrie 1848, pp. 387-388; *Unele adnotări la protocolul Adunării naționale române din Sibiu*, în *Ibidem*, an XII, nr. 3, 19 ianuarie 1849, pp. 17-19; *Raportul prefectului Avram Iancu*, în *Foaie pentru minte, inimă şi literatură*, an XIII, nr. 2, 9 ianuarie 1850, pp. 12-15; nr. 3, 16 ianuarie 1850, pp. 22-24; nr. 4, 23 ianuarie 1850, pp. 28-31; nr. 5, 30 ianuarie 1850, pp. 37-40, nr. 6, 6 februarie 1850, pp. 43-48; nr. 7, 13 februarie 1850, pp. 50-55; Alexandru Sterca Şuluț, *Adresarea episcopului diecesei Făgăraşului către comitetul Reuniunei femeilor române*, în *Ibidem*, an XIV, nr. 48, 29 noiembrie 1851, pp. 373-374; *Documente care le-au folosit A. P. Ilarian în tomul II din Istoria Daciei Superioare*, în *Ibidem*, an XV, nr. 41-42, 25 octombrie 1852, p. 168; *Un document pentru limba română din anul 1842. O tomneală de ruşine şi o lege nedreaptă*, în *Ibidem*, an XVI, nr. 38, 23 septembrie 1853, pp. 285-288 şi nr. 39, 30 septembrie 1853, pp. 295-298; Ştefan Moldovan, *Cuvântare dise la dedicațiunea podului de intre Hațeg şi Orlea S. Maria închinat numelui „Bordolo" a eselenției sale mareşal campestru şi locotiitoriu gubernatoriale Tierii Transilvaniei Bordolo cavaleru de Boreo în a. 1854 14/26 oct.*, în *Ibidem*, an XVII, 27 octombrie 1854, pp. 226-228; *Memoriul substernut la conferința națională română de la Sibiu*, în *Ibidem*, an XXIV, nr. 4, 25 ianuarie 1861, pp. 25-26; Alexandru Sterca Şuluțiu, *Cuvântarea metropolitului Alexandru la deschiderea congresului național din 1 ianuarie 1861*, în

Evident, rolul revistei este unul mult mai complex, căci, aşa cum a demonstrat analiza meticuloasă făcută de George Em. Marica, ea s-a impus prin valoarea sa, ca şi prin conţinutul divers, în care s-au întâlnit contribuţii literare cu articole ştiinţifice şi educative[83].

Îndemnul obsesiv al strângerii documentelor nu a fost pentru Bariţiu un simplu exerciţiu intelectual, ci un leitmotiv al activităţii sale. Raportându-se la exemplul istoriografiei europene, a adunat el însuşi circa 2000 de documente diferite[84], investigate cu o metodă ştiinţifică. Astfel, reproducerea documentelor era însoţită de succinte avertismente despre utilitatea lor, de genul celor care sugerau indispensabilitatea lor pentru înţelegerea completă a climatului epocii, a raportului stat-biserică, a judecării prezentului prin prisma trecutului: „numai acela ce va ceti cu luare aminte acest act public va fi în stare de a da o definiţiune dreaptă la cuvintele tolerat şi toleranţă, aşa precum aceleaşi s-au luat din vechime în dreptu public al Ardealului, va fi totodată în stare de a trage linia paralelă între starea din 1837 şi cea de astăzi, tocma după un pătrar de secol şi vede curat care din năpăstuirile vechi s-au delăturat şi care nu”[85]. Consecvent admiraţiei pentru tezaurul documentar, a strâns nu doar documente politice şi ecleziastice, ci şi narative şi literare. Se remarcă îndeosebi în ultima etapă interesul pentru cronicarii şi istoricii ardeleni, români şi maghiari, surse complexe ce ar putea aduce lumină în reconstituirea multor evenimente de istorie medieval şi modernă[86]. În toate aceste cazuri, Bariţiu rămâne documentaristul, traducătorul şi în subsidiar, istoricul, ce-şi exprimă în

---

Ibidem, an XXIV, nr. 2, 11 ianuarie 1861, pp. 9-12; Idem, *Cuvântarea escelenţei domnului mitropolit la conferinţele din Alba Iulia*, în *Ibidem*, an XXIV, nr. 7, 15 februarie 1861, pp. 51-54, nr. 8, 22 februarie 1861, pp. 57-62 şi nr. 9, 1 martie 1861, pp. 65-67; Gabriele de Bethlen, *Vorbirea contelui la deschiderea adunării în Năsăud în 18 iunie 1861, ţinută româneşte*, în *Ibidem*, an XXIV, nr. 26, 5 iulie 1861, p. 210; Andrei Şaguna, *Adresarea escelenţei sale d. episcop baron către comitele naţiunii săseşti b. Salmen în testul ei original*, în *Ibidem*, an XXIV, nr. 34, 13 septembrie 1861, pp. 271-272; Idem, *A doua scrisoare oficioasă a escelenţei sale d-lui episcop dată la răspunsul d-lui br. Salmen, comitele naţiunii săseşti*, în *Ibidem*, an XXIV, nr. 35, 20 septembrie 1861, pp. 275-276; Idem, *Cuvântarea escelenţei sale p. episcop*, în *Ibidem*, an XXIV, nr. 41, 8 noiembrie 1861, pp. 317-318; Vasiliu Popp, *Cuvântarea Ill.sale d. vicepreşedinte gubernial la conferinţele naţionale în 21 aprile 1863*, în *Ibidem*, an XXVI, nr. 14, 24 aprilie 1863, pp. 105-110.

[83] George Em. Marica, *Foaie pentru minte, inimă şi literatură. Bibliografie analitică, cu un studiu monografic*, Bucureşti, Editura pentru literatură, 1969, pp. 141-148.

[84] Vasile Netea, *George Bariţiu. Viaţa şi activitatea sa*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1966, p. 311.

[85] George Bariţiu, *Rugămintea episcopului greco-neunit*, în „Gazeta Transilvaniei”, 1862, nr. 82, pp. 325-326.

[86] G.B., *Culegere de documente istorice*, în „Transilvania”, an I, nr. 1, 1 ianuarie 1868, pp. 9-12; Idem, *George Şincai şi numele de român*, în „Transilvania”, 1870, nr. 4, p. 41; Idem, *Fragment istoric despre unirea religioasă în Transilvania*, în „Transilvania”, 1870, nr. 5, pp. 53-57.

note opinia în legătură cu diverse momente istorice, ca şi cu bogăția documentelor păstrate în arhivele şi bibliotecile ardelene[87].

5. Spre o istorie națională: încercări sintetice

Apelul la istorie a fost o caracteristică a discursului politic şi civic din deceniile romantismului. Fie că acest apel a fost unul în măsură să ghideze aspirațiile revoluționarilor de la 1848, fie că a fost unul taumaturgic, pentru cei ce au simțit acut dezamăgirea înfrângerii revoluției, el a provocat multora din romanticii români meditații legate de sensul istoriei şi de nevoia unei istorii sintetice[88], prinsă în corsetul ideologiei naționale. Cei care au lansat îndemnuri programatice spre un atare deziderat al istoriei naționale au făcut-o fie inspirați de responsabilitatea didactică asumată (precum Kogălniceanu, Florian Aaron, Al. Papiu Ilarian, episodic chiar şi Barițiu), fie din dorința de a muta mai spre răsărit frontiera unor atare modele, ce câştigaseră teren deja în Occident, prin istoricii civilizației sau prin rafinatul Jules Michelet. Astfel că Mihail Kogălniceanu, Alexandru Papiu Ilarian ori George Barițiu, pentru a selecta doar cele mai reprezentative exemple, vor investi timp şi energie şi pentru acest proiect al unei sinteze de istorie națională.

În cazul celui dintâi, lucrurile s-au oprit mai degrabă la un nivel aspirațional, aşa cum putem surprinde, la intervale de timp, în mai multe texte ce-i poartă semnătura. Bunăoară, în anul 1841, când publica primul volum din *Arhiva românească*, Kogălniceanu găsea o inspirată metaforă, în măsură să mobilizeze spiritele în jurul unei istorii naționale, pe care o vor relua şi alți autori romantici: „istoria românească mai ales să ne fie cartea de căpetenie, să ne fie paladiul naționalității noastre”[89].

Pentru Mihail Kogălniceanu istoria a fost un ferment activ al discursurilor sale publice şi politice, cu toate că destinul său s-a îndreptat spre o altă cale, după scurtul episod didactic de la Academia Mihăileană. În lecția de deschidere rostită de tânărul profesor la 24 noiembrie 1843, a formulat, în termeni fără echivoc, rolul modelator al acestei ştiințe pentru orice tânăr, indiferent de profesia pe care o va urma: „istoria singură poate, ca într-o panoramă întinsă, să ne arate împărățiile trecute înainte de mii de ani; ea ne face privitori la luptele, la revoluțiile, la sfaturile, la serbările întâmplate de la începutul lumii; ea scoate din morminte pe strămoşii noştri, şi ni-i înfățoşează ca vii dinaintea ochilor, cu toate virtuțile, cu toate patimele, cu toate moravurile lor. Ea dar ne leagă cu vecia, punând în comunicație semințiile trecute şi iarăşi şi pre noi cu semințiile viitoare, cărora are să le trădeie povestirea faptelor noastre. Pe lângă toate aceste, istoria mai are şi neprețuitul dar de a judeca cu nepărtinire faptele contemporanilor noştri, pe care noi nu avem curajul sau destoinicia de a-i

---

[87] George Barițiu, *Despre istoria Transilvaniei după com. Emeric Mikó*, în „Transilvania”, an I, nr. 9, 15 aprilie 1868, pp. 201-207; nr. 10, 1 mai 1868, pp. 217-222; nr. 11, 15 mai 1868, pp. 241-246; nr. 12, 1 iunie 1868, pp. 265-271.

[88] Alexandru Zub, *A scrie şi a face istorie (Istoriografia română postpaşoptistă*), Iaşi, Editura Junimea, 1981, pp. 82-91.

[89] Apud Nicolae Iorga, *Mihail Kogălniceanu. Scriitorul, omul politic şi românul*, Bucureşti, f.a., p. 51.

cunoaşte drept şi adevărat”[90]. Conform unor mărturii contemporane, în fața unui public numeros, era pentru prima dată la noi când istoria națională devenea subiectul unui curs special, care însă a nemulțumit autoritățile, astfel că după un semestru, Kogălniceanu a fost nevoit să se retragă din învățământ[91].

Apreciată la superlativ de istoricii şcolii critice, între care bunăoară Dimitrie Onciu o cataloga ca „un monument literar al istoriografiei noastre naționale, atât prin fond, cât şi prin formă”[92], lecția de deschidere rostită de istoricul moldovean este un vademecum pentru drumul lung ce urma a-l străbate aşteptata sinteză de istorie națională. Pentru Kogălniceanu, ca şi pentru Bariţiu, cunoaşterea istoriei devine un leitmotiv al educației naționale, o călăuză pentru destinul viitor al națiunii[93]. Spirit tânăr prin excelență, aşa cum îl caracteriza Nicolae Iorga[94], Kogălniceanu remarca nostalgic, în anul 1872, la reeditarea cronicilor, că încă istoriografia română nu oferise o sinteză de istorie națională. Singurul care s-ar fi apropiat de acest deziderat era colegul său de ideal revoluționar, Nicolae Bălcescu, dar fără a duce gândul până la capăt: „afară de N. Bălcescu, carele promitea României un istoric, dară pe care moartea l-a răpit fără de timp, un singur mare talent nu s-a ivit spre a da țării ceea ce-i lipseşte: *o istorie națională*”[95] (s.a.).

Cu vizibile resurse romantice, neepuizate prin activitatea revoluționară directă, Alexandru Papiu Ilarian publica în anii 1851-1852 *Istoria românilor din Dacia Superioară*. Prin această realizare el se apropia de planul unei sinteze şi se integra acelei generații postrevoluționare care a alimentat, prin creația istoriografică, reconstituirea trecutului în formula unor lucrări ce purtau eticheta generalului şi sentimentului national. Studentul universității vieneze aspirase de fapt la un proiect mult mai ambițios, ce se oprise însă la schița volumului III[96]. El oferea o istorie militantă, în conformitate cu concepția istorică a fostului său profesor, Simion Bărnuțiu, în care prezentul trăit care tocmai devenise trecut trebuia înfățişat fără retuşuri subiective: „adevărul fiindu-mi legea supremă şi

---

[90] Mihail Kogălniceanu, *Deschiderea cursului de istorie națională. Cuvânt rostit în Academia Mihăileană în 24 noiembrie 1843*, Bucureşti, 1909, p. 13.
[91] Petre V. Haneş, *Studii literare*, Bucureşti, f.a., pp. 106-109.
[92] Dimitrie Onciu, *Mihail Kogălniceanu. Memoriu la centenarul naşterii lui*, Bucureşti, 1918, p. 10.
[93] Paul Cornea, *Studii de literatură română modernă*, Bucureşti, Editura pentru literatură, 1962, p. 118.
[94] Nicolae Iorga, „Personalitatea lui Mihail Kogălniceanu”, în vol. *Mihail Kogălniceanu. Ciclu de conferințe ținute la Radio Bucureşti în februarie 1935*, Bucureşti, 1936, p. 7.
[95] Mihail Kogălniceanu, „Prefață”, la vol. *Cronicile sau Letopisețele Moldaviei şi Valahiei*, ed. II, tom I, Bucureşti, 1872, p. XV.
[96] Pompiliu Teodor, *Evoluția gândirii istorice româneşti*, Cluj, Editura Dacia, 1970, p. 174; Corneliu Albu, *Alexandru Papiu Ilarian*, Bucureşti, Editura ştiințifică şi enciclopedică, 1977, pp. 86-87.

luceafărul întru toate, l-am scris fără sfială şi l-am spus amicului şi inimicului, într-o formă, fără părtinire”[97].

Având drept temă centrală revoluția de la 1848 autorul a examinat, coborând în timp, antecedentele medievale. Aceste rânduri reflectă din punct de vedere politic ataşamentul față de discursul bărnuțian, explicând destinul românilor ardeleni prin cucerirea Transilvaniei de către unguri şi eliminarea românilor din sistemul constituțional[98]. Spiritul paşoptist, ce infuzase solidaritate națională, îi sugera reticență față de disputele confesionale: „deci românii cei buni şi înțelepți să lase certurile acestea teologilor, popilor, episcopilor, care poate n-au alta de lucru, sau trag chiar folos dintr-însele, lase certurile acestora până nu vor mai putea, iar românii cei adevărați să îmbrățişeze cum am zis, cauza cea santă a naționalității, a unității şi independenței naționale, politice şi bisericeşti”[99].

Istoria are în opinia lui Papiu, expusă ulterior în prefața la *Tezaur,* resorturi modelatoare asupra cititorilor, de aici şi utilitatea unei istorii sintetice, în termeni naționali, care să lege prezentul de trecut şi de viitor: „o națiune ce nu-şi cunoaşte istoria se aseamănă ființelor lipsite de memoria celor trecute: ea nu cunoaşte legătura logică şi necesară între trecutul, prezentul şi viitorul său; ea nu se cunoaşte pe sine însăşi, nu ştie de unde şi cum rezultă starea de față de față, nici şi-o poate îndrepta; nu-şi poate indivina cea viitoare, nici a o prepara; ci orbecă fără îndreptar şi rătăceşte în toate părțile, până ce în urmă cade în cursa inamicului”[100].

Cu o pledoarie foarte pronunțată pentru valoarea educativă a istoriei, Barițiu a privit-o din prisma rolului modelator atribuit de antici, ca o „historia magistra vitae”. Istoria era pentru el, ca de altfel şi pentru Kogălniceanu ori Bălcescu, în termeni foarte plastici, ochiul lumii, învățătoarea omenirii: „de câte ori să se mai zică cum că istoria este învățătoarea vieții, torța luminătoare în mai multe ştiințe, sora dreaptă a filosofiei practice, educatoare ce înnobilează şi înalță spiritul omenesc”[101]. Cumulând elemente de istorie universală şi de istorie națională, de istoria românilor, dar şi a celorlalte naționalități din Transilvania, de istoria Ardealului, dar şi a Principatelor, el întrevedea o educație serioasă, echilibrată, a potențialilor cititori. Asociind-o cu religia şi politica, Barițiu îi conferea istoriei rosturi esențiale, entuziasmul pentru prezentul ce ar fi putut vindeca traumele trecutului triumfând în preajma momentului de la 1848: „prețul şi folosul istoriei este atât de prisos a vrea să-l spui prin cuvinte, precât e de prisos a voi să arăți că razele şi căldura soarelui sunt neapărat trebuincioase şi folositoare vitelor şi plantelor”[102].

---

[97] Alexandru Papiu Ilarian, *Istoria românilor din Dacia superioară*, ed. II, tom II, Viena, 1852, pp. XIV-XV.
[98] Pompiliu Teodor, *Istoriografia postromantică revoluționară din Transilvania*, în „Crisia”, XX, 1990, p. 208.
[99] Alexandru Papiu Ilarian, *op.cit.*, tom I, p. 63.
[100] Idem, *Tezaur de monumente istorice pentru România*, în „Transilvania”, an I, nr. 12, 1 iunie 1868, p. 273.
[101] George Em. Marica, *Studii de istoria şi sociologia culturii române ardelene din secolul al XIX-lea*, vol. III, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1980, p. 99.
[102] Vasile Cristian, *Istoriografia paşoptistă*, Iaşi, Editura Junimea, 1996, p. 67.

Istoricul ardelean a considerat erudiția, spiritul de sinteză şi imparțialitatea trăsături inseparabile ale unui istoric de calitate: „nu e de ajuns ca istoricul să se apuce de adunarea, păstrarea cu mintea, alegerea, aşezarea şi compunerea materialelor istorice, adică a faptelor şi întâmplărilor, ci toate acestea trebuie să se împlinească cu sârguință întinsă, să cunoască limbi mai multe în care s-au scris unele sau altele, să aibă o ținere de minte bogată şi tare, o judecată matură şi un gust curat; mai încolo se cere ca istoricul să pătrundă cu agerime la pricinile ascunse şi la secretele încordătoare şi mişcătoare ale evenimentelor”[103].

Publicist exemplar al Ardealului, ce respira un aer romantic, putem spune că Barițiu a fost şi un spirit sintetic tocmai prin lucrarea *Părți alese din istoria Transilvaniei*, ce i-a conferit şi certificatul de recunoaştere absolută între istorici. Valențele ei naționale şi morale l-au făcut pe Augustin Bunea să afirme: „o comoară de simțiri şi virtuți mari şi nobile este ascunsă în această carte. Iubire învăpăiată de națiunea română împilată şi asuprită, dor nestins de libertate, egalitate şi frățietate, indignațiune cumpătată, dar adâncă în contra tiraniei şi sclăviei, credință neclintită în viitorul națiunii române, cu un cuvânt în cartea aceasta se află tot ce a făcut să palpiteze inima lui Barițiu în decursul de 81 de ani”[104].

S-a spus pe bună dreptate despre *Părți alese* că reprezintă sinteza vieții sale, în special a două decenii de cercetări, dar şi sinteza unei epoci istoriografice[105]. Privită din interior, fără a face paradă de erudiție, cu toate că istoricul era un erudit, lucrarea este o istorie a Transilvaniei ultimelor două veacuri, din 1683 la 1883. Într-o succesiune firească, în cuprinsul primului volum se regăsesc evenimentele de la cucerirea habsburgică până la 1848, în al doilea cele de la 1848 până la 1860, iar în al treilea evenimentele contemporane lui, timp de aproape două decenii[106].

Apreciate diferit, fiind considerate mai importante ultimele două volume datorită puternicelor accente memorialistice[107], *Părți alese* ar trebui totuşi privite din perspectiva performanței istoriografice realizate de Barițiu. Cartea sintetizează concepția istoricului asupra istoriei Transilvaniei, în spiritul învecinării tabloului politic cu cel social, moral, bisericesc. Cu toate că este o sinteză de istorie a Transilvaniei din punctul de vedere al unui român, valoarea ei este asigurată de faptul că autorul n-a neglijat cronistica şi istoriografia maghiară, care îi erau familiare deja cu multe decenii în urmă[108].

Scrisul lui Barițiu, aşa cum se remarcă în publicistică şi în sinteza de istorie, a amestecat accente pregnant romantice cu sedimente iluministe şi cu semnale dinspre pozitivism. Romantice au fost, bunăoară, patosul cu care a cultivat această ştiință, supralicitarea ideii naționale, cultivarea genului biografic, interesul pentru documente. Reminiscențe iluministe se

---

[103] *Ibidem*, p. 68.
[104] [Augustin Bunea], *George Barițiu*, în „Gazeta Transilvaniei”, 1893, nr. 94, p. 1.
[105] George Em. Marica, *Studii de istoria şi sociologia culturii române ardelene în secolul al XIX-lea*, vol. III, pp. 164-165.
[106] George Barițiu, *Părți alese din istoria Transilvaniei. Pre două sute de ani în urmă*, vol. I, Sibiu, 1889; vol. II, Sibiu, 1890; vol. III, Sibiu, 1891.
[107] Vasile Netea, *op.cit.*, p. 315.
[108] Corina Teodor, *op.cit.*, p. 326.

ascund în reiterarea cu consecvență a rolului educativ al istoriei, în legătura dintre politică şi istorie, în interesul pentru epoci cât mai îndepărtate, chiar pentru antichitate. Însă apologia adevărului ştiințific era o calitate ce-l poate apropia de Leopold von Ranke, a cărui operă se pare a cunoscut-o, ori de contemporanul său, A. D. Xenopol, un istoric pozitivist: „se poate ca în cercetările noastre să comitem şi erori cu totul în contra voinței noastre, se mai poate să pierdem din vedere unele fapte sau rele, care ar fi meritat ca să ocupe locul în istoria acestei țări, dară cu toate aceste neputințe, iubirea de adevăr şi căutarea lui obiectivă, imparțială, va fi conductorul nostru neschimbat”[109].

În concluzie, istoricii de pe scena romantică ardeleană au avut darul de a arunca noi inflexiuni asupra unor probleme majore din laboratorul istoriografic: ei au semnalat importanța patrimoniului documentar şi chiar au încercat să-l aducă la lumină, prin studii sau volume distincte. De asemenea, şi-au canalizat aspirațiile spre o sinteză de istorie națională, chiar dacă realizările lor rămân până la urmă, doar fragmentare. S-au aventurat înspre valorizarea şi editarea lucrărilor istoricilor emblematici ai iluminismului, Gheorghe Şincai şi Petru Maior, după cum nu şi-au ascuns admirația pentru trecutul medieval. Mesajul educativ pe care l-au afişat în discursul lor istoric i-a apropiat şi mai mult de congenerii lor de la sud şi est de Carpați.

[109] George Barițiu, *Părți alese*, vol. II, p. 11.

DE CE NU A FOST „FRĂȚIA” O LOJĂ MASONICĂ - CRITICA IZVOARELOR ŞI ABORDAREA COMPARATĂ A SOCIETĂȚILOR SECRETE

Gheorghe Bichicean*

Abstract

This study aims to clarify the status of the “Frăția” Society within the secret societies of the first half of the nineteenth century. On the basis of known documentary sources and a comparative approach, it is demonstrated that this society was not a Masonic Lodge. Political secret societies were associates who tried to conceal their activity or to conceal it, which was, as a rule, directed against the existing social and political order. Their organization included a hierarchy that was not known by all members and limited in time, coinciding with the achievement of the proposed goal or with their disclosure. Initial secret societies, unlike political ones, are discrete associations that do not disguise their presence, have initiatory rituals and signs of recognition, being over temporal.

The result of our study demonstrates the existing confusion regarding the status of “Frăția” Society, which was not a Masonic Lodge, but typological, a Carbonary Society.

***Keywords**: Freemasonry; Lodge; Carbonary Society; Bălcescu; Frăția*

Societățile secrete sunt o categorie aparte, cu particularități ce depind de aspectele lor mistice, inițiatice sau politice. Nu este posibil să înțelegi epoca Iluminismului, istoria secolelor XVIII-XIX, cauzele ideologice ale Războiului de eliberare a coloniilor nord-americane şi ale Revoluției franceze de la 1789, mişcarea națiunilor din America de Sud şi Europa secolului al XIX-lea („primăvara popoarelor”), fără cunoştințe despre societățile secrete inițiatice şi politice ale timpului, fără recunoaşterea rolului jucat de acestea în schimbarea regimurilor şi evoluția societății omeneşti.

Înființarea organizațiilor secrete a fost un fenomen care s-a dezvoltat în Europa şi au găsit un mediu cât se poate de potrivit în estul continentului, cu un efect profund în organizarea şi conducerea mişcării popoarelor care au trăit sub dominația Imperiului otoman. Înființarea unor astfel de societăți a fost influențată de Revoluția franceză de la 1789, constituindu-se cu structuri proprii, după modelul cluburilor iacobinilor şi, în principal, a lojilor Franc-masonice[1].

Societățile secrete politice erau asociații care încercau să-şi ascundă activitatea sau să o disimuleze, aceasta fiind îndreptată, de regulă, împotriva ordinii sociale şi politice existente[2]. Organizarea lor cuprindea o

* Professor, PhD., “Lucian Blaga”, Sibiu, Romania

[1] Notis Botzaris, *Visions balkaniques dans la préparation de la révolution grecque (1789-1821)*, Thèse présentée à l’Universitée de Genève pour l’obtention du grade de docteur ès Sciences Politique, Librairie E. Droz, 8. Rue Verdaine, Genève, 1962, p. 1.

[2] Serge Hutin, *Societățile secrete*, Timişoara, Editura de Vest, 1991, p. 6.

ierarhie care nu era cunoscută de totalitatea membrilor şi o durată limitată în timp, ce coincide cu atingerea obiectivului propus sau cu deconspirarea lor. Societăţile secrete iniţiatice, spre deosebire de cele politice, sunt asociaţii discrete care nu îşi disimulează prezenţa, au ritualuri iniţiatice şi semne de recunoaştere, fiind „supratemporale”[3]. Frecvente sunt situaţiile în care nu se poate trage o linie de demarcaţie între cele două tipuri de societăţi: ambele au ritualuri de iniţiere, jurăminte, o structură birocratizată, semne de recunoaştere şi dispun de coduri criptate de comunicare. De multe ori societăţile iniţiatice şi-au asumat şi ele scopuri politice, deviind de la obiectivele iniţiale (cazul unui mare număr dintre lojile masonice din Franţa revoluţiei de la 1789), precum şi, în sens invers, societăţi secrete care au simţit nevoia să depăşească obiectivele temporare şi au tins către permanentizarea existenţei lor[4].

Scrisoarea argument. În anul 1842 Nicolae Bălcescu a fost eliberat din închisoarea Mărgineni[5] şi va intra în „Societatea Literară“, unde se întâlneau viitoare personalităţiale revoluţiei de la 1848: Christian Tell, Cezar Bolliac, Ion Ghica, Ion Heliade Rădulescu, August Treboniu Laurian, fraţii Goleştiş.a. În relaţie cu membrii acesteia, în anul 1843 s-a constituit organizaţia secretă „*Frăţia*”, ai cărei întemeietori - Ion Ghica, Nicolae Bălcescu şi Christian Tell - jurau să-şi închine viaţa patriei, în numele sentimentului de *frăţie*. Evenimentul este consemnat de Ion Ghica, într-o scrisoare către „fratele” Vasile Alecsandri[6]:

„Într-o noapte pin culesul viilor, pe la 1843, pe când lumina lunei începea a se contopi în razele dimineţei şi ajunsesem în dreptul caselor lui Simeon Marcovici, după un mic sfat între noi doi, în răspântii, în loc s-o luăm la deal, pe la Oteteleşeanu, să ieşim la mine acasă, ne-am hotărât să urmăm pe strada Brezoianu, să ieşim la Mihai-Vodă, şi d-acolo s-o apucăm spre Filaret, să ne ducem să dejunăm cu câte o pereche de cârnaţi trandafiri şi un pahar de must. Ne apropiasem de biserica Sfinţii Apostoli, când întâlnim în cale pe căpitanul Tell, mergând spre cazarma lui de la Mihai-Vodă; şi ne luăm câteşitrei pe drum înainte, pe subt Mitropolie, la viile din deal. Cu cât ne suiam pe coastă, cu atât vorbirea noastră devenea mai aprinsă. Subiectul discuţiunei era acel de toate zilele şi de toate serile. Ne imputam unul altuia

---

[3] *Ibidem*, p. 96.

[4] *Ibidem*, p. 7.

[5] Cornelia Bodea: *1848 la români. O istorie în date şi mărturii*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1982, vol. I, doc. 39: „Sentinţa de condamnare dată de Divanurile împreunate” (p. 164). A se vedea şi: Petru Iroaie, *Per un profilo di Nicola Balcescu. Maestro, eroe, e scrittore del Risorgimento romeno*, Antonio Vento Editore, 1959, p. 11, Mario Leporatti, *Nicola Bălcescu e il Risorgimento nazionale in Romania*, Societa Accademica Romena, Collana di Studi e Sacci, V, Roma, 1971, pp. 33, 36.

[6] Vasile Alecsandri a fost Franc-mason: în 1847 era membru al Lojei „Neamul Nostru” din Orientul Iaşi (fondată la 19 ianuarie 1846) în grad de Maestru. A se vedea: Ioan Lixandru, *Istoria MLNR. Documente. Ioan T. Ulic. Cronologie*, Editura V.I.S. Print, 2013, p. 55 (în continuare: *Documente. I.T. Ulic*); consemnarea lui I.T. Uliceste făcută după documentele Lojii „Vittoria” din Orientul Napoli, cercetate de Constantin Moroiu în 1886 (folio 201).

lipsa de patriotism şi de energie; ne făceam răspunzători de starea nenorocită şi umilită a țării, aşa că la întoarcerea noastră în vale, la fântână, jurasem să ne consacrăm patriei cu trupul şi cu sufletul, ne legasem frați de cruce şi ca fiecare dintre noi trei să se supuie, cu pericolul vieței şi al averei, la hotărârile celorlalți doi; chiar în ziua aceea ne-am adunat de am alcătuit statutele şi regulamentele 'Frăției'.

Inițiații erau formați în grupuri de câte zece, fiecare frate cunoscând numai pe şeful său imediat, diacon, preot sau arhiereu, acel care-l catichisese, îl inițiase, de la care şi prin care primea ordine şi instrucțiuni şi căruia datora ascultare şi supunere cu pericolul vieței şi al averei, păstrând secretul cel mai absolut. Deviza era: Dreptate, Frăție.

Statutele, scrise în cifre cu cheie, erau păstrate la mine în bibliotecă, în scoarțele Algebrei lui Bourdon[7]*. La mai 1848, când m-am decis să mă duc la Constantinopol, am dat acel volum în păstrarea Bălcescului, dar el peste două zile mi l-a adus înapoi, zicând că se temea de vreo percheziţiune sau d-o arestare şi că-l credea mai în siguranță la mine. La plecarea mea din Bucureşti, am pus acea carte împreună cu alte cărți şi cu notele şi caietele mele din şcoală într-o ladă pe care am lăsat-o în beciu de sub scară, în casa generalului Mavru de la Jicniță, unde locuiam, astăzi legațiunea Italiei, casă care a ars la 1856, când devenise spital militar în timpul ocupațiunei austriace. Acolo, împreună cu casa, s-au mistuit în cenuşă cărțile, hârtiile, tablourile, mobilele şi cu toate obiectele ce posedam*"[8].

Societățile secrete politice: Carboneria sau transformarea Franc-masoneriei. Din domeniul ideilor, în domeniul acțiunii. Cercetarea istorică nu a clarificat încă originile Carboneriei, deoarece carbonarii înşişi au dorit ca trecutul lor să rămână învăluit în mister. Este posibil să aibă origine franceză, derivând din *les charboniers* din Franca Contea[9], vechile bresle ale minerilor (*carbonarilor*). Carboneria s-a răspândit rapid în Italia după anul 1700, de multe ori prin intermediul lojilor masonice existente, de tip scoțian. Ea şi-a recrutat adepții în special din armată şi din rândul burgheziei provinciilor, devenind expresia aspirațiilor patriotice şi constituționale ale acestora.

Carboneria a reuşit să pătrundă şi în rândul poporului. Succesul său nu a fost străin de ritualul şi simbolismul de tip catolic adoptat: cultul Sfântului Theobald[10], simbol al luptei omului liber împotriva tiranilorşi Patimile lui Hristos. Această „politică"a permis organizației să se consolideze sensibilizând sentimentul religios al maselor populare, unde Franc-

---

[7] *Elemente de Algebră*, carte publicată de Bourdon pentru prima oară în anul 1831.

[8] Ion Ghica, *Scrisori către V. Alecsandri*, ediție îngrijită de Radu Gârmacea şi ilustrată de Rareş Ionaşcu, Bucureşti, Editura Humanitas, 2014: *Nicu Bălcescu*, p. 400 (a se vedea şi Nota biografică, p. 6).

[9] Régis Blanchet, „Il Carbonarismo italiano", în prefața volumului: M. Saint-Edme, *Constitutions et Organisation des Carbonari, ou Documents exacts sur tout ce qui concerne l'existence, l'origine et le but de cette Société Secrète*, 1821 (Retipărit în facsimile de Les Editions du Prieuré, 1997).

[10] Dott. Oreste Dito, *Massoneria, Carboneria ed altre società segrete nella storia del Risorgimento*, con appendice et illustrazioni, Torino-Roma, Casa Editrice Nazionale, Roux e Viarengo, 1905, p. 300.

masoneria nu pătrunsese[11], datorită elitismului manifestat. Circula şi o sintagmă în acest sens: „*Acesta este mai mult decât un carbonar, este un franc-mason*”[12], pentru că Franc-masoneria se înfățişa ca o societate elitistă, pe când Carboneria se adresa direct poporului[13]. Ca şi consecință, curentele radicale ale Franc-masoneriei, care în experiența carbonară se transformă în societate politică secretă, se vor întrepătrunde cu evanghelismul creştin, dând o formă nouă acestei societăți.

Specialiştii în istoria Carboneriei afirmă că aceasta a fost o ramură a Franc-masoneriei.Oreste Dito, în cunoscuta lucrare „*Massoneria, Carboneria ed altre società segrete nella storia del Risorgimento*”,afirma că originea masonică a Carboneriei este argumentată inclusiv de compilarea Statutelor masonice[14]. Un alt istoric, De Ninno, a publicat între anii 1897-1904, în „Rivista Pugliese”,un material util pentru istoria Carboneriei, pe care o numeşte „*Massoneria trasportata dal campo dell'idea in quello dell'azione*” sau „Masoneria populară”[15]. Este o formulă cât se poate de adevărată: Carboneria înțeleasă ca „Franc-masonerie mutată din domeniul ideii, în cel al acțiunii” este, în rezumat, cea mai clară exprimare a originilor acestei societăți politice secrete, pentru că,spre deosebire de masonerie, Carboneria era însuflețită de un principiu pozitiv de vitalitate, care venea din nevoile poporului[16].

Odată cu răspândirea Carboneriei, multe loji au fost abandonate, locul lor fiind luat de *Vendite*, la care au aderat masonii din curentul radical. În cartea sa „*Napoli Massonica nel Settecento*”[17],Fulvio Bramato scria: „*Tendința spre raționalism politic şi cultural s-a transformat într-o deviere reală de la principiile de bază ale Franc-masoneriei, atunci când unele loji au salutat şi adoptat idei născute în afara lor*”, fiind vorba de scopurile politice ale Carboneriei[18].

Putem concluziona că societatea Carbonară s-a născut din interiorul Franc-masoneriei, cu ritualuri, simboluri şi formule aproximativ identice, concomitent cu procesul de inițiere a „fraților”franc-masoni, abandonarea lojilorprovocând însă o adevărată schismă. Pentru a elimina suspiciunile în termeni formali, Acerellos[19], autor al unei ortodoxii masonice, a declarat: „*Masonii şi Carbonarii, uniți prin legături de strânsă prietenie, nu formează, ca să spunem aşa, decât un singur trup [...]. Atunci când un mason vrea să fie primit în categoria Buoni Cugini* [Carbonari]*, el este scutit de probele obişnuite; în cazul în care a primit un grad superior celor trei grade simbolice,*

---

[11] *Ibidem*, p. 206.
[12] *Ibidem*, p. 249.
[13] *Massoni e Carbonari calabresi dal 1806 all'Unità* (de E. E.), în „Hiram” n. 2, februarie 1986, Soc. Erasmo, Roma.
[14] Dott. Oreste Dito, *op. cit.*, p. 249.
[15] http://www.ilportaledeltempo.it
[16] Dott. Oreste Dito, *op. cit.*, p. 207.
[17] Fulvio Bramato, *Napoli Massonica nel Settecento. Dalle origini al 1789*, Longo Editore, 1980.
[18] Dott. Oreste Dito, *op. cit.*, pp. 192-193.
[19] *Die Freimaurerie in ihren Zusammenhang*, t.III, p. 281, apud Régis Blanchet, în *loc. cit.*

imediat devine Maestru Carbonar şi numele său este înscris în Cartea de Aur. Diplome şi certificate de grade sale masonice sunt menționate acolo."

Franc-masoneria devenea mintea care nu oboseşte niciodată, care conduce permanent, în timp ce Carboneria devenea brațul care transpunea ideile în practică. Dacă Franc-masoneria este universală şi eternă, Carboneria a fost o organizație special constituită şi temporară. Vorbind despre destinul celor două societăți - Carboneria şi Franc-masoneria -, se poate afirma căeste quasi-identic în ceea ce priveşte poziția Bisericii catolice:papa Pius VII (1821) arunca anatema;prin Bula „*Quo graviora*" din 13 martie 1823, Papa Leon XII excomunica Franc-masoneria, apoi prin „*Ecclesiam a Jesu Christo fundatam*" condamna Carboneria (1825);papa Pius VIII (1829) şi Gregorie XVI (1832)acuzau preocupările politice generate de mişcările franc-masonice. Aceeaşi atitudine va fi adoptată şi de Pius IX în 1846, în perioada premergătoare revoluției de la 1848, ca şi în 1865 şi 1869[20].

În lucrarea sa antimasonică din anul 1859 -*La Franc-Maçonnerie en elle même et dans ses rapports avec lea autres societés secrètes de l'Europe, notamment avec la Carbonarie italienne*"[21] -abatele Gyr confundă voit Franc-masoneria cu Carboneria: „*Insistăm asupra acestui punct:Carboneria nu este altceva decât Masoneria mascată.*"(!)Nu este vorba despre confuzie ci de un adevăr: de exemplu, în 1826la Palermo, Don Domenico Volpes a fost Maestru Venerabil al lojii „Arhitectura Fiorita"şi Mare Maestru al *Venditei Carbonara* cunoscută sub numele de „Silence".

În privința originii şi a structurii sale paramasonice, există o asemănare izbitoare a Carboneriei cu *Eteria*, organizație politică, revoluționară care,şi ea,a luat forma Lojilor masonice şi le-a împrumutat ritualul, fiind de fapt – aşa cum afirma Metternich, cancelarul imperial al Austriei, ca şi legitimistul francez conte de Salaberry, „*o verigă în lanțul masonic revoluționar*". Ioan Dârzeanu, în „Cronica revoluției de la 1821" publicată de Nicolae Iorga, aminteşte că la originea acestei mişcări- „izvodirea acestei turburări"(*Eteria*)–se află Franc-masoneria: Eteria este „*ca un chip de farmasonie*"[22]. Karl Marx, analizând situația Principatelor Române la începutul secolului al XIX-lea, a manifestat interes față de mişcarea revoluționară de la 1821 şi a prezentat Eteria ca având origine masonică, afirmând că deținea „toate jongleriile societăților masonice"[23]. Doar căpeteniile ştiau secretul acestei organizații „*aşezată în centrul operațiilor, în spatele agenților discreți*".

Organizarea Carboneriei era reglementată foarte strict, cu simbolurile şi misterele lor, pentru o bună păstrare a secretului acțiunilor. Inițierea se

---

[20] Cu privire la Bulele suveranilor Pontifi, a se vedea şi: Abatele Gyr, *La Franc-maçonnerie: En Elle-même Et Dans Ses Rapports Avec Les Autres Sociétés Secrètes De L'europe, Notamment Avec La Carbonarie Italienne*, Liége: Lardinois; Paris: Lethielleux, 1859, pp. 79-84.

[21] Abatele Gyr, *op. cit.*, pp. 337-338.

[22] *Cronica Revoluției din 1821*, de Ioan Dârzeanu Biv Vel serdar, în: N. Iorga, *Izvoarele contemporane asupra lui Tudor Vladimirescu*, Bucureşti, Librăriile "Cartea Românească" şi Pavel Suru, 1921, p. 51.

[23] Karl Marx, *Însemnări despre români* (manuscrise inedite), Bucureşti, Editura Academiei RPR, 1964, Manuscrisul B 85, p. 108.

desfăşura după ritualuri derivate din cele al Franc-masoneriei. În Statutul Carboneriei, publicat de Ernesto Lama[24] se menționează că în orice țară unde există cel puțin zece*Buoni Cugini Carbonari*(Buni Veri Carbonari), se poate instala o *Vendita* regulară (art. 2). *Vendita* era secțiunea locală, denumirea eiuând de multe ori numele Lojii din care s-au afiliat franc-masoni[25]. Carbonarii şi-au numit organizația cu numele Societatea *„Ordinul Carbonar”*.

Locul special, considerat sacru, unde se reuneau *Buoni Cugini* în solemnitatea ritualului, pentru a „carboniza” materialul strâns în Pădure (*Foresta*) se numea*Baracca* (= Colibă). *Vendita* şi *Baracca* corespund *Lojei* şi *Templului* Franc-masonilor[26]. Suprapunerea structurii atelierului Carbonar – *Vendita*- peste cea a atelierului Franc-mason – Loja -, este cât se poate de vizibilă.*Vendita,*de orice grad, avea obligatoriu şapte demnitari: *Marele Maestru,*echivalent al Maestrului Venerabil*; Primul Asistent* şi *al Doilea Asistent*- echivalent ai celor doi Supraveghetori*; Orator, Secretar, Trezorier, Arhivar*, precum şi ofițeri, aşa cum prevăd şi Land-markurile masonice.

De ce nu a fost „Frăția” o lojă masonică. Argumente. Implicată în transformarea societății pe cale revoluționară, *Frăția* se înfățişează prin obiective, structură, ierarhie şi, probabil, ritualuri, ca o societate inițiatică paramasonică, după modelul *Carboneriei* italiene şi a *Eteriei.* Membrii *Frăției* vor pregăti revoluția de la 1848 din Țara Românească, între ei numărându-se Nicolae Bălcescu, Ion Ghica, Christian Tell, Costache Bălcescu, Dimitrie Bolintineanu, Cezar Bolliac, Gheorghe Florescu, Aaron Florian, Gheorghe Ipătescu, C.D. Rosenthal, C.A. Rosetti şi mulți alții.

Câteva argumente, analizate pe baza singurului document care oferă informații despre momentul înființării, obiectivele şi structura societății „Frăția” şi o califică drept o societate politică secretă de tipul Carboneriei italienele prezentăm în continuare.

a) Cu privire la obiectivele *Frăției* şi ale *Ordinului Carbonar*. Carboneria a întărit ideea democratică şi republicană, prin care aceasta s-a putut exprima,ocupând primul loc între toate societățile secrete ale timpului, resuscitând, cu ideea ei de sacrificiu, caracterul italienilor şi păstrarea dorinței de libertate. Scopul Carboneriei era aceea de a lupta împotriva tiraniei [27] .Proiectului final al *Ordinului Carbonar* proclama

---

[24] Ernesto Lama, *Antologie de Risorgimento italian,* Vito Bianco Editore, Roma - Milano – Napoli, 1961:
http://www.triplov.com/Venda_das_Raparigas/carbonaria_italiana/daniele_failli/statuto.htm

[25] Reprezentanții a 10 *Vendite* formau o *Vendita Centrali*, prezidată de un *Grande Eletto*; reprezentanții unui anumit număr de *Vendite Centrali* constituiau o *Alta Vendita*. Reprezentanții mai multor *Alte Vendite* formau o *Vendita Suprema*. *Vendita* lucra sub îndrumarea unor *Vendite Madri*, subordonate la rândul lor altor *Vendite*. *Vendite* aveau printre afiliați preoți, călugări şi, spre deosebire de masoneria regulară, femei. Acestea din urmă erau numite *Sorelle Giardiniere* (Surori Grădinar) cu atribuții de răspândire a ordinelor, protejând astfel *Vendita* de controlul poliției.

[26] Dott. Oreste Dito, *op. cit.*, p. 142.

[27] *Ibidem*, p. 170.

aspirația spre un regim de egalitate socială sub forma politică a Republicii, care ar duce la împărțirea pământurilor şi reforma agrară, prin lupta împotriva superstițiilor religioase şi a despotismul principelui, odată cu revenirea omului în puritatea primordială. Acestea principii erau cuprinse şi în jurământul „Marilor Aleşi": *„Eu ... jur în prezența Marelui Maestru al Universului şi a Marelui Ales, Bunul Văr, să contribui întreaga viață la triumful principiilor libertății, egalității şi să urăsc tirania, acestea fiind sufletul tuturor acțiunilor secrete şi publice ale respectabilei Carbonerii. Eu promit că, dacă nu este posibil ca regimul de libertate să fie restabilit fără luptă, să fac acest lucru cu prețul vieții."* Jurămintele sunt asemănătoare: cu *„prețul vieții"*- jura „Marele Ales" al Venditei Carbonare; *„cu pericolul vieței şi al averei"* - jurau membrii *Frăției.*

Egalitate, Dreptate, Republică, împroprietărire, reforme... Toate acestea au devenit subiect al discuției*„de toate zilele şi de toate serile"* în rândul tinerilor cu gândire liberală, scria Ion Ghica şi, mai departe:*„Ne imputam unul altuia lipsa de patriotism şi de energie; ne făceam răspunzători de starea nenorocită şi umilită a țării, aşa că la întoarcerea noastră în vale, la fântână, jurasem să ne consacrăm patriei cu trupul şi cu sufletul, ne legasem frați de cruce şi ca fiecare dintre noi trei să se supuie, cu pericolul vieței şi al averei, la hotărârile celorlalți doi; chiar în ziua aceea ne-am adunat de am alcătuit statutele şi regulamentele 'Frăției'."*

Din anul 1845 *Frăția* avea şi o filială pariziană – „Societatea Studenților Români"[28], animată de C.A. Rosetti şi frații Brătianu. Ion Ghica a consemnat: *„La 1846, pe când mă găseam şi eu la Paris, s-a mai înființat şi o altă societate: Societatea studenților români, cu scop d-a ajuta şi a încuraja la studii pe tinerii fără mijloace băneşti. Erau membri acelei societăți mai toți românii aflători atunci în Paris: C.A. Rosetti, Kogălniceanu, Nicu Bălcescu, Al. Catargiu şi frate-so Calimac, Grigorie Romalo, Scarlat Vârnav (mai în urmă devenit Popa Vârnav), Nicu Ruset, Bălănescu, Ion Ghica şi mai mulți alți. Societatea aceasta era pusă sub patronajul poetului Alfons de Lamartine şi avea un comitet compus de Ion Ghica, preşedinte, C.A. Rosetti, secretar şi Scarlat Vârnav, casier"*[29].

La întâlnirea secretă din 8/20 martie 1848 de la Paris s-au stabilit principiile în numele cărora *Frăția* avea să hotărască pregătirea revoluției [30]: *„În fața unei asemenea stări de lucruri, comitetul 'Frăției' s-a hotărât la o mişcare revoluționară. Societatea conta deja ca frați mulți din oamenii cu influență în țară şi în oraşe; se putea rezema pe concursul batalionului maiorului Tell şi pe dezafecțiunea ce esista în toate clasele în contra guvernului Bibescu"*[31]. Pe baza acestora, *„în puterea Societății Fraților"*, Bălcescu a redactat Proclamația aprobată la Bucureşti de membrii *Frăției*, ce avea să fie citită la Islaz(9/21 iunie 1848), acțiune urmată de formarea

---

[28] Matei Ionescu, „Revoluția europeană şi revoluția română. De la Tânăra Europă până în anul rcvoluționar 1848", în vol. *Revoluția de la 1848 în Țările Române. Culegere de studii*, Bucureşti, Editura Academiei RSR, 1974, pp. 23-24.

[29] Ion Ghica, *op. cit.,*: *Nicu Bălcescu*, p. 400 (a se vedea şi Nota biografică, p. 6).

[30] Cornelia Bodea, *op. cit.*, doc. 91 (p. 348). Mario Leporatti, *Nicola Bălcescu e il Risorgimento nazionale in Romania*, Societa Accademica Romena, Collana di Studi e Sacci, V, Roma, 1971, pp. 46-73.

[31] Ion Ghica, *op. cit.,*: *Nicu Bălcescu*, p. 400.

unui nou guvern, care i-a inclus pe C.A. Rosetti, Nicolae şi Ştefan Golescu, Nicolae Bălcescu, Gheorghe Magheru şi „cel mai tânăr dintre fraţii Brătianu”[32].

Nicolae Bălcescu scria că „*de nevoie e ca românii să se întocmească în republică democratică.*” În acest act au fost înscrise şi adoptarea unor măsuri radicale, care să asigure „*domnia poporului prin popor*” [33], împroprietărirea, adoptarea unei legi agrare, toate fiind cerinţe asemănătoare obiectivelor promovate de Carbonieri.

b) Cu privire la structură. Ion Ghica descrie pe scurt condiţiile şi modul de constituire a societăţii secrete *Frăţia*, prevăzute în Statutele societăţii: „*Iniţiaţii erau formaţi în grupuri de câte zece, fiecare frate cunoscând numai pe şeful său imediat, diacon, preot sau arhiereu, acel care-l catichisese, îl iniţiase, de la care şi prin care primea ordine şi instrucţiuni şi căruia datora ascultare şi supunere cu pericolul vieţei şi al averei, păstrând secretul cel mai absolut. Deviza era: Dreptate, Frăţie.*” Statutele Carboneriei specificau că „în orice ţară unde există *zece Buni veri Carbonari* cel puţin, se poate instala o *Vendita* regulară” (art.2). Există, deci, o echivalenţă a numărului structurilor: zece, care indică minimul de membri necesar formării societăţii.

Afiliaţii carbonari ţineau întâlniri secrete şi a aveau un vocabular criptat, cifrat, pentru a evita apariţia suspiciunilor în rândul poliţiei[34]. În acelaşi fel funcţiona şi *Frăţia*, care cripta corespondenţa şi documentele transmise membrilor şi arhivate. În scrisoarea către Vasile Alecsandri pe care ne-am argumentat interesul pentru acest studiu, Ion Ghica preciza că Statutele societăţii *Frăţia* au fost *scrise „în cifre cu cheie”* şi *„păstrate la mine în bibliotecă, în scoarţele Algebrei lui Bourdon.”* Secretul trebuia păstrat cu sfinţenie.

Membrii *Frăţiei* se numeau între ei „Fraţi”, cei ai *Carbonerieise* numeau„Veri Buni”. Carboneria era construită ierarhic, la fel ca şi Franc-Masoneria, dar în 4 grade: *Ucenic, Maestru, Mare Maestru* şi *Mare Ales*. Aceşti termeni îşi au originea în organizarea corporativă a atelierelor medievale ale zidarilor liberi (*liberi muratori*) şi în Masoneria speculativă. Viaţa internă, precum şi admiterea în diferitele grade, au fost reglementate prin ritualuri complicate şi pline de simboluri (jurăminte, cuvinte de trecere, semne, atingeri). Principiile doctrinare şi ritualurile organizatorice au fost cuprinse în Catehisme, diferite pentru fiecare grad. În timp ce catehismul primului grad a fost dedicat unui umanitarism general şi vag (drepturi naturale, etc.), cele ale gradelor superioare au avut un conţinut politic clar (constituţionalism, independenţă, republica)[35].

Frăţia[36] ca societate iniţiatică, paramasonică, s-a organizat tot după modelul unei loji Franc-masonice cu grade, ca şi *Carboneria*, cu ritualurile

---

[32] Angela Jianu, *A Circle of Friends: Romanian Revolutionaries and political Exile, 1840-1859*, Balkan Studies Library, 2011, p. 80.

[33] Dan Berindei, „Programul intern al revoluţiei române de la 1848-1849”, în vol. *Revoluţia de la 1848 în Ţările Române...*, *loc. cit.*, pp. 35-57.

[34] Apud Régis Blanchet, în *loc. cit.*

[35] Dott. Oreste Dito, *op. cit.*, pp. 159-170.

[36] Dan Berindei, *op. cit.*, pp. 30-32, Mario Leporatti, *op. cit.*, pp. 36-37, Petru Iroaie, *Balcescu, precursore del socialismo romeno*, F. Agate Editore, Palermo, 1946, p. 13.

şi simbolistica necesare, folosind un limbaj mistic şi secret[37], iar *„Nicu Bălcescu, unul din cei trei şefi ai societății 'Frăția', a fost apostolul şi inițiatorul cel mai ager şi mai zelos"*,după chiar afirmațiile lui Ion Ghica, unul dintre fondatori[38].

În cadrul *Frăției* sunt observabile patru grade ierarhice:fratele inițiat, diaconul, preotul şi arhiereul[39] (*„Inițiații erau formați în grupuri de câte zece, fiecare frate cunoscând numai pe şeful său imediat, diacon, preot sau arhiereu, acel care-l catichisese, îl inițiase."*). Ce nu ştim, dar putem presupune: în fruntea grupurilor de câte 10 frați inițiați se afla probabil *diaconul*; este posibil ca *preotul* să fi avut în subordine mai mulți diaconi; în ceea ce priveşte arhiereii, este posibil să fi fost doar cei trei fondatori - *„cei trei şefi ai societății 'Frăția"* - Ion Ghica, Tell şi Bălcescu.

c) Frații de cruce. Înfrățirea se regăseşte în catehismul societății *Frăția*, comparabilă cu cea a *Eteriei*, tot o societate secretă revoluționară. Cel mai important aspect priveşte faptul că *înființarea societății a fost precedată de ritualul Frăției de cruce*, cel puțin între Ion Ghica, Tell şi Bălcescu. Numele dat acestei societăți - *„Frăția"* - capătă, în acest context, o dublă conotație, cu rezonanță atât în Frăția de Cruce, cât şi Frăția masonică, având în vedere că cei trei fondatori au fost şi Franc-masoni[40].

d) De ce invocăm lipsa dovezilor ? Incendiul din 1856.Absența documentelor - actul de constituire a societății, regulamentele, alfabetul cifrat, ritualul de inițiere, etc. - face dificilă abordarea corectă a statutului societății *Frăția*, dar permite o serie de interpretări. Cum s-au pierdut acestea ? În luna mai 1848,când Ion Ghica s-a hotărât să meargă la Constantinopol, a dat spre păstrare lui Nicolae Bălcescu volumul de algebră a lui Bourdon, în care avea ascunse toate documentele *Frăției*. După două zile,Bălcescu i l-a înapoiat *„zicând că se temea de vreo percheziţiune sau d-o arestare şi că-l credea mai în siguranță la mine."* De aceea, la plecarea din Bucureşti, Ghica a pus „algebra lui Bourdon", împreună alte cărți, note şi caiete, într-o ladă pe care a lăsat-o *„în beciu de sub scară, în casa generalului Mavru de la Jicniță"*, unde locuia şi unde atunci când îi scria lui

---

[37] Karl Marx, *Însemnări despre români* (manuscrise inedite), Bucureşti, Editura Academiei RPR, 1964, Manuscrisul B 85, p. 108.

[38] Şi în ierarhia *Eteriei* au existat la început trei grade care, cel puțin numeric, corespund ritului unei loje simbolice de 3 grade, apoi pe 5 grade şi, în final, 7 grade ierarhice, de la „Frații de cruce" până la „Şefii dedicaților". A. Oțetea, *Eteria. O sută cincizeci de ani de la întemeierea ei*, în „Studii. Revistă de istorie", tomul 17, nr. 6, 1964, p. 1240.

[39] Diaconul este al treilea şi cel mai mic grad al Ordinelor mari ale clerului din Biserica Ortodoxă, fiind după episcop şi preot. Este ajutorul preotului. Arhiereu, este denumire generală pentru gradele superioare ale clerului (episcop, arhiepiscop, mitropolit).

[40] Tradiția Fraților de cruce ne conduce şi la societatea secretă *„Frates de Cruce"*,care se înfiinţase la Viena înainte de anul 1780 şi avea drept scop „religios-politic" salvarea românilor din Transilvania şi Banat „de orice asuprire"şi care ar fi avut legătură cu Horea. De altfel, tradiția *Frăției de cruce* este cunoscută şi recunoscută în spațiul românesc. A se vedea, în acest sens: Gheorghe Bichicean, *Din istoria Francmasoneriei. Horea. Controverse şi realitate*, Sibiu, Editura Adalex, 2015, pp. 73-74.

Alecsandri se afla „*legațiunea Italiei, casă care a ars la 1856, când devenise spital militar în timpul ocupațiunei austriace*". Împreună cu casa au ars toate obiectele puse la păstrare de Ion Ghica, inclusiv Statutele şi Regulamentele „Frăției"[41]. În lipsa altor informații este foarte greu să fie reconstituite aceste documente.

Franc-masoni membri ai societății Frăția. În demersul nostru am abordat comparativ statutul membrilor societății *Frăția* în relație cu alte societăți secrete, în special cu Franc-masoneria. În Italia mulți Franc-masoni au devenit membrii ai Carboneriei (*Buoni Cugini*) în gradele masonice pe care le-au avut atunci când au fost afiliați carbonari. Având grade masonice, erau scutiți de probele prevăzute în ritualul de inițiere şi obțineau chiar gradul de Maestru Carbonar în cazul în care deținеau un grad superior celor trei grade simbolice ale Franc-masoneriei,numele lor fiind înscris în „Cartea de Aur" a Carboneriei.

În consecință, ne întrebăm dacă au fost admişi *în acelaşi mod* în societatea secretă *„Frăția"* şi Franc-masonii români, inițiați în loji din Principate sau în străinătate. Este posibil să se fi procedat la fel, după cum vom observa din prezentarea următoare.

I.T. Ulic, ca „depozitar al Sacrei Tradiții" masonice din România, menționează pentru anul 1842, atunci când vorbeşte despre dorința Franc-masoneriei române de a se afilia Marelui Orient al Franței, numele unor Franc-masoni care au fost şi membrii ai „Frăției": *„Acum începe o propagandă că Lojile noastre:. Să treacă sub Obediența Marelui Orient de Franța (...) Printre oamenii marcanți ai timpului, care au făcut parte din Lojele:. noastre şi care s-au opus din toate ca Lojele:. noastre să treacă sub Obediența Marelui Orient de Franța, putem cita pe următorii: (...) Cezar Boliac:. – Orator – Bucureşti – 1840 (...),Frații Golescu:. – Bucureşti – 1847, Ion Ghica:. – Venerabil – Bucureşti – 1843, N. Bălcescu:. – Venerabil – Bucureşti – 1847 (...),D. Bolintineanu:. – Bucureşti 1846 (...),G. Florescu:. – Venerabil – Bucureşti – 1845, G. Ipătescu:. – Venerabil – Bucureşti – 1843 (...), Dimitrie Brătianu:. Venerabil – Bucureşti – 1847, Ion Brătianu:. Venerabil – Bucureşti – 1847, C.A. Rosetti:. Venerabil – Bucureşti – 1847, Frații Dimitriu:. Bucureşti - 1847*"[42].

Încă din primii ani ai deceniului al cincilea al secolului al XIX-lea, afluxul tot mai numeros de tineri români, studenți la Paris,este însoțit de afilierea lor la una din Lojile masonice pariziene:*La Rose du Parfait Silence, Bonne Amitié* şi *l'Athénée des Etrangers,* urmare şi a intervenției lui Vaillant[43]. Este cunoscut că în Lojile pariziene *ale Marelui Orient al Franței au fost inițiațiC.A. Rosetti (10 mai 1844 în loja Bonne Amitié), Dumitru Brătianu (inițiat în Loja l'Athénée des Etrangers şi afiliat Lojei La Rose du Parfait Silence în 13 noiembrie 1846), I.C. Brătianu (februarie 1848, în Loja La Rose du Parfait Silence), Constantin D. Rosenthal (12 septembrie 1845, în loja*

[41] Ion Ghica, *Scrisori către V. Alecsandri*, ediție îngrijită de Radu Gârmacea şi ilustrată de Rareş Ionaşcu, Bucureşti, Editura Humanitas, 2014: *Nicu Bălcescu*, p. 400 (a se vedea şi Nota biografică, p. 6)

[42] *Documente. I.T. Ulic*, pp. 127-128.

[43] G. Mântescu, *Contribuția ordinului Masonic la formarea României moderne*, în Revista „Forum masonic" nr. 3, ianuarie 2001.

La Rose du Parfait Silence)[44]. După 1847 şi repunerea în activitate a lojii *l'Athénée des Etrangers, o parte din aceştia vor reveni la „Loja Mamă"*[45]. Ion Ghica îi enumeră în scrisoarea sa pe *„Maiorul Ioan Voinescu II, Bolliac, Bolintineanu, Deivos, Golescu (Alecu Negru), Marin Serghiescu Naționalu, Filipescu*", dar cu siguranță erau şi alți membrii. Există apoi, numele membrilor Guvernului provizoriu (*vide supra*).

Să analizăm situația fiecăruia din cei menționați de cele patru surse, în particular, pentru a vedea în ce relație erau cu Franc-masoneria:

- Ion *Ghica*, membru fondator al societății *Frăția,*este menționat incertde I.T. Ulic ca „Venerabil - Bucureşti - 1843".A fost franc-mason, membru al Lojei „Înfrățirea Neamului" din Orientul Iaşi în 1855, fondată la 3 martie 1850[46]. În alte surse este considerat „probabil" şi ca membru în Loja „Dreptate-Frăție"[47];

- Nicolae *Bălcescu*, membru fondator al societății *Frăția*, este menționat de I.T. Ulic tot incert, ca „Venerabil - Bucureşti - 1847".În alte surse alte surse „probabil" şi ca membru în aceiaşi Lojă „Dreptate-Frăție"[48], fără mențiuni documentare cu privire la inițierea lui în Franc-masonerie[49];

- Christian *Tell*, membru fondator al societății *Frăția,* nu este menționat ca Franc-mason decât cu probabilitate, ca aparținând Lojei „Dreptate-Frăție", în 1843[50] (anul fondării societății secrete *Frăția*);

- C.A. *Rosetti*, Franc-mason, inițiat la *10 mai 1844 în loja Bonne Amitiédin Paris şi membru* fondator al lojii „Steaua Dunării" din Bucureşti[51];

- G. *Florescu* este menționat de I.T. Ulic ca „Venerabil - Bucureşti - 1845", calitate nesusținută de nicio altă sursă care să poată confirma apartenența sa la o Lojă masonică. Este membru al *Frăției*, calitate specificată şide Ion Ghica în scrisoarea către Vasile Alecsandri;

- G. *Ipătescu*, enumerat şi el ca „Venerabil - Bucureşti - 1843", de I.T. Ulic, fără a fi confirmat de nicio altă sursă ca membru al unei Loji masonice, ci doar ca membru al *Frăției* de către Ion Ghica, în scrisoarea către Vasile Alecsandri;

---

[44] Apud Dan Berindei, *Românii şi francmasoneria*, Bucureşti, Editura Teşu, 2009, pp. 34-35, 40-41. Cu privire la inițierea lui Dimitrie Brătianu, Ion Brătianu, C.A. Rosetti şi frații Dimitriu, a se vedea şi: *Documente. I.T. Ulic*, p. 129.

[45] Dan Berindei, *op. cit.*, pp. 44-45.

[46] *Documente. I.T. Ulic*, p. 63 (după documentele existente în Loja „Vittoria", Orientul Napoli, cercetate de C. Moroiu în 1886, folio 318).

[47] Horia Nestorescu Bălceşti, *Ordinul masonic român*, 1993, p. 341.

[48] *Ibidem*, p. 231.

[49] Nu există nicio dovadă că Nicolae Bălcescu ar fi avut vreun contact cu masoneria siciliană, cu lojile din Palermo, în perioada în care şi-a petrecut ultimele zile din viață în hotelul Trinacria. Este adevărat că, după ce la Palermo franc-masonul Francesco Bagnasco Lancin a condus cu succes revoluția la 12 ianuarie 1848, în aprilie 1849 trupele regelui Ferdinand II au reocupat Sicilia, Lojile masonice au fost închise şi mulți patrioți şi masoni italieni au luat calea exilului. În perioada 1800-1850 Franc-masoneria siciliană nu a fost foarte bine organizată, existând doar câteva Loji clandestine. Poate această stare de fapt justifică absența legăturilor lui Bălcescu cu loji din Palermo.

[50] Horia Nestorescu Bălceşti, *op. cit.*, pp. 562-563.

[51] *Documente. I.T. Ulic*, p. 32.

- Maiorul Ioan *Voinescu II*,nu apare ca Franc-mason în bibliografia cercetată. Se regăseşte un „M. *Voinescu*", membru al lojii „Neamul Nostru" în anul 1855,Orientul Bucureşti, Lojă fondată la 3 februarie 1846[52];

- *Dumitru Brătianu, Franc-mason iniţiat în loja l'Athénée des Etrangersdin Paris, afiliat Lojei La Rose du Parfait Silence în 13 noiembrie 1846.*Este menţionat şi ca făcând parte „probabil" din Loja „Dreptate-Frăţie", în 1847[53];

- *I.C. Brătianu, Franc-mason iniţiat în februarie 1848, în loja La Rose du Parfait Silencedin Paris,*menţionat şi el ca făcând parte „probabil" şi din Loja „Dreptate-Frăţie", în 1848[54]. Atunci când Alexandru Vaida Voevod i-a cerut lui Ion I.C. Brătianu informaţii cu privire la Franc-masonerie,acesta i-a răspuns că el nu face parte din organizaţie, dar că tatăl său - I.C. Brătianu - a fost Franc-mason din „timpul lui Mazzini"[55]. Într-o discuţie cu Vaida Voevod, Victor Stere insista asupra faptului că I.C. Brătianu a făcut parte *„din Fr. Masoneria franceză de pe timpul lui Napoleon III, şi din logea celebră a lui Mazzini*"[56].

- Dimitrie *Bolintineanu*, *Franc-mason,*membru fondator al Lojei „Steaua Dunării" din Bucureşti, avea în anul 1859 gradul de Maestru mason[57];

- Cezar *Bolliac*, menţionat ca făcând parte „probabil" din Loja „Dreptate-Frăţie" în 1843[58], dar cu siguranţă Franc-mason şi fondator al lojii „Steaua Dunării" din Bucureşti[59], îndeplinind şi demnitatea de Orator;

- Ion *Câmpineanu*, Franc-mason, în anul 1855 era membru al Lojei „Neamul Nostru" din Bucureşti (fondată la 3 februarie 1846)[60].

Despre Ion Heliade Rădulescu şi apartenenţa sa la Franc-masonerie, datele sunt certe. El nu a făcut parte din societatea *Frăţia*, având propriul grup politic, moderat, despre care aminteşte foarte des şi Mario Leporatti în lucrarea sa[61].

Se desprinde concluzia că, aşa cum a fost şi în cazul Carboneriei italiene, *mulţi membrii ai societăţii secrete „Frăţia" au fost Franc-masoni, unii înainte de constituirea societăţii, alţii ulterior.*

---

[52] *Ibidem*, p. 58 (după documentele Lojii „Vittoria", Or Napoli, cercetate de C. Moroiu în 1886, folio 316).
[53] Horia Nestorescu Bălceşti, *op. cit.*, p. 250.
[54] *Ibidem*, pp. 250-251.
[55] Apud Dan Berindei, *op. cit.*, p. 70.
[56] Giuseppe Mazzini a fost iniţiat în rândurile Carboneriei, devenind în scurt timp Maestru şi demnitar, dar va părăsi organizaţia, întemeind în 1831 „Tânăra Italie", la care a aderat şi Giuseppe Garibaldi; apud Matei Ionescu, „Revoluţia europeană şi revoluţia română. De la Tânăra Europă până în anul revoluţionar 1848", în vol. *Revoluţia de la 1848 în Ţările Române. Culegere de studii*, Bucureşti, Editura Academiei RSR, 1974, p. 15.
[57] Horia Nestorescu Bălceşti, *op. cit.*, p. 244; *Documente. I.T. Ulic*, p. 32.
[58] Horia Nestorescu Bălceşti, *op. cit.*, p. 245;
[59] *Documente. I.T. Ulic*, p. 32.
[60] *Documente. I.T. Ulic*, p. 58; apud documentele lojii „Vittoria" din Orientul Napoli, cercetate de C. Moroiu în 1886, folio 316.
[61] Mario Leporatti, *op. cit.*, pp. 53, 48, 66-67.

Confuzia între „Frăția" şi „Dreptate şi Frăție". Lipsa Patentei. Cu privire la apartenența lui Nicolae Bălcescu şi a celorlalți membrii ai *Frăției*, nominalizați de I.T. Ulic ca „Venerabili" în diferite perioade, sunt necesare date pe care cercetările actuale nu le pot confirma.

Cât priveşte „probabila" apartenență la aşa numita lojă „Dreptate şi Frăție", adoptăm o poziție rezervată. În opinia noastră, se face o confuzie între societatea ***Frăția*** şi deviza acesteia „**Dreptate, Frăţie**", înscrisă şi pe drapelul tricolor al revoluționarilor de la 1848. Ion Ghica, membru fondator al *Frăției*, afirma fără echivoc: „*chiar în ziua aceea ne-am adunat de am alcătuit statutele şi regulamentele* '***Frăției***' (...) ***Deviza*** *era:* ***Dreptate, Frăție***."

Atunci, cum şi de ce a devenit deviza *Frăției* Loja „*Dreptate şi Frăție*" ?[62] Bănuim că, în lipsa altor date, s-a încercat atribuirea apartenenței unor membri la societatea *Frăția* *ca Lojă masonică*. Lipsa de precizie a datelor este vizibilă şi în documentele colonelului I.T. Ulic, care consemna funcția de Maestru Venerabil a membrilor fondatori ai societății *Frăția*: Ion Ghica, Nicolae Bălcescu şi Christian Tell, fără a menționa Loja de apartenență.

De neînțeles este şi este aserțiunea „probabil, Dreptate şi Frăție", ce aparține unor autori şi prin care se atribuie apartenența unor persoane la o Lojă a cărei fondare nu este menționată în niciun document. În unele interpretări societăților secrete li se atribuia denumirea de „loji" pentru că, extrapolând, utilizau „elemente francmasonice" (Dan Berindei),deşi în ansamblu ele nu însumează întreg ansamblul caracteristicilor unor „loji".Chiar şi Cezar Bolliac vorbea despre această societate ca despre o *Lojă* Franc-masonică, deşi ştia că activitatea acesteia era pur politică.

Este foarte important să ne argumentăm în continuare dezacordul cu aceste afirmații. Pentru început, punem un semn de întrebare cu privire la demnitatea şi activitatea de Maestru Venerabil a lui Nicolae Bălcescu într-o Lojă din Bucureşti în 1847, pentru că în acel an a fost plecat din țară. Pentru a-şi completa documentarea la scrierile ce urmau, a plecat din luna ianuarie 1847 la Roma, apoi la Neapole, unde s-a întâlnit cu Vasile Alecsandri şi Elena Negri, pe care i-a însoțit la Palermo[63]. Apoi a plecat în Franța, unde a rămas undea rămas şi a participat la revoluția din anul următor (februarie 1848).

În al doilea rând, niciuna dintre sursele de documentare folosit nu menționează „*Frăția*" ca Lojă masonică. Contaminarea secretului activității, a structurii, inițierii şi ritualului cu Lojile Franc-masonice, nu îndreptățesc să se considere că „Frăția" a fost o Lojă masonică, ci o societate secretă de „inspirație masonică" (Dan Berindei) sau, în opinia noastră,*paramasonică*.

Fără a mai enumera toate condițiile necesare, fondarea unei Loji masonice se putea face în cadrul Obedienței unei Puteri Masonice

---

[62] Este adevărat că în puține lucrări dedicate revoluției de la 1848 din Țara Românească, societatea secretă „Frăția" este numită „*Dreptate şi Frăție*", fără a fi confundată, însă, cu o lojă masonică. A se vedea, de exemplu, în acest sens: Mario Leporatti, *op. cit*, pp. 36-37; apare sub numele „*Giustizia et Fratellanza*".

[63] Petru Iroaie, *Nicola Bălcescu a Palermo* (con documenti inediti), 4, Palermo, 1953, p. 15: Secțiunea Secretariatul de Stat, Poliția, fila 523, doc. 3013, conține datele pasagerilor sosiți şi plecați din Palermo în 1847. Există informații în Biblioteca oraşului Palermo, despre cărțile care au fost consultate de Bălcescu.

Suverane– pe atunci la noi fiind Marele Orient al Franței, al Italiei sau cel Lusitan, de exemplu, care ar fi trebuit să acorde o *Patentă* la fondarea Lojei, dovada incontestabilă a fondării şi funcționării unei Loji Franc-masonice. În documentele niciuneia dintre aceste Obediențe nu este menționată *Loja „Frăția”*.

În loc de încheiere

Societatea „Frăția”, ca şi Venditele carbonare, se constituie într-o experiență intelectuală şi istorică până în prezent parțial reconstruită, în pofida importanței mari pe care a avut-o în cadrul mişcărilor liberale europene.

În ceea ce priveşte relația controversată dintre societățile secrete politice şi Franc-masonerie, aceasta se explică prin faptul că s-a creat o confuzie, de multe ori voită, între acestea: Carbonerie şi Franc-Masonerie, în mod identic şi în ceea ce priveşte *Frăția* şi Lojile masonice.

Important este să încercăm să înțelegem care au fost motivele care au condus Franc-masoneria sau cea mai mare parte a ei, la constituirea unor societăți politice secrete, pentru a-şi atinge scopul de schimbare a societății umane, astfel că activitatea morală a perfecționării omului, întemeiată pe dreptul său la libertate şi egalitate, precum şi activitățile filantropice ale Lojilor masonice, s-au amestecat în acea perioadă în exterior cu inițiativele politice promovate de membrii săi, în care au găsit o posibilitate de exprimare prin societățile secrete politice.

"THE UNWOMANLY FACE OF WAR": THE GREAT WAR THROUGH THE EYES OF ROMANIAN WOMEN

Georgeta Fodor*

Abstract

The paper is part of an extended research focused on analyzing and understanding the impact the Great War had on Romanian women. It is focused only on revealing a glimpse of the attitudes, reactions and feelings of Romanian women during the war years. Our intention is to bring into discussion a less researched subject as far as Romanian historiography is concerned that is the War seen through "women's eyes". The work premises is that wars, in generally but also in Romanian society, tended, until recently, to be treated as being exclusively masculine and so are the stories written about it. Through the masculine lens, the war is mostly about heroism; victories, military strategies and political treaties leaving in the shadow women's war efforts as well as their actual understanding of what war meant to them. These are the main reasons justifying the present scientific research: to deepen the understanding and knowledge of the Great War by taking into consideration also the feminine "side of the story".

Keywords: *The Great War; Home Front; Women; Memoires; Correspondence*

The paper examines the attitudes, reactions and feelings rather than the actions of Romanian women living during the Great War It brings into discussion a less researched subject[1] that of women's "side of the story"

* Lecturer, Ph.D., "Petru Maior" University, Tîrgu Mureş, Romania

[1] Indeed, in the past decades and recently the problem of women in the war draw attention to several historians such as Gill Thomas, *Life on All Fronts: Women in the First World War*, Cambridge University Press, 1989; Susan R. Grayzel, *Women's Identities at War: Gender, Motherhood and Politics in Britain and France during the First World War*, The University of North Carolina Press, 1999. In Romanian historiography the problem was researched in such works as: Maria Bucur, "Women's Stories as Sites of Memory: Gender and Remembering Romania's World Wars" in Nancy M. Wingfield, Maria Bucur, *Gender and War in Twentieth Century Eastern Europe*, Bloomington, IN: Indiana University Press, 2006, pp. 171-192. The volume is particularly important for the work premise of the present paper as it explores the role of gender on both the home and fighting fronts in eastern Europe during World Wars I and II and due to the fact that the authors seek to arrive at a more nuanced understanding of the subjective nature of wartime experience and its representations, they challenge these dichotomies, demonstrating that they are based on culturally embedded assumptions about heroism and sacrifice; Maria Bucur, *Heores and Victims: Remembering War in Twentieth-Century Romania*, Bloomington, IN: Indiana University Press, 2009. We must also mention the chapter written by I. Bolovan, "Moralitate şi rolurile de gen: Războiul şi familia in Transilvania 1914-1918" in I. A. Pop, I. Bolovan, *Istoria Transilvaniei*, Cluj-Napoca, Editura Şcoala Ardeleană, 2016; I. Bolovan, *Primul Război Mondial şi realităţile demografice din Transilvania. Familie, moralitate şi raporturi de gen*, Cluj-Napoca,

starting from the premise that wars tend to be treated as masculine and so were the stories written about it. It deals with the issue of "gendering the front" in an effort of deconstructing the notion that wartime heroism should not be considered as being exclusively masculine and of defining war as a historical subject that encompasses more than battlefields and "the cult of the fallen soldier"[2].

Moreover, during war much has been written about how women were expected to behave in order to support men's efforts from the front. So we can and this is in fact part of an extended research we are conducting, construct the ideal feminine profile - war adapted - but still know very little about women's own, personal experience with the war. Less is also known about their reactions to the beginning of the war or to the news that Romanian kingdom entered into war turning itself into an "enemy" for the Austrian-Hungarian Empire. These are some of the main reasons which justify our effort of understanding and revealing that wars must be analyzed considering the feminine experiences as well.

The theoretical framework as well as the title of the present paper is inspired by Svetlana Aleksievici's book *The Unwomanly Face of the War: an Oral History of Women in World War II*[3]. The book is based on oral records of the Russian women who fought in the army during the Second World War. The book deals with women's experiences but what it draws attention to is the fact that even the war records tend to be masculine too. That, in generally, wars are "masculine" in the sense that only men fight, loose, sign political or military treaties. But war is fought on several fronts which should be considered of equal importance and if "men and their battles" are well researched in all historiographies we should also take into account and focus on women and their war experience. But wars mean also a physical and psychological impact which still needs to be addressed as the shellshock is not of recently date. What we are trying to do in the following pages is to reveal some of the feelings, emotions, reactions Romanian women experienced during and as a consequence of the war. We do not, it is not our intention, to reveal here how the war influenced the fragile gender balance but rather focus on women's private response to the war. We keep in mind that before gaining emancipation women had to deal with all the horrors of the war. Being left alone, transformed by night in family providers "their war" was not easier to be fought then that of men's.

The paper is based on such research sources as journals, memoires and letters. There are three levels of analysis which go from let's say more formal media of information that is the printed press to the less formal but more intimate level as seen in private letters. The reason of including the journals in the present approach lies in the fact that during war years

---

Editura Şcoala Ardeleană, 2015; Alin Ciupala, *Bătălia lor. Femeile din România în Primul Război Mondial*, Iaşi, Editura Polirom, 2017.

[2] Nancy M. Wingfield, Maria Bucur, *Gender and War in Twentieth Century Eastern Europe*, Bloomington, IN: Indiana University Press, 2006, pp. 1-20.

[3] Svetlana Aleksievici, *The Unwomanly Face of the War: An Oral History of Women in World War II*, New York, Random House, 2017. The book was first published in 1985. A Romanian translation is also available: Svetlana Aleksievici, *Razboiul nu are chip de* femeie, Bucureşti, Editura Litera, 2016.

journals wrote thousands of pages about how men and women should behave to support the war effort[4]. There is also another good reason that lies in the fact that the press was used as a means of solidarity of moral support and national solidarity so we intend to see whether or not women were also let to express themselves, to be supportive and prove their fidelity for the cause.

Their stories - from press, memoires, and letters - will be intercalated in the sense that we deal with women from both Transylvania and Romanian kingdom. It would seem rather a random order but they were intentionally chosen aiming to stress the fact that despite on which front they were fighting, on which side of the combatants they were, women all shared a common destiny.

The "characters" we selected for the present paper come from different social straights. We consider also that if one wishes to construct a complete image of the women's action and reactions to the war they need to keep in mind that war was lived and felt differently by each person according to several factors:

- The place they had in society;
- Family relations - if they had or not family members on the front;
- The age;
- War proximity - close /far from the war front and its horrors;
- Their implication for supporting the war effort etc.

Thus, we consider that war should be also treated as being a personal experience which must be addressed too in the effort of understanding how the war affected everyone in every aspect of life.

Four are the feminine war experiences analyzed for the time being but the list must be expanded so that we can frame the entire complexity of feelings. Two of these "war protagonists" are from Romanian kingdom as we are also interested in understanding their thoughts in a "national" dimension by this we refer to the problem of loyalties as well as the profoundness with which women understood the war in which Romanians were caught on opposite fronts. It is Queen Mary and Pia Oteltesteanu's records whereas from Transylvania there are three: Elena from Ardeal (pseudonym), Ana Voileanu Nicoara and Elena Muresianu.

There is another reason for going beyond the limits of Transylvania, as initially intended, as there is another key aspect we want to address through the present paper as we consider of great importance to see whether or not Romanian women from two sides of the war "lived" it in the same way. By this methodological approach we will be able to create an image of the First World War in women's eyes. Not a complete image but rather fragments of a complex puzzle.

---

[4] Georgeta Fodor, Maria Tătar-Dan, *The First World War and Its Impact on the Creation of Modern Romanian Masculinity and Femininity*, conference paper presented at the international conference: "War Hecatomb: Effects on health, demography and modern thought (19th-21st centuries)", organized by the Faculty of Social and Human Sciences - Universidade Nova de Lisboa. The conference program can be consulted here:
https://warandhealth.files.wordpress.com/2017/05/english-programme-16-06.pdf.

The war seen through women's eyes and publicly expressed by them during and after the war years is not something seen too often. And according to the social, political and cultural context this is not a surprising fact. Yet some voices were heard during this period. The shape they got is that of humanitarian appeals through women's associations which reveal in deed not so much their feelings but their actual, practical response and involvement in the war effort. Indeed, it says something about their feelings too: that they, as men did, were aware of the war effort to be made, that they were all patriots and react accordingly. But there are also other forms, more privileged we might add, in which women expressed their own feelings and not so much their public duties. Such means took a literary form. This is a moderate, non-aggressive means in which women could talk about a men's only affair - the war.

We will first deal with the records from Transylvania respecting the fact that, the Austro-Hungarian provinces were first to deal with the reality of war and only with 1916 Romanian kingdom too (this does not mean that women from Romania did not pay attention to the evolution of hostilities since 1914). What the war meant for Romanians living in these territories? We can imagine how the war's outburst influenced everybody's lives considering that the beginning of the war was marked in the whole empire by a massive campaign for mobilization. The call of authorities was doubled by one coming from Romanian elites advising people to fulfill their civic duty[5]. The war was seen as a common effort and everyone had to play a part.

So, Romanian women from the empire too were the first to deal with the harsh cruelties brought by this first "great war" and they did this in several ways. Their feelings and reactions also took several forms, from a more literary one to a more autobiographical one. The first form of expression, the literary one, belongs to Simtion Elena alias Elena from Ardeal (1873-1925), a Romanian poetess and school teacher from Transylvania, who chose to express her feelings about war in this form. In 1914, when the war begun, Elena was 41 years old, a mature person who could understand the war and mostly the horrors it brought in everyone's lives. If men's records tend to be dominated by military events and details and such feelings as bravery and courage the women's are not. See for instance the poems she published in "Cosinzeana" journal. A first poem which drew our attention was published in 20th September 1914 at a short time after the war begun. The poem is entitled "Militare" (To the soldier)[6] and captures the drama of young women that had to face the reality of their men leaving for war, of confronting the reality that they might not come back thus ruining the dreams of forming a family. But despite this sadness it stresses a key idea disseminated in the war propaganda that the men were actually fighting for those left at home[7]. In 28th November 1914, Elena

---

[5] *Ibidem.*

[6] Elena din Ardeal, *Militare*, in "Cosinzeana", 20th September, 1914.

[7] *Ibidem.* The original lines: *Strângând puşca'n locul meu/Darul tău împărătesc.../Vai bădiță descântat/Ce n'ai timp de cununat/Te-au chemat la bătălie/când să mergi la cununie./Adă-l Doamne înapoi/Pe viteazul din război/Ce*

publishes another poem with the same title. The leitmotif is the same: the regret, the sorrow of losing the youth who must leave home to fight for the Emperor and the homeland. Through this literary form, the author also underlines the fact that even literary tastes changed because of the war, that there is no more time for feelings, for love songs which were replaced by military hymns. As well, in a woman's lens the war means hate, death, and revenge[8]. The war and the family are put on the same level. Actually the poem is the allegory of war, now it is the one that replaces family yet it is fought for family. This must be the idea that the author tries to underline of the ultimate sacrifice soldiers have to make for the country and family.

The war experience is a bit different, maybe tempered or sometimes even altered as the years passed by. But even so memories still can offer a glimpse of how war was actually experienced as its impact could not be diminished by the time passing. This is the case of Ana Voileanu Nicoara's memories. After several decades, she recalls, very vividly, the war years. When the war begun Ana was 24 years old, she was at home, in Sibiu, with her family. Her contact with the war, thus her feelings and reactions evolve gradually as the war turned from a distant to a real experience. But form the very beginning she was aware that it wouldn't bring anything good. In 1914, when the war started, she remembers how she, her family and the community she was living in reacted to this news: "We were all reunited at home when the news of the war's catastrophe hit the world"[9]. She intuitively understood, at that point, that the war was a threat but an unknown one, meaning that she did not know what to expect at that time. For the moment she, but it seems somehow to express also her contemporaries' opinion too, while saying that the war was a worrying reality but a distant one so she/they did not live it intensely yet: "we were not endangered (by the war), yet: Matei and Rica (her brothers) were not mobilized and the front was far away"[10]. What it is also interesting in her memoires is the fact that she also writes about the life in Sibiu and she somehow underlines that in 1914, despite the war's outburst, life seemed to follow its normal course[11]: "the social and economical life in the city did not change yet, the German theatre

---

sub steagu-I a jurat_Cu inelul ce i-am dat---/Scrie badea din bătaie/Pe-un morman de negre straie/Şapte gloanțe-i cinsti tunul/Nu l-a nimerit niciunul…

[8] Elena din Ardeal, *Militare*, in "*Cosinzeana*", 28th November, 1914. The original lines: *În locul dulcilor romanțe/Şi-a operelor zglobii/S'aud azi numai militare/Şi cântece de bătălii…./Şi gemete de mii, ce pier/Al urii clocot se ridică/…/S-au răzbunat atâtea rele/Cu focul lor clocotitor/Când s'a umplut a lor urcior/De nu s'ar îneca în sânge/Ce-atât de-amar noi îl vom plânge!/Numai vânt şi numai poli/Numai vreme de eroi/Numai ploi şi şi numai nori/Înainte-acu feciori!/../Vezi mândră şi te mărită/Că şi eu m'am însurat/C'o cunună de granat/Şi c'un glonț înveninat/…/Pentru cine m-am luptat/--/Că prea dragi li-s la Român/…/Porunca cea mai amară/Ca să mori pentru-a ta țară/Şi să-ți jertfeşti pentru ea/Dulce tinerețea ta!*

[9] Ana Voileanu-Nicoară, *Chipuri şi mărturii*, Bucureşti, Editura Muzicală a Uniunii Compozitorilor, 1971, p. 76.

[10] *Ibidem.*

[11] The war became the main subject of discussion as the journals prove for instance.

was still playing comedies … Romanian and German's choral societies were still performing, the local and private interests were still important… we were still paying visits, attending shows, (my) parents were calm, active"[12]. As well, she was still teaching piano lessons and nothing seemed to disturb her normal life. Indeed the contact with the war started, gradually, to be more present as Ana, paying her civic duty, "felt that it was my duty"[13] to offer her services to the Red Cross[14]. In these circumstances, she met and helped carrying for the wounded. But she was still seeing the war, somehow from the distance in the sense that she only met soldiers having only minor wounds or in convalescence. According to her writings, she was not frightened of the wounds, blood and that this physical sufferance only made her more merciful. But we would rather consider that her emotions were tempered due to the fact that she did not actually see the war's "worst". From this point of view, her reactions to the war were calmer than those of Queen Mary who, for instance, was present in the hospitals and saw what the war did to men[15]. From this perspective, her records argue the fact that the war was felt differently, that it was a personal experience influenced, as previously mentioned. For Ana the war, in the first two years (from 1914 until august 1916), was perceived as a real but a distant threat which did not changed her way of living. But 1916 will change her attitudes and feelings about the war as it turned into a real and close reality with a direct impact on her life. She recalls the emotions of worry and fear caused by the moment when she heard that, in 24th august 1916, Romanian kingdom's army entered in Transylvania[16]. She perfectly remembers the emotions she went through that day. It happened while she was in a musical tournament: "the next morning we heard the news that Romanian army entered in Transylvania. The way back home to Sibiu, in the panic that was everywhere, was a long nightmare"[17]. The war is now seen as a cruel reality and she stresses this fact: "Now, indeed, the war was close to us. We were all five at home very disarmed"[18]. And the nightmare was just beginning as she and her family had to leave home. Her experience as a refugee is very intense, similar at the level of emotions with that of Queen Mary. The same emotions, the same feelings dominated by worry and incertitude unite the two war experiences stressing the common destiny women shared during these years despite on which side they were fighting for: "in a hurry we packed the few necessary things: clothes, underwear, crockery and uncertain of what will come next we went with all the luggage in a freight wagon"[19]. The road to Oradea as well as the exile period made Ana realize what war actually meant. The feelings that dominate her were shared by all those sharing her condition: constant worries, fear, tiredness, sorrow and

---

[12] Ana Voileanu-Nicoară, *op. cit.*, pp. 76- 77.
[13] *Ibidem*, p. 77.
[14] She did not become a nurse but a volunteer.
[15] We will address this subject in the following pages.
[16] Yet, she does not mention anything about the facts that from that point on Romanians were fighting on opposite sides.
[17] Ana Voileanu-Nicoară, *op. cit.*, p. 79.
[18] *Ibidem*, p. 80.
[19] *Ibidem*, p. 80.

lack of comfort, daily worries for the loved ones who were far away: "we were somewhere around twelve to fourteen people crowded in this wagon. We all, as if we silently agreed, avoiding showing our worries, tiredness, sorrow. Lack of rest, lack of basic commodities … yet jokes were said, laughter was heard … the time seemed to have stopped, there was no plan of actions, no free will … we could not decide anything … everyone's future was unpredictable … we forgot laughter, the joy of living, the careless way of living. We lost any contact with Octavia, Mane and Rica … it started a chaotic and annoying correspondence in the effort of finding, of comforting and calming each other…"[20]. These were the feelings which dominate her 10 months period of exile in Oradea. In the summer of 1917 she and her family returned home. She does not say anything else about the war, at least not directly, as during 1917, while she was in Budapest, she got sick with the typhus[21]. But 1918 is more present in her memories. She is aware that this is a landmark in her destiny. She recalls the four years of "a fierce war fought on other lands which just touched us in the summer of 1916"[22].

Ana's memoires are a piece of the puzzle we try to construct. Her war experience is calmer as she did not have a real, permanent contact with all its horrors. From this perspective her experience is closer to that of Elena from Ardeal but different than that of Elena Muresianu[23] who had to deal with the fear of her son being in the army. More generally speaking, we are confronted with a whole different state of mind and insight of women's feelings towards the war while reading the letters and the postcards women wrote or received to/from their husbands or sons[24] who were fighting in the army. As a historical resource these letters provide a more "intimate" view of what the war meant for women, of how they understood it. In these letters and postal cards you can find the relations and family feelings as well as aspects from the daily life on the front or at home[25].

In this category can be included Elena Muresianu's correspondence with her son Aurel. The letter formulas such as "Dear Aurel", "Dear son" reveal a mother's love and worries as well. These feelings are doubled by the fear, incertitude and whole the horrors the war brought in their lives. It is so touching and meaningful how Elena described the war: "this unbelievable slaughter will be forever seen as the shame of the century"[26]. The letters are

---

[20] *Ibidem*, p. 82.

[21] The disease actually decimated the armies during the Great War.

[22] Ana Voileanu-Nicoară, *op. cit.*, p. 82.

[23] Elena Muresianu (1862-1924) was the wife of the journalist and national activist Aurel Muresianu.

[24] The historical relevance was well stressed by professor Ioan Bolovan in Ioan Bolovan, *Primul Razboi Mondial si realitatile demografice din Transilvania. Familie, moralitate şi raporturi de gen*, Cluj-Napoca, Ed. Şcoala Ardeleană, 2015, pp. 97-99. The author underlines the fact that the letters and postal cards are a historical reference insufficiently studied in Romanian historiography and that they represent an extraordinary resource for understanding the collective mentalities.

[25] I. Bolovan, *op. cit.*, p. 100.

[26] Elena Mureşianu to her son, 19th May, 1915. Inv. No. 14975. http://muzeulmuresenilor.ro/arhiva/primul-razboi-mondial/209-scrisoare-inv-14975.html last accessed (29th January 2018)

also very revealing for understanding the daily lives on the home front, on how war actually influenced and changed their lives. Her feelings and reactions are deeply influenced by the evolution of the war. Optimism, when the Austrian-Hungarian army obtains victories against the Russians, fear and worry about the possibility that Romanian kingdom enters in the war: "I was very glad that we won against the Russians. Only that they would not return but go back to their country…nothing else is new here except the fear that Italy will go to war against us … even at night war is what we are dreaming….what will happen to us if both Italy and Romania go to war at once?"[27]. In fact, the possibility that Romania enters the war is another stress factor[28] if we think that the subject is discussed even in private letters. The sentiment this eventuality generates might have been more intense provided the censorship would not have been so strong[29]. Yet, this incertitude about the war's evolution is diminished only by the daily worries: the lack of work force, the lack of goods[30] doubled by the constant worry for the son in the army. Everything is more intensely felt in times of celebrations and feasts. On Easter for instance, Elena becomes melancholic and more emotional and sad then usually: "The Holy feast of Easter is coming but this year it will not be a happy one as in the previous years. Neither the youth will be seen in Brasov's streets … our young men are on the battle field. God guard them all and bring them safe back home so that we can forget as fast as we can these horrible years. You will not be with us this year"[31]. Nothing is more unbearable then the constant fear only a mother can feel when the son is in the army. She constantly praises God for keeping him safe: "Be safe and sound and with God's trust, He will not let you now and good days will come"[32]. Her worries are sometimes hidden between the lines, taking the shape of a motherly advice maybe in the effort of hiding the great fear that something bad could happen to him. Majority of the letters or postal cards sent by Elena are dominated by these kinds of motherly advice: "you need to buy a pocket pharmacy kit as I heard that many in the city bought this kit and now you cannot find it anywhere. They also bought raincoats. You should buy one as well as not only they are

---

[27] *Ibidem*, p. 2.

[28] Especially for Mureşianu family which was an activist for the national cause.

[29] Details about how correspondence is hampered by the censorship can be seen in the letter inv. no. 15023. She tries to keep track of this correspondence by numbering the letters and postal cards and advices her son to do the same. See in this sense also the letter from 13th August 1914 inv. no. 14925. She also expressed the hope that Romania will enter the war against Russia thinking that in this way peace will be achieved more rapidly.

[30] In a postal card she wrote to her son about the fact that you cannot find pork meat and ham anymore. Inv. No. 15818 http://muzeulmuresenilor.ro/arhiva/primul-razboi-mondial/262-carte-potala-inv-15818.html (last accessed 25th January 2018). See also the postal cards from 27th December 1917 inventory no. 15827. http://muzeulmuresenilor.ro/arhiva/primul-razboi-mondial/266-carte-potala-inv-15827.html, http://muzeulmuresenilor.ro/arhiva/elena-muresianu/420-carte-potala-inv-16096.html

[31] Elena Mureşianu to her son post card and letter Inv. no. 14975.

[32] Elena to her son, Letter Inv. no. 14962.

waterproof but also keep you warm. The army reserve soldiers in the city also wear backpacks so you should also buy one… You need to consider all eventualities…"[33]; "I am afraid that the epidemic diseases will first affect the army in the battle fields…the soldiers are all vaccinated. Are you? As much as you can my dear boy please don't eat anything before washing your hands"[34].

The letters and postcards from 1916 reflect better how the war's evolution influenced and changed as well the life at home. The precariousness of life, the efforts a mother makes to provide for her family and the son in the army[35] are well visible. Her tone also is less tempered, revealing all the difficulties she has to deal with: "We are very worried by your behavior. And we both consider that you have no feelings for us and you don't care if we have what we need as long as you don't lack anything. This situation cannot go on! We have sacrificed many in your favor. But now it is no longer about sacrifice but rather about having the bare necessities… It is very serious…not a joke!"[36].

Considering these facts we can hardly imagine a mother's resentment when hearing that her son spent the money she sent him, for gambling: "I sent you 200 koronas yesterday … thinking that you will leave to the front immediately and I was worried sick for you all night. This morning I received your letter …I could not finish reading it as I burst into tears. Ilenuta doesn't feel good so I did not tell her about the telegram, the money I sent to you and your unfortunate letter that shows how degenerate you've become. No one in our family has ever gambled. How could you become so wretched? I no longer trust you! …I cannot imagine how could you be so reckless? … You are our greatest enemy now … and which is sadder is that you prove that you don't love us"[37].

Different characters, yet common destinies, unite these women's war stories. They also share their destinies with women from Romanian kingdom. For instance, but probably, the most exceptional Romanian character of the war is that of Queen Mary who left us a deep, daily, insight of the war lived by a woman[38]. Indeed the war is understood and lived to a

---

[33] http://muzeulmuresenilor.ro/arhiva/primul-razboi-mondial/204-carte-potala-inv-14925.html

[34] Elena to her son. Postal card from January 1915 inv. No. 14956. http://muzeulmuresenilor.ro/arhiva/primul-razboi-mondial/189-carte-potala-inv-14956.html

[35] We do not have to forget that Elena was widow since 1909 so she had to face the war by herself.

[36] Elena to her son. Post card and letter Inv. No. 14892. April 1916. http://muzeulmuresenilor.ro/arhiva/19-elena-muresianu?id_category=19&n=179

[37] Elena to her son. Letter inv. No. 14902 12 August 1916 http://muzeulmuresenilor.ro/arhiva/elena-muresianu/437-scrisoare-inv-14902.html. Her tone changes few days later when she heard that her son was promoted. See the postal card from August 1916 http://muzeulmuresenilor.ro/arhiva/elena-muresianu/438-carte-potala-inv-14915.html

[38] Her war experience was published in Maria, Regina României, *Jurnal de război*, vol. I-III, Bucureşti, Editura Humanitas, 2015 as well as in her autobiographical

whole different level by Queen Mary. Her "side of the story" is subject for the present paper for two reasons: first because it provides the opportunity of proving that there is a common destiny of women caught in the war's tragedies and secondly because she is one of the "privileged" women that saw and took the war pulse to the highest level a woman could. Yet, before being a queen, she was a woman that felt and sorrowed as all the other women did. We will not focus here on her deep and energetic involvement in humanitarian activities[39] but rather on her attitudes and feelings towards the war. We want to understand how she felt, how she saw the war as a woman. There is no doubt that her attitudes were influenced by her royal duties and position but even so she did not suppress her feelings, her emotions, and her womanhood.

Her experience of war, the contact with it starts before the First World War since the Balkan wars: "I was brought into sudden contact with this terrible scourge when I went to visit the troops and the Red Cross hospitals scattered along the Danube. I cannot help looking upon this as a turning point in my life. It was my first initiation into suffering on a larger scale; a thing never before known, heard of, no doubt"[40].

Her feelings and emotions will get more intense during the Great War. We can divide them into two periods: the neutrality period and the war years (1916-1918). The first period is dominated by incertitude but also by frustration considering that neutrality is the worst state: "it kills the country's spirit"[41]. She also discusses about patriotism which is a "common feature of men and women during wartime"[42]. From 1916 onwards Queen Mary starts to "live the war" and from that point on, war becomes her daily experience. From that point on, she will go through the same emotions as all women did. Indeed, the intensity level is different as influenced by the fact that she knew all the politics and front evolutions more accurate than all other women did.

Enthusiasm and fear of what is to come are her first reactions to the war. In fact there is a mixture of these two feelings as she knew before the majority did that the country will give up neutrality: "I knew for weeks. I lived with this horrible secret …I laughed and made plans and I acted as usually yet I knew"[43].

After Romania entered in the war, enthusiasm will gradually be replaced by fear, disappointment and sometimes even frustrations. This last feeling was justified by what she saw to be a woman's limited possibilities of

---

work Maria, Regina României, *Povestea vieții mele*, vol. I-III, Bucureşti, Editura Rao, 2013.

[39] The subject was already dealt with in an excellent work of Alin Ciupala, *Bătălia lor. Femeile din România în Primul Război Mondial*, Iaşi, Editura Polirom, 2017.

[40] Parts of her memoirs were published under the title *My Life as Crown Princess* in the issues from 1934 of "The Saturday Evening Post". The content can be consulted here:
http://www.tkinter.smig.net/QueenMarie/SatEvePost/1934-04-14/index.htm (last accessed 25th January 2018).

[41] Maria, Regina Romaniei, *Povestea vieții mele*, vol. III, p. 29.

[42] *Ibidem*, vol. II, p. 364.

[43] *Ibidem*, vol. III, p. 54.

getting involved in the war effort: "I am desperate because I do not have the possibility to help with nothing, I feel like I should be doing something, something useful…but what can a woman do in this modern war? The heroic times of Jane d'Arc have long been gone"[44].

This frustration - gender motivated - can be read quite often in her records. She tends to contest the limits imposed to women. War should abolish these gender barriers she thinks: "Sometimes, being a woman is something that makes you feel desperate. It is considered that a woman cannot help anything yet, sometimes, she can see things more clearly …"[45].

So the war is a moment that makes a woman to be aware of these gender limits and the queen challenges them fact argued by her attitude and behavior. As well she discusses and delimits what women's role should be during these circumstances: "My idea about women's role during wartime is that they should always keep their head straight and they must remain as calm and determined as the danger is greater. Men fight and sacrifice their lives while women should remain smiling, being supportive. The state of mind makes the difference!"[46].

Besides this and more present in her records is the awareness of how horrible the war is, of how tragic were its effects: death, hunger, extreme violence etc. In her records the war is seen as nothing but madness[47]:

"What madness has unleashed on the Earth!"[48]

"The horror of the times."[49]

"How can humankind suffer so much bloodshed? These times are frightening, really frightening. Yet we have to live them!"[50]

Seeing so much suffering cannot let her without questioning of why such things have to happen. So it is not only frustration but also revolt that she feels during this period:

"Seeing so much suffering, makes me think to the madness of this war: why, why, why? So many young people, so badly wounded, with no arms, no legs …Ah … what a terrible madness!"[51]

She is also, as well as her contemporaries, aware of the fact that the war changes everybody. That no one will be as it used to be before the war:

---

[44] *Ibidem*, p. 65. This feeling of frustration, gender motivated, is present in her mind from 1913 at least. She expressed it in her diary since 1913: "I need to keep my mind busy in these days we are living. All the ones I loved had gone to war and I, because I am a woman, have to wait, to keep waiting". Maria, Regina României, *Jurnal de război*, vol. I, p. 35.

[45] *Ibidem*, p. 91.

[46] Maria, Regina României, *Jurnal de război*, vol. I, p. 157.

[47] Before editing her life story Queen Mary already expressed her attitudes and feelings towards war in journal articles she published. See for instance *My Experiences in the War Hospitals of Rumania. The Horrors of the Little Balkan Kingdom*. Told by Queen Marie of Rumania published in the *Philadelphia Public Ledger*. The article can be accessed here:
http://www.tkinter.smig.net/QueenMarie/TrueStories/index.htm

[48] Maria, Regina României, *Povestea vieții mele*, p. 67.

[49] *Ibidem*, p. 97.

[50] *Ibidem*, p. 209.

[51] *Ibidem*, p. 219.

"…our way of living changed so much, we are now forming a new idea about the meaning of life. The things once we considered being important are now trivial – no one is selfish anymore, all unite their forces to help and give, to resist and not cry"[52].

"Now that we are in war what it was before seems to be separated by the present by a fire line – it is as if I remember another country, another people, and another life, another me!"[53].

"There was another sensation I had … maybe even a fear of returning back home knowing that the world has changed …these two years lasted as a lifetime. The way of thinking has changed"[54].

So, despite being a queen, she shares the same feelings and emotions as all women did during the war. Indeed, the fact that she was the queen made her probably feel more intense every dark aspect of it. But even so the optimism that everything will end well never disappeared in her soul:

"Despite everything, I do not let myself discouraged…I trust that everything will be all right … deep down inside I trust that everything will be all right… We have to trust our lucky star…"[55].

As well, there are moments when she tries to relax, to go beyond all the war's horrors. She admires the weather, she sees friends, and she tries to have a normal life in these unusual circumstances not forgetting for a moment the present:

"It is a lovely autumn weather, how come that people can kill each other under such a wonderful sun?"[56].

"Carol came to dinner and the atmosphere suddenly cheered – moments of distension appear … maybe human soul instinctively knows how to defense itself from too heavy and lasting burdens"[57].

Her tone turns meditative, as Elena Muresianu did, in times of celebration. See for instance her emotions at the 22nd anniversary of Elisabeth, in 29th September/12th October 1916:

"We were much more cheerful last year, we even had a party that night…It seems like ages had gone by since then! Did we dance that night? Will we ever dance? War! Now we know… what this means…"[58].

The queen's emotion and feelings towards the war evolve; turn more intense in the context of personal tragedies she suffered during this period: her mother's attitude[59], the misunderstandings had with her husband[60], the

---

[52] Maria, Regina României, *Jurnal de război*, vol. I, p. 126. The change of attitude and behavior is general as she talks about her entourage going through the same changes: "I notice interesting changes to the ladies from the court. Maruka forgot her moods and ironies, Nadeja forgot about her headaches, even the most spoiled ones come to help … overall the moral effect is very good", in *op.cit.*, p. 126.

[53] Maria, Regina României, *Jurnal de război*, vol. I, p. 140.

[54] Eadem, *Povestea vieții mele*, p. 436.

[55] Eadem, *Jurnal de război*, vol. I, pp. 122-125.

[56] *Ibidem*, p. 142.

[57] *Ibidem*, p. 126.

[58] *Ibidem*, pp. 168-169.

[59] She keeps writing in her diary that her mother refused any communication with her.

death of her youngest son[61] or the problems Ducky, the queen's sister, had in Russia. In fact, there is a mixture of war and family problem that explain her sentiments and feelings during this period. And she is well aware of this fact: "worry for my child and for the country strangely and excruciating mingle"[62].

Also, between the lines, we can read the emotions and sentiments as well as the tragedies of all the other Romanian women thus the queen's voice becomes a medium for every woman experiencing the war years. She recalls a visit she paid to a woman who recently lost her son in the war: "I went to visit Miss Cutarida Craciunescu[63], her second born died. He was an artillery officer ...The poor mother! She surrounded herself with all his photos...and then she cried and cried repeating his name again and again"[64].

If we want to reconstruct and understand women's feelings and their attitudes towards and provoked by the war we should also take into account and analyze the experience of Romanian women who had a different contact with the war. We refer to those who had a more direct contact with the enemy. Thus it is imperative to search the experience of women that remained in the occupied territories. Such a case is that of Pia Alimanesteanu. With her memoirs we are now able to complete the puzzle of the extraordinary complex set of emotions women experienced during the war and because of it.

Before dealing with her "side of story" we must mention the fact that women, during war were sometimes "used" as a statement, they were somehow and in a different manner passive actors of the political and military events as it happened before in the past history when wives and daughters were used as diplomatic tools. So was the case of some of the women from Bratianu family who did not leave the occupied territories. They were left behind as a "political statement": "Bratianu family considered as their duty to show and to prove that the family is also suffering alongside with the people that could not exile from the occupied territories"[65].

Incertitude, fear, cruel reality, mixed feelings will experience Pia while realizing that the enemy was so close to them:

> "The imminent occupation of Bucharest which first seemed as a bad dream is turning, day by day, in a sad reality"[66];

---

[60] In the diary, not in her autobiography, the queen sometimes criticizes her husband for what she considered to be his lack of initiative: "if Nando was left alone nothing would be done...on what world is he living? What it is in his mind? What heart he has" in Maria, Regina României, *Jurnal de război*, vol. I, p. 170.

[61] The queen tragically records Mircea's death. The pages in the diary are so touching revealing a mother's tragedy. All the intensity of feelings is amplified by the war.

[62] Maria, Regina României, *Jurnal de război*, vol. I, p. 187.

[63] She was the first Romanian doctor, a feminist activist.

[64] Maria, Regina României, *Jurnal de război*, vol. I, p. 156.

[65] Pia Alimanesteanu, *Însemnări din timpul ocupației germane (1916-1918)*, Bucureşti, Editura Corint, 2017, p. 6.

[66] *Ibidem*, p. 11.

"When my mother was around I could only talk about the final victory, without showing my worries…"[67]

"I cannot read books, you cannot read novels, and the journals poison you. One of the few things I can do is to think to the past yet how bitter this is when confronting it with the present…"[68]

Pia is also attentive, as the queen was, to the women's conduct during these times. She appreciates the ones that confronted the enemy and who did not lose the trust in the victory[69]. But she is very critical with those, especially the women, who collaborated with the enemy:

"There are among them (women), some that compromised themselves. If for men you can understand their right and duty to work with the authorities, to a certain limit, for women this is forbidden. I contest their rights to open their homes, to have tea parties and play bridge for the winner"[70].

She is cautious; as Elena Muresianu was when expressing her actual feelings because of the censorship, she cannot speak loud, or even write what she actually feels:

"Because of the perquisitions I cannot write on a daily basis or more regularly. I am forced to keep my notes hidden"[71].

So her feelings and emotions are rather hidden due to the context. But what it is obvious is that she lived intensely these years without losing the faith in the victory.

These stories that we analyzed in the present study reveal the complex puzzle of feelings and emotions Romanian women experienced during war years. Enthusiasms, incertitude, fear, sadness, despair, constant worry for the loved one sometimes even frustration were the main dominant ones. Their intensity was also deeply influenced by the evolution of hostilities what proves also that women also lived every aspect of the war. As well, their feelings and emotions were deeply influenced by what we consider to be the "personal" relations with the war. The queen, Bratianu's daughter, Elena Muresianu, and Ana Voileanu Nicoara had reacted according to their social position as well[72]. Despite the fact that their stories seem to be of a "different war" what makes them part of the same puzzle is the fact that they share a common destiny. They are women all caught in a "men's war", left on the home front to deal with the war in a very personal manner.

---

[67] *Ibidem*, p. 10.
[68] *Ibidem*, p. 110.
[69] *Ibidem*.
[70] *Ibidem*.
[71] *Ibidem*, p. 121.
[72] We have to take into account that their stories or of the elite's thus the war's impact on their lives can be only to a certain point compared with that of women belonging to the other social classes. The impact of war on the daily lives of women belonging to the masses can be reveled mostly from the correspondence with husbands being on the front. On this aspect see I. Bolovan, *op. cit.*

1918: ASPIRATIONS AND NATIONAL ENDORSEMENTS

Cornel Sigmirean*

Abstract

The Union from 1918 represented the triumph of the principle of nationalities. The moment must not be perceived from a teleological perspective, written in centuries of history. The act of union was the result of a complex of favourable factors, but also the assumption of certain risks by the politicians, provided that the Union's historical evaluation does not impugn the moment from 1st of December 1918. It was the achievement of the Romanian political elites, in the Romanian Kingdom and in Transylvania, determined to realize the great national desideratum during World War I.

Keywords: *The Great War; the Unification of Romanians; the Principle of Nationalities; Romanian Political Elites*

> "November 23rd, 1916, crushed, humiliated and disbanded. Germany at its peak, strong and the winner of Europe! November 23rd, 1918, the Disbanded Romania has resurrected into a "Great Romania"; the reunited Romanian people, the reborn of Traian´s Dacia. The collapsed German Empire, Germany humiliated and exhausted as a nation. What a movie lived in these two years. With what bitter tears I witnessed to its running, with what nerves, with what despair sometimes, with what hope in the end?
> Only two years, we say today; an eternity I believed then.
> Two years, from ruins and ashes - Great Romania!"[1]

The journal of the writer and politician Mircea Th. Cancicov, a radiography of the human experiences lived by Romanians in two years of war, captures the extreme moments experienced by Romania between 1916 and 1918: entering the war, having secured the right over Transylvania and Bucovina in case of the Antanta's victory, afterwards the defeat and humiliation, the German occupation and the destruction of all national aspirations. At the end of 1918, Romanians gained more than they had hoped for at the beginning of the war, both the union of Transylvania and Bucovina with the Romanian Kingdom, and also Basarabia. The 1918 year was almost a miracle for the Romanians. Although at cultural level, in a symbolic sense, Romanians lived within a "Romanian Nation" - as the historian Sorin Mitu said, in terms of political and administrative realities, Romanians from Transylvania have been living in the Austro-Hungarian Empire[2]. Constantly, as a political solution to the national problem from the

---

* Professor, PhD., "Petru Maior" University, Tîrgu Mureş, Romania

[1] Vasile Th. Cancicov, *Jurnal din vremea ocupației. Impresiuni şi păreri personale din timpul războiului României. Jurnal zilnic 14 august - 31 decembrie 1918*, Bucureşti, Editura Humanitas, 2016, pp. 393-394.

[2] Sorin Mitu, *Identități moderne în Transilvania*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2016, p. 125.

Danube Empire, the Romanian elite proposed the autonomy of Transylvania, as a historical province, after the Memorandum demanding the autonomy of the Romanian Nation[3]. By the end of the nineteenth century and the beginning of the twentieth century, in response to the formula of dualism, the idea of federalizing the empire was developed, as it was proposed by Aurel C. Popovici in his work *The United States of Great Austria*, published in Leipzig in 1906. Vasile Lucaciu, perhaps one of the most radical Romanian politicians from Transylvania, in a speech delivered in 1901 in Grac, in front of the Romanian students´ representatives from the universities of Grac, Cluj, Budapest, Vienna, Leoben, Zürich, Munich and Leipzig, referring to the future of Austria-Hungary, considered that the only chance of it to existence could be its confederation, by ensuring the political autonomy of all component nations[4]. Iuliu Maniu, who appeared to be reserved towards the solution of federalization, but anticipated the ascension of the Archduke Franz Ferdinand, in 1911 considered federalization as the only solution to harmonize the interests of nationalities from the Empire with those of the Habsburg´ House[5]. At the beginning of the twentieth century, federalization of the Empire was the solution agreed by most of the national minorities leaders from Austro-Hungary. Tomáš G. Masarik, the great artisan of the birth of Czechoslovakia, was a supporter of the visionary František Palacký´s project, who in 1869 declared *that Austria would be federal or would no longer exist....*[6]. With the exception of a radical group, most of the political leaders belonging to the nationalities from Austro-Hungary were manifesting themselves for the maintenance of the Empire, but in a changed form, opposed to the dualism. In the first two years after the beginning of the war, the political leaders from Transylvania, Iuliu Maniu, Al. Vaida Voevod, Vasile Goldiş or Aurel C. Popovici, supported by the Emperor of Germany, envisaged a Romanian state in Transylvania, a political and administrative entity based on the model of Croatia and Slavonia, with a Transylvanian Romanian government, a Romanian army and a separate national bank[7].

Thus, the news of the assassination of Archduke Franz Ferdinand and the outbreak of the war caused consternation among the Romanian population from Austria-Hungary. Romanians, who liaised their hopes to the federation project of the Archduke Franz Ferdinand[8], received with pain the news of the assassination. "*Francis Ferdinand died* - wrote *Gazeta Transilvaniei - and with him all our hopes have died ... orphans have remained all the people that knew him, all the oppressed nations of this*

---

[3] Valer Moga, „Naţiunea în discursul politic românesc din Transilvania anului 1918", în Sorin Valer, Sorin Arhire (coord.), *Problema Transilvaniei în discursul politic de la sfârşitul Primului război mondial,* Cluj-Napoca, Academia Română. Centrul de Studii Transilvane, 2009, p. 64.

[4] "Tribuna", No. 102, 2/15 June 1901, p. 3.

[5] V. Moga, *op.cit.*, p. 44.

[6] Daniel Citirigă, *Europa Centrală şi tentaţia federalismului. Istorie şi diplomaţie în perioada interbelică*, Târgovişte, Cetatea de Scaun, 2015, p. 156.

[7] *Ibidem*, p. 159.

[8] Liviu Maior, *Alexandru Vaida-Voevod între Belvedere şi Versailles (însemnări, memorii, scrisori*), Cluj, Editura Sincron, 1993, pp. 48-63.

kingdom, thirsty for liberty, desirous of justice"[9]. Romanians, wrote the same newspaper, were waiting for Franz Ferdinand "*as a true Messiah*"[10]. Romanian political leaders from Austro-Hungary considered that the moment of truth had come in order to show their loyalty to the throne and homeland. In the proclamation entitled *To My Faithful Peoples*, Emperor Franz Joseph showed: "*I have confidence in my peoples who, in all times of misery, gathered with full love and union around my throne, and did not hesitate to bring the supreme sacrifice in order to honor, magnify and strengthen their homeland*"[11]. In response to this call, the well-known Romanian politician Teodor Mihali, President of the Romanian Club from the Budapest Parliament, published on behalf of the Romanian National Party the appeal entitled *To the Sons of the Romanian People*, urging the Romanians "*to do their full duty now, too*"[12]. Shortly, the bishops from Sibiu and Braşov sent letters to the parishes, asking to their believers to respond to the mobilization order. In the published pastorals, at the religious services held in churches or in speeches held on the occasion of departure on the front, the priests addressed to those mobilized the urge to honor their military obligations. The local authorities allowed the mobilized Romanians to wear the tricolor cockades, and the regiments´ fanfare to sing the hymn *Deşteaptă-te române!* The military orders inclusive were transmitted into Romanian. In Transylvania's villages and towns, the Romanian flag was displayed, authorities explaining the situation by the fact that Romania is the ally of Austria-Hungary and Germany[13]. The attachment of nationalities generally speaking has been above expectations. The Allies have imagined that the reservists´ units, dominated by the Slav element, will desert or fight badly, but these troops have behaved as well as the other belligerents; the Yugoslav elements (Croatian and Bosnian) behaved even very combatively[14]. "*Romanians* - as P. Nemoianu remarked in his *Memoirs* from the war - *proved that between the national feeling and the love for the throne, they chose the latter one*"[15].

The death of Emperor Franz Joseph in 1916 and the tormenting years during the war eroded Romanians' loyalty feelings towards the monarchy. The alternative projects of the Romanian elites and of the other nationalities from the Empire, in opposition to the governmental elites, of the Germans and the Hungarians, who have constantly created a political instability in the relations between the Hungarian political elite and the national minorities elite, radicalized by the end of the war[16]. In this sense,

---

[9] "Gazeta Transilvaniei", LXXVII, 1914, No. 31, 17/30 June, p. 1.
[10] Idem, LXXVII, 1914, No. 148, 7/21 July, p. 1.
[11] "Românul", Year IV, No. 157, 18/ 31 July, 1914, p. 1.
[12] Idem, Year IV, No. 159, 20 July/2 August, 1914, p. 1.
[13] Liviu Maior, *Habsburgii şi românii. De la loialitatea dinastică la identitate naţională*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2006, p. 129.
[14] Jean Bérenger, *Istoria Imperiului Habsburgilor 1273-1918*, Bucureşti, Editura Teora, 2000, p. 494.
[15] P. Nemoianu, *Amintiri*, Bucureşti, Editura Artpres, 2012, p. 65.
[16] Cornel Sigmirean, „Press and the Construction of Nation in the Case of Transylvanian Romanians", in vol. Iulian Boldea (coord), *Language, Discourse and Multicultural, Dialoque*, Tîrgu Mureş, Editura Universității „Petru Maior", 2013, pp.

the collapse of the Austro-Hungarian Empire and the unification of the territories with the national states was a conflictual and violent process involving the suppression of some groups of elites by others, which inevitably led to a state of total division and rupture. The Romanians´ elites, like those of all nations from the Austro-Hungarian Empire, in the framework of the Austro-Hungarian exhaustion at the end of the war, opted for their own project, current back then, of detachment from the Empire, either by forming their own states or by unifying with the states national.

The radical change of the option was due to the assumption by the Romanian elite of the President Woodrow Wilson's message of "Fourteen Points", pronounced on January 8th, 1918 before the United States´ Congress, a sketch of his vision regarding the peace signing. Point 9 referred to "the readjustment of Italy´s borders on the basis of the principle of self-determination of nationalities", and at point 10 were included the peoples of the Austro-Hungarian Empire in the formula of self-determination, with the remark that at that time, Wilson opted for the federalization of Austro-Hungary by the American model, and not for its dismantling[17]. The Wilsonian principles were perceived in the most varied social environments from Transylvania, the American President enjoying great popularity among the Romanians[18]. At the preparatory conference of the union act from November 30th, Ştefan Cicio Pop named Wilson "the first ambassador of national autonomy"[19]. Moreover, as the historian Nicolae Bocşan remarked, in Romanian historiography it was rightly circulated the influence of the American model in the formulation of the 1918 Union´s documents, first of all of the *Declaration of Independence* from Philadelphia from July 4th, 1776. The evolution of events reveals that the American model also presided over the tactic used by the political elite in consecrating self-determination: the declaration of independence, separation from the oppressive nation, the political organization and the exercise of power in its own territory, the appeal to international judgment and support[20]. Thus, in the autumn of 1918, the Romanian elite moves to the implementation of the principles of self-determination. On October 12th, 1918, reunited in Oradea, the leaders of the Romanian National Party gave the *Declaration of Principles*, which was equivalent with the proclamation of the right to self-determination, of free disposal of the Romanians from the Hungarian state. "*On the basis of the natural right, that every nation may dispose, decide by itself and freely its own fate*", the *Oradea Declaration* announced that "*Romanian Nation from*

43-57; Cornel Sigmirean, *Elitele românilor la 1918: educaţie, proiecte şi opţiuni politice*, in "Anuarul Institutului de Istorie „George Bariţiu". Supliment. Elites the modern period in the Romanian Historical research (18 th century to 1918)", by Iosif Balog, Vlad Popovici, LV, 2016, pp. 181-205.

[17] D. Citirigă, *op.cit.*, p. 65.

[18] Vasile Vesa, *The receiving accorded to President Wilson's in Transilvania in the fall 1918*, in "Studia Universitatis Babeş-Bolyai. Historia", 25, fasc.1, 1980, pp. 32-38.

[19] Ion Clopoţel, *Revoluţia din 1918 şi Unirea Ardealului cu România*, Cluj, Editura revistei Societatea de Mâine, 1926, p. 115.

[20] Nicolae Bocşan, *Ideea de naţiune la românii din Austro-Ungaria (în secolulu al XIX-lea*), Reşiţa-Cluj-Napoca, Editura Banatica, Presa Universitară Clujeană, 1997, p. 238.

Hungary and Transylvania wishes to make use of this right and consequently claims for itself the right, that free from any foreign influence, to decide on its own settlement among the free nations"[21]. On 18th of Octobe, the *Declaration* was read by Alexandru Vaida-Voevod in the Budapest Parliament. It was presented in the context of Emperor Carol I's launch of the manifesto *Towards My Faithful Peoples*, which contained a federal organization formula based on the national autonomy of the peoples of the empire[22]. The federalization formula was rejected by the Hungarian Prime Minister Sándor Wekerle, who wanted to keep intact the historic Hungary. On the other hand, by the *Declaration*, the Romanian leaders, on the basis of every nation's natural right to dispose of and decide its own fate, contested the right of the Hungarian government to represent the Romanian Nation at the next general peace congress. After several debates of the "Fourteen Points", Wilson accepted the solution of the dismemberment of the Austro-Hungarian Empire, on the part of the Polish, Czechs, Serbs, and Romanians. Generally, with reserves and sometimes with concerns for the future of Central Europe, the solution was also accepted by the UK and France. British representatives were deploring the dismemberment of the Austro-Hungary, predicting that if "*Europe is being balkanized, there cannot be peace anymore*"[23]. France, which did not have a plan for Central Europe, was worried that after the abolishment of the empire, Austria would ask for the unification with Germany[24].

On the night of October 30/31st, at Vadászkürt Hotel in Budapest, the National Central Romanian Council (CNRC) was formed, on parity basis, by six representatives from the Romanian National Party and six from the Social Democratic Party: Teodor Mihali, Vasile Goldiş, Alexandru Vaida-Voevod, Ştefan Cicio-Pop, Aurel Vlad and Aurel Lazăr from PNR; Ion Flueraş, Iosif Jumanca, Enea Grapini, Basiliu Surdu, Tiron Albani and Iosif Renoiu from PSD. A few days later, CNRC moved to Arad, in Ştefan Cicio-Pop's house.

Shortly after, in all Romanian communes and counties, based on a collective consciousness examination, at the appeal of the Romanian elite, national local councils have been created. On 5th of November 1918, for instance, the Appeal for the Establishment of the Romanian National Council of Târnava Mare County is published: *so that we may raise our voice to tell the world, that we, too, want to finally make our fate independent of any other people or factor foreign of our language, law, and nation*[25]. At Reghin, the National Council was elected on November 15th, when a Proclamation was adopted, expressing the joy that "*the sun of liberty has finally raised for us the Romanians from Transylvania and the Hungarian*

---

[21] *Ibidem*, p. 228.

[22] Vasile Vesa, "Unirea Transilvaniei cu România", in Ioan-Aurel Pop, Thomas Nägler, Magyari András (coord.) *Istoria Transilvaniei, vol. III (dela 1711 până la 1918),* Cluj-Napoca, Academia Română. Centrul de Studii Transilvane, 2008, p. 611.

[23] D. Citirigă, *op. cit.*, p. 70.

[24] *Ibidem*, p. 70.

[25] *1918 la români. Documentele Unirii. Unirea Transilvaniei cu România 1 decembrie 1918,* vol. VII, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1989, p. 132.

Land". In Hodac, a locality from Mureş County, the National Council was elected on November 6th, after which the electives took the oath: "... on God one in three faces, the venerable Maria, on all the saints and the happiness and honor of the nation to whom I belong: and I shall prevent others from oppressing others, I shall take care of the safety of the good Hodac. I swear submission and obedience to the Romanian national committee. So God the saint help me"[26]. And as in a true ritual of the nation, such statements and vows were then repeated in each locality.

On November 9th, CNRC submitted a ultimate note to the Hungarian National Council (CNU) requesting the exercise of power in Transylvania over 23 counties, thus defining the Romanian ethnic territory. The acceptance of the "Note" by the Hungarian government would have been equivalent to accepting the Transylvanian secession from the Hungarian state. Given the abdication of Emperor Carol in Vienna and the proclamation of the Republic of Austria, the government of Mihály Károly proposes to CNRC negotiations on the statute of Transylvania. To Arad was sent a 25-member delegation headed by Jászi Oszkár, from 13th to 14th November, to discuss with a Romanian delegation led by Ştefan Cicio Pop, CNRC President. After the first day of negotiations, following the suggestions of the Budapest government´s delegation, the CNRC stated that: "*The Romanian nation rightful claims the full independence of the state and does not admit that this right to be affected by temporary settlements*". Under these circumstances, Jászi Oszkár came up with a second, more generous proposal:

1. The Hungarian government invests the Romanian National Council with the governance of the cities and all the counties in which the Romanians represent the majority. The administration of these territories is being driven by the Romanian government.

2. The Romanian government will be represented within the Hungarian government in order settle all issues of the Romanian territorial government, regarding both foreign, economic and financial affairs, as well as the supply and circulation. It also takes part in all bodies which touch and influence the fate of the Romanian people.

3. The current laws remain provisional valid for the Romanian governmental territories, too. New laws can only be made with the consent of the Romanian government.

4. The Romanian government takes over, except for the supreme commissioners and government officials, the whole class of civil servants and each clerk will be maintained on the present function.

5. In the territories with Romanian minority, the defense of the Romanian sovereignty, like the non-Hungarian minorities in the Romanian majority lands, will be assured during the transition period by art. 44 of the law of 1868.

6. In the sense of obligations, the Romanian National Council, on its subordinate territory, guarantees the safety of property and personal safety.

7. The Romanian Provisional Government under no pretext could help the Romanian army in the Romanian Kingdom.

---

[26] *Ibidem*, p. 138.

8. In order to define other details and to accomplish them, a governmental commission will be formed, consisting of the Hungarian government's envoys and those of the Romanian national council, who will put into force the new regime as soon as possible, and after the completion of this problem it will be disbanded immediately.

9. In order to solve the controversial causes, it will be set up a jury of 5 members, consisting of 2 members from the Hungarian national council, 2 members from the Romanian national council and an envoy of the Hungarian government.

10. These decisions are binding the contracting parties only until the end of the peace conference, but they do not exempt from the points of view and attitudes that the contracting parties will take at the conference.

11. The honest fulfillment of these agreements, besides the demand for the control of the cult nations, will be put from both sides to the shelter of national honor[27].

At Iuliu Maniu´s proposal, the talks were suspended for two hours, after which CNRC representatives presented their point of view in writing, rejecting the Hungarian proposal of limited autonomy in the territories where the Romanians were in majority. Iuliu Maniu, asked by Jászi Oszkár what the Romanians want, replied "Total separation"[28].

On November 18th, CNRC launches the *Manifesto to the Peoples of the World*, drafted into Romanian, French and English, through which the Romanians addressed to the international public opinion, presenting their national desiderata, the independence of the Romanian nation from Transylvania, asking for "the support of the civilized world and the genius of liberty". On November 24th, CNRC publishes the convocation of the National Assembly in Alba Iulia for December 1st, 1918, consisting of 1228 delegates, out of which 940 elected, to whom were added delegates representing the church, school, cultural institutions, sports and others. On December 1st, 1918, in Alba Iulia, the Resolution of unification with the Romanian kingdom was adopted unanimously.

The Romanian elite was thus succeeding in just a few weeks to go through a rapid process of connecting to the course of history, the public discourse making the passing from the "Romanian nation of Transylvania" to "the Romanian nation in its entirety" and from the project of the Romanian nation´s autonomy to the autonomy of an ethnic territory, then to the independence of the territory and, finally, to the decision to unite it with Romania.

The decision was not made without dilemmas, debates, and contradictory opinions. At the preliminary meeting from November 30th, Vasile Goldiş, presented the draft of the resolution, which served as a basis for the discussion, and from which resulted, on the other hand, the final text. At point III of the draft it was proposed the maintaining of the autonomy of Transylvania: "*In order to encourage any social strain and until the perfect leveling of the differences produced by the historical evolution*

---

[27] *Ibidem,* pp. 331-332.

[28] Alexandru Ghişa, *România şi Ungaria la început de secol XX. Stabilirea relaţiilor diplomatice (1918-1921),* Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2002, p. 118.

between the territories inhabited by the Romanians in Transylvania, Banat-Timis and the Hungarian land and nowadays Romanian Kingdom, The National Assembly reserves to the above mentioned territories their own autonomy, the limits and content of which will be established by the Constituent Assembly which will consist of the representatives of all the inhabitants of these territories no matter of nation and proportional law and which will be convened for the above purpose at the right time"[29]. The proposal issued discussion among the participants to the conference. Aurel Vlad pleaded for maintaining the point III and for promoting a policy of tolerance towards nationalities, "*let us not be chauvinists like them* (referring to the Hungarians, nn), *we cannot do their politics not even as revenge*", and as a result he considers that "*point III may remain entirely as it is, because by it we draw only natural consequence, while we would not endanger any Romanian interest*"[30]. Ştefan Cicio Pop believes that if it is not decided to preserve Transylvania's autonomy, "*compliance with Wilson's principles is not respected ...*". He considers that the only satisfactory possibility is in "an administrative government for an indefinite period"[31]. In favor of the preservation of point III were also pronouncing the social democrats Dr. Ioan Suciu, on behalf of a better condition for the peasants, and John Flueraş, on behalf of the workers. "*We have not used the Pesta opportunity - says Flueraş - to seduce the working class; I believe that only by the autonomy we shall be assured; I am not a prophet, but I am sure that Antanta will approve the autonomy. (...) On behalf of the Social Democratic Party I demand the endorsement of point III*"[32]. In the same direction was pleading the Newspaper *Adevărul* from Budapest, the press body of the Romanian Social Democrats, in an article published on 1st of December 1918: "*The National Assembly will have to declare in a festive way that it supports the autonomy of the free Transylvania, at least until when in Romania will change the sad conditions that presently rule*"[33]. Aurel Cosma proposes the elimination of point III, "*in order to remove in the future any interference of the Hungarians and Saxons from Transylvania in the Constituent Assembly of the reunited Romania*". Also, in favor of removing the condition of autonomy pronounced Alexandru Vaida Voevod. He considers that the essence of point III is contained in point VII, which states that "*the national assembly, in order to lead the nation's affairs further on, decides to establish a great national council*"[34]. At the concern of Ştefan Cicio Pop that "the harmers from the old kingdom" could work to the detriment of the Transylvanians, Vaida was sure "that the Basarabians, the Bucovinians and us give such a large majority that not the hammers, but not even all those from Romania cannot force our will; I have only one fear that: we will go too far in our radicalism, overwhelming them"[35].

---

[29] I. Clopoțel, *op.cit.*, p. 112.
[30] *Ibidem*, p. 115.
[31] *Ibidem*, p. 115.
[32] *Ibidem*, pp. 116-117.
[33] *Ibidem*, p. 118.
[34] *Ibidem*, p. 116.
[35] *Ibidem*, p. 116.

Following the debates, the final text of the *Resolution for the Union* was agreed, giving up to point III of the draft. The next day, on 1st of December, the Resolution was presented to the 1228 delegates who have adopted it unanimously. At point IX of the Resolution it was stated that: "*For the further conduct of the Romanian affairs in Transylvania, Banat and Hungarian land, the National Assembly decides to establish a Great Romanian National Council, which will have all the right to represent the Romanian nation anytime and everywhere in relation with all the nations of the world, and to take all the provisions that they will find necessary in the interest of the nation*"[36]. On December 2nd, reunited in its first session, the Great Council appointed the Conducting Council, a provisional government, consisting of 15 members, with Iuliu Maniu as president, who would ensure the administration of Transylvania until the final union with Romania.

The process of unification was an internal one, as the option of the Romanian elite to the organizational offerings for peace and the post-war Central European space, primarily on the basis of the Wilsonian principles. The decision of Romania, which in 1916 decided to enter into war for the unification of the country with the Romanian territories from Austro-Hungary, also mattered. But more important was the fact that at the end of the war the Kingdom of Romania was in the Allies´ camp, together with France, USA, Italy, and England. As Lord Acton remarked back in 1862 ... *the nation animated by democratic ideas cannot allow that a part of it to belong to a foreign state or that its body to be divided between several states*[37].

But in the context of the 1918 events that influenced the fate of Transylvania, we believe that the decisive factor belonged to the Romanian elites from Transylvania, who opted unanimously for the union with Romania. Later, Traian Vuia was reproaching to the Transylvanian politicians that on December 1st dominated the "platonic statements, which engage more the persons who made them, than the Romanian government". Vuia considered that "*the Union should precede a bilateral pact between the Romanian government and the leaders of our people reunited to Alba Iulia. And afterwards ratified by a Constituent Assembly*"[38]. On the occasion of the debate on the law of administration, Ionel Brătianu drew attention that it has been exaggerated the importance of Alba Iulia Proclamation, invoked by a part of the politicians that it has been "above the Constitution", and he concluded with the statement that "*The basis of the Romanian State is the treaty and the soldier*"[39].

The two opinions that circulated during the interwar period about the factor that decided the Union do not take into consideration the fact that the decision of the Romanian political elite was taken under the pressure of a strong emotional impact, at a historical moment in which national solidarity and the desire for union were seen as a salvation after years of

---

[36] *Ibidem*, p. 133.

[37] Apud Ivan Ilcev, *Are dreptate sau nu, e patria mea! Propaganda în politica externă a țărilor balcanice,* Bucharest, Curtea Veche, 2002, p. 19.

[38] Horia Medeleanu, „Scrisoarea adresată de Traian Vuia primarului George Dobrin*"*, in *www.banat.ro/academica/Vuia.htm.*

[39] D. Citirigă, *op.cit.*, p. 271.

humiliation, and that this phenomenon was dominant in the political and public consciousness of Transylvania. The political elite was the representative of a state of mind and the author of the implementation of principles that governed the organization of peace after the First World War. During the Peace Conference from Paris[40], the Hungarian delegation consisting of 38 persons, presented an impressive documentation in order to obtain a favorable decision. Initially, it focused on the full maintenance of historical Hungary. As it results from the report of Johann Röser, director of the "Agricola" Society in Budapest, the Hungarian delegation also envisaged the proposal of autonomy for Transylvania and Banat: *With regard to Transylvania, Banat and Bačca, it will be requested that this territory to be an autonomous state, which from political point of view, to be independent of Hungary, as well as of Romania; from economic point of view, to be linked to Romania and Hungary through agreements*[41]. If this plan would not be accepted, and Transylvania will be incorporated into Romania, then Banat and Bačca will become an autonomous, politically independent state, with economic alliance in both Romania and Hungary, and ensuring equal rights for all nationalities[42]. Hungarian politicians probably envisaged the autonomist reflexes of the Transylvanian political elite, expressed in the union declaration, underlining that "*The National Assembly reserves to the territories indicated above the provisional autonomy until the Constituent Assembly is met*"[43]. Also, the decision of Averescu government to dissolve the Conducting Council on April 2nd, 1920 produced a great disappointment among the Transylvanian political leaders. Although it was then considered including the convening of a National Assembly in Alba Iulia[44], the decision for the union was not questioned and all the political offerings of Budapest, formulated even before the act from 1st of December 1918 and after the adoption of the union decision, were constantly rejected by the Transylvanian political elite. As the literary historian Sorin Alexandrescu remarked, "The unification has been achieved through a complex of favorable factors, but also by assuming great risks by the responsible political groups". Despite of all mistakes that could have been made, the Union has been legitimized by national will, by international treaties, and by almost a hundred years of history. The critical speeches of the Transylvanian leaders regarding the centralizing policy of Bucharest did not take into account the dissolution of the union, the will of the majority of Romanian population from Transylvania in 1918.

---

[40] See *România şi Conferința de Pace de la Paris (1918-1920)*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1983.

[41] *Desăvârşirea unității național-statale a poporului român. Recunoaşterea internațională 1918. Documente interne şi externe noiembrie 1919-ianuarie 1920, vol.V*, Bucureşti, Editura Didactică şi Enciclopedică, 1986, p. 377.

[42] *Ibidem.*

[43] D. Citirigă, *op. cit.*, p. 260.

[44] Irina Livezeanu, *Cultură şi naționalitate în Romînia Mare 1918-1940*, Bucureşti, Editura Humanitas, 1998, p. 194.

Annex

German Embassy Vienna,
December 18th, 1919
from Vienna

Dear Baron Grünau![45]

I have the honor of sending you a report, which the famous German leader, Mr Director Röser, dictated to the embassy's typist before his departure.

Mr. Röser, who travels with the same train as the courier, will probably look for you right after the arrival. I assumed that you would like to get acquainted in advance with his reports. As a political player, he is a personality that must be taken seriously; in spite of his clumsy and rustic nature, he is a man with great influence.

Since, due to lack of time, a copy of his report could not be made at the embassy, I would be grateful if, by the next courier, you would return it in a private letter as a copy of the embassy

With special regards,

Your very devoted,
W. Stolberg

Report on Budapest

As a result of the fact that I supported the annexation of Banat to Romania, I left Budapest when the Romanians had to withdraw from Budapest and I left for Vienna. The Hungarian government then informed me that they wanted me to go back to Budapest and, as a recognized leader of the Germans from the former Hungary, to express my opinion on the presentation prepared by the Hungarian Peace Commission, intended for the Peace Conference. I returned to Budapest and dealt at the Foreign Ministry with Count Bethlen and Count Teleki, who elaborated the Hungarian presentation for the Peace Conference; the two gentlemen will also be referees at the peace negotiations from Paris. Count Bethlen is a man of the future in Hungary and will become the president of the Council of Ministers after the conclusion of peace.

The Hungarian Delegation for Peace will insist in Paris first of all on the integrity of Hungary. But it is absolutely known that this cannot be maintained. That is why for Western Hungary it will be guaranteed full autonomy, with self-administration, if this part remains to Hungary. Also, to the Slovaks in Upper Hungary it will be given full autonomy, with equal rights for the nations living there, if this part again remains to Hungary. With regard to Transylvania, Banat and Bačca, it will be required that this territory to be an autonomous state, which from economic point of view, however, to be linked to Romania, and to Hungary, by agreements.

[45] The document is taken from *Desăvârşirea unității național-statale a poporului român,* vol.V, pp. 376-379.

If this plan is not accepted in Paris, then it will be dropped, thus Transylvania to be incorporated into Romania, but Banat and Bačca to become an autonomous state, independent from political point of view, with economic alliances both with Romania and Hungary, and with equal rights for all the nations living there.

If neither this plan would not be approved by the Peace Conference, then the Hungarian delegates want to leave Paris and do not sign the Peace Treaty. No delegation could return to Hungary with a peace treaty by which Hungary to be consisted of 12 counties. If they do not get anything in Paris, the Hungarians do not even have to rush too hard to sign peace, which in fact means the death sentence for Hungary.

I have proposed to Count Bethlen that, in case the Peace Conference manifests any interest (for this idea), to let eventually to exist the Banat, Bačca and Transylvania as an autonomous country. But this could only take place upon the agreement of the Romanians. After the leaders of the Romanian government, namely the current President of the Council of Ministers, Vaida-Voievod, the president of the National Council in Sibiu, and Maniu, were earlier enthusiastic about this idea too, and the boyars of the old Kingdom had to leave the leadership to the annexed provinces, it is not excluded that both the old Kingdom and the current rulers of the Romanians would give their approval for the above plan. For us, the Germans, this solution would be favorable, because, in this case in this new state formation would live about one million and two hundred thousand Germans, who, due to their intelligence and wealth, would play a leading role in the granting of equal rights for all nations. In this way the Romanian-Hungarian enmity would disappear from the world and a good economic alliance would be created between these three countries.

Count Bethlen and even the current Hungarian government manifests friendship toward the Germans and seeks salvation not to the Czechoslovakians and Yugoslavians, but considers an economic relation with Romania, Transylvania, Austria, Germany as the healthiest thing.

The same thing is true with regard to the current Romanian government. Vaida-Voievod has German education and is a friend of German culture. He communicated me directly, through the president of our Peace Delegation that we, the Swabians, have sent to Paris that I must in any case keep my ties with Austria and Germany, the more so as he considers that the entire comedy from Paris about Romania as a caprice[46] and realizes that Romania can only recover within an alliance with Germany. My last information from Transylvania also sounds that the atmosphere in Romania is directly hostile toward the Antanta[47] and that

---

[46] In a variant of this report, the author explains that Romanian politicians (Vaida, Maniu, Goldiş) realize that in the future "neither America nor Italy or England will buy the agricultural products of Great Romania" and that Austria and Germany they will take over, striving instead to place their own industrial articles (Arh. St. Bucharest, col. Xerogr. R.F.G., pach. XVII/6, pp. 6-7).

[47] At a certain stage of the Paris negotiations, there were some disagreements between the powers of the *Antanta* and the nationalities from the former Austro-Hungarian Empire, caused both by the delimitation of borders and by the rush of these nationalities to enter into their rights - based on the Wilsonian principle of

they make even threats to Antanta that an alliance with Germany will be concluded. Now when Vaida-Voievod became president of the Council of Ministers in Great Romania, it seems that this friendly atmosphere towards Germany was set up by himself.

Vaida-Voievod, Maniu, Goldiş, and the Romanians´ leaders from Transylvania, in union with Brandsch deputy and myself, have formed at that time the party of nationalities from Hungary. At that time we were very persecuted by the Hungarians, but we have always worked hand in hand, that is why we have been in close contact for many years and we have become friends to each other passing through the same sufferings. When the overthrow came, we have been separated from the state's point of view, and eventually we came back again to a single state. When we, the Germans from Hungary, have liberated and gained through fight from the Hungarian government the German autonomy and a German ministry, I was to become the German minister in Hungary. But I refused and proposed my friend, Junger the Judge of Feldioara, who became the first German minister in Hungary. The reason why I did not get the post of minister was that, as chairman of the German People's Party, I realized even from that time that we, the Germans from Hungary, would be divided between different countries. As a Hungarian minister, I could not maintain together these Germans economically and politically. While now our German organizations are spreading throughout Great Romania, Yugoslavia, Sirmia, Backa, and part of Banat. Besides, the Germans from West Hungary, as well as the Saxons from Zips, belong to our organizations. These Germans from the Hungarian Crown´s countries, although dispersed in 5 countries: Czechoslovakia, Austria, Yugoslavia, Romania and the rest of Hungary, are belonging to our economic organization from Budapest, the Federation of German Peasants, and are united together economically through the Merchandise Section of this Federation, "Agricola, Co. with limited warranty", whose director I am; we are also politically united, for, as it is known, politics passes through the stomach today. Thanks to our economic organization, we just sold 2,000 wagons of flour and corn to the Austrian government. By our influence in Budapest, we have obtained the transit of these wagons, through our friendship with the Romanian government, the export approval for these wagons. We will also supply with flour the 50,000 Germans from the Reich who live in Austria. Besides, our German colony from Budapest receives flour from us. In order to avoid hesitation in the Romanian government, "Agricola" in Budapest founded a joint stock company in Timisoara and owns all the shares of this company. This society is now an autonomous institute in Romania and encompasses our members living there. "Agricola" in Budapest has set up a similar organization at Novisad for the Germans in Yugoslavia. By conducting politically, culturally and economically all these organizations of the Germans who previously

---

self-determination, well established and accepted by the powers of the *Antanta*, as well as by the respective nationalities - before official recognition. These dimensions were also felt in the state of mind of the public opinion from the successor states of the Austro-Hungarian monarchy (see Arh. St. Bucharest col. Xerogr. R.F.G., pach. XVII/8, pp. 19, 7-28, 31-32, 42-45, 57-62).

belonged to the Hungarian Crown Provinces, I will not occupy a post of responsibility in any of these countries. I was supposed to be elected as German senator in Banat for the Romanian Constituent Assembly, but also there I arranged that my friends to be chosen, because otherwise I could not continue my work in Budapest.

We, the deputy Rudolf Brandsch, who is now also deputy in the Romanian Constituent Assembly, and I, can best represent and promote the German government and German economic interests in Romania, as long as the German government does not have a commissioner for business in Romania, since we have been for several years combat comrades and friends with the President of the Council of Ministers and with most ministers. Through our economic organizations, Romania can even by now be gained as a market for German industry. We should only carry the goods in Austria, to Vienna, and from here, with the agreement of Antanta, we could introduce them as compensation goods for the means of living which must be delivered to Austria.

We could solve favorably even from now the German interests in Romania, namely: "Steaua Română, Oil Company" and methane gas exploitations in Transylvania, as well as other German interests[48].

Director Röser

[48] For the offer of the Germans from Romania to serve as intermediaries between Germany and Romania in economic matters, see the Memorandum from June 23rd, 1919, signed by Rudolf Brandsch and Dr. Fritz Jickeli entitled "*Viitoare organizare a relațiilor economice între Germania şi germanii din România Mare*" (Arh. St. Bucureşti, col. Xerogr. R.F.G., pach. XVII/5, pp. 107-112).

FĂRĂ SOŢ ŞI FĂRĂ TATĂ, JERTFE DE RĂZBOI. VĂDUVE, ORFANI ŞI INVALIZI ÎN TRANSILVANIA DUPĂ „MARELE RĂZBOI" (STUDIU DE CAZ: VALEA SOMEŞULUI MARE)

Aurica Sîngeorzan*

Abstract

The First World War had a series of negative consequences expressed in human loses and material sacrifices; research estimate about 8 to 10 millions of victims amongst the combatants, approximately 20 millions of wounded and millions of widowers and orphans. Transylvania, a part until 1918 of the Hungarian half of the Austro-Hungarian Monarchy had also suffered the consequences of the war, the sad balance of the four years of war counting approximately 41739 deceased on the battle field, 11275 deceased in prisons and hospitals, 25406 invalids, 79226 orphans and 38630 widowers amongst the Romanian population. Beyond this ill-fated statistics, the real consequences of the war on the lives of the soldiers and of their families are still to be known. That is why the present research intends to analyze the social and demographic consequences of the First World War in Transylvania. The research is concentrated on three categories of victims: the invalids, the orphans and the widowers. The paper is as a case study on the localities from Someşul Mare Valley.

The analyse of the 500 dossiers of invalids, orphans and widowers, kept in the Archives of Bistrița-Năsăud highlighted an average age of only 30,9 years old for the demobilized soldiers as a result of injuries suffered on the battle field. Most of those who disappeared or lost their lives in the war were over 30 years old and they left behind widowers and a lot of orphans. The average age of women at the time of the disappearance/death of their husbands was 31,6 years old while for the orphans, the average age at the time of the disappearance of their father was approximately 5,6 years old.

The present research also followed up the concrete ways of supporting those who were affected by the war through the laws, the decrees and the regulations issued by the laic authorities. The highest point of the actions undertaken in favour of the victims was the law of September 1920 which established the National Agency for The Invalids, Orphans and Widowers of the War (Oficiul Național al Invalizilor, Orfanilor şi Văduvelor de Război - IOVR).

***Keywords**: First World War; Invalids; Orphans; Widowers; Transylvania; Someşul Mare Valley, National Agency for The Invalids, Orphans and Widowers of the War*

Introducere

Războiul a lăsat în urmă milioane de victime din rândul combatanţilor, estropiaţi, orfani, văduve şi bătrâni rămaşi fără resurse şi sprijin. „Marele Război" a reprezentat un eveniment istoric complex la nivel global, care a avut un impact puternic atât asupra celor care au fost implicaţi direct pe front, dar şi celor care au rămas acasă.

* Master's Student, "Babeş-Bolyai" University, Cluj Napoca, Romania

Cu toate că există o vastă producţie istoriografică privitoare la acest conflict, totuşi rămân multe lucruri necunoscute, în special despre cei care au avut de suferit în urma războiului, fie că s-au aflat în prima linie a frontului, fie că au rămas acasă. Începând cu cea de-a doua jumătate a secolului al XX-lea, tendinţele cercetării au vizat cu precădere o istorie economică şi socială a războiului. În anii `70 a apărut o nouă perspectivă în istoriografia dedicată Primului Război Mondial orientată înspre o istorie culturală[1]. Această istorie culturală viza, pe lângă domeniile studiate până atunci şi teme ce priveau viaţa soldaţilor din tranşee, maniera în care cei rămaşi acasă au reuşit să facă faţă problemelor generate de război, modul în care soldaţii, dupăîncheierea războiului, au reuşit să se readapteze în societate şi să treacă peste impactul emoţional pe care l-a avut conflictul asupra lor[2]. Printre cei care au deschis calea spre o cercetare din perspectiva istoriei culturale se numără Eric Leed şi Jay Winter. În lucrarea *No man`s land*[3], Eric Leed a prezentat modul în care războiul a contribuit la schimbarea comportamentului celor care au fost implicaţi atribuită experienţei trăite pe front. Jay Winter a surprins, în lucrarea *The Great War and the British People*[4], felul în care omul de rând a supravieţuit războiului, uneori chiar raportându-se la ideea de a muri.

În lucrarea *The Great War and the origins of humanitarianism, 1918-1924*[5], Bruno Cabanes explică modul în care Primul Război Mondial a schimbat perspectiva societăţii cu privire la activitatea umanitară. Acesta subliniază faptul că perioada dintre 1918 şi 1924 a fost marcată de întoarcerea acasă a milioane de soldaţi, mulţi dintre aceştia suferind de răni şi boli psihice grave. Astfel autorul remarcă ca umanitarismul, după„Marele Război", s-a extins de la caritate la o acţiune ce privea drepturile omului. Prin urmare, în această lucrare se pune în evidenţă profesionalizarea acţiunilor umanitare prin implicarea activă a unor experţi. În aceeaşi direcţie menţionăm şi lucrarea Anitei Magowska (*The unwanted heroes: war invalids in Poland after World War 1*[6], care a identificat în Europa după Primul Război Mondial două politici de ajutorare a invalizilor de război. O primă politică aferentă sistemului german presupunea ca statul să îşi îndeplinească datoria de a satisface nevoile morale şi materiale ale soldaţilor

---

[1] Toader Nicoară, „«Marele război» în istoriografie: de la istoria politico-diplomatică la noua istorie culturală", în Ana Maria Nenițoiu (coord.), *Şi ei sunt ai noştri,* Cluj Napoca, Editura Argonaut, 2014, pp. 1-15.

[2] Ioan Bolovan, *Primul război mondial şi realităţile demografice din Transilvania, Familie, moralitate şi raporturi de gen*, Cluj Napoca, Editura Şcoala Ardeleană, 2015.

[3] Eric J. Leed, *No man's land. Combat & Identity in World War I,* London, New York, Melbourne, Cambridge University Press, 1979.

[4] Jay Winter, *The Great War and the British People,* Hampshire, New York, Palgrave Macmillan, 2003.

[5] Bruno Cabanes, *The Great War and the Origins of Humanitarianism*, 1918-1924, Cambridge University Press, 2014.

[6] Anita Magowska, *The Unwanted Heroes: War Invalids in Poland after World War I,* "Jurnal of the History of Medicine and Allied Sciences", Volume 69, Number 2, April, 2014.

invalizi. Cea de-a doua politică, specifică statului englez, sugera implicarea în ajutorarea victimelor de război a diverse organizaţii caritabile publice.

Helena da Silva, în studiul *World War I wounded portuguese soldiers and their families: living with their handicap*[7], a urmărit modul în care soldaţii răniţi s-au reintegrat, s-au adaptat la viaţa civilăşi care au fost strategiile adoptate de familiile şi societatea portugheză pentru a face faţă dificultăţilor cauzate de invaliditatea soldaţilor. În acest sens, autoarea a constatat că principalul sprijin pentru invalizii de război venea din partea unor organizaţii precum: Institutul medico-pedagogic Saint-Isabel, Institutul de reeducare/recuperare din Arrois, Cruciada femeilor portugheze, Liga combatanţilor din Primul Război Mondial. O parte dintre aceste organizaţii, pentru a-şi îndeplini scopul, au fost susţinute financiar de către statul portughez.

Angela Smith prezintă în *studiul Discourses of morality and truth in social welfare: the surveillance of British widows of the First World* War[8] situaţia văduvelor de război din Marea Britanie. Pe baza unor studii de caz, Angela Smith a surprins modul în care statul a devenit un gardian material şi moral în încercarea de a suplini rolul soţului care a murit/dispărut în război. Situaţia orfanilor a fost abordată de Alain Bideau, Guy Brunet şi Fabrice Foroni în studiul *Orphans and their family histories*[9]. Acest studiu a urmărit problema orfanilor din Valserine Valley, zonă situată în partea de est a Franţei. Vârsta la care copii au devenit orfani pe parcursul secolului XIX şi XX, s-a plasat în majoritatea cazurilor sub 13 ani. Tot despre situaţia orfanilor de război în Franţa discutăşi Oliver Faron în *The age of war orphans: Constructuion and realities of a group of state wards between education and assistance (1917- 1935)*[10]. Oliver Faron prezintă modul în care statul francez a acţionat pentru a oferi sprijinul necesar orfanilor de război, începând cu anul 1917.

În istoriografia românească subiectul a fost destul de puţin studiat. Pânăîn prezent, referitor la situaţia invalizilor, orfanilor şi văduvelor de război din Transilvania au scris Crinela Holom şi Bogdan Crăciun, în lucrarea *Invalizi, orfani, văduve. Consecinţe sociale ale „Marelui Război" în Transilvania. Studiu de caz*[11] precum şi Ioan Bolovan şi Adrian Onofreiu, în lucrarea *Orphans, Widows and Invalids în Transilvanya during and after the*

---

[7] Helena da Silva, *World War I Wounded Portuguese Soldiers and Their Families: Living with Their Handicap.* Lucrare prezentată în cadrul European Social Science History Conference, Valencia, 30 martie-2 aprilie 2016.

[8] Angela Smith, *Discourses of morality and truth în social welfare: the surveillance of British widows of the First World War,* în "Social Semiotics", Vol. 20, No. 5, November 2010, pp. 519- 535.

[9] Alain Bideau, Guy Brunet & Fabrice Foroni, *Orphans and their family histories,* "The History of the Family. An International Quarterly", Volume 5, Number 3, 2000, pp. 315–325.

[10] Oliver Faron, *The age of war orphans: Construction and realities of a group of state wards between education and assistance (1917–1935),* în "The History of the Family. An International Quarterly", Volume 4, Number 1, 1999, pp. 17-29.

[11] Crinele Elena Holom, Bogdan Crăciun, „Invalizi, orfani şi văduve: consecinţe sociale ale „Marelui Război" în Transilvania", în *Primul război mondial. Perspectivă istorică şi istoriografică*, Cluj Napoca, Editura Presa Universitară Clujeană, 2015.

Great War: Statistical Contributions Concerning Bistrița-Năsăud County[12]. Pentru unele localități din județul Bistrița-Năsăud s-au realizat analize sintetice a informațiilor regăsite în dosarele IOVR. Printre astfel de lucrări se remarcă studiile lui Adrian Onofreiu: *Războiul şi lumea rurală – noi surse de cercetare. Cazul Județului Bistrița-Năsăud* [13] şi *Dor şi Jale. Cele două conflagrații mondiale şi urmările lor la Rodna* [14] de asemenea, trebuie precizate şi studiile în cares-a prezentat în detaliu conținutul informațiilor din acest tip de dosare. În această categorie se încadrează studiile lui Dorin Dologa, *Locuitorii din Sângeorz-Băi participanți la Primul Război Mondial*şi *Locuitorii din Năsăud participanți la Primul Război Mondial*[15]. Pe lângă aceste lucrări mai trebuie amintite monografiile localităților traversate de Someşul Mare, care tratează şi problema celor afectați de prima conflagrație mondială precum *Salva. Repere monografice*, scrisă de D. Pitch, G. Iacob, V. Catone, G. Pop, A. Filip, I. Morariu, L. Morariu, R. Fetti, V. Puica, L. Ceuca, I. Hirşman şi V. Hirşman[16], *Nepos, Vatră de Legendă. Repere Monografice* a lui Mircea Daroşi[17], *Ilva Mică, O veche aşezare de pe Someşşi Ilva. Repere Monografice*, scrisă de Simion Lupşan, Adrian Onofreiu, Octavian Brumă, Olimpiu Dan şi Emil Dănilă[18].

Strategii de sprijinire a văduvelor, orfanilor şi invalizilor adoptate de autoritățile laice din Transilvania

Până la Marea Unire, românii din Transilvania au făcut parte din Imperiul Austro-Ungar, iar sprijinul pentru românii transilvăneni victime de război, până la extinderea legislației din Vechiul Regat, a fost asigurat de Curtea de la Viena. Articolul de lege XV, din anul 1915, referitor la sarcinile publice şi cheltuielile pe care statul trebuia să le acopere dupăînceperea exercițiului militar, prevedea oferirea de ajutoare pe timpul războiului şi şase luni după finalizarea acestuia celor care nu îşi puteau asigura existența. Aceste ajutoare au fost acordate locuitorilor din partea estică a

---

[12] Ioan Bolovan, Adrian Onofreiu, „Orphans, Widows and Invalids în Transilvanya during and after the Great War: Statistical Contributions Concerning Bistrița-Năsăud County", în *World War I. The Other Face of the War*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2016, pp. 163-177.

[13] Adrian Onofreiu, „Războiul şi lumea rurală-noi surse de cercetare. Cazul județului Bistrița-Năsăud", în Ana Maria Nenițoiu (coord.), *Şi ei sunt ai noştri,* Cluj Napoca, Editura Argonaut, 2014.

[14] Adrian Onofreiu, *Dor şi Jale. Cele două conflagrații mondiale şi urmările lor la Rodna,* în „Cetatea Rodnei", anul X, nr. 20, mai 2013, pp. 4-6.

[15] Dorin Dologa, *Locuitorii din Sângeorz-Băi participanți la Primul Război Mondial 1914-1918*, în „Pisanii Sângeorzene. Spiritualitate, tradiție şi istorie locală", III, nr. 7 (23), iulie 2014, pp. 29-33 şi *Locuitorii din Năsăud participanți la Primul Război Mondial,* în „Arhiva Someşană", XIII, 2014, pp. 99-119.

[16] D. Pitch, G. Iacob, V. Catone, G. Pop, A. Filip, I. Morariu, L. Morariu, R. Fetti, V. Puica, L. Ceuca, I. Hirşman şi V. Hirşman, *Salva. Repere monografice,* Bistrița, Editura George Coşbuc, 2005.

[17] Mircea Daroşi, *Nepos, Vatră de Legendă. Repere Monografice,* Bistrița, Editura George Coşbuc.

[18] Simion Lupşan, Adrian Onofreiu, Octavian Brumă, Olimpiu Dan şi Emil Dănilă, *Ilva Mică, O veche aşezare de pe Someşşi Ilva. Repere Monografice,* Bistrița, Editura George Coşbuc, 2003.

monarhiei ce au aparţinut efectivului soldaţilor simpli, deveniţi invalizi din cauza războiului şi urmaşilor soldaţilor simpli căzuţi, dispăruţi sau morţi în război, dar care nu-şi puteau asigura existenţa fără ajutor.

Invalidul de război, conform articolului de lege, primea ajutor anual în funcţie de gradul de invaliditate Dacă gradul de invaliditate era între 20% şi 50 % atunci soldatul invalid primea 60 de coroane anual, iar dacă se situa între 50% şi 100% era beneficiarul unei sume de 120 coroane anual. Soldatul invalid care nu era capabil să presteze nici o muncă era ajutat de către stat cu 180 de coroane anual. Soţia invalidului primea, de asemenea, un ajutor anual de 60 de coroane. Le fel şi copii invalizilor au primit între 36 şi 60 de coroane anual, în funcţie de gradul de invaliditate al tatălui. O altă categorie de urmaşi care a beneficiat de pe urma soldaţilor invalizi, morţi sau dispăruţi în război a fost reprezentată de părinţii şi bunicii acestuia, care au primit 60 de coroane anual. Văduvele primeau un ajutor de 120 de coroane anual. Ca şi supliment la pensia văduvei, copii rămaşi în grija acesteia primeau un ajutor de 60 de coroane anual. Sprijinul oferit de către statul austro-ungar orfanilor depindea de numărul membrilor familiei. De exemplu, dacă a rămas un singur orfan în urma soldatului mort/dispărut, acesta beneficia de un ajutor de 108 coroane anual. Dacă erau doi astfel de orfani, fiecare primea 102 coroane anual, trei orfani 96 coroane, iar dacă erau patru sau mai mulţi, statul oferea 90 coroane anual de persoană. Orfani îndreptăţiţi să primească ajutor erau consideraţi atât copiii legitimi, cât şi cei din afara căsătoriei, copiii nelegitimi sau adoptaţi, dacă aceştia erau recunoscuţi ori s-au aflat, înainte de izbucnirea războiului, în grija celui mort/dispărut. Băieţii orfani primeau ajutor până la vârsta de 16 ani, iar orfanele până la împlinirea vârstei de 14 ani. Guvernul regatelor şi ţărilor reprezentate în consiliul imperial, împreună cu Ministerul de Război, au hotărât ca indivizii deveniţi invalizi prin rănire în luptă să primească îngrijiri medicale. Dacă invalidul a refuzat îngrijirea medicală necesară la avizul consiliului de medici experţi şi nu era de acord cu aplicarea membrului artificial (dacă era cazul), atunci soldatul îşi pierdea dreptul de a primi pensia de invalid de război. Această lege a intrat în vigoare în 1 iulie 1915, executarea ei fiind supusă ministrului de finanţe[19].

În 21 ianuarie 1917, la Budapesta, Ministerul de interne, înaintează circulara numărul 6.401/1917, III-b cu privire la evidenţa daunelor din urma războiului, pe teritoriul comitatelor, oraşelor cu magistrat şi a comunelor. Printre cheltuielile prevăzute în lege se numărau şi pensiile pentru veteranii de război, cheltuielile de înmormântare pentru cei decedaţi în război, pensii pentru văduve şi alocaţii pentru creşterea copiilor[20].

La finalul războiului, Consiliul Dirigent, prin Nota circulară în chestia instituţiilor de ocrotire a invalizilor, din 3 februarie 1919, propunea

---

[19] Articolul de lege XV, din anul 1915, despre sarcinile publice şi cheltuielile de stat de acoperit în primele şase lunii ale exercițiului 1915/16, *Colecțiunea legilor din anul 1877-1915*, Ediţiunea Ministeriului reg. ung. de interne, Ungaria Budapesta, 1877-1915, pp. 40-46.

[20] Adrian Onofreiu, Cornelia Vlaşin (coord.), *Războiul din spatele tranşeelor. Contribuții documentare referitoare la județul Bistrița-Năsăud,* Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2017, pp. 136-137.

prefecţilor realizarea unui tabel centralizat al instituţiilor de sprijinire a celor afectaţi, incluzând aici şi orfelinatele pentru copii. În 15 martie 1919, o altă notă circulară a presupus crearea unor consilii de reformă care trebuiau să constate deficienţele invalizilor în vederea acordării pensiei de invaliditate. În 3 aprilie 1919 Consiliul Dirigent anunţa o reglementare prin care s-a dispus internarea şi tratarea în spitale a persoanelor cu invalidităţi provocate de război. În acelaşi an, guvernul provizoriu al Transilvaniei stabileşte acordarea unor „competinţe de ocrotire" sau pensii pentru invalizi, văduve, orfani de război. În 7 iunie 1919 se dă un anunţ prin care se precizau actele necesare pentru întocmirea acestor dosare de pensii ce trebuiau depuse la primăriile locale[21]. În octombrie, acelaşi an, s-a emis un decret prin care s-a oferit invalizilor o reducere de 50% pentru călătoriile cu trenul, pus în aplicare începând cu 15 decembrie 1919.

În Regatul României primele iniţiative de creare a unor organisme , care să vinăîn ajutorul văduvelor, orfanilor şi invalizilor datează chiar de la începutul războiului. În 30 decembrie 1914 a fost înfiinţată şi recunoscută oficial prin decretul regal nr. 3890 casa de sprijin „Familia luptătorilor". Scopul acestei societăţi era să acorde familiilor celor mobilizaţi, până la trecerea armatei pe picior de pace 15 lei lunar de familie pentru cele domiciliate în mediul rural, şi 20 de lei lunar pentru familiile din mediul urban[22].

În şedinţa parlamentară din 10 decembrie 1919, deputatul de Argeş, Pitică Gheorghe, a făcut cunoscut ministrului de război că sute şi mii de invalizi şi văduvele celor morţi pe front tremurau de frig, lihniţi de foame, cu săptămânile înaintea Ministerului de Război, spre a li se da efectele promise din depozitele ministerului. Acesta susţine că „aceşti nenorociţi sunt bruscaţi, înjuraţi, îmbrânciţi de santinele, cheltuindu-şi ultimul ban pentru o promisiune care nu se mai înfăptuieşte; iar la urmă se văd nevoiţi să plece acasă tot cum au venit." El a propus întemeierea în întreaga ţară a unor birouri care să se ocupe cu acest serviciu, ca nimeni să nu mai fie nevoit să meargă în Bucureşti, şi să expedieze efectele prin poştă, după un tablou stabilit cu imparţialitate şi celor mai lipsiţi de mijloace dintre invalizi. În cea de-a doua comunicare, ministrul de stat pentru Transilvania, Ştefan Cicio Pop, a afirmat că„...atât guvernele anterioare, cât şi guvernul actual se ocupă cu această chestiune şi cred că va fi prima datorinţă a noastră să instituim un nou resort care să se ocupe cu tot ceea ce interesează această

---

[21] Crinela Elena Holom, Bogdan Crăciun, "Invalizi, orfani şi văduve: consecinţe sociale ale „Marelui Război" în Transilvania", în *Primul război mondial. Perspectivă istorică şi istoriografică*, Cluj Napoca, Editura Presa Universitară Clujeană, 2015, pp. 564-565.

[22] Regulament pentru funcţionarea casei de sprijin "FAMILIA LUPTĂTORILOR", decret nr. 334 din 14 februarie 1915, Monitorul oficial nr. 254 din 17 februarie 1915, *Colecţiune de legi, decrete-legi, regulamente, decrete, deciziuni ministeriale şi orice alte măsuri luate în vederea stării de război,* vol. 1 (14 august 1916 – 5 ianuarie 1918), Ediţiune oficială întocmită prin îngrijirea Ministerului Justiţiei, titular al acestui departament fiind d. Mihail G. Cantacuzino, Iaşi, Imprimeria statului, 1918, pp. 67-79.

chestiune. Grelele împrejurări de până astăzi, nu ne-au permis să facem acest lucru, dar cred că se impune cu extremă urgenţă căci ar fi ruşine să vedem copiii eroilor şi astăzi încă desculţi şi fără îmbrăcăminte. Drept concluziune, domnilor, viu să va rog şi eu ceva pe dumneavoastră. Cu durere constatăm că societatea, atât în Vechiul Regat cât şi în alte părţi, poate sub impresiunea demoralizatoare a războiului e cam indiferentă faţă de suferinţele populaţiunii şi cu uimire am văzut că nu prea se interesează; societăţile de binefacere încă foarte puţine au făcut pentru alinarea durerilor celor care au suferit atât de crunt pentru noi. Din partea guvernului vă promit, dar, cu cea mai amicală prevenire, că la proxima ocaziune vom prezenta proiectul de lege prin care să se instituie un minister al refacerilor, care se va ocupa mai ales cu regiunile devastate, iar din partea mea, către marea societate a României Mari îmi adresez cuvântul să se organizeze diferite societăţi de binefaceri şi să-şi ţină de datoria în a contribui cu din avutul lor pentru acest scop"[23]. Prin această interpelare, Ştefan Cicio Pop atrăgea atenţia şi asupra problemei celor afectaţi de război din Transilvania.

Proiectul de lege pentru înfiinţarea Oficiului Naţional al Invalizilor, Orfanilor şi Văduvelor de Război a fost prezentat şi discutat de către Adunarea Deputaţilor, în sesiunea extraordinară din 2 august 1920. Capitolul 1 al proiectului de lege revela scopul acestui organ de stat. Principalul scop se referea la stabilirea drepturilor recunoscute prin lege ale invalizilor, văduvelor şi orfanilor de război.

În această categorie au intrat toate persoanele care au devenit invalizi, văduve sau orfani din cauza oricărei împrejurări sau accidente în urma serviciului militar sau în legătură cu acest serviciu[24]. Invalizii, conform proiectului de lege, au primit dreptul la o pensie potrivită cu infirmitatea ce au contractat-o pe front. De asemenea, proiectul de lege prevedea reeducarea invalizilor în vederea prestării unor servicii de pe urma cărora să-şi poată asigura traiul, iar pentru cei care s-au aflat în imposibilitatea de a-şi câştiga existenţa, s-au înfiinţat diverse instituţii umanitare. Orfanii şi văduvele, prin faptul că au pierdut pe cei care le asigurau existenţa, au primit din partea statului dreptul de pensie care să compenseze măcar parţial dispariţia capului familiei. Pentru văduve acest oficiu a trebuit să asigure asistenţăşi îngrijire celor care se aflau în absolută neputinţă de a munci. Oficiul a asigurat orfanilor de război, declaraţi „ copii ai naţiunii", creşterea, educarea şi instruirea lor. Capitolul II al legii stabilea regulile de organizare şi funcţionare a Oficiului IOVR. Astfel, acest oficiu, a fost alcătuit dintr-un comitet central, aflat sub preşedinţia de onoare a M. S. Regina României, un preşedinte activ, mai mulţi vice-preşedinţi şi membri. Acest oficiu a fost extins pe întreg teritoriul României Mari. Existau oficii judeţene compuse dintr-un director, un contabil şi personalul inferior necesar, numiţi de minister. Acestea au funcţionat pe lângă prefecturi sau pe lângă corpurile

---

[23] Desbaterile Adunării Legislative a României, Sesiune ordinară 1919-1920, Şedinţa de miercuri, 10 decembrie 1919, Monitorul Oficial, 12 decembrie 1919, nr. 9, pp. 76-78.

[24] Desbaterile Adunării Legislative a României, Proiect de lege pentru înfiinţarea oficiului naţional al invalizilor, orfanilor şi văduvelor de răsboi, în Monitorul Oficial, 10 august 1920, nr. 36, p. 693.

de armată, comandamentele de divizie sau brigadă şi în lipsa acestora, pe lângă sediul unui comandament din localitate. În capitolul VI, proiectul de lege prevedea întreţinerea pe lângă regimente, a unor cămine şi orfelinate pentru 15-30 de orfani care nu aveau familie. Ministrul de război, în cadrul dezbaterilor Adunării Deputaţilor a susţinut faptul că aceste orfelinate înfiinţate pe lângă regimente au fost provizorii, afirmând că „a fost o necesitate, pentru că mureau copiii de foame pe drumuri şi atunci a fost o chestiune de milă, înainte de toate, ca să-i rupem din ghearele morţii. Şi atunci neavând unde să-i punem fiecare regiment a crezut de cuviinţă să-i adune într-un fel de căminuri, în cari să le dea mâncare şi să-i întreţie, ca într-un fel de pension". Capitolul VIII menţiona înlesnirile acordate invalizilor, orfanilor şi văduvelor de război[25].

La 1 septembrie 1920, legea relativă ratifică decretul 4017/919 şi decretul nr. 4856 din 1919. În capitolul XII al legii, se prevedea regularea drepturilor la pensie a ofiţerilor, asimilaţilor acestora şi a celor reangajaţi în armata română dintre cei proveniţi din fosta armată austro-ungară, austriacă, austriacă, ungară şi rusă. Odată cu extinderea legislaţiei din Vechiul Regat în Transilvania aceste reglementări vor fi aplicate de statul român şi aici. Astfel, prin unificarea legislaţiei, la 2 septembrie 1920 a luat fiinţă Oficiul Invalizilor, Văduvelor şi Orfanilor de război (IOVR) pe lângă Ministerul de război[26]. Conform regulamentului aveau drept de pensie ofiţerii, subofiţerii, funcţionarii şi pensionarii militari şi urmaşii lor. Prin articolul 2 se prevedea acordarea de pensii IOVR ofiţerilor de rezervă şi oricărui funcţionar civil sau militar, care au fost „mobilizaţi pe loc la funcţiunea lor din timp de pace în administraţiunile sau instituţiunile statului, judeţului sau comunei, întrucât pensiile excepţionale de război sunt acordate de lege numai acelor cari au fost mobilizaţi în serviciul propriu al armatei, nu şi acelora care au fost scutiţi de mobilizarea propriu-zisă militară". În ceea ce îi priveşte pe urmaşii celor care au murit sau dispărut pe front, au existat câteva dispoziţii pe care Comisia trebuia să le ia în considerare. De exemplu, urmaşul primea pensie doar dacă soldatul a „căzut în lupte sau în orice acţiune militară/ a murit din cauza rănilor în lupte, în acţiuni sau alte operaţiuni de răsboi; a murit din cauza unei infirmităţi contractate sau agravate din cauzele arătate mai sus sau din cauza serviciului militar în răsboi"[27]. Urmaşii celor declaraţi dispăruţi în război fără urmă primeau pensie numai dacă cel dispărut nu se întorcea în familie sau comuna lui după încheierea păcii.

Modificări ale regulamentului de funcţionare a IOVR s-au făcut în mai multe rânduri: 8 august 1924, 25 martie 1925, prin Legea din 5 mai 1927, apoi prin Legea din 26 iulie 1934. Dacă la început a fost parte integrantă din Ministerul de război, treptat a început să fie un oficiu tot mai independent. Schimbările care au avut loc în 1924 şi 1925 nu au adus nimic nou asupra

---

[25] Desbaterile Adunării Legislative a României, Proiect de lege pentru înființarea oficiului național al invalizilor, orfanilor şi văduvelor de răsboi, Monitorul Oficial, 10 august 1920, nr. 36, pp. 687-716.

[26] Desbaterile Adunării Legislative a României, Sesiunea ordinară 1920, Monitorul Oficial, 1 septembrie 1920, nr. 51, pp. 1185-1190.

[27] Constantin Hamangiu, *Codul General al României*, vol. IX, 1921, p. 440.

statutului oficiului, continuând să depindă de Ministerul de război. Prin Legea din 5 mai 1927, oficiul a primit dreptul de a se organiza independent primind coordonarea tuturor asociațiilor asemănătoare din teritoriu. Timp de 7 ani a funcționat în acest regim, iar în 26 iulie 1934, a fost trecut sub jurisdicția Ministerului Muncii, Sănătății și Ocrotirilor sociale, înglobând toate asociațiile la Eforiile Naționale I.O.V.. În anul 1935, Ministerul Muncii, Sănătății și Ocrotirilor Sociale, prin Oficiul Național I. O. V. a acordat ajutoare sub forma de burse orfanilor de război, pe durata normală a studiilor în Facultăți, academii, școli speciale sau superioare care au aparținut Statului și au fost puse sub controlul Direcțiunii Învățământului Superior din Ministerul Instrucțiunii[28].

Efecte sociale și demografice ale Primului Război Mondial în localitățile de pe valea Someșului Mare

Someșul Mare, atât de des întâlnit în operele lui Liviu Rebreanu, este un râu care izvorăște din Munții Rodnei și are o lungime de 130 km. În drumul său la vale, el străbate următoarele localitățile din fostele județe Bistrița Năsăud și Solnoc-Dăbâca:Șanț, Rodna, Maieru, Sângeorz Băi, Ilva Mică, Feldru, Nepos, Rebrișoara, Năsăud, Salva, Mititei, Nimigea de Sus, Nimigea de Jos, Mocod, Mogoșeni, Cociu, Beclean pe Someș, Săsarm (sat din comuna Chiuza), Măluț, Branișteа, Sânmărghita.

Pentru aceste localități se găsesc în Fondul IOVR circa 1000 de dosare pentru invalizi, orfani și văduve de război, păstrate în depozitele Arhivelor Naționale Direcția Județeană Bistrița-Năsăud, dintre care, pentru cercetarea de fața am analizat 500 de dosare. Din cele 500 de dosare, 132 dosare sunt pentru invalizi, 286 pentru văduve și 82 pentru orfani.

Invalizii de război în localitățile traversate de râul Someșului Mare

Invalidul de război a fost un ostaș din cadrele active sau de rezervă ale armatei, care avea o infirmitate căpătată sau agravată în timpul serviciului militar de război. Pentru a-i fi atribuit statutul de invalid de război, ostașul trebuia să urmeze o anumită procedură. În primul rând trebuia să fi fost internat într-un spital militar. În funcție de diagnosticul pus, soldatul era trimis în fața unei consiliu de reformă. În urma examinării, comisia medico-militară oferea soldatului bilet de reformă definitivă, iar dacă se considera că soldatul, după o perioadă de odihnă și recuperare, se poate întoarce pe front, primea reformă temporară. Principalele tipuri de documente necesare dosarului de invalid au fost: acte de stare civilă, declarații ale martorilor, cereri și adeverințe eliberate de primăriile localităților de unde proveneau, acte financiar-contabile etc. Pentru soldații invalizi era necesar să fie precizate: gradul, numele, corpul de trupă căruia a aparținut în ultimul timp, cuantumul pensiei, indemnizației de rănire, indigenitatea – plasa, județul, adresa locuinței, ordinul de plată.

---

[28] Regulamentul nr. 46 pentru acordări de burse studenților orfani din războii și fii invalizi, decretul nr. 2262 din 4 octombrie 1935, *Colecțiune de legi și regulamente* (1 ianuarie 1935-31 decembrie 1935), TOMUL XIII, Partea a II-a. Monitorul Oficial și Imprimeria Statului, Imprimeria Centrală, București, 1936, pp. 371-277.

Vârsta medie a soldaţilor la momentul demobilizării a fost de circa 30,9 ani, cel mai tânăr având vârsta de 17 ani, iar cel mai în vârstă 50 de ani. Din rândul acestora, 47,4% au avut vârsta sub 30 de ani, iar un procent cumulat de 52,6% au avut vârsta peste 31 de ani. Soldaţii invalizii au fost mobilizaţi în trei valuri, în anii 1914, 1915 şi 1916. Pe parcursul celor patru ani de război, monarhia austro-ungară a avut nevoie de un număr tot mai mare de soldaţi, mobilizând în trupele inclusiv foarte mulţi români transilvăneni. Ordinele de recrutare îi vizau pe toţi, indiferent de categoriile sociale: învăţători, preoţi, orăşeni şi ţărani. Iniţial, grupa de vârstă pentru soldaţii recrutaţi a fost cuprinsă între 18 şi 42 de ani. Dar, din cauza prelungirii războiului ordinele de recrutare încadrau tot mai mulţi soldaţi şi pe o perioadă mai lungă de timp. Au fost recrutate şi persoanele care au servit la miliţii şi depăşeau vârsta de 42 de ani. Din anul 1915, recrutarea îi viza pe tinerii cu vârste cuprinse între 18 şi 20 de ani. Din ianuarie 1916, vârsta pentru recrutare s-a extins până la 55 de ani[29]. Un soldat din Rodna Veche, Demian Flama a descris în versuri greutăţile la care a fost supus pe front din cauza vârstei înaintate: "Foae verde de măr rupt/ Cine-n lume-a mai văzut/ Omul care a trecut/ Trecut de 50 de ani/ Să se bată cu duşmani,/ Să-şi lase casa, soţia/ Neamurile şi moşia/ Şi să meargă-n ţări străine/ Şi nu poţi vorbi cu nime / Neamţule ţi-a fi păcat/ Că aşa rău i-ai mestecat/ De nu sunt doi dintr-un sat./ Amară-i viaţa grea/ Amară-i viaţa mea./ Că de ştand n-am fost cătană/ Fără-acum când nu-s de samă/ Nu-s de treabă că-s bătrân/ Nu mă pot ţinea la drum./ Drumu-i rău, nepisocat/ Şi eu bătrân de umblat"[30].

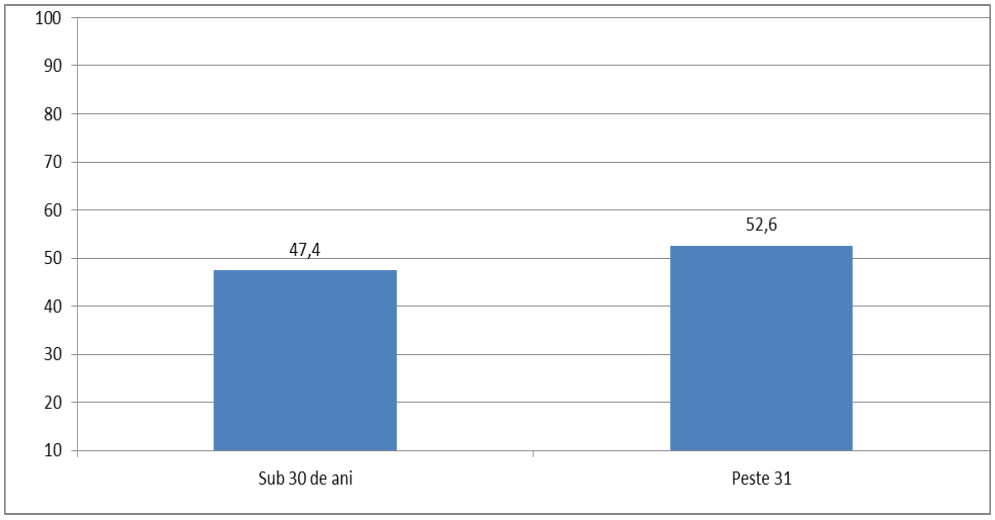

Vârsta soldaţilor la momentul demobilizării soldatului invalid

[29] Ioana Elena Ignat, *Participare şi mobilizare în Transilvania în Primul Război Mondial,* Cluj-Napoca, Academia Română Centrul de Studii Transilvane, 2015, pp. 124-125.

[30] Versuri din poemul „O iubita mea muere", scrisă de Demian Flama din Rodna Veche, adunte în volumul Emil Precup, *Dor şi jale, patimi şi suferinzi. Poezii culese din războiu, aranjate şi publicate pentru popor*, Tiparul Tipografiei Diecezane Gherla, 1920, p. 34.

Cei mai mulţi dintre soldaţi, însumând un procent de 50%, au fost încorporaţi în Regimentul 63 Infanterie Ritter Von Pietrich de la Bistriţa (1860-1918), urmat de Regimentul 32 Honvezi de la Dej, cu un procent de 40%. Într-un procent de 3,9% au fost mobilizaţi în Regimentul 23 Vânători de la Odorhei. De asemenea, soldaţii românii din localităţile someşene au mai fost încorporaţi într-un procent de 3,9% în Regimentul 4, Regimentul de Infanterie 12 germano-bănăţean, Regimentul 15 şi 22 Infanterie şi Regimentul 28 Vânători de la Sibiu. După 1918, chiar dacă Marele Război a fost oficial încheiat, conflicte locale încă au continuat să se joace. În martie 1919, guvernul de la Budapesta a declarat că Ungaria se afla în stare de război cu statele vecine. Atacul declanşat în România în luna aprilie a provocat riposta armatei române[31]. Astfel are loc o nouă serie de mobilizări în anul 1919. Românii din localităţile aflate în localităţile traversate de Someşul Mare au fost mobilizaţi în Regimentul 84 român de la Bistriţa. În timpul serviciului militar, din cei 132 invalizi, 3 au deţinut funcţia de sergent, 11 funcţia de caporal, 7 de fruntaş, 102 au fost soldaţi, iar în 9 dintre cazuri nu se cunoaşte.

Unul din motivele demobilizării soldaţilor a fost reprezentat de contractarea pe front a diverse boli sau răni, fapt care făcea imposibilă implicarea lor activă în luptă. Din dosarele IOVR pentru localităţile străbătute de Someşul Mare, am observat că cele mai întâlnite afecţiuni au fost cele fizice, mutilările (amputarea unor membre, lipsa funcţională a unor membre) în proporţie de 82,2%. Urmează afecţiunile interne (tuberculoză pulmonară, boli ale inimii) cu o proporţie de 13,7%, şi apoi tulburările psihice cu un procent de 2,4%. De asemenea, unii dintre soldaţi sufereau de mai multe boli. Astfel, într-un procent de 1,7% sufereau atât de boli interne cât şi psihice. În 8 dintre cazuri nu se cunoaşte tipul de infirmitate contractată pe front. Dintre cei 132 de invalizi de război, 91,7% au fost căsătoriţi, 7,6% nu s-au căsătorit niciodată, iar 0,8% au trăit în concubinaj. Dintre cei căsătoriţi, 49.5% s-au căsătorit înainte de război, iar 50.5% după izbucnirea războiului. Majoritatea soldaţilor invalizi întorşi acasă aveau în grijăîntre 1 şi 4 copii, un singur invalid a avut în grijă 8 copii, iar 44 dintre soldaţii invalizi nu au avut copii.

Văduvele de război în localităţile traversate de Someşul Mare

Văduvele de război reprezintă o altă categorie socială creată după încheierea conflictului care a durat 4 ani. Odată cu sfârşitul Primului Război Mondial, acestea au devenit principala forţă de muncă, în lipsa capului familiei. Regulamentul de acordare a pensiei stipula faptul că acordarea acesteia era condiţionată de prezentarea unor acte doveditoare care să ateste faptul că soţul soldat a murit/dispărut în război. În cazul dispariţiei soţului, trebuia întocmit de către cercul de recrutare, în urma unei investigaţii, un proces verbal care să confirme faptul că dispărutul nu s-a mai întors acasă, iar familia nu ştie nimic despre el. Alte documente care trebuiau adăugate la dosarul pentru acordarea pensiei de văduvă erau: certificate de căsătorie, certificate de naştere al copiilor, datele referitoare la

[31] Alesandru Duţu, *România în istoria secolului XX*, Bucureşti, Editura Fundaţiei România de Mâine, 2007, p. 53.

situaţia militară a soldatului (regimentul, data mobilizării, data morţii/dispariţiei dacă aceasta era cunoscută.

În urma analizei datelor privitoare la văduvele de război din localităţile de pe valea Someşului Mare am constatat că din cele 286de cazuri, pentru 67,1% soţul a fost declarat dispărut, iar în 31,5% cazuri bărbatul a murit. Realizând o distribuţie pe vârste a văduvelor la momentul morţii sau dispariţiei soţului am observat că majoritatea au fost foarte tinere şi probabil multe dintre ele fără un istoric marcat de experienţe negative. În rândul acestora, cea mai mare proporţie o deţineau femeile de 25-32 de ani. Văduvele sub 30 de ani au reprezentat 50,7% dintre cele 286 văduve cu pensie IOVR al căror dosar l-am analizat, iar 49,3% aveau peste 31 de ani.

Media de vârstă a femeilor la moartea soţului a fost de 31,6 ani, cea mai tânără având etatea de 16 ani, iar cea mai în vârstă 62 de ani. În 63 dintre cazuri nu se cunoaşte vârsta văduvelor la moartea/ dispariţia soţului.

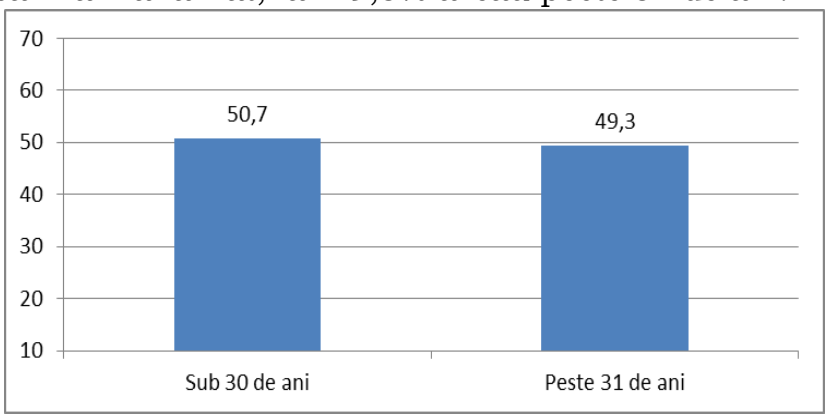

Vârsta femeilor la momentul morţii/dispariţiei soţului

În acelaşi timp, media de vârstă a bărbaţilor la momentul morţii/dispariţiei a fost şi ea relativ scăzută, respectiv 35,8 ani, cel mai tânăr având 23 de ani, iar cel mai bătrân 79 de ani. Cei cu vârste mai înaintate erau, de obicei, muncitori militari. Cei mai mulţi dintre cei care au murit/dispărut aveau vârsta de peste 30 de ani, cu un procent de 77% faţă de numărul soldaţilor decedaţi la vârste sub 30 de ani, cu procentul de 23%. În 60 dintre cazuri nu se cunoaşte vârsta soţului la momentul dispariţii/demobilizării.

Majoritatea au fost înrolaţi în Regimentul 32 Honvezi de la Dej, aproximativ 50,5% dintre soldaţi, şi în regimentul 63 Infanterie Ritter Von Pietrich de la Bistriţa (1860-1918). Soldaţii din localităţile analizate au mai fost încorporaţi şi în Regimentele 3, 83, 31, 35, 57, 62, 22, 23, 82, 85. De asemenea, au mai fost încorporaţi ca şi muncitori militari şi în marină.

Am urmărit apoi numărul copiilor rămaşi în grija văduvelor. Acest lucru era important deoarece în funcţie de numărul copiilor era stabilit şi cuantumului pensiei văduvei. În urma cercetării dosarelor IOVR pentru văduvele militare am sesizat că cele care nu aveau copii primeau o pensie de 25 de lei. Văduvele care aveau în grijă unul sau doi copii primeau 75 de lei lunar, iar cele care aveau mai mult de 2 copii primeau o pensie de 100 de lei lunar. Din cele 286 de cazuri ale văduvelor, 27,1% dintre ele aveau în grijă câte un singur copil, în 27,6% din cazuri aveau câte 2 copii, 26,7% - 3 copii, 9,5% dintre văduve câte 4 copii, 3,1% - 6 copii, în 1,3% dintre cazuri câte 7, iar în 54 dintre cazuri cuplul nu a avut copii.

Văduvele au primit pensie întreagă până la majoratul ultimului copil, apoi aceasta se înjumătăţea.

În expunerea de motive din cadrul dezbaterilor parlamentare din august 1920 s-a susținut ca văduvele să primească pensie și în caz de recăsătorire. Acest aspect a fost argumentat prin faptul că, pe de o parte, în acest fel, nu se încuraja traiul nelegitim, care era considerat un fapt imoral, iar pe de altă parte se oferea femeii un suport în cazul în care traiul în cea de-a doua căsătorie devenea imposibil[32]. Din acest punct de vedere, din cele 286 de văduve, aflăm că 13,3% dintre ele s-au recăsătorit, iar 86,7% au rămas văduve.

Orfanii de război în localitățile traversate de Someșul Mare

În continuare atenția a fost direcționată înspre orfanii de război. În urma analizei datelor am ajuns constatat că orfanii de război pot fi împărțiți în două categorii. O primă categorie a fost alcătuită din copii care au depins financiar de mamele lor rămase văduve, respectiv de soldații invalizi întorși din război, iar cea de-a doua categorie a fost a fost compusă din orfanii de război care primeau pensie IOVR . Din prima categorie, în urma analizei celor 500 de dosare am identificat un număr de aproximativ 836 de copii. La finalul războiului aceștia au avut vârste cuprinse între 0 și 38 ani, cei mai mulți (82,3%) având între 0 și 10 ani.

Din cea de-a doua categorie există 82 de cazuri. Pentru ca un copil să fie declarat orfan de război și pentru ca acesta să primească pensie, mai întâi trebuia să se comunice primăriei locale de către cercurile de recrutare sau corpurile de armată actul de deces al soldatului. Media de vârstă a orfanilor care primeau pensie IOVR a fost de 5,6 ani, cea mai mică vârstă fiind sub un an, iar cea mai mare de 43 de ani. Pentru 6 dintre cazuri nu se cunoaște vârsta copiilor rămași orfani.

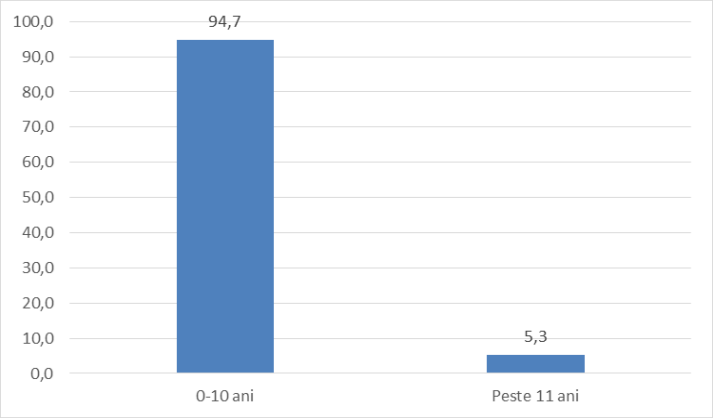

Atunci când copilul era orfan de ambii părinți, se organiza un comitet local care alegea un tutore pentru acesta, de obicei numit dintre rudele apropiate sau cunoscuții familiei. Pentru 51,2% dintre cazuri tutore a fost numit mama copiilor, 19,5% dintre orfani au avut ca tutore un unchi, 7,3% au primit ca tutore pe nașul de căsătorie al părinților, 4,8% s-au aflat în grija bunicilor, în 2,4% dintre cazuri orfanii au fost în grija fraților/surorilor, iar pentru 14,6% dintre cazuri nu cunoaștem relația de rudenie a tutorelui cu orfanul.

[32] Desbaterile Adunării Legislative a României, Sesiunea ordinară 1920, Monitorul Oficial,10 august 1920, nr. 36, p. 660.

Concluzii

Războiul a afectat societatea transilvăneană, iar urmările lui au fost cât se poate de vizibile şi la nivelul satelor investigate. Soldaţii care au luptat pe front au reprezentat principalul sprijin al familiei, majoritatea fiind tineri cu vârste sub 30 de ani.. Invaliditatea contractată a adus modificări în viaţa acestor oameni faţă de situaţia de dinainte de război, mai ales prin reducerea capacităţii de a munci. Alţii au încercat să treacă peste ororile războiului şi să se reîntoarcă la firescul cotidian prin întemeierea de familii. În urma bărbaţilor dispăruţi sau decedaţi în război au rămas multe femei tinere, cu copii având vârste fragede. În ceea ce priveşte orfanii, aceştia au rămas fără sprijinului unui părinte şi în unele situaţii de ambii părinţi, la vârste mici, cei mai muţi având sub 10 ani. Autorităţile au încercat să vinăîn sprijinul acestor invalizi, văduve şi orfani, afectaţi de conflict, prin intermediul a o serie de măsuri de ajutorare şi de oferire de sprijin financiar concret.

ISSUES IN ROMANIAN POPULAR CULTURE: FASHION, LEISURE AND MORALS IN THE INTERWAR RELIGIOUS PRESS

Maria Tătar-Dan*

Abstract

In the 19th century journals and magazines became one of the main instruments used by the Romanian elites in the process of building and educating the nation, as it was a perfect channel through which they could reach the people and shape behaviours, attitudes and identities. Even the Church, a traditional institution in its essence, deployed this modern instrument in its effort to keep a prominent place in the life of the community and counteract the consequences of modernity. The present paper analyses the manner in which the religious press addressed issues of popular culture in Romania in the interwar period.

Keywords**:** *Modernity; Church; Society; Popular Culture, Interwar Period*

For a long time the Church had been the undisputed guardian of people's morality establishing rules and norms that one had to obey in order to reach the heaven. As the world entered the modernization process, the Church had to share the control of behaviours with new actors, dealing at the same time with a more and more earthly orientated world. The secularization process challenged the role of the Church and religion in the life of people, placing it in a permanent defensive, striving to diminish the consequences of modernity and to keep the attachment of the people towards the values and norms it envisaged. The rhythms of this process had different paces dictated by the specificity of each community and by the specificity of its relation with the Church and religion. In the case of the Romanian society, which remained in its majority a rural one, the tutelage of the Church was still very present and powerful even in the 20th century. Nevertheless, the Romanians were also experiencing the consequences of modernity and as their old way of life disintegrated, the Church had to make efforts to keep a prominent place in the life of the community. The present papers analyses the manner in which the Church throughout the religious press addressed the everyday issues of the interwar period.

Starting with the 19th century, press became one of the main instruments used by the Romanian elites in the process of building and educating the nation, as it was a perfect channel through which they could reach the people and shape behaviours, attitudes and identities. The Romanian Churches also deployed this modern instrument in their effort to keep a prominent place in the life of the community and counteract the consequences of modernity. Among the 80 newspapers and magazines established after 1850, 12 can be categorized as ecclesiastical: *Telegraful român* (Sibiu) - 1853, *Sionul românesc* (Viena) - 1865, *Amvonul* (Oradea) - 1868, *Speranța* (Arad) - 1869, *Lumina* (Arad) - 1872, *Preotul român* (Gherla) - 1880, *Biserica şi şcoala* (Arad) - 1877, *Foaia diecezană* (Caransebeş) - 1886,

* Lecturer, PhD., "Petru Maior" University, Tîrgu Mureş, Romania

Foaia administrativ arhidiecezană (Blaj) - 1887, *Revista catolică* (Sătmar) - 1895, *Unirea* (Blaj) - 1891[1]. These journals covered a large spectrum of subjects from the history of church, the organisation and activity of the ecclesiastical institutions, the activity of the bishops, the relation between the Church and the State, the relation between the Church and society but also issues of the day such as leisure, fashion, and morals[2]. Some of these papers continued to appear after the war, others disappeared and their place was taken by new initiatives.

The press continued to be in the war period one of the main instruments through which the Romanian Churches tried to reach the people and shape their behaviours and attitudes according to the Christian precepts. The contribution the press could have in the actions undertaken by the Church regarding the issues of the day was permanently being reiterated. For example, among the resolutions of the archpriests conference held in Sibiu in 1921, one concerned the press. As a useful mean of cultural and religious education, the clergy was urged to contribute to the development of the religious journals and newspapers according to the demands of the time and the same time to disseminate it to the people[3]. On the occasion of the general gathering of the "Andrei Şaguna" Clergy Association, the same incentive was given: "What we have to do without delay is a newspaper for the people. Covering the life of the people in its entirety and in all its forms of manifestation, religious, political, social-economic, religious through the Christian perspective we can better support the activity of the religious and cultural associations and our mission amongst the people"[4]. The urge to deploy this modern instrument in the work of educating the people was given also by the high authorities of the Church. On the occasion of the orthodox diocesan synod of 1922 the Archbishop Nicolae recommended to the priests to do their best in supporting the activity of the magazine "Lumina Satelor" (The Light of the Villages), "which should be used as support for the activity of our priests, that is why we expect every priest to feel obliged to disseminate it amongst his parishioners. The one who doesn't fulfil this duty can't be considered anymore a man who understands the necessities of our times"[5]. It is a fact that the press was considered by the Church and its representatives an important mean in the process of educating morals and controlling behaviours. But which were the issues of the day and how did the religious journals and magazines of the interwar period addressed them?

One of the matters that concerned the religious press was how Romanians choose to spend their leisure time. Concerns were especially

---

[1] See in this regard Mihaela Bedeceanu, *Presa şi bisericile româneşti din Transilvania (1865-1873)*, Cluj-Napoca, Editura Presa Universitară Clujeană, 2010, p. 18.

[2] See Maria Tătar-Dan, *Confronting Modernity: Some Ecclesiastical Perspectives on the Leisure Activities of Romanians in Late 19th Century Transylvania*, in "Anuarul Institutului de Cercetări Socio-Umane Gheorghe Şincai", XVIII, Tîrgu Mureş, 2015, pp. 99-107.

[3] "Revista teologică", Year XI, No. 4-5, April-May, 1921, p. 140.

[4] *Ibidem*, p. 143.

[5] "Revista teologică", Year XII, No. 1-3, January-March, 1922, p. 5.

expressed regarding the proliferation after the war of the so called "modern dances" which were gaining more and more devotees. "Since the war one assists with disgust at one of the greatest hits against Christian honour. The awful lordly dances are now seen on a daily basis. Everyone is now interested in them, some in order to win some money, others, on the contrary to lose their money, their health or even their life, some are into them only for the entertainment and others lose their time by criticizing them"[6]. The interest was bigger in the cities where "to our surprise even the aged attends the dancing schools and dances the tango, the one-steep, the two-steep or the foxtrot to exhaustion. Women from high society aren't satisfied with the dancing they do in saloons so they go to the stinky taverns and dance some more"[7]. Many blamed the war for opening the road for depravity. By scattering to the winds all good moral and virtues it draw out these dances from the dregs of society and cross them over the threshold of saloons and ballrooms. Before the war "these foul dances lived hidden in the den cabarets of the large cities and no one would have there to bring them to the light of day"[8]. "How can they be called modern dances?" asked the author of an article entitled "The Modern Dances"[9]. "Do they really correspond in terms of aesthetic and originality to the modern times?"[10]. Obviously the answer was a negative one. The author described these dances as anaesthetic, raffish and immoral, "dancers tied up one to another moving back and forth, stopping from time to time to give themselves the opportunity to lean on the other's chest. How can these moves which imitate accurately the act of procreation be admitted as public dances and called modern dances?"[11].

Modern dances were mostly described as "the folly of the century, grotesque gestures and disgusting movements borrowed by Europeans from the naked and thick lipped men of Africa"[12], "a disgusting interweaving of legs, inappropriate touches of the body"[13]. Some discussed the impact of this new type of dancing on the dressing habits of women as they impose the wearing of short and large dresses. "A friend of mine, studying in Paris told me once that he could hide in his hand the whole outfit of a modern dancer. The nakedness of the body is a big temptation and it almost every time leads to sin"[14]. The modern dances were portrayed also as generators of diseases: disorders of the back spine, disorders of the mind, dizziness, trembling, fatigue, headaches, and mumbling, poisoning and even death"[15].

---

[6] Ioan Vultur, *Dansurile domneşti,* in "Unirea poporului", Year XIII, No. 23, Blaj, 14th June, 1931, p. 3.
[7] A. Moaca, *Dansurile moderne*, in "Foaia diecezană", Year XLII, No. 9, Caransebeş, 27th February, 1927, p. 2.
[8] *Ibidem.*
[9] *Ibidem.*
[10] T. Crudu, *Dansuri moderne*, in "Unirea", Year XXXIII, No. 25, Blaj, 23th June, 1923, pp. 3-4.
[11] *Ibidem.*
[12] *Tirania modei*, in "Unirea", Year XXXVI, No. 15, Blaj, 10th April, 1926, pp. 2-3.
[13] Ioan Vultur, *op.cit.*, p. 3.
[14] *Ibidem.*
[15] *Ibidem.*

However the author of these statements didn't elaborate on how modern dances provoked all these diseases, but he assured the readers that the most known doctors in Paris agreed to this.

Another aspect highlighted by the religious press was the fact that all over Europe measures were taken to stop the proliferation of these immoral dances while Romanians "zealous imitators of all the extravagances and bad habits of the west bring to our salons and teach in our dancing schools what in Paris can be seen only on the stages of the night taverns"[16]. The way to counteract these inappropriate dances was the return to the traditional values of the Romanian people and to the national dances. "Every nation has its own folk dances that express its character and to which it is strongly connected. Our folk dances are a national treasure"[17]. "Why should we change our *hora* (Romanian circle dance) and *învârtita* (kind of sprightly Romanian dance) with the gipsy tango?[18]".

On the same subject of how Romanians chose to spend their free-time the religious press was preoccupied by the growth of the so-called pornographic literature. "The wave of immorality is preceded by a formidable wave of pornography. Dishonest newspapers, numerous magazines, brochures, illustrated books, cinemas, theatres, dancing tea-soirees sponsored by charity societies, all seem to work towards the undermining of the soul; they crush the natural chastity and permanently incite the animal impulses. Cynicism and immorality are permanently being taught preparing the souls for the overtone of all social conventions[19]". "How many people have been brought into disrepute, how many young people have ruined their lives under the influence of immoral books"[20]. To avoid such murderous literature people were advised to keep themselves busy as "laziness is the mother of all bad habits. The one who spends his time working is tempted only by one demon at a time while the lazy man is tempted by all of them at once"[21]. This was a constant reminder that pleasure should come only after work and as a way of strengthening one's powers. "The time for pleasure must alternate the time for work. Pleasure must come only as a reward after one has accomplished all his duties. Only this way it can serve its purpose to rest the soul and the body"[22].

Amongst the bad habits considered by the religious press harmful for the morality of the Romanian nation was the baksheesh, compared with a moral epidemic. "It has comfortably settled in the fabulous houses of the city as in the humble village cottages"[23]. However, baksheesh was considered by some a habit specific to the Old Kingdom as "We, the Transylvanians didn't have this bad habit, and God forbid should we learn

---

[16] *Tirania modei*, in "Unirea", Year XXXVI, No. 15, Blaj, 10th April, 1926, p. 2.
[17] A. Moaca, *op.cit.*, p. 1.
[18] Ioan Vultur, *op.cit.*, p. 3.
[19] "Unirea", Year XXXIV, No. 51-52, Blaj, 20th December, 1924, p. 2.
[20] "Dumineca", Year II, No. 29, 19th July, 1925, p. 2.
[21] *Ibidem*.
[22] Arhim. Scriban, *Dreptul la plăceri*, in "Revista teologică", Year XI, No. 6-7, June-July, 1921, p. 170.
[23] A.N. Târnavă, *Bacşişul*, in "Revista teologică", Year XIV, No. 12, December 1924, pp. 335-336.

it. It was so rare that we didn't even know the word baksheesh. We called it pocket money or treat money. But in Great Romania everyone knows what baksheesh is and if you want something done you must pay it, as you can buy anything with it except life and good health"[24]. The recommendation was to avoid such behaviour and if one should have met a civil servant who received or expected baksheesh one should have shown no mercy and give him up to the police. "The same must be done to all the guilty ones. Otherwise we will rapidly perish"[25]. Cursing was also considered one of the greatest moral diseases of the time. "If other sins are provoked by certain circumstances – people steal from poverty, they lie to get away with something, make false oaths to win something – they curse out of egotism and smugness. Cursing means to deride and disdain the mercy and the gifts of God that is an inexcusable sin. Unfortunately Romanians have this sin more than other peoples. Only one nation exceeds, that is the Hungarians. Have you ever heard how the Saxons do it? They use Romanian words as they don't have them in their own language; they couldn't even think to address God with such injurious words"[26]. Romanians were advised to pay attention to what had happen to Hungarians, "how the mighty have fallen punished by God" and to restrain from committing such a terrible sin "Shun cursing as you shun fire or the snake that can bite you to death"[27].

The growing interest of women for fashion and being in fashion was also one of the issues considered by the religious press harmful for the morality of the Romanian nation. The social agenda full of concerts, theatre performances, dancing soirées, balls and parties, made a must from keeping the pace with the fashion trends in clothing. Tents of articles published in the journals and magazines of the time addressed issues of fashion, what one should wear at different events, what did the good society of Paris, London or Vienna chose in matter of clothing. Although, many warned or tried to warn against the excesses and especially the cost of this expensive habit, the Romanians got the taste for fashion. The religious press joined the efforts of other social actors and discussed the impact of fashion on the morality of people. An article entitled "Again about Fashion" addressed the issue of the length of dresses women wore, which was becoming more and more short. "One is used to see only little girls playing and running with their hair in the wind and enjoying the time of innocence. Have our wives and our young women become children again to wear such childish outfit? When they shortened their dresses they became child in their thinking, with the essential difference that they lack the innocence and candidness of childhood. They transform themselves in little dolls in order to provoke men to play with them and afterwards they complain of their depravity"[28].

Women were also criticized for adopting the hairstyle *á la garçone*, for smoking, for the cult of dogs and for the makeup manners. "Nowadays, many women take their boudoir in their purses and powder their faces and

---

[24] *Baksheeses*, in "Unirea poporului", Year II, No. 17, 25th April, 1920, p. 3.
[25] *Ibidem*, p. 3.
[26] "Revista teologică", Year XII, No. 8, August, 1922, pp. 206-207.
[27] *Ibidem.*
[28] Episcopul Alexandru, *Iarăş moda*, in „Curierul creştin", Year X, No. 3-4, Gherla, 1st/15th February, 1928, p. 22.

put on makeup in plain sight on the street, on the train, in the office, doing at the same time their manicure, without being at all embarrassed. Should men also take with them their *necessaire* and soap and shave in the office or on the train or comb their hair on the street looking at themselves in the mirror and admiring their features, so they could stay in fashion?!"[29]. The spectacle they offered was considered by some grotesque and inappropriate. "With their dyed eyes wearing too much *bâton de rouge* on their lips, with their more than transparent clothing showing their elbows, they look like itinerant brothels, strolling on the streets and selling their merchandise – what a sight!" [30]. As in the case of the modern dances, a solution recommended by the religious press was the popularization of the national costume. Priests were invited to give sermons to the young women but also to their parents, to make them aware of the responsibility they had in their children education. "Things will get better only if we get involved. Especially that we have the advantage of our beautiful national costumes and dances, which the imported merchandises can't compete with"[31]. The success of this action was strongly connected with the model the priest family offered, as the clergymen households didn't remain untouched by fashion. "Unfortunately, this kind of morbid appearances can be seen here and there in some clergymen houses too. The words of Julius Caesar come to my mind: *Et tu fili mi Brute!* I warn my fellow priests, that in the virtue of my conscience as bishop I will officially boycott the houses where such sinful habits have settled in the soul of the clergymen's wives and daughters". However the author concluded in an optimistic tone: "I would regret deeply to give such grievance to one of my fellow priests. I hope I won't have the occasion to do it"[32].

The religious press was also constantly preoccupying by the problem of alcoholism that ravaged the Romanian communities. This was not a new problem but quite an old one, much dealt with in the years before the war also. The unanimous opinion expressed by the religious press in the interwar period regarding alcoholism was the obligation of the Church to intervene and counteract this harmful habit by offering people other ways of spending time, "as evil can only be discouraged by substituting it with something good. Here comes a new call for you to get involved in the establishment of cultural houses in every village. You should also invite the people to attend on the holidays either a religious conference or o good concert held by pupils, a theatre performance or any other entertainment that can lift the spirit and contribute to the cultural and moral progress"[33]. Another way the priests could have contributed to the fight against alcoholism was the dissemination through the Clergymen Associations of brochures and religious books as they could have offered examples of good morals and Christian life. "The people must be convinced that drinking doesn't affect only the pocket but life in its entirety. When they will become aware of this truth, taverns will close naturally. And their place will be taken

---

[29] *Ibidem*, p. 23.
[30] "Observatorul", Year I, No. 6, Beiuş, October, 1928, p. 167.
[31] *Tirania modei*, in "Unirea", Year XXXVI, No. 15, Blaj, 10th April, 1926, p. 3.
[32] Episcopul Alexandru, *op.cit.*, p. 24.
[33] "Revista teologică", Year XI, No. 12, December, 1921, p. 332.

by Churches and cultural houses"[34]. Numerous examples of the negative consequences of alcoholism were popularized by the press, examples of families and individuals who had lost everything to it. There was also an emphasis on the necessity of collaboration between the laic and ecclesiastic authorities. The Church demanded the civil authorities to enforce the closure of taverns on holidays and during the religious service. Although some attempts of regulations were made in this regard, they were rarely respected. The religious press and the ecclesiastic authorities often advised the clergymen to take actions into their own hands. One way of doing this was to put pressure on the local authorities to keep the taverns closed on holidays and during the religious service. Another idea suggested was that the priests take their own measures by urging the parochial committee to send 2-3 groups of the elder men to visit the taverns on Sundays and on the religious holidays "and advice the innkeeper to stop selling alcohol to the youth, and young boys should be advised to stop going to that place"[35].

Besides their involvement in the fight against alcoholism, actions were demanded from the clergymen regarding also the so-called social diseases of the time, especially the syphilis and the tuberculosis. Many articles, although praising the measures taken by the civil authorities such as sending doctors all over the country to fight these plagues, considered it wasn't enough. From the point of view of the involvement of the Church it was agreed upon the fact that the priest who was a doctor of the soul must also be a doctor of the body and support the actions of the medical personnel against these terrible diseases. But in order to do that, the clergymen needed a basic medical education "so that they could know the symptoms of the disease, how to cure them and especially how to help prevent them"[36]. Suggestions were made for introducing some classes on the subject in the theological academies[37]. Monasteries also were invited to open their gates and transform themselves in places where one could go and get help. "The monasteries shouldn't restrict to the mysticism of religious contemplation. By having the knowledge, the grounding and the possibilities to accomplish this humanitarian work they could gain even a higher and noble social role"[38].

In a world that was visibly changing, in a time when "the church, or better said the churches of the youth, of the adults and of the elders are the theatres, the concerts, the cabarets, the dances, the variety shows, the taverns, the cinema halls"[39], clergymen had to make their own changes and adapt their methods to the new circumstances in order to keep their influence on the life of the people. Alongside the issues of the day regarding Romanians morals and morality, the religious press discussed also the measures the Church should take in order to keep the pace with the times.

---

[34] "Revista teologică", Year XIV, No. 1, January, 1924, p. 30.
[35] E. Cioran, *Apostalatul laic la sate*, in "Revista teologică", Year XIV, No. 10-11, October-November, 1924, p. 293.
[36] Dominic Stanca, *Preotul în slujba ocrotirii sociale şi medicale*, in "Renaşterea", Year IV, No. 44, 31th October, 1926, pp. 1-2.
[37] *Ibidem*.
[38] *Ibidem*, p. 3.
[39] "Observatorul", Year I, No. 6, Beiuş, October, 1928, p. 167.

One of the main requirements was education as the days demanded an educated priest. "We don't want our clergymen to be a clique of philosophers – over learned and rationalising the faith. What we ask is a philosophic culture in order to better understand the issues of the day and distinguish what is good and permanent in the jumble of trends in our social life"[40]. So, the priest was asked to improve his education, as the great mission of spiritual guidance could not be accomplished only by readings from magazines and newspapers.

Another issue highlighted by the religious press was the fact that Romanian priests used the same ways of preaching as they did 50, 100 or 200 years ago, or as social life was changing so had to do the way of preaching. "Romanians were a peasant people and lived a simple life. In these circumstances the vices weren't many, because they didn't have the appropriate environment to flourish; temptations were rare, thus the mission of the priest was a simple one, he only had to watch by the good habits"[41]. As this way of life was changing, the priest was invited to adapt his way of preaching, which should have consisted of more than giving sermons on Sundays and religious holidays. The priest was advised to go and visit his parishioners in their homes, especially those who didn't go the Church anymore. In this manner he could see how people lived their life, what were their interests and hobbies, how did they manage their household, "as the priest has to preach practically and not theoretically. He has to address to the rich and to the poor, to intellectuals, but also to the workers, to men and men, to mothers and children. He has to know them all in order to make them each aware of the fact that life is more worthy if it is spiritualized, in other words if they are close to God in their souls"[42]. A special attention needed to be paid to children as the relation with the Church started there. Also, women were considered to have an important role in keeping the relation of the family with the Church. "Nowadays when family life is degenerated, the woman has to be a model of moral virtuosity, she has to keep her marriage honest and raise honest souls for the society. Now, when women are more and more often sent out in the public life, raising a good woman and preparing her for the motherhood and wifehood condition is hard. The priest should take part in women education, he should go out and preach the good morals to those who are married, but also to those who aren't, and especially to those who have taken the wrong paths"[43].

The circumstances of the day imposed the clergymen to diversify their actions and sometimes even adopt the methods of the religious sects, such as the laic missionary work, "in order to establish that social and spiritual

---

[40] N. Colan, *Molitvelnicul sau Evanghelia? Pregătirea clerului nostru în lumina trebuințelor de azi*, in "Revista teologică", Year XII, No. 7, July 1922, p. 152.
[41] Arhim. Scriban, *Studiul pastoralei în biserica românească*, in "Revista teologică", Year XI, No. 8-11, August-November, 1921, p. 236.
[42] Gr. Cristescu, *Cui, Cum şi Ce trebuie să predice preotul ortodox*, in "Revista teologică", Year XIV, No. 8-9, August-September, 1924, pp. 242-243.
[43] Arhim. Scriban, *Studiul pastoralei…*, in "Revista teologică", Year XII, No. 9, September 1922, pp. 227-228.

environment favourable for living one's social life in the Christian spirit"[44]. Priests were also urged to use writing as a vehicle for spreading the words of God[45]. The sermons should have been published and disseminated, as "preaching is a continuous mission, a constant strive to win the hearts of people. This can only be done by multiplying your actions; your published sermons can take your place and reach the people you can't"[46]. The conclusion was that clergymen should use the modern means in their activity, in order to increase their contact with people within and outside the church. They were invited to support the printing of religious materials, the establishment of religious libraries, to support and contribute to the development of the religious press. However, not all the innovations were seen with good eyes. For example phone-preaching, "the latest innovation of American Christianity" wasn't considered adequate for the mission of the Church as "the sermon can be listen in the kitchen, in the car, in the taverns. This makes the Church useless and suggests it could be replaced by a telephone booth with a telephonist who must have from no one a bachelor in theology or even a PhD"[47]. Nonetheless, the necessity of the clergymen and of the Church, in general, to diversify its means of action was clearly stated.

---

[44] Gr. Cristescu, *Nevoia apostolatului laic în zilele noastre*, in "Revista teologică", Year XIV, No. 10-11, October-November, 1924, p. 273.
[45] Idem, *Cui, Cum şi Ce trebuie să predice preotul ortodox*, in "Revista teologică", No. 12, December, 1924, p. 328.
[46] Arhim. Scriban, *Studiul pastoralei…*, in "Revista teologică", Year XII, No. 1-3, January-March, 1922, p. 12; No. 4-6, April-June, 1922, pp. 75-78.
[47] Gr. Cristescu, *Cui, Cum şi Ce trebuie să predice preotul ortodox*, in "Revista teologică", Year XIV, No. 12, December, 1924, pp. 328-329.

FRUMUSEȚEA ÎN SLUJBA NAȚIUNII: NADEJDA OCULICI DE KOSARINI ŞI PRIMELE CONCURSURI „MISS ROMÂNIA”

Vlad Mihăilă*

Abstract

In 1929, the first national beauty pageants open to all young women were held in the Kingdom of Romania. Although their organizers, the largest and most read newspapers and illustrated magazines of the day, nominally wanted to identify and celebrate the country's most beautiful women, the first "Miss Romania" contests were not grounded solely on esthetic, artistic, or noble aspirations, but more visibly on the imperative of political representation and national duty. In other words, the title of "Miss Romania" had to be bestowed upon a "real" Romanian woman, a true daughter of her country that could represent her people with pride and decency in the "Miss Universe" international beauty pageant held in Galveston, USA. This article aims to sketch the difficult and sinuous mediation between the esthetic dimension and the political desideratum of finding the proper way to represent the nation through the modern cultural medium of national beauty pageants. The efforts made by the organizers to elect a national beauty queen can best be understood by dispelling the historical shadows that envelop the story of a young woman of Russian descent, Nadejda Oculici de Kosarini, who played an essential role in the first two editions of the Romanian competition organized by the weekly magazine "Realitatea Ilustrată". The paper argues that ideological and not artistic rationales led to the selection of the first "Miss Romania" title winner and that these same rationales also prompted Nadejda de Kosarini to leave for Galveston in 1930 as the first representative of the community of Russian exiles that fled their homeland in the aftermath of the Bolshevik Revolution. Thus, femininity and feminine beauty were instrumentalized for political and nationalistic goals that reveal the dominant cultural climate of 1920s-1930s Romania.

Keywords: *"Miss Romania"; Beauty Pageant; Nation Building; Political Representation; "Realitatea Ilustrată"*

1. Introducere

La cumpăna anilor 1920-1930, Regatul României se racorda celor mai moderne tendințe culturale occidentale prin organizarea primelor concursuri de frumusețe naționale. La fel ca în alte state europene[1], primele concursuri

* Research Assistant, Museum of the University of Bucharest, Romania

**The present paper is an excerpt of the PhD. Thesis defended at the History Doctoral School of the University of Bucharest in 2017.

[1] Spre exemplu, în 1930 „Miss Germania” fusese aleasă de revista de artă „Das Magazin” din Berlin, „Miss Anglia” şi „Miss Irlanda” de ziarul „Daily Mirror”, „Miss Austria” de „Neue Wiener Tagblatt”, „Miss Belgia” de ziarele „Patrie” din Anvers şi „La Meuse” din Liège, „Miss Bulgaria” de revista „Kragosvet” din Sofia, „Miss Danemarca” de jurnalul „Berlinske Tidende”, „Miss Franța” de organizatorul concursului „Miss Europa”, cotidianul „Le Journal”, „Miss Grecia” a fost aleasă la Atena de sindicatul ziariştilor eleni, „Miss Olanda” de ziarul „Het Leven” din Amsterdam, „Miss Ungaria” de revista teatrală „Szinhazi Elet” din Budapesta, „Miss

de „Miss" au fost organizate de presă, de ziarele şi revistele cu cele mai mari tiraje în epocă[2]: pe de o parte, ziarul „Universul" şi revista „Ilustrațiunea Română", pe de alta, revista „Realitatea Ilustrată" susținută de ziarele „Adevĕrul" şi „Dimineața"[3]. În toate statele în care aceste competiții au apărut şi s-au impus în spațiul public, miza centrală a alegerii celei mai frumoase femei nu a avut doar o încărcătură estetică, ci, mai semnificativ, una politică, câştigătoarea fiind aleasă după criteriile fizice, morale şi ideologice care o transformau într-o reprezentantă de seamă a națiunii din sânul căreia provenea. Astfel, competițiile de frumusețe din anii 1920-1930 au ales an de an cea mai frumoasă reprezentantă a „rasei"[4] franceze, germane, spaniole, italiene, maghiare, bulgare şi, între 1929 şi 1933, româneşti.

Legătura dintre concursurile de frumusețe moderne, națiune şi naționalism reprezintă una dintre principalele dimensiuni ale interesului academic pentru aceste creații culturale[5]. Însăşi titulatura concursurilor de

---

Italia" de revista de artă „Vita Femminile", „Miss Polonia" de ziarul „Kurjer Czersony", „Miss Rusia" de revista „Russie Ilustrée" din Paris, „Miss Cehoslovacia" de ziarul praghez „Nova Praha", „Miss Turcia" de ziarul din Istanbul „Djumhouriet", iar „Miss Iugoslavia" de jurnalul „Vrémé". – „Qui sera Miss Europe?", *Le Journal*, Nr. 13624, 4 februarie 1930, p. 5.

[2] Ziarul „Universul" avea în epocă tiraje zilnice de 100.000-150.000 de exemplare, în timp ce „Dimineața" atingea peste 150.000 şi chiar 200.000 de exemplare în zilele festive. Revista „Realitatea Ilustrată" atingea la rândul ei tiraje săptămânale de 65.000-85.000 de exemplare. Pentru informații despre tirajul „Universului" – A. P. Samson, *Memoriile unui gazetar*, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1979, p. 100; Stelian Popescu, *Amintiri*, Editura Albatros, Bucureşti, 2000, p. 323. Pentru „Dimineața" – *Cum se organizează un ziar modern*, în „Dimineața", Nr. 9077, 2 aprilie 1932, p. 3; *Dezvoltarea Soc. An. «Adevĕrul»*, în „Almanahul Adevĕrul şi Dimineața", Bucureşti, 1932, p. 194; A. P. Samson, *op. cit.*, p. 93. Pentru „Realitatea Ilustrată" – A. B. C., *Succesul unei reviste ilustrate*, în „Dimineața", Nr. 8943, 16 noiembrie 1931, p. 20.

[3] În total, au fost organizate nouă concursuri „Miss România" între 1929 şi 1933. Particularitatea desfăşurării acestor concursuri de frumusețe este că, spre deosebire de alte state europene, au fost alese simultan două reprezentante unice ale „autenticei" frumuseți naționale: o „Miss România" a fost aleasă de ziarul „Universul" şi de revista-satelit „Ilustrațiunea Română" pentru a participa în cadrul concursului internațional „Miss Europa" organizat la Paris, în timp ce a doua „Miss România" a fost aleasă de revista „Realitatea Ilustrată", parte a grupului de ziare „Adevĕrul"/„Dimineața", aceasta concurând anual în competiția „Miss Univers" din Galveston, Texas.

[4] Istoricul Eric J. Hobsbawm a semnalat echivalența stabilită habitual în epocă între termenii de „rasă" şi „naționalitate": „Ceea ce a apropiat conceptele de «rasă» şi «națiune» mai mult a fost practica de a le folosi ca sinonime perfecte, generalizându-se pe scară largă despre caracterul «rasial»/«național»", după cum se obişnuia în epocă" – E. J. Hobsbawm, *Nations and Nationalism Since 1780: Programme, Myth, Reality*, Cambridge University Press, Cambridge, 1999, p. 108.

[5] În lucrări precum: Colleen Ballerino Cohen, Richard Wilk, Beverly Stoeltje (Ed.), *Beauty Queens on the Global Stage: Gender, Contests, and Power*, Routledge, New York, 1996; Sarah Banet-Weiser, *The Most Beautiful Girl in the World. Beauty Pageants and National Identity*, University of California Press, Berkeley and Los Angeles, 1999; Elwood Watson, Darcy Martin (Ed.), *„There She Is, Miss America".*

frumusețe naționale – alăturarea termenului de „Miss” numelui țării reprezentante – „România” – oglindeşte esența legăturii indisolubile dintre naționalism şi feminitate. Caracterul abstract, impalpabil al conceptului de „națiune” nu garantează singur adeziunea şi angajamentul membrilor unei comunități în lipsa unor expresii concrete, vizibile ale solidarității naționale. Pentru a rămâne un „sistem instituționalizat legitim de credințe şi practici”[6], națiunea necesită o formă de reprezentativitate simbolică. Pentru acest scop mobilizator, o imagine idealizată a feminității este creată ca simbol al națiunii. Istoricul George L. Mosse leagă naşterea naționalismului la începutul secolului al XIX-lea de asimilarea unor noi idealuri de feminitate: „Naționalismul – şi societatea care se identifica prin acest nou concept – a uzat de exemplu femeii caste şi modeste pentru a demonstra propriile principii şi obiective morale”[7]. În acest sens, câştigătoarea unui concurs național de frumusețe devenea un astfel de model social şi moral, „Miss România” îndeplinind un rol similar simbolurilor naționale feminine create în secolul al XIX-lea precum „Marianne”, „Germania” sau „Britannia”[8]. Aceste idealuri feminine erau reprezentative pentru felul în care națiunea se autoprezenta, simbolizând eternitatea şi perenitatea valorilor naționale şi promițând o lume a ordinii, armoniei şi stabilității[9]. Sub formă de simbol național, femeia era portretizată ca apărătoarea continuității, coeziunii şi imuabilității națiunii, o încarnare a respectabilității şi moralității acesteia[10]. Cercetătoarea Jackie Hogan confirmă aceste observații, arătând că națiunile nu sunt doar realități geopolitice sau colecții de oameni şi instituții grupate într-un teritoriu suveran, ci construcții discursive create şi menținute prin simboluri şi ritualuri naționale – „imaginile, experiențele, trăsăturile şi contextele principale ale apartenenței la națiune ajung să fie legate în mod simbolic de indivizi şi grupuri cu identități etnico-rasiale şi de gen distincte”[11]. Cu alte cuvinte, dintr-un concept abstract, imaginat, comunitatea națională ajunge să fie „o națiune în carne şi oase”[12], o realitate tangibilă care ia diverse chipuri şi reprezentări publice. Unul dintre cele mai expresive astfel de chipuri fabricate începând cu 1929 a fost „Miss România”.

Tensiunea dintre dimensiunea estetică şi artistică fundamentală a competițiilor de frumusețe şi implicațiile politice, morale şi etnice ale reprezentării națiunii pe plan intern şi în competiția internațională „Miss Univers” este deosebit de relevantă pentru studierea climatului cultural al

---

The Politics of Sex, Beauty, and Race in America's Most Famous Pageant, Palgrave Macmillan, New York, 2004; Candace Savage, *Beauty Queens: A Playful History*, Abbeville Press, New York, 1998.

[6] Sarah Banet-Weiser, *op. cit.*, p. 8.

[7] George L. Mosse, *Nationalism and Sexuality. Middle-Class Morality and Sexual Norms in Modern Europe*, The University of Wisconsin Press, Madison, 1985, p. 90.

[8] *Ibidem*, pp. 90-100.

[9] Idem, *The Culture of Western Europe: The Nineteenth And Twentieth Centuries*, Westview Press, Boulder & London, 1988, p. 66.

[10] Idem, *Nationalism and Sexuality*, p. 18.

[11] Jackie Hogan, *Gender, Race and National Identity: Nations of Flesh and Blood*, Routledge, New York, 2009, p. 1.

[12] *Ibidem.*

României anilor 1920-1930, prin recuperarea, parțială şi schematică, a istoriei competiționale a Nadejdei Oculici de Kosarini, o tânără bucureşteancă de origine rusă care a jucat un rol esențial în desfăşurarea primelor două ediții ale competiției „Miss România" organizate de cea mai citită revistă săptămânală din epocă, „Realitatea Ilustrată".

2. Alegerea primei „Miss România"

Prima „Miss România" a revistei din strada Sărindar, Nr. 9 a fost aleasă în Bucureşti în seara de duminică, 17 martie 1929, în cadrul unei manifestații somptuoase organizate în salonul central al Palatului Artelor din parcul „Carol I"[13]. Desfăşurată la capătul a patru luni de intensă activitate jurnalistică[14], alegerea din 17 martie a reunit peste 100 de participante din toate județele țării[15], alese în competiții locale preliminare, pentru desemnarea celei care avea să reprezinte națiunea în competiția internațională „Miss Univers" desfăşurată anual din 1926 în oraşul-stațiune american Galveston, Texas. Pe lângă prestigiul deosebit al alegerii, titlul de „Miss România" îi aducea câştigătoarei şi importante beneficii materiale: un premiu de 50.000 de lei[16], apariții mondene, contracte publicitare, turnee prin principalele cinematografe şi teatre ale „României Mari", posibilitatea de a câştiga unul dintre cele 10 premii puse în joc de organizatorii americani[17].

Juriul competiției naționale a fost compus din personalități intelectuale şi artistice prestigioase, pentru a legitima valoarea artistică, nobilă a alegerii celei mai frumoase române şi a garanta succesul inițiativei „care ne va aşeza cu o oră mai de vreme în rândul statelor occidentale"[18]. Cel care a acceptat să prezideze juriul a fost Alexandru Tzigara-Samurcaş (1872–1952)[19], personalitate culturală marcantă a epocii, profesor la „Şcoala Națională de Arte Frumoase" şi critic de artă, etnograf, muzeolog şi jurnalist. Alături de acesta, în calitate de preşedinte al „Societății Scriitorilor Români" şi recent numit director al Teatrului Național din Bucureşti, scriitorul Liviu

---

[13] Edificiul impunător al „Palatului Artelor" din dealul Filaret (Trocadero) a fost inaugurat la 17 august 1906, fiind cea mai impozantă clădire construită pentru Expoziția Jubiliară închinată aniversării celor 40 de ani de domnie a lui Carol I. – Eleonora Cofas, Carmen Constantinescu, „Expoziționea Generală Română din Bucureşti. Considerații după nouă decenii", în „Muzeul Național", Nr. IX (1997), p. 150.

[14] Primul articol care vestea organizarea unui concurs național de frumusețe a fost publicat la 3 noiembrie 1928 sub semnătura scriitorului Ion Pas. – Ion Pas, *Cea mai frumoasă...*, în „Realitatea Ilustrată", Nr. 42, 3 noiembrie 1928, p. 2.

[15] „Dimineața", Nr. 7990, 11 martie 1929, p. 5.

[16] Sumă importantă, în condițiile în care un salariu anual de 40.000 era considerat bun în această perioadă. - Vlad Georgescu, *The Romanians: A History*, Ohio State University Press, Columbus, 1991, p. 202.

[17] La Galveston, câştigătoarea urma să primească un premiu constând în suma de 2000 dolari în aur şi o placă de argint cu titlul „Miss Univers", următoarele două locuri primind câte 1000, respectiv 500 de dolari, celelalte şapte premii fiind în valoare de 100 de dolari fiecare. - *«Realitatea Ilustrată» alege pe Miss România,* în „Realitatea Ilustrată", Nr. 2, 5 ianuarie 1929, p. 5.

[18] *Condițiunile concursului de frumusețe al «Realității Ilustrate»*, în „Realitatea Ilustrată", Nr. 43, 10 noiembrie 1928, p. 13.

[19] „Suplimentul Realității Ilustrate", Nr. 45, 24 noiembrie 1928, p. 12.

Rebreanu este cel de-al doilea membru al juriului[20]. Celor două personalități culturale centrale li s-au adăugat Alexandru Mavrodi, preşedintele Sindicatului Ziariştilor, principesa Alexandrina Gr. Cantacuzino, preşedinta „Societății Ortodoxe Naționale a Femeilor Române”, Nicolae Batzaria, colaborator asiduu al ziarelor „Adevĕrul” şi „Dimineața” şi fost ministru, pictorul Jean Alexandru Steriadi, directorul muzeului „Kalinderu”, sculptorul Frederic Storck şi Nic. Constantin, directorul „Realității Ilustrate” (în calitate de secretar)[21]. Confirmarea implicațiilor politice deosebite ale alegerii „Miss României” va veni la data de 23 februarie 1929, atunci când redacția „Realității” îşi anunța cititorii că preşedintele de onoare al concursului final din 17 martie va fi ministrul de Interne țărănist, Alexandru Vaida-Voevod: „Dealtminteri, dovada cea mai bună a garanțiilor de seriozitate, pe care concursul de frumusețe al revistei Realitatea Ilustrată le oferă, este faptul că însuşi d. ministru de interne Alexandru Vaida-Voevod, i-a acordat înaltul său patronaj”[22]. Întărind această idee, ziarul „Dimineața” arată că prezența ministrului de Interne conferea un prestigiu sporit concursului, dovedind că „participarea la concursul internațional din Galveston, este mai mult decât o întrecere estetică, este mai mult decât o distracție”[23]. Prin subordonarea concursului de frumusețe unui personaj politic marcant al epocii, „Realitatea Ilustrată” a urmărit atât legitimarea şi creşterea notorietății propriei competiții în spațiul public, cât şi confirmarea caracterului eminamente politic cu care concursul de frumusețe a fost învestit în final: „patronajul d-lui ministru Vaida-Voevod dovedeşte însă şi altceva: că ministrul de interne al României a recunoscut caracterul patriotic al concursului nostru, concurs care va însemna o valoroasă propagandă pentru țara noastră, în toată lumea”[24].

Pe coperta numărului din 23 martie, „Realitatea Ilustrată” tipăreşte fotografia câştigătoarei competiției, adolescenta de 17 ani Magda Demetrescu din Bucureşti. Într-un gest plin de patos, alegerea l-a determinat pe preşedintele de onoare al juriului central, Alexandru Vaida-Voevod, să o îmbrățişeze pe câştigătoare şi să afirme în ovațiile celor prezenți în Palatul Artelor: „Nu mai am o fată, ci două!”[25]. Afirmația paternalistă a ministrului confirmă triumful viziunii naționale asupra concursului de frumusețe, sintetizată plastic de jurnalistul Leca Morariu într-un prim articol elogios închinat câştigătoarei: „*Magda Demetrescu.* Un nume. O epocă şi un eveniment, căci ea va fi prima reprezentantă a frumuseții naționale româneşti, care va demonstra străinătății, că țara

[20] *Noul director al teatrelor*, în „Realitatea Ilustrată”, Nr. 47, 8 decembrie 1928, p. 5.
[21] *Concursul de frumusețe al revistei «Realitatea Ilustrată»*, în „Adevĕrul”, Nr. 13794, 6 decembrie 1928, p. 3; *Concursul de frumusețe al revistei «Realitatea Ilustrată»*, în „Dimineața”, Nr. 7900, 6 decembrie 1928, p. 3; *Concursul nostru de frumusețe*, în „Suplimentul Realității Ilustrate”, Nr. 47, 8 decembrie 1928, p. 10.
[22] *Concursul de frumusețe al «Realității Ilustrate»*, în „Realitatea Ilustrată”, Nr. 9, 23 februarie 1929, p. 9.
[23] *Concursul internațional din Galveston*, în „Dimineața”, Nr. 7982, 3 martie 1929, p. 7.
[24] *Concursul de frumusețe...*, în „Realitatea Ilustrată”, 23 februarie 1929, p. 9.
[25] L. M. (Leca Morariu), *D-ra Magda Demetrescu a fost aleasă «Miss România»*, în „Realitatea Ilustrată”, Nr. 13, 23 martie 1929, p. 3.

românească are cele mai frumoase femei din lume”[26]. Înaltă, viguroasă, brunetă, Magda Demetrescu întrupa idealurile naționale ale organizatorilor şi dovedea opțiunea juriului condus de ministrului de Interne pentru o alegere „patriotică”, care eluda regulamentele stricte de desfăşurare a competiției naționale de frumusețe, dovadă că prima „Miss România” nu participase în concursurile județele preliminare desfăşurate în săptămânile anterioare, alegând să apară meteoric în ultimul moment al alegerii finale din 17 martie. În relatarea unuia dintre reporterii „Dimineții”, cunoscutul scriitor şi jurnalist Filip Brunea-Fox, care a asistat la alegerea din Palatul Artelor, apariția viitoarei „Miss România” este descrisă în termenii unei „lovituri de teatru”: „Dar iată, că de-odată îşi face apariția o duduie inedită. Pe toate buzele aceiaşi exclamație: «Minunată fată!» E o brună superbă, vioaie, şi tulburătoare. De ce n-a venit la timp? E frumoasă, şi-şi poate permite luxul să întârzie. Toate socotelile se încurcă. Noua venită e o adversară serioasă, primejdioasă”[27]. În urma acestei „apariții cât o revoluție”, juriul va delibera vreme de două ore cui va conferi titlul de frumusețe suprem – „Cine va izbuti? Bruna Demetrescu sau blonda Oculici?” –, anunțarea numelui noii „Miss România” de către ministrul de Interne fiind interpretată de jurnalist într-o cheie biblică, apoteotică: „Vorba scripturii: «Cea din urmă va fi cea dintâi!»”[28].

3. „Miss Bucureşti” şi deziluzia reprezentativităţii

Apariția intempestivă a Magdei Demetrescu şi includerea ei în competiție în afara regulilor oficiale au determinat ca favorita concursului, Nadejda (Nadia) Oculici de Kosarini[29], o adolescentă de 18 ani din Bucureşti, să piardă în cele din urmă primul titlu de „Miss România”. Prima mențiune a acesteia în presa din Sărindar apare cu ocazia desfăşurării concursului de frumusețe preliminar din Bucureşti, la 3 martie 1929. Participând, spre deosebire de Magda Demetrescu, la această etapă eliminatorie care urmărea să aleagă trei reprezentante ale Bucureştilor pentru competiția finală, Nadejda de Kosarini a fost judecată şi apreciată de un juriu prestigios condus de primarul Capitalei, Dem. I. Dobrescu, în acord cu principiul care impunea primatul factorului politic în procesul de jurizare[30]. Mai mult, alături de primarul general figurau personalități culturale şi artistice marcante ale epocii: principesa Ioana Ghica, artistele Cecilia Cuțescu-Storck şi Olga Greceanu, scriitorii Al. Brătescu-Voineşti şi Ion Minulescu, pictorii Ion Theodorescu-Sion şi N. N. Tonitza, respectiv criticul de artă Henri Blazian[31]. Reiterând dimensiunea politică esențială a întrecerii, primarul „deschide şedința prin câteva cuvinte arătând importanța națională a acestui concurs şi rugând pe ziariştii prezenți, a-i da cea mai largă

---

[26] *Ibidem.*
[27] Fox, *Concursul revistei «Realitatea Ilustrată»*, în „Dimineața”, Nr. 7998, 20 martie 1929, p. 3.
[28] *Ibidem.*
[29] Grafia numelui acesteia apare alternativ „Kosarini”, „Kosarin”, „Kozarin” sau „Kozarine”.
[30] *Concursul de frumusețe al revistei «Realitatea Ilustrată»*, în „Dimineața”, Nr. 7982, 3 martie 1929, p. 7.
[31] *Ibidem.*

publicitate”[32]. „Realitatea Ilustrată” notează că procesul de jurizare „a durat patru ore şi s-a făcut cu multă seriozitate, aproape cu severitate”[33]. Dintre concurente, juriul „cu multă greutate” acordă trei titluri egale valoric de „Miss Bucureşti” câştigătoarelor Maria Danacu, Eugenia Gologan şi Nadejda Oculici de Kosarini, aceasta din urmă impresionând în mod deosebit asistența prin frumusețea ei naturală, fiind „superbă în frumusețea ei majestuoasă, blondă şi cu ochi cari rivalizează cu azurul cerului”[34].

Inaugurând o tradiție care va fi reprodusă anual de către organizatori pentru a conferi autenticitate şi substanțialitate alegerilor, ziarul „Dimineața” publică o serie de interviuri purtate cu primele alese ale Capitalei. Din dorința de a crea iluzia familiarității cu participantele şi de a surprinde personalitatea femeilor reflectată în spațiul intim, dialogurile au fost purtate în căminele acestora. Jurnalistul C. Băleanu a fost însărcinat de ziar să discute cu cele trei câştigătoare ale titlurilor de „Miss Bucureşti[35]. Din observațiile acestuia merită semnalate câteva aprecierile legate de cele două modele de feminitate reprezentative pentru epocă – „blonda”, respectiv „bruna”. Reprezentanta primei tipologii era fiica de 18 ani a unui ofițer din Garda Imperială țaristă stabilit în România după declanşarea revoluției bolşevice[36]. Întrebată dacă a avut emoții în timpul desfăşurării probei din 3 martie, Nadejda de Kosarini va mărturisi că „nu, fiindcă eu am mai fost frumoasă şi altă dată”, o remarcă ce trimitea la participarea şi succesul ei în cadrul altei competiții de frumusețe organizate de ziarul cultural „Rampa” în urmă cu doi ani, în 1927. Aşadar, noua „Miss Bucureşti” era o tânără a cărei frumusețe fusese consacrată într-o competiție estetică prestigioasă[37], realitate care o recomanda încă mai mult pentru câştigarea primului titlu „Miss România”.

Câteva detalii privitoare la personalitatea Nadejdei de Kosarini transpar din dialogul purtat cu jurnalistul „Realității Ilustrate”. Întrebată care este adevărata semnificație a concursului „Miss România”, câştigătoarea arată că acesta avea un rol educativ, estetic, de formare a gustului pentru frumos în toate interacțiunile umane: „D-voastră domnii, şi noi domnişoarele, dacă vrei, am ajuns să nu mai ştim ce e frumos şi cât preț are frumosul. (...) Şi prin admirația pe care ne-o veți acorda nouă, cultul

---

[32] L. M., *Desfăşurarea concursului în Bucureşti şi în țară*, în „Adevĕrul”, Nr. 13865, 5 martie 1929, p. 3.

[33] *Concursul nostru regional. Aspecte dela concursul de frumusețe din Bucureşti*, în „Realitatea Ilustrată”, Nr. 11, 9 martie 1929, p. 12.

[34] L. M., *Desfăşurarea concursului...*, în „Adevĕrul”, 5 martie 1929, p. 3.

[35] C. Băleanu, *Frumusețile Capitalei*, în „Dimineața”, Nr. 7988, 9 martie 1929, p. 3.

[36] Această informație a fost culeasă din principalul cotidian publicat în Galveston, „The Galveston Daily News”, din data de 2 august 1930.

[37] Ziarul „Rampa” va comenta în termeni elogioşi victoria Nadejdei în concursul din Bucureşti, amintind de propriul său rol în descoperirea tinerei: „Premiata concursului de frumusețe al revistei «Realitatea Ilustrată» este, după cum se ştie, d-şoara Nadia de Kozarine. Amintim cu această ocazie că d-şoara de Kozarine deține şi premiul de 60.000 lei al concursului de frumusețe şi fotogenie organizat de «Rampa» acum 2 ani pentru casa Iris-Film. Alegerea de atunci capătă astfel, încă o consacrare”. – *Domnişoara de Kozarine din nou premiată*, în „Rampa”, Nr. 3337, 9 martie 1929, p. 2.

frumosului în sine va câştiga”[38]. Prima „Miss Bucureşti” va mărturisi, apoi, că în eventualitatea câştigării titlului de „Miss România” ar „face cinematograf”, admirând-o pe Greta Garbo. Întrebată dacă practică vreun sport, Nadejda de Kosarini mărturiseşte că „îmi plac dansurile clasice în special. Am dansat mult pe «pointe»” [39] . În acord cu aprecierea intervievatorul care o va numi pe Nadejda de Kosarini „cea mai frumoasă fată pe care am văzut-o în viața mea”, cea de-a doua „Miss Bucureşti”, Maria Danacu, va aprecia că „d-şoara Kozarin este cea mai frumoasă dintre noi”[40]. De asemenea, ultima câştigătoare, Eugenia Gologan, va recunoaşte „pericolul” simbolic reprezentat de contracandidata ei, arătând că „n-aş vrea (...) să se aleagă o blondă, pentrucă tipul românesc este brun”[41].

Dacă din punct de vedere estetic Nadejda de Kosarini era îndreptățită să câştige competiția „Miss România”[42], ce anume a determinat juriul reunit în Palatul Artelor să nu îi confere acesteia primul titlu național de frumusețe? Principalul motiv pentru acest refuz va fi dezvăluit de către „Realitatea Ilustrată” după mai bine de un an de la data alegerii primei reprezentante naționale, în contextul publicării rezultatelor concursului de frumusețe „Miss Univers” din 1930, când se arată că „domnişoara Nadia de Kosarine s-a prezentat în 1929 la concursul «Realității Ilustrate» spre a concura la titlul de «Miss România» şi după ce a fost aleasă «Miss Bucureşti», n-a fost admisă la titlul superior, *pentru motivul că era născută la Petrograd şi de origine rusă*”[43]. Astfel, justificarea oferită pentru alegerea din 1929 nu a fost una de natură estetică, ci politică şi etnică, Nadejda de Kosarini provenind din rândurile refugiaților ruşi exilați în Bucureşti, fiind născută în fosta capitală țaristă. Se observă, aşadar, că în cadrul primului concurs „Miss România” organizat de „Realitatea Ilustrată” a triumfat un tip de discurs naționalist potrivit căruia nu frumusețea fizică sau criteriile estetice şi artistice dezinteresate, ci identitatea națională şi etnică au stabilit numele câştigătoarei, bruneta Magda Demetrescu de pe Calea 13 Septembrie şi nu blonda imigrantă din fosta Rusie Țaristă fiind cea care în repetate rânduri va fi caracterizată drept o „româncă adevărată”, o depozitară legitimă a calităților şi virtuților naționale. Astfel, concursul „Miss România” din 1929 a premiat nu frumusețea, ci „spiritul național”, a căutat să o descopere nu pe cea mai frumoasă femeie din România, ci pe cea mai frumoasă româncă.

Alegerea din 17 martie 1929 confirmă, în acest sens, observațiile cercetătoarei Liah Greenfeld privitoare la distincția dintre naționalismul

---

[38] C. Băleanu, *Frumusețile Capitalei*, în „Dimineața”, Nr. 7988, 9 martie 1929, p. 3.
[39] *Ibidem.*
[40] *Ibidem.*
[41] *Ibidem.*
[42] Acelaşi Filip Brunea-Fox realizează o descriere plastică tinerei blonde în timpul desfăşurării competiției finale din 17 martie: „poartă o brățară la mână, în loc s-o poarte în jurul taliei”, fiind „grațioasă, numai zâmbet, şi dinți albi” şi având „un mers de rondel” şi o „rochie pe corp, ca altă epidermă”. – Fox, *Concursul revistei «Realitatea Ilustrată»*, în „Dimineața”, Nr. 7998, 20 martie 1929, p. 3.
[43] *Mariana Mirică a luat premiul al II-lea la concursul internațional din Galveston. «Realitatea Ilustrată» a înscris un nou succes răsunător*, în „Realitatea Ilustrată”, Nr. 185, 14 august 1930, p. 11.

civic, specific Occidentului, fundamentat pe cetățenie şi pe voința voluntară a indivizilor de a forma o colectivitate, şi naționalismul etnic, specific Răsăritului, în care identitatea națională este o calitate intrinsecă a indivizilor, care nu poate fi obținută decât prin naştere[44]. În acest din urmă caz, etnicitatea defineşte naționalitatea, aceasta din urmă nefiind condiționată de voința individuală, ci constituindu-se ca o trăsătură de grup. În modelul etnic, exemplificat aici prin refuzul de a alege ca reprezentantă a națiunii o tânără femeie care nu era „pământeană”, identitatea națională este percepută ca o reflexie a unor trăsături, virtuți şi calități unice ale grupului etnic - limba, obiceiurile, afilierea teritorială, deținerea unor trăsături fizice specifice şi reperarea şi recunoaşterea unor origini istorice comune[45]. Chiar dacă Nadejda Oculici de Kosarini îndeplinea toate criteriile estetice cerute de presa din Sărindar pentru a fi aleasă drept cea mai frumoasă femeie din România, originile ei etnice (şi nu faptul că era o locuitoare a Capitalei, că aici îşi petrecuse copilăria şi îşi desăvârşise educația sau că fusese deja premiată în 1927 într-un alt concurs de frumusețe organizat de o gazetă bucureşteană) vor determina alegerea „românească” a juriului. Abia la un an după consumarea acestei decizii, revista recunoaşte, într-un context politic şi competițional care va fi analizat în continuare, faptul că Nadejda de Kosarini, cea care, după spusele scriitorului Ion Pribeagu, „s-a enervat” după alegerea Magdei Demetrescu[46], a fost respinsă de juriul central din motive irelevante din punct de vedere estetic sau moral. În acest context, prezența lui Alexandru Vaida-Voevod confirmă caracterul politic al acestei decizii, acesta asumându-şi personal consacrarea Magdei Demetrescu, devenită în mod patetic „a doua fată” a viitorului prim-ministru țărănist. Privit astfel, concursul de frumusețe a avut în România anului 1929, cel al debutului afilierii sale internaționale, o componentă fundamental naționalistă care a surclasat şi umbrit pretențiile sale estetice şi artistice[47].

---

[44] Liah Greenfeld, *Nationalism: Five Roads to Modernity*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, and London, 1993, p. 11.

[45] *Ibidem*, pp. 12-13.

[46] În versificația „Concursul de frumusețe”: „După două ore de-aşteptare şi speranțe, nici o rază: Şi de-odată / Când să intre-ntârziatele pe uşe, / O explozie de şoapte: – Ce frumoasă-i! / Ce păpuşe! / Stă încremenit concursul, toți se-ntreabă cu mirare / Cine e această nouă minunată arătare? Cine eşti? Întreabă Vaida Voevod. De unde eşti? / Eu mi-s Magda Demetrescu din cetatea Bucureşti! / Îi fi Magda, zice Vaida stăpânindu-şi bucuria – / Dar te-anunț că de-azi încolo, ai să fii «Miss România». / Curg aplauze nebune şi poporul delirează / Comisiunea jubilează / Kozarin se enervează / Iar Batzaria oftează”. – Ion Pribeagu, *Concursul de frumusețe. Cum a fost aleasă «Miss România»*, în „Realitatea Ilustrată”, Nr. 14, 30 martie 1929, p. 25.

[47] Dimensiunea politică a alegerii din 17 martie 1929 este surprinsă şi de scriitorul şi criticul literar Felix Aderca, un susținător înfocat al primei „Miss România”: „Magda Demetrescu, aleasă Regina frumuseții româneşti de un Comitet de experți sub patronajul d-lui Ministru de Interne, are asupra tuturor celorlalte regine din România meritul că e a *noastră* nu numai prin nume (ce simplu românesc! ce vechi şi urban românesc!), ci şi prin calitatea şi caracteristicile frumuseții ei. Dacă s-ar fi ales o astfel de frumusețe, o castanie cu ochi de smarald palid, o blondă cu reflexe de portocală şi de aur, publicul nostru n-ar fi fost atât de entusiasmat. (...) Juriul

4. Succesul de la Galveston

„Revanşa" Nadejdei de Kosarini va surveni un an mai târziu, în 1930, când revista „Realitatea Ilustrată" va reuşi să trimită la concursul „Miss Univers" din Galveston nu doar o reprezentantă a frumuseții naționale româneşti, ci şi, pentru prima şi ultima oară în istoria competiției internaționale, o „Miss Bucureşti" şi „Miss Rusia". Precedentul alegerii unei „Miss Rusia" fusese stabilit în cadrul concursului „Miss Europa" prin faptul că „refugiații ruşi au ales aproape în fiecare an, la Paris câte-o reprezentantă a lor"[48]. Concursul pentru desemnarea unei „Miss Rusia" fusese organizat pentru prima oară în 1929 de gazeta „Illyustrirovannaya Rossiya" („Rusia Ilustrată"), publicată la Paris de către comunitatea emigranților ruşi[49]. La începutul verii anului 1930, Nic. Constantin, directorul „Realității", îi va convinge pe organizatorii americani să permită „Realității Ilustrate" organizarea concursului pentru numirea unei „Miss Rusia" „aleasă de refugiații din România"[50], în condițiile în care „Asociația pentru Cultivarea Frumuseții" din Galveston, creatoarea concursului „Miss Univers", îşi anunțase dorința ca şi Rusia să fie reprezentată în competiție încă din 1929[51]. Cea chemată să dea o expresie concretă idealului estetic şi politic al comunității ruşilor din exil nu va fi nimeni alta decât Nadejda Oculici de Kosarini. Printr-un artificiu organizatoric neprevăzut, una dintre câştigătoarele titlului de „Miss Bucureşti" din 1929 şi principala candidată pentru titlul de „Miss România" din acelaşi an a devenit în 1930 reprezentanta Rusiei „albe". Imaginată ca o reparație simbolică a deciziei juriul central condus de ministrul de Interne, prezența Nadejdei de Kosarini în grupul concurentelor de la Galveston întregea un eveniment deosebit de ilustrativ şi unic în istoria concursurilor de frumusețe internaționale – prezența a trei candidate din aceeaşi țară, fiecare reprezentând o entitate distinctă: Mariana Mirică, „Miss Moldova" devenită „Miss România", Liliana M. Andreescu, „Miss Bucureşti", respectiv Nadejda Oculici de Kosarini, fostă „Miss Bucureşti" devenită „Miss Rusia".

Presa locală din Texas va oglindi aprecierile gazetelor din România legate de frumusețea noii „Miss Rusia". Distingându-se din lotul celor şapte concurente europene trimise la Galveston, ziarul „The Galveston Daily News" arată că „Nadia de Kozarine este una dintre frumusețile deosebite din acest

---

examinator (...) s-au pomenit lucrând din instinct: toți s-au simțit deodată români şi pofta lor de frumos românesc a tresăltat dintr-odată, ca o revelație a unei estetici pe care o *trăiau*. Căci Magda Demetrescu e *exclusiv* a noastră". – Felix Aderca, *Magda noastră*, în „Bilete de papagal", Nr. 347, 23 martie 1929, p. 4. Articolul va fi preluat integral şi de „Realitatea Ilustrată", Nr. 15, 6 aprilie 1929, p. 13.

[48] *Plecarea triumfală a frumuseților europene la concursul din Galveston*, în „Realitatea Ilustrată", Nr. 182, 24 iulie 1930, p. 19.

[49] Melanie Ilic, „Women and competition in state socialist societies. Soviet beauty contests", în Katalin Miklóssy, Melanie Ilic (Ed.), *Competition in Socialist Society*, Routledge, London and New York, 2014, pp. 160-161.

[50] *Plecarea triumfală...*, 24 iulie 1930, p. 19.

[51] *Former European Entries in World Pageant Have Careers*, in „The Galveston Daily News", 8 iunie 1930, p. 24.

minunat cerc de fete”[52]. Publicația oferă apoi câte detalii biografice interesante despre aleasă: „Are 19 ani şi deja a obținut diploma de bacalaureat la o şcoală franceză din România. Căminul «Miss Rusiei» este în Petrograd, dar în timpul frământărilor revoluționare ea s-a stabilit în România, unde a fost educată. Tatăl ei a fost colonel în Garda Imperială Țaristă”[53]. Însoțită de mamă la Galveston, Nadejda era de o frumusețe rară: „Tenul ei minunat, părul blond tuns bob şi ochii strălucitori atrag imediat atenția”[54]. De asemenea, Nadejda s-a distins şi în timpul paradelor şi defilărilor publice de dinaintea competiției internaționale finale din seara de 5 august 1930, apărând în fața publicului american „într-o rochie simplă de culoare albă, completată de pantofi roşii şi de o pălărie mare tot roşie”[55]. În timpul competiției finale, aceasta a fost a treia concurentă în ordinea defilării, apărând „într-o rochie neagră cu spatele gol care îi punea în evidență pielea minunată, părul auriu şi umerii splendizi”[56]. În ultima probă, cea în costum de baie, reprezentantele din România au fost cele mai apreciate europene, „Miss Rusia” şi „Miss Bucureşti” „fiind printre favorite”[57].

Deşi câştigătoare a titlului de „Miss Univers” 1930 va fi desemnată cu unanimitate de voturi Dorothy Del Goff, o tânără de 17 ani din New Orleans, două dintre cele trei alese ale „Realității Ilustrate” vor obține cele mai importante premii din istoria participării femeilor din România în concursurile de frumusețe internaționale: Mariana Mirică, „Miss România”, va fi clasată a treia în ordinea finală a competiției (după Dorothy Del Goff şi „Miss New Jersey”), iar Nadejda de Kosarini, „Miss Rusia”, va fi clasată a patra în ierarhia finală. Premiul obținut la Galveston îi asigurase Marianei Mirică un cec în valoare de 500 de dolari (aproximativ 85.000 de lei), Nadejda de Kosarini primind la rândul ei suma de 100 de dolari (17.000 de lei)[58]. Astfel, reprezentantele revistei din Sărindar deveneau singurele europene premiate în 1930 la Galveston, Nadejda de Kosarini primind în cele din urmă confirmarea națională şi internațională a calităților ei fizice deosebite, acest lucru survenind, cu toate acestea, nu sub pavilionul României, ci sub cel al reprezentării comunității ruşilor din exil.

5. Concluzii

Evenimentele din 1929 şi 1930 care au avut-o în centrul lor pe Nadejda de Kosarini vor determina modificări importante ale regulamentelor de organizare a competițiilor „Miss România”, „Realitatea Ilustrată” introducând din 1931 o regulă care impunea pentru prima dată ca

---

[52] *Foreign Beauties Varied In Type and Temperament; Interests Are Multiple*, în „The Galveston Daily News”, Nr. 114, 2 august 1930, p. 8.
[53] *Ibidem.*
[54] *Ibidem.*
[55] *Night Pageant Here Scheduled; Beauties Cheered by Crowd*, în „The Galveston Daily News”, Nr. 115, 3 august 1930, p. 11.
[56] *New Orleans Girl is Miss Universe*, în „The Galveston Daily News”, Nr. 118, 6 august 1930, p. 2.
[57] *Ibidem.*
[58] *Prizes Are Presented to Winning Beauties at Farewell Banquet*, în „The Galveston Daily News”, Nr. 119, 7 august 1930, p. 1.

participantele „să fie cetățene române”[59]. Dincolo de efectele alegerilor Nadejdei în organizarea şi desfăşurarea concursurilor „Miss România”, legăturile stabilite de jurnaliştii şi intelectualii epocii în epocă între feminitate şi naționalitate, între frumusețe fizică şi reprezentativitate națională sunt relevante pentru sondarea climatului cultural al României primelor două decenii de după „Marele Război”. Trecând peste dimensiunea pragmatică a participării în competiția internațională din Galveston, criteriile de selecție şi justificările ideologice ale organizatorilor şi juriilor concursurilor „Miss România” demonstrează cât de semnificativă din punct de vedere politic a fost miza alegerii unei tinere femei ca unică şi legitimă reprezentantă a calităților, virtuților şi năzuințelor națiunii române aflate în plin proces de regenerare, consolidare şi construcție după „Marele Război” şi „Marea Unire”[60]. Alegând o reprezentantă unică a națiunii în persoana unei române „adevărate” şi nu în cea a unei imigrante, presa bucureşteană a învestit feminitatea cu semnificații care nu s-au rezumat la evaluarea strict estetică a calităților corpului feminin, ci au contaminat-o cu o simbolistică politică, naționalistă şi patriotică, „Miss România” devenind un simbol al unității, solidarității şi coeziunii naționale, al calităților şi virtuților excepționale ale națiunii române şi al proiectelor diplomatice şi năzuințelor europene şi mondiale ale statului reîntregit.

Bibliografie

1) Surse primare

1.1 Presă

Adevĕrul, Bucureşti, 1928, 1929
Almanahul Adevĕrul şi Dimineața, Bucureşti, 1932
Bilete de papagal, Bucureşti, 1929
Dimineața, Bucureşti, 1928, 1929, 1931, 1932
Le Journal, Paris, 1930
Rampa, Bucureşti, 1929
Realitatea Ilustrată, Cluj/Bucureşti, 1928, 1929, 1930, 1931
Suplimentul Realității Ilustrate, Bucureşti, 1928
The Galveston Daily News, Galveston, 1930

1.2 Memorialistică

POPESCU, Stelian, *Amintiri*, Editura Albatros, Bucureşti, 2000
SAMSON, A. P., *Memoriile unui gazetar*, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1979

[59] *Condițiuni de participare*, în „Realitatea Ilustrată”, Nr. 210, 5 februarie 1931, p. 20.

[60] Util aici este conceptul de „nation building” teoretizat de Anthony D. Smith, înțeles ca „procesul de constituire a statului-națiune combinat cu integrarea şi mobilizarea națională”. – Anthony D. Smith, *National Identity*, Penguin Books, London, 1991, p. 112. Acelaşi concept este folosit de istoricul Irina Livezeanu pentru analizarea „României Mari”: „reconstituirea națiunii în noile granițe lărgite a creat prilejul unei redefiniri naționale şi, totodată, profunde crize sociale şi culturale (...) Unificarea teritoriilor româneşti în 1918 a reprezentat o revoluție națională – în ciuda legăturilor lingvistice, istorice şi culturale indubitabile existente între românii din vechile şi noile teritorii –, iar această revoluție a inițiat agitata construire a națiunii şi competiția civilă ce a caracterizat deceniile dintre cele două războaie”. – Irina Livezeanu, *Cultură şi naționalism în România Mare, 1918-1930*, Editura Humanitas, Bucureşti, 1998, p. 16.

2) Surse secundare

BALLERINO COHEN, Colleen, WILK, Richard, STOELTJE, Beverly (Ed.), *Beauty Queens on the Global Stage: Gender, Contests, and Power*, Routledge, New York, 1996

BANET-WEISER, Sarah, *The Most Beautiful Girl in the World. Beauty Pageants and National Identity*, University of California Press, Berkeley and Los Angeles, 1999

COFAS, Eleonora, CONSTANTINESCU, Carmen, „Expoziţiunea Generală Română din Bucureşti. Consideraţii după nouă decenii”, în *Muzeul Național*, Nr. IX (1997), pp. 145-157

GEORGESCU, Vlad, *The Romanians: A History*, Ohio State University Press, Columbus, 1991

GREENFELD, Liah, *Nationalism: Five Roads to Modernity*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, and London, 1993

HOBSBAWM, E. J., *Nations and Nationalism Since 1780: Programme, Myth, Reality*, Cambridge University Press, Cambridge, 1999

HOGAN, Jackie, *Gender, Race and National Identity: Nations of Flesh and Blood*, Routledge, New York, 2009

ILIC, Melanie, „Women and competition in state socialist societies. Soviet beauty contests”, în MIKLÓSSY, Katalin, ILIC, Melanie (Ed.), *Competition in Socialist Society*, Routledge, London and New York, 2014, pp. 159-175

LIVEZEANU, Irina, *Cultură şi naționalism în România Mare, 1918-1930*, Editura Humanitas, Bucureşti, 1998

MOSSE, George L., *The Culture of Western Europe: The Nineteenth And Twentieth Centuries*, Westview Press, Boulder & London, 1988

MOSSE, George L., *Nationalism and Sexuality. Middle-Class Morality and Sexual Norms in Modern Europe*, The University of Wisconsin Press, Madison, 1985

SAVAGE, Candace, *Beauty Queens: A Playful History*, Abbeville Press, New York, 1998

SMITH, Anthony D., *National Identity*, Penguin Books, London, 1991

WATSON, Elwood, MARTIN, Darcy (Ed.), *„There She Is, Miss America". The Politics of Sex, Beauty, and Race in America's Most Famous Pageant*, Palgrave Macmillan, New York, 2004

Anexe

Iată cum au fost schimbate pseudonimele concurentelor:

1. Liana = Mixandra
2. Glafira = Camelia
3. Mioara = Panseaua
4. Sorina = Narcisa
5. Ileana = Crisantema
6. Viorica = Crina
7. Nidra = Laleaua
8. Zefira = Brândușa
9. Ruxanda = Orhideea
10. Călina = Mimoza
11. Mira = Ciclamen
12. Lăcrămioara = Lăcrămioara
13. Tofana = Rozeta

Continuând să ne soseasca voturi din provincie cu ultimul buletin apărut în ziarul nostru, amânăm publicarea rezultatului general din „Rampa" pentru o altă zi.

MÂINE VOM DA REZULTATUL VOTĂREI DE JOI DE LA CINEMA CAPITOL.

PANSEAUA.MIOARA

Institutul de Arte Grafice „RAMPA"

Fig. 1 În vârstă de 16 ani, Nadejda Oculici de Kosarini a participat în cadrul concursului de frumusețe organizat de ziarul „Rampa” începând cu 19 septembrie 1927. Participând sub pseudonimul „Ileana Ghillis” şi primindu-le apoi din partea redacției pe cele de „Panseaua” şi „Mioara”, Nadejda va câştiga în cele din urmă competiția fotografică deschisă de publicația bucureşteană („Rampa”, Nr. 2989, 3 decembrie 1927, p. 4)

Fig. 2 Nadejda de Kosarini înaintea comisiei de evaluare a concursului preliminar „Miss Bucureşti" organizat de „Realitatea Ilustrată" la 3 martie 1929. („Realitatea Ilustrată", Nr. 11, 9 martie 1929, p. 13)

Fig. 3 Premiantele concursului preliminar din Bucureşti. Nadejda de Kosarini, una din cele trei „Miss Bucureşti", este a treia din stânga. În fotografie apar şi membrii juriului condus de primarul Dem. I Dobrescu. (*Albumul pe 1930 al concursului de frumusețe*, Editura revistei „Realitatea Ilustrată", Bucureşti, 1930)

Fig. 4 O altă ipostază a câştigătoarelor competiției preliminare din 3 martie 1929. („Realitatea Ilustrată”, Nr. 11, 9 martie 1929, p. 13)

Fig. 5 Câştigătoarele concursului preliminar din Bucureşti pe coperta „Realităţii Ilustrate" (Nr. 12, 16 martie 1929)

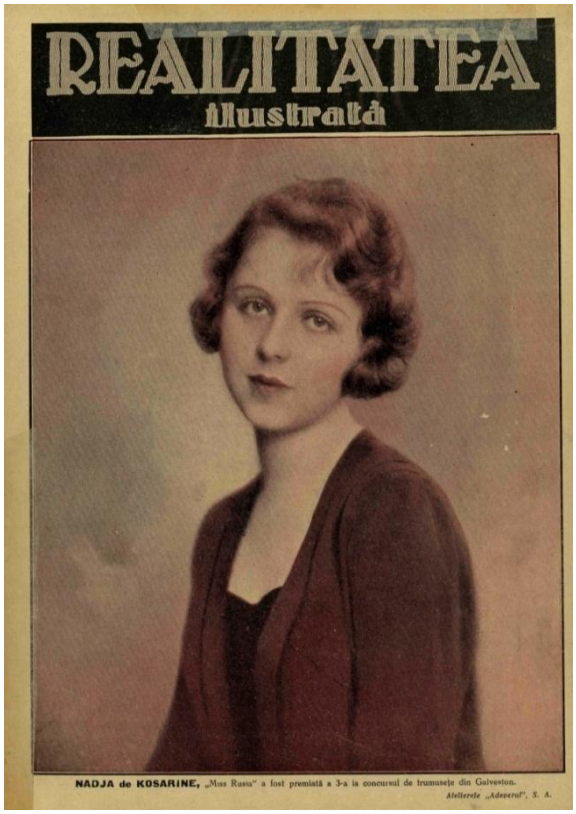

Fig. 6-7 Nadejda de Kosarini pe coperta revistelor ilustrate „Realitatea Ilustrată” şi „Magazinul” în ipostaza de premiantă la Galveston sub titulatura de „Miss Rusia” („Realitatea Ilustrată”, Nr. 187, 28 august 1930; „Magazinul”, Nr. 6, mai 1931)

Fig. 8 O parte din grupul participantelor în cadrul concursului „Miss Univers” 1930 fotografiate în Galveston. Nadejda Oculici de Kosarini, a şaptea din dreapta, apare alături de contracandidatele din Europa şi din câteva state americane. În ordine, reprezentantele europene sunt de la stânga la dreapta: „Miss Franța”, „Miss Germania”, „Miss Bucureşti”, „Miss Ungaria”, „Miss Turcia”, „Miss Rusia” şi „Miss România”. (Library of Congress Panoramic Photographs, https://www.loc.gov/item/2007663352/, consultat la 10.01.2018)

Fig. 9 Nadejda de Kosarini în timpul unui interviu purtat cu reprezentanții casei de film „Hearst Metronome" în ajunul competiției „Miss Univers" 1930 din Galveston. Interviul face parte dintr-un film realizat pentru jurnalele de ştiri care rulau în cinematografele din toată America la începutul şi în pauzele programelor de difuzare. Cadrul a fost preluat din înregistrarea deținută de arhiva digitală de film a University of South Carolina: http://library.sc.edu/p/collections/mirc , consultată la 10.01.2018.

Fig. 10 Nadejda de Kosarini în timpul defilării publice pe esplanada din Galveston (3 august 1930). Defilarea anuală a concurentelor în care alegorice reprezenta una dintre atracțiile principale ale competiției „Miss Univers". (Arhiva digitală de film a University of South Carolina: http://library.sc.edu/p/collections/mirc , consultată la 10.01.2018)

Fig. 11 Câştigătoarele competiției „Miss Univers” 1930 pe podium. În mod simbolic, la dreapta şi la stânga reginei frumuseții mondiale, Dorothy Del Goff, „Miss New Orleans”, se află „Miss România”, Mariana Mirică, respectiv „Miss Rusia”, Nadejda de Kosarini, clasate a trei şi a patra în ordinea finală. Astfel, în 1930 două cele mai importante premii obținute de delegația europeană au fost câştigate de două tinere din România alese de revista „Realitatea Ilustrată”. (Imagine preluată din arhiva de documente Library of Congress Prints and Photographs Division: https://www.loc.gov/pictures/related/?fi=name&q=Maurer%2C%20Joseph%20M.%2C%201876-1953, consultată la 10.01.2018)

THE ROUMANIAN REPRESSION SYSTEM BETWEEN RANDOMNESS AND PROPHYLACTIC ACTION

Andrei Dipse*

Abstract

This study aims to present the activity of the Romanian communist repression system, from the point of view of the random and prophylactic action. The General Direction for People's Security, also popularly known as Security (ro. Securitatea) represented the instrument of the Communist Party through which the regime put into practice the Marxist-Leninist ideology. Taking into consideration the random and prophylactic size of this phenomenon, the research seeks to make an introduction on the impact and scale of this process starting from the functioning and organization of the Securitate system, the legal basis, the targeted socio-professional categories and ending with the random selection mechanism of the "enemies of the people". From the perspective of the conclusions, the work of the Security involved a random mechanism - a roulette of terror in which anyone could be targeted, a prophylactic system that helps the party to impose its own measures and remain in power.

***Keywords**: The Security; Communist Repression; Prophylaxis; Randomness*

The repression represents a fundamental characteristic of any totalitarian regime. Through it, it is being ensured that any revolutionary and social movements against the regime are firmly dissolved. It is very well known that any change of a democratical - elective regime with a totalitarian system brings with it a strong social and political rebound because a sudden transition takes place, from a democratical mentality to a new system, established by force, that no longer guarantees the same civil and political rights. The repression represents a phenomenon organized by the institutions of the totalitarian state which has a precise purpose: to bring and maintain a climate of fear and terror, which are the main elements of symbolic force and power. This phenomenon is not only a system of organised terror, but an important mean of ideological victory too. In communism, the Marxist-Leninist ideology clearly stipulates "the enemies" that have to be repressed. The most important result of this measure is the proletarian dictatorship, which cannot be victorious only by *"violently repressing the exploiting class and violation of pure democracy which ensures equality and liberty against this class"*[1]. Of course, in communism, the fight against "the enemies of the regime" is not only ideological, but it also has a very practical meaning by indentyfing "enemies" in every social class: wealthy people, peasants, priests, political dissidents, fighters from anti-

* "Transilvania" Technical College, Baia Mare, Romania

[1] V.I. Lenin, *Stângismul, boala copilariei comunismului (Leftism, the communism childhood illness*), editia a II-a, Bucureşti, Editura PCR, 1948, Ediție electronică, p. 31.

communist resistance and anyone who has different political opinions and needs to be "reeducated".

Overall, repressions is needed in three esential stages of the existence of a communist regime:

1. The repression is absolutely necessary in order to establish by force the new political regime – it is well known that all communist regimes have been installed by "coup d'etat" or force by the Red Army, where there is necessary to eliminate any form of resistance or democratic opposition.
2. The repression is a vital instrument used to implement the political and social plan of reforms according to the state ideology – most of this sudden changes are contrary to the political and civil rights and, to avoid reactions from the society, the regime uses repressiong to gain control over population and to keep "the social order".
3. The repression ensures the status quo gained in previous stages and helps the *nomenklatura* to keep their political power by spreading terror and fear among any possible disidends and preventing any kind of revolutionary attempts to overthrow the regime.

The Romanian Security - Organizational and operational considerations

In Romania, the communist repression was officially institutionalized on August, 28, 1948 by Decree no. 221 which consecrated the establishment of the General Direction for People's Security, also popularly known as Security (ro. *Securitatea*) or D.G.S.P. (ro. abbreviation). The reasoning of establishing this institution so early – just a few months after King Mihai I was forced to resign – December, 30, 1947 – is that communist leaders wanted to put immediately into practice a large set of political, economical and cultural measures of stalinist inspiration: The Constitution of 13th April 1948, the modification of the Penal Code, putting into practice the nationalization and collectivization process, new laws concerning religious cults[2] etc. In other words, starting with 28th August, Romania became a constabulary state by establishing the important role of the Security in applying this stalinist reforms[3].

Just as it did in other institutions and state organizations (army, party or head of government administration), the leadership was taken by personalities who manifested a strong pro-soviet adhesion and had taken part in the first line of establishing the first soviet government (Petru Groza regime – 6th March 1945), just after the invasion and ocupation of the country by the Red Army. On this line, the leadership of the Security was ensured by soviet agents like Alexandru Nicolschi, Vladimir Mazuru, Iosif Kalouşek, Gheorghe Pintilie etc.[4].

---

[2] Decree no. 177 For the general regime of religious cults, in Official Journal of Romania, 4 august 1948.

[3] Dennis Deletant, *România sub regimul comunist (Roumania under the communist regime)*, Bucureşti, Editura Academiei Civice, 1997, p. 74.

[4] Florica Dobre, et alli, *Securitatea : Structuri – cadre : Obiective şi metode (The Security : Structures – officials : Objectives and methods)*, vol I. (1948-1967), Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2006, p. 9.

At the beginning of its activity, the General Direction for People's Security had ten departments (or "Directions"), each being lead by military staff with minimum rank of lieutenant[5]:

- 1. **Department of Internal Information** – lead by Andrei Gluvaciov and Gavril Birtaş
- 2. **Department of Counter-Sabotage** – lead Gogu Popescu and Gheorghe Bulz
- 3. **Department of Prison Counter-intelligence** – director major Coman Stoilescu;
- 4. **Department of Military Counter-intelligence** – director major Gheorghe Petrescu and assistant Cricor Garabeţian
- 5. **Department of Criminal Investigations** – lead by Mircea Lepãdãtescu, Mişu Dulgheru and Simion Tudor Dincã
- 6. **Department of The Protection of Ministries** – director lt.-col. Augustin Albon; Ion Crişan
- 7. **Department of Technique** – lead by Alexandru Neacşu
- 8. **Department of Staff** – lead by Vladimir Mazuru and Dumitru Popescu
- 9. **Department of Political Branch of The Romanian Workers' Party (P.M.R.)** – lead by Nicolae Dută and Alexandru Gutan
- 10. **Department of Administration and Accountancy** – lead by Ion Ceslanschi and Alexandru Jurnu.

The organizational structure mentioned above represents the core of the Security at central level. In territory, the Security was organised in regional centres: Cluj, Braşov, Constanţa, Sibiu, Galaţi, Piteşti, Timişoara, Suceava, Oradea, Iaşi, Ploieşti, and Capital Security. These regional institutions reflected the central organization, reproducing its departments and the mechanism of functionality in almost every detail. There were many reorganizations of this institution. First amendment comes in 1950, after a new law of territorial administration was developed and the regional Security centres had to be extended to 28. A new major modification comes in 1951, by Decree 50/30 March when the General Direction for People's Security (ro. DGSP) becomes the General Direction of State Security (ro. DGSS) and two new departments appeared, thus changing the structure of the Security[6]. Because of political and social dinamics, this institution will be unable to keep a fixed structure, being constantly updated to the evolution of society.

Other reorganizations of the Security apparatus were made in 1952 by Decree 324, in September, especially under the leadership of each Direction

---

[5] Ministerul de Interne, *Organizarea şi funcţionarea organelor Ministerului de Interne de la înfiinţare până în prezent (The organization and functioning of Ministry of Interior from the foundation to present)*, uz intern, Bucureşti, 1978, pp. 106–107.

[6] 1. Direction **A.** External Information 2. Direction **B** Counter-intelligence 3. Direction **C** Counter-sabotage 4. Direction **D** Transportation 5. Direction **E** Military Counter-intelligence 6. Direction **F** Surveillance and Investigations 7. Direction **G** Criminal Investigations 8. Direction **H** Army Counter-intelligence 9. Direction **I** protection of the MPs 10. Direction **J** Officials and schools 11. Direction **K** Administration 12. Direction **L** Politics (in Florica Dobre, et alli, *op. cit.* p. 11)

were appointed people who were loyal to the regime. This form of organization did not last very much, because after Dej's death, other reorganizations occured. Therefore, on 22nd July 1967, The Department of State Security was set up by decree 710 from the same year, a department lead by The Council of State Security (ro. C.S.S.) which had in charge a person with minister's rank. Afterwards, C.S.S. became independent from the Ministry of Internal Affairs (4th April 1968), and then, because of the administrative failure, it was reintegrated in M.A.I. (Ministry of Internal Affairs) on 9th April 1972, but this time reorganized in six departments (1. criminal investigations; 2. security and protection; 3. internal information; 4. economic counter-intelligence; 5. counter-espionage; 6. military counter-intelligence). This organizational structure was held in activity with the same departments until 1989 when the regime colapsed[7].

Prophylactic and random action

Although all totalitarian regimes are repressive by definition, communism has a unique way to deal with this matter. Not quite rare, the researchers of this phenomenon assign to communist repression a prophylactic dimension, concerning the way it fights against "the enemies of the regime". Repression is the main mechanism that protects the system from "diseases" and stops spreading any mentality or behaviour that may endanger the state ideology. The prophylactic dimension is also reflected in the capacity of the system to respond to any possible overthrow, that is why repression has a strong character of prevention and defence. Because this political regime is imposed by brute force, the majority of the population does not agree to lose their political and civil rights and reacts against the economic and political measures taken by the system, that is why, in Romania, "*the first two decades following the forced settlement of communism, were marked, in order to consolidate it, by the brutal repression of any opposition, which had a double purpose: on the one hand, to annihilate any attempt to contest the regime, not only in the substance of its legitimacy, but also by refusing to accept the rules which were imposed on daily living; and, on the other hand, to obtain by repressive meanings or propaganda, the formal adhesion of the majority of the population to the communist authorities and the policy of state – party"*[8].

Insted, what makes communism so specific in the repression discussion is the randomness. For example, in national socialism the "enemies" are very obviously defined: inferior races (hebrews, gypsies, slavic people etc.) or political opponents; in communism, the repression spectrum

---

[7] Eight Special Units: Special Unit of Counter-terrorism (ro. U.S.L.A.); Special Unit of Surveillance; Special Unit for Protecting the State Secrets; Independent Unit for External Exchange; The Centre of Computer science and documentation; The Independent Centre of Secretarial and legal services; The Centre of Education; The Centre of Mobilization. + From the organigram of D.S.S., there were also part of it: Command for Operational Techniques and Transmissions, Political Council of the State Security Department and The Foreign Intelligence Centre (former D.I.E).

[8] Final Report of the Presidential Commission for the Study of the Communist Dictatorship in Romania, Bucharest, 2006, electronic edition, pp. 173-174 (from this point to be referred as –Tismăneanu Report) .

is very wide, so anybody can become an enemy disregarding if that person is from or ouside the system (even from nomenklatura – that is why the phenomenon of purges is also specific to communism).

The limits of this large repression base are defined by the ideological premises themselves. The ideological base of marxist-leninism, namely "the dictatorship of the proletariat" represented an absolute and incontestable idea for the regime. This doctrine had a clear scope: to justify any violent action against any person that is opposing the welfare of this social class ("the majority"). Thus, the "ideological right" becomes a doctrine of security, and any "rights and freedoms" guaranteed by the communist constitution are being arbitrarily violated.

In a different way, the Security is a reflection of the communist ideology transposed into political and social practice. Any means is used legitimately, because the socialist doctrine is the foundation of socialism itself and everyone's welfare depends on this doctrine. Therefore, any revolutionary attempt is condemned by the regime, and the repression measures are validated and supported by the "people"[9]. The socialist system is created only to develop and involution is not a defining characteristic. Well, the ones who want to stop this development process which brings prosperity to everyone are "the enemies", who must be eradicated. The triumph of the communist society is ensured only by exterminating any opposition and any dissident who does not follow and support the communist party falls in this category.

The organization of repression - human resources / legal basis

The process of the repression cannot be developed only by the existence of a well-organized framework which facilitates the functioning of the system. Therefore, this apparatus disposes of a legal and ideological basis, human resources and practical instruments. The activity of such a political instrument had also a mechanism to prevent internal riots, so the selection of the leading members was made under a main condition: only persons appointed by Moscow. This is the reason why among the management structures the majority of the leading personnel is ensured by Russian agents although, in theory, Romanians represented approximately 90%[10] .

The personnel of the Security was selected only among the people with "healthy origin": 64% workers, 28% officials, 4% peasants, 2% intellectuals and 2% unknown origin[11]. The repression apparatus was in continuous growth due to permanent identification of "new enemie of the people", so from 3,549 members in February 1949, only two years later the historical sources declare over 10,000 agents and about 4 million members and informers in late December 1989[12]. The professional and ethical criteria in

---

[9] Ernesto Garzon Valdes, *El terrorismo de estado (State Terrorism)*, in "Revista de estudio politicos", no. 65, 1989, Ediție Electronică.

[10] Florica Dobre, et alli, *op. cit.*, p. 21.

[11] Cristian Troncotă, *Istoria serviciilor secrete româneşti. De la Cuza la Ceauşescu (History of roumanian secret services. From Cuza to Ceausescu)*, Bucureşti, 1999, p. 336.

[12] Florica Dobre, et alli, *op. cit.*, p. 20.

this selection process were irrelevant, but "the involvement in the activities of the party" and "ideological purity" were crucial.

Though the civil rights were guaranteed in any communist constitution [13] (theoretically), the repression was legitimated by other chapters of Romanian law. The legal basis which assisted the repression phenomenon was the Penal Code and a large series of amendments which were never published. The first Penal Code under the communist regime was released on 27th February 1948 and *"offered the Security effective means to act against political opponents"*[14]. Considering the fact that in legal practice there was no basis to convict a person, the first important step was to eliminate the principle of innocence in case of any crime, which was not stipulated by law, introducing the right to apply measures of "social defence" and "national security". At the same time, there was introduced the capacity to punish some crimes before their promulgation. Also, through a series of important decrees [15] the regime widened the area of "crimes" and dramatically increased punishments giving, in practice, freedom of action to the Security, which was never in abuse. Besides this, the Civil and Penal Codes were changed every time a new situation occured, to help this institution to eliminate "the enemies". These changes were mainly made by the Ministry of Internal Affairs or the Council of Ministers, their motivation being "administrative measures", which most of the time remained secret. Practically, these measures encouraged random violation of any rights and freedoms - that is why they were never published and remained secret – because they were in direct contradiction with the constitutional act.

Prophylactic dimension

The random dimension of the repression system is harmoniously bound to the prophylactic scale, in such a way that repression becomes state terrorism because the resources which held in function this system for almost half a century used symbolic means (fear and terror) and practical means (penitentiary system, relocations, house arrest, deportations) of state power. As we have shown before in the discussion over the legal basis of repression, we notice a strong enlargement of "the enemies of the people" and the Civil and Penal Codes (together with secret amendments) tend to use words as "*anyone*" or "*any*". The process of selection between citizens with "healthy origins" and "enemies of the people" was not made under the principle *who is not with us, is against us*, but under its transformed form, *who is not with us, must die*[16]. During its first two decades, Romanian communism functioned according to this motto, applying this phrase both in practice and in law. The hardness of laws in this matter was not a

---

[13] Democratic rights as inviolability of person and domicile, freedom of speech, Freedom of the press and freedom of association, etc. Constitution from 1948 (Title II) or Constitution from 1952 (Chapter VII)

[14] Tismăneanu Report, p. 189.

[15] Decree no. 187 from 1949; Decree no. 469 from 1957; Decree no. 446 from 1957; Decree no. 318 from 1958; Decree no. 1 from 1959.

[16] Tzvetan Todorov, *Confruntarea cu extrema. Victime si tortionari în secolul XX (The confrontation with the extreme. Victims and torturers)*, Bucureşti, Editura Humanitas, 1996, p. 122.

Romanian invention, but was a transposition of the soviet model applied a few decades earlier[17]. The mechanism was almost perfect, transforming any individual into an isolated person, everyone being against him: The Security, the other state institutions, the party, the people – lacking any option to refer to an abuse.

"…. we have to fight and remove everything that is rotten"[18]

The mechanism of repression is prophylactic until a certain point - maintaining the working class in charge to establish the socialist doctrine and defending this purpose is the main reason. But transposing this mechanism into practice is done at random because the extermination of the rival class (the bourgeoisie) is not enough. New classes of enemies appear almost all the time and these classes become a danger for the existence of the system, generating other struggles with "the under classes" such as: party vs. political opponents; marxist-leninist ideology vs. church doctrine; the people vs. the enemies of "the people"; leaders vs. "companions/comrades of the road".

The epicentre of the first confrontation of under-class struggle (party vs. political opponents) occurred at the very beginning of communist establishment and then the intensity decreased after Dej period. Arrested political opponents were considered *"extremely dangerous prisoners"*[19]. To establish the regime in the years to come just after 1945 it was necessary to remove "allogeneic elements" from the structure of the political class and to replace them with an "ideologically pure" new generation. As a result of this, the important personalities of the Romanian interwar political class will fall in the concentrationary universe. In the first line of extermination was the entire generation of 1918 union: Iuliu Maniu, Iuliu Hossu, Silviu Dragomir, Ioan Lupaş, Ion Nistor, Mihai Popovici, Gheorge Grigorovici, Ion Mihalache, Ilie Lazăr etc. Obviously, a first "recovery" of the political class could not be enough, therefore the repression continued both inside and outside the communist party. Most political opponents were arrested under the pretext of being *legionnaires* or *fascists*. Beyond this dominant accusation in the first decades of repression, the indictment started to have new interpretations reaching the fact that any opposing opinion concerning the policy of the regime was considered a form of *political dissidence*. The fight against outsiders was doubled by the attempt to remove insiders from P.M.R. (Romanian Workers' Party) and later P.C.R. (Romanian Communist Party), a struggle called in historiography as "removing road comrades". Specific to the soviet model, *the cleansings* were constant events that occurred in party confrontations. Although after Stalin's death in 1953 in the entire socialist block there was a period of relaxation, Dej (who embraced the stalinist model) started an extensive cleansing campaign from

---

[17] I mean *Decretul despre teroarea rosie (Decree about red terror),* from 5 september 1918, and others.

[18] Marius Oprea, *Banalitatea raului. O istorie a Securitatii în documente 1949-1989 (Banality of evil. A history of Security in documents 1949-1989)*, Iaşi, Editura Polirom, 2002, pp. 145-146.

[19] In most of the prisons, political opponents were marked with a red bond around one of the hands.

"Moscow elements" inside P.M.R. and the Security between 1960-1965, in order to remove possible threats from Kremlin. Later, after Dej's death, the Internal Security Direction from P.C.R. will have the same role - to protect the system against internal enemies.

The repression did not target only the political area, but also ideological. At the marxist-leninist propaganda which repudiate free thinking (which was considered "bourgeois"), the only shelters of general population were in church or in inner self (becoming so a person who "think too much" - an intellectual). The church institution became a real danger to the regime because was seen as an obstacle against the "*communist healthy learning"*. Religion was considered an enemy of the scientific progress and a mean for "*imperial bourgeoisie who is looking to mantain masses in obscurantism for exploiting them later at her will"*[20]. Religion was seen as a form of misticism in a communist state ideology based on phisical reality and endless progress. So, any person who had any connection with this area was considered "an enemy of consciousness", that's why *any comrade which has a mistical behaviour is not welcome to be with us* - therefore we will not find any kind of religious persons in Security or P.M.R[21]. As well as in the previous matters, the religious enemy can be anybody who passes the threshold of the church. By Decree no. 6 from 14 January 1950 were established *working camps for reeducating enemy elements of R.P.R.* (art. 1), and "the enemy elements" were considered "*all those who under the religious mask, make proselytism (different religions or sects) and acts to determine citizens to hostile actions against the regime"* (art. 2).

Regarding the Romanian Orthodox Church (B.O.R.), the Security had the main purpose to create an obedient institution who follows the party ideology. At the beginning of the instauration of the communism, most prelates belived that the life of this new political regime will be short, that's why they accepted the first directives imposed by P.M.R. The situation turned out to be contrary, and during the repression communists did a powerfull campaign to remove any *unsafe persons* from the ecclesial system. The Security led two types of repressive actions against B.O.R.: misinformation and tracking suspicious persons. The misinformation activity had the purpose to creat a climate of uncertainty among prelates and Security members by spreading rumors about the fact that every priest can be an informant. So, every prelates that signed an engagement with the Security was forced report the the truth and keep this secret from his superiours because they might be informants as well, so the possibility of falling in your own trap was high. The Security has always looked to

[20] General Directorate of State Security, Education Service, *Lupta organelor Securitatii statului împotriva activitatii de subminare desfasurata de elementele antipopulare din rândul cultelor (The fight of State security authorities against the activities of impairment conducted by antipopular elements from the cults)*, lesson by lt. col. Sican Dumitru, 1957, p. 8.
[21] Marius Oprea, *op.cit.,* pp. 145-146.

produce ruptures inside the church by the latin principle "*divide et impera*" systematically turning priests against priests[22].

The main campaign against church came in 1959 by decree no. 410 when the Security through the Ministry of Interior has proposed to not tolerate any further "*the high number of reactionary and legionnary elements in monasteries, and also the high number of monasteries where the number of monks is continuously multiplying with indoctrinated elements of counterrevolutionary ideas which represent a social danger*" and also "*the legionnary elements who had functions in former bourgeois-landowner state*" to be urgently removed from monachism[23].

The repression didn't meant just a collaborative pressure on the church ministers, but also a strong reduction of the priests limits of action. For example, the basic christian rituals and holidays (Christmas or Easter) had been reduced to minimum. Also, any form of spiritual assistance in public and state institutions (hospitals, prisons, military institutions) was forbidden. Church demolition and closing monasteries had become a state policy. Statistical figures emphasize a generalized phenomenon in period between 1958-1963 when had been operated mass arresting of prelates – over 2500. Otherwise, over 100 monasteries were forced to close their activity and over 2400 priests left the ecclesial system. Continuing the idea, to keep under control the whole system, the communists promoted a policy of ageing the priests by fixing minimal age categories - priests were accepted only if they had at least 40 years old - to the youngest had been recommanded involvement in activities with "social benefits" [24]. But the most radical repression against the church institution was in the case of the Greek-Catholic Church. By decree 358/1948 the Greek-Catholic confession became illegitimate, and the state authorities confiscated all properties, after a few months earlier had been operated actions of intimidation and arresting[25]. The Greek-Catholic Church will remain only with one posession - his faith. The entire material infrastructure passed immediately In the property of B.O.R. The reason of this measure was a forced inclusion of this confession in B.O.R. for a better surveillance and collaboration. Recalling greek-catholic priests under B.O.R. authority had been made through abuse and force, they were put to sign a blank form which stated their will to be united with B.O.R. Under threat of gun and terror, in less than a year, over

---

[22] I. M. Pacepa, *Orizonturi roşii (Red horizons)*, pp. 99-100 (ediție electronica)- the edition can be consulted at http://politicianiste.files.wordpress.com /2008/03/ion-mihai-pacepa orizonturi-rosii.pdf.

[23] Rafael D. Chelaru, *Anii 1954-1960. Fluxurile şi refluxurile stalinismului (Years 1954-1960. Stalinism flows and refluxs)* , vol. VIII, Bucureşti, Fundatia Academica Civica, 2000, pp. 179-189.

[24] Florin Matrescu, *Holocaustul roşu sau crimele în cifre ale comunismului international (The Red Holocaust or the internationally-denounced crimes in figures)*, Bucureşti, Editie Electronica, 1998, pp. 56-57.

[25] I am referring to the arrest of those 6 Bishops during the period 27-29 octomber 1948 – including Iuliu Hossu.

423 priests will sign this reunification with B.O.R[26]. The Greek-Catholic Church will enter in a period of underground activity, and statistically speaking, most of greek-catholic priests (90%) will embrace latin catholic rituals for the main christian events[27]. Nevertheless, many greek-catholic prelates choose to remain loyal to their faith organizing liturgy or ceremonies in the homes of the parishioners exposing themself to great risks. The terrorist policy against the Greek-Catholic Church manifested between from the late 40s to mid-60s, and after this period the intensity of represion will decrease because the Security will be reoriented toward B.O.R.

The intellectuals represented another category targeted by the repression policy, because communists saw them as *persons who want to think different.* The Security put this people to choose from two possibilities : joining the party or to remain a political dissident. Until the communist era, intellectuals represented personalities engaged in public and scientific life of social progress after they graduated a higher education. Communism will modify this conception, intellectuals became people who think too much, and a real danger to marxist-leninist ideology. Most of the intellectuals choose the path of exile after the establishment of the communist regime to avoid what happened to this category in U.S.S.R. in the 30s. A significant segment of this people choose to cooperate with the regime due to the benefits offered by party as long as they maintain the line of socialism[28]. After the total extermination of the interwar intellectuals, the policy of the regime oriented to create a new generation of elite personalities to support the socialist doctrine. The history had been rewritten on socialist bases, the cultural life submitted to party interests, followed by an important infusion of russian culture in any aspect of academic life. The communist never agreed to social-human disciplines considered areas of meditation and ideas – they became less important areas and replaced them with more important domains - mathematics and technique – who may serve in factories and technical production. The new generation of intellectuals had perverted the national consciousness in xenophobia and chauvinism by reinventing the historical and traditional roumanian patrimony[29].

The same as in U.S.S.R., the process of agricultural collectivization attracted a strong resistance from the peasantry which, beside the fact that they remained without lands, they had to pay huge production quotas (for example, in 1949 the quotas had reached epic levels that peasants remained only with seed for the next year) [30]. As a direct consequence, in the same

---

[26] Dennis Deletant, *Teroarea comunistă în România. Gheorghiu-Dej şi statul poliţienesc (1948–1965) (Communist terror in Romania. Gheorghiu-Dej and the police state)*, Iaşi, Editura Polirom, 2001, p. 84.

[27] Ioan Ciupea, *Decapitarea elitelor. Metode, mijloace, mod de acţiune (Decapitating the elites. Methods, means, way of action)*, in "Memoria Inchisorii Sighet", Bucureşti, Fundaţia Academia Civică, 2003, pp. 126-134.

[28] Adrian Cioroianu, *Pe umerii lui Marx. O introducere în istoria comunismului românesc (On the shoulders of Marx. An Introduction to the History of Romanian Communism)* , Bucureşti, Editura Curtea Veche, 2005, p. 27 and next.

[29] Tismăneanu Report, p. 613.

[30] *Ibidem*, p. 433.

year have occurred more than 50 peasant rebellions in every region of the country what led to deportation of 1500 persons[31]. The rebellions will also continue in the next decade because the regime maintained huge quotas to obtain profit from agriculture. This profit was meant to help the industrial sector. Until 1952 over 80.000 peasants were arrested and convicted for opposition[32]. The main charges of indictment were : theft from common property; omission to denounce and favoring offenders; sabotage and diversion in the griculture and transport sector; etc. The peasants who opposed to the "socialist progress" were branded as *counter-revolutionary enemies* because they impeded the extension of common property. Simultaneously with the process of transformating private agricultural property to public domain, the peasants were forced to be associates in Agricultural Production Cooperatives (ro. C.A.P.) and Agricultural Production Households (ro. G.A.C.) established in buildings that had been abusively confiscated. In the time of the collectivization process, the enemy no.1 was *the landlord* (known in different ways as - "chiabur" or "culac") which was considered an element of the bourgeois exploitation by holding land more than necessary for him. The communist propaganda stipulate that landlords are opposing to the socialist transformation of agriculture in the hope to maintain poor peasants under slavery, so they must be exterminated.

Even if the communists claimed that the landlord is the demon of every village, in reality this men were good workers who accumulated wealth through honest work or inherited lands and riches from their ancestors[33]. At a certain time, the communist leader Dej claimed that his government must *„defend the interests of the agricultural proletariat, of the poor and middle peasant against the landlord through a class policy in establishing taxes and collect them; and on the other way, the developement and strengthening the relations between peasants for working the lands with mechanized means*[34]. Without any doubt, the collectivization has represented an economical process of reconstruction the roumanian traditional village imposed by fear and terror. Collectivization process did not achieve his goals in most of the regions, but the contrary : starvation and revolt. The prints of this brutal phenomenon had left in the roumanian peasant consciousness irremediable effects and trauma which were visible even after the fall of the regime.

From prophylaxis to a roulette of terror - a random mechanism.

Beside this socio-cultural and professional categories taken in view by the repression system, of course, the general population has not been avoided. The randomness of the repression system can be very well observed on civil population, because the ordinary man is not an enemy declared by state ideology and yet can be a subject of Security. The attempt of control

---

[31] *Ibidem.*

[32] *Ibidem.*

[33] Nicoleta Ionescu-Gura, *Categoria socială a «chiaburului» în concepția P.M.R. din anii '50 (The social category of the "chiabur" in the P.M.R. from the 1950s)*, in "Analele Sighet", vol. 8, 2000, p. 298.

[34] Gheorghe Gheorghiu –Dej, *Articole şi cuvântari (Articles and speeches)*, Bucureşti, Editura Partidului Muncitoresc Român, 1951, pp. 395- 396.

over the ordinary population had been made through enrolling, starvation, abuses and induction in collective mentality a feeling of generalized terror and fear.

Accordingly to previous matter, the communist have tried to control population through a massive enrolling in the communist party or his structures (pioneers, syndicate, associations of communist youth, popular councils, etc). According to certain studies, until the late 1980s, Roumania gets to be the state with the most numerous party comparative to other communist states from the eastern Europe. Around 1988-1989, we talk of Roumania as an enrolled society[35] which had social and political structures for every age or social category. The communist encouraged by all means membership population in this structures for a better surveillance and optimal control. Those who did not wanted, have been abusive and automatically enrolled[36]. The enrolling process took place during the interogation, where a person was put before two choices. First, to refuse to cooperate with authorities and take full penalty. Second, to sign an engagement to be an informant and to be exonerated. Most of this engagements contain certain rules that even the informers did not know them[37].

The control by fear had been produced with the help of the officers and contributors of the Security, which actioned undercover in general population. Is estimated that the proportion was about : an officer to fifteen persons. Besides them, is beeing estimated that another three milions of informers were active[38]. Consequently, the high possibility of an informant beeing next to you, created a permanent feeling of fear and insecurity for every action and talk that you make.

Related to population proportion, the repression system was both wide-spread and random, because anybody who had the misfortune to "act wrong" was the subject to a "Security Report". Following a "report" a person was put under investigation which in the absence of confession, most of the time ended with *psychiatric hospitalization, accident or death in uncertain conditions.* The fact that in most of the cases a person was investigated under a "Security report" sent to the regional Security administration by an informant, in that period was well known the expression "under the blanket" – refering to the fact that you can express your complaints only at home, where nobody hear you. Also the inner structure of the tower buildings has consisted of thin walls between homes, so anything what you say may be heared by a neighbor who might be a Security agent – showing that private life is beeing violated.

Introduction of terror in private space was possible through the fact that authorities had no legal limit to stop them to do this things. Consequently any common conversation regarding policy of the regime,

---

[35] For further informations "*O societate înregimentată"* – Tismăneanu Report, p. 598 and next.

[36] For example, registration in U.T.C. (Uniunea Tineretului Comunist – eng. The Communist Youth Union), was automatically 14 years old.

[37] For example Decree no. 408 from 1985.

[38] Cf. Pacepa (Ion Mihai Pacepa, *Red Horizons. Chronicles of a Communist Spy Chief*, Washington DC, Regnery Gateway, 1987, Ediție Electronică).

disscutions with foreigners or have a relative in a democratic country (suspected of posessing foreign currency, different products), had the status of suspect.

In conclusion, we can afirm that the repression system represent a crucial part of any communist regime, for the simple reason that it helps and supports the regime in all his stages of existance (especially at the beginnig - instauration process and put in practice the policy of the regime, second - keeping it in power by fighting any rezistance or opposition, and at last - preventing any attempt to overthrow the regime). In contrast to other repressive totalitarian systems (nazism) where the main characteristic is the prophylaxis dimension, in communism we talk about a balance between randomness and prophylaxis matter. From the beginning, the communist system identifies the main ideological and practical enemies, and after violates the social, economic and political rights to remove them. Communist repression has no limit concerning the public and private life of the individual. As the marxist-leninist doctrine states, everything is "common" – starting from the legal right of property and ending with individual private life – the Security has acces to all areas of human existance : living space, political and religious consciousness, workplace, familly. The control ever all society is almost absolute, the state through his authorities had the ideological and legal basis to eradicate "any enemies of the people, for the good of people".

Bibliography

Books and Scientific studies

- Chelaru Rafael D., (2000) *Anii 1954-1960. Fluxurile si refluxurile stalinismului*, vol. VIII, Fundatia Academica Civică, Bucureşti
- Cioroianu Adrian, (2005) *Pe umerii lui Marx. O introducere în istoria comunismului românesc*, Bucureşti, Editura Curtea Veche, 2005
- Ciupea Ioan, (2003) *Decapitarea elitelor. Metode, mijloace, mod de acțiune*, în „Memoria închisorii Sighet", Fundația Academia Civică, Bucureşti
- Dobre Florica et all, (2009) *Securitatea : Structuri – cadre : Obiective şi metode*, vol I. (1948-1967), Editura Enciclopedică, Bucureşti
- Deletant Dennis, (1997) *România sub regimul comunist*, Editura Academiei Civice, Bucureşti
- Deletant Dennis, (2001) *Teroarea comunistă în România. Gheorghiu-Dej şi statul poliţienesc (1948–1965)*, Polirom, Iaşi
- Dej Gheorghe Gheorghiu, (1951) *Articole si cuvântari*, Editura Partidului Muncitoresc Român, Bucureşti
- Ionescu-Gura Nicoleta, (2000) *Categoria sociala a «chiaburului» în conceptia P.M.R. din anii '50*, în *Analele Sighet*, vol. 8
- Lenin V.I., (1948) *Stângismul, boala copilariei comunismului*, editia a II-a, Bucuresti, Editura PCR, 1948, Ediție electronică
- Matrescu Florin, (1998) *Holocaustul rosu sau crimele in cifre ale comunismului international*, Bucuresti
- Oprea Marius, (2002) *Banalitatea raului. O istorie a Securitatii în documente 1949-1989*, Editura Polirom, Iasi, 2002
- Pacepa Ion Mihai, (1987) *Red Horizons. Chronicles of a Communist Spy Chief*, Washington DC, Regnery Gateway, , ediție electronică)
- Todorov Tzvetan, (1996) *Confruntarea cu extrema. Victime si tortionari în secolul XX*, Editura Humanitas, Bucuresti
- Troncotă Cristian,(1999) *Istoria serviciilor secrete româneşti. De la Cuza la Ceauşescu*, Bucureşti
- Valdes Ernesto Garzon, (1989) *El terrorismo de estado*, în „Revista de estudio politicos", nr. 65, 1989, Ediție Electronică

Other Sources:

- Raportul Final al Comisiei Prezidențiale pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România, Bucureşti, 2006, ediție electronică
- Decretul nr. 177 pentru regimul general al cultelor religioase, în Monitorul Oficial., nr. 178, 4 august 1948
- Ministerul de Interne, *Organizarea şi funcționarea organelor Ministerului de Interne de la înființare până în prezent*, uz intern, Bucureşti, 1978
- Constituția din 1948 (Titlul II)
- Constituția din 1952 (Capitolul VII)
- Decretul 187 din 1949;

- Decretul 469 din 1957 ;
- Decretul din 446 din 1957;
- Decretul 318 din 1958;
- Decretul 1 din 1959;
- Decretul nr. 408 din 1985

IMAGINEA MONARHIEI ÎN PRESA COMUNISTĂ (1948-1974)

Cristian Ioan Ciula*

Abstract

The present study analyses the discourse of the communist press by which the king and the monarchy were identified as the main culprits for the situation of the country in 1948, the last bastion of capitalist owners. The discrediting of the monarchy leads to the rewriting of history and to its reinterpretation according to the political interests of the Communist leaders. This is just a piece of a well-established device that worked by executing well-designed directives that attempted to reset the collective mentality of society to be obedient towards the new regime..

Keywords: *Historiography; Communism; Monarchy Image; King; Discourse*

Odată cu anul 1948 România se reorientează, rupe orice legătură cu Occidentul şi îşi îndreaptă toate direcțiile spre URSS, viitorul actor principal din zona de sud-est a Europei. Odată cu această reorientare asistăm la instalarea în România a unui nou regim, adică regimul comunist. Aceasta s-a făcut după un tipar bine stabilit, bine trasat, niciun detaliu nefiind lăsat la voia întâmplării. Toate acțiunile erau executate în urma unor directive foarte bine gândite şi foarte bine trasate, prin care se încerca o resetare a mentalului colectiv al societății pentru a fi cât mai obedientă față de noul regim.

Din acest tipar prestabilit făcea parte şi presa, care mai ales în perioada respectivă era cea mai importantă şi cea mai eficientă armă de propagandă, prin care se putea comuniza o societate, mai ales o societatea cum era cea românească, care avea în spate ani mulți de orientare occidentală. Acest mental occidentalizat trebuia prin orice măsuri reorientat, astfel încât într-un timp scurt orice mişcare de împotrivire față de noul regim să poată fi eliminată. Tot prin presă se încerca de fiecare dată, justificarea acestor măsuri represive, care loveau în toate direcțiile, iar personajele lovite, căzute în mâinile acestui aparat, trebuiau decredibilizate, ba mai mult în unele cazuri chiar diabolizate. Pentru realizarea acestor lucruri era nevoie de un discurs, discurs care era şi el bine pus la punct, bine gândit, iar acesta era dominat de ideea că întreaga societate de dinaintea comunismului trebuia aspru criticată deoarece reprezenta principalul obstacol în dezvoltarea țării, pe când prezentul în care se făurea socialismul în România, reprezenta aspirația spre absolut, instaurarea acestui regim fiind cea mai mare realizare a poporului român.

În studiul de față voi analiza acest discurs, susmenționat, prin care se ataca regele, imaginea monarhiei şi tot ce reprezenta aceasta, deoarece ea era considerată principala vinovată pentru situația în care se afla țara, reprezentând un ultim bastion al burghezo-moşierilor, iar pentru decredibilizarea ei s-au folosit de orice mijloace, care vor duce la o rescriere

* PhD. Candidate, "Petru Maior" University, Tîrgu Mureş, Romania

a istoriei şi o reinterpretare a acesteia în funcție de interesele politice ale conducătorilor.

Astfel se poate observa cum imediat după abdicarea ultimului rege al României, Mihai I, avem un discurs împotriva vechii orânduiri, care merge până la un moment dat în paralel. Un discurs oarecum mai elevat care se adresează unei clase erudite a societății, în reviste culturale şi ştiințifice, acaparate de sistem, în cazul de față voi folosi revista „Studii" şi un discurs care se adresează clasei de jos a societății mult mai simplist şi mai direct, mai ales în revistele comune din care cea mai elocventă cred că este organul central de presă al Partidului Comunist Român şi anume discursul din revista „Scânteia". Discursul regăsit în aceste două organe de presă va fi analizat şi prezentat în continuare.

„Regele Mihai I a abdicat, trăiască Republica Populară Română". Imaginea Monarhiei în perioada 1948 - 1954

Această luptă pentru denigrarea imaginii monarhiei începe imediat după abdicarea regelui Mihai din funcție. Astfel chiar dacă în ziarul „Scânteia" din 31 decembrie 1947, nu avem nici cea mai mică referire la acest act, care era atât de important pentru nomenclatura comunistă, avem totuşi un articol destul de stufos semnat de Gh. Gheorghiu Dej care se numea „Partidul Comunist Român în lupta pentru democratizarea țării" un articol în care se elogiază mult iubitul partid, nu avem nimic denigrant la adresa monarhiei, însă odată cu noul an, apare bineînțeles un număr special de anul nou, în care pe prima pagină cu litere mari este făcut anunțul: „Regele Mihai I a abdicat, trăiască Republica Populară Română". Imediat sub acest mare titlu era expus chiar actul de abdicare, semnat de regele Mihai, pentru a nu avea nimeni nicio îndoială asupra faptului relatat[1]. Sub actul de abdicare este adus la cunoştința poporului faptul că „Parlamentul într-o şedință extraordinară, solemnă plină de un nemărginit entuziasm a proclamat în unanimitate Republica Populară Română". Tot pe prima pagină avem o „Proclamație" adresată de către guvern poporului, în care se precizează faptul că: „poporul român a înlăturat jugul moşierilor şi a pedepsit pe trădătorii intereselor sale, alungând de la cârma țării pe cel care apăra interesele jefuitorilor săi, monarhia fiind cea care era o piedică în calea dezvoltării țării"[2]. Este oarecum un prim atac asupra monarhiei, însă principala ofensivă este declanşată de articolul lui Vasile Luca ministrul finanțelor din România, care tot pe prima pagină a ziarului „Scânteia" publică un articol intitulat „Prin Republica Populară spre noi şi mărețe înfăptuiri". Este de fapt un articol în care Vasile Luca la început încearcă să descrie situația României care „intră în anul 1948 cu încredere bazându-se pe succesele lagărului democratic, în frunte cu URSS care luptă împotriva cercurilor imperialiste ațâțătoare de război, pentru pace, libertate şi securitatea popoarelor". Însă apare în articol cea mai mare realizare din anul 1947 şi anume înlăturarea monarhiei. Astfel se precizează faptul că „anul 1947 s-a încheiat cu dărâmarea celei mai puternice citadele reacționare burghezo-moşiereşti. Prin abdicarea lui Mihai von Hohenzolern-

[1] „Scânteia", Nr. special de Anul Nou, Ianuarie, 1948, p. 1.
[2] *Ibidem,* p. 1.

Sigmaringen de la tron se prăbuşeşte definitiv regimul monarhic din România, creat pe vremuri cu scopul de a uni toate forțele moşiero-burghezo-capitaliste, împotriva țărănimii care se răscula pentru pământ, împotriva clasei muncitoare în dezvoltare". Practic asistăm la primul atac direct îndreptat împotriva monarhiei, iar interesant este faptul că referirile făcute la monarhie sunt evidențiate prin scrisul mai îngroşat astfel încât acea parte a articolului să stârnească un anumit interes şi să fie mai uşor de citit. Este primul atac deoarece aici se precizează faptul că monarhia a fost creată pentru a aservi țara intereselor capitalului străin, iar acest lucru a fost posibil prin: „măcelărirea țărănimii răsculate pentru pământ, servind interesele moşierilor, regele însuşi fiind cel mai mare moşier, stăpân pe mii de hectare de pământ. Dinastia servea de asemenea interesele capitaliştilor, regele însuşi fiind cel mai mare acționar al băncilor şi întreprinderilor industriale" [3]. După cum vedem avem primele direcții ale discursului împotriva monarhiei, direcții care vor fi urmate cu strictețe, direcții în care monarhia se prezintă ca agent imperialist şi serveşte intereselor capitaliste, regele fiind cel mai mare bancher şi industriaş; altă direcție în care monarhia este în antiteză cu regimul popular, monarhia fiind de fapt o piedică în dezvoltarea României şi nu în ultimul rând o a treia direcție în care monarhia este opusă poporului regele fiind cel mai mare moşier cu mii de hectare de pământ şi cel care a ordonat masacrarea țăranilor dornici de pământ. Acestea au fost cum am spus principalele direcții însă pe parcurs mai apar şi altele care vin să le consolideze pe acestea sau să le completeze.

Dacă în „Scânteia" chiar din primul număr avem un discurs direct şi foarte clar, care va continua în întreaga lună ianuarie a anului 1948, cam alta era situația cu revista „Studii". Paginile acestei reviste sunt deschise tuturor oamenilor de ştiință care caută să studieze, să pătrundă şi să explice fenomenele naturii şi ale societății pe baza concepției ştiințifice, progresiste"[4]. Având în vedere acest aspect cred că este destul de clar faptul că trebuie să se folosească un alt discurs, care trebuie să se adreseze altei clase sociale după cum vedem, clasă compusă din oameni de ştiință şi oameni eruditi, cărora trebuie să le vorbeşti printr-un alt discurs decât cel folosit în reviste uzuale, trebuie să ai un discurs prin care să reuşeşti să cucereşti această clasă, un discurs mult mai elaborat şi elevat, în mare parte dacă este posibil cât mai bine documentat.

Referitor la imaginea monarhiei, dacă în „Scânteia" avem chiar din primul număr din 1948 un atac destul de direct asupra monarhiei, în revista „Studii", în primul număr apărut pentru lunile ianuarie-martie nu avem nimic care să facă vreo referire la monarhie, mai degrabă se poate constata cum se pune accentul pe partea ideologică a problemelor istorice unde se accentuează faptul că România are mare nevoie de o nouă istorie, care trebuie să fie cea adevărată şi cea mai obiectivă posibilă, iar principalul instrument în rescrierea acestei istorii va fi un nou manual de istorie, care va avea rol de a încetățeni noua ideologie comunistă încă de la cele mai fragede vârste în mentalul comunității.

---

[3] *Ibidem,* p. 1.

[4] ****Cuvânt înainte,* în „Studii", nr. I, ianuarie-martie 1948, p. 5.

Însă odată cu apariția celui de-al doilea număr al revistei se începe o serie de articole semnate de Barbu Lazareanu, membru titular al Academiei Române la acea vreme, articole care se intitulau „Din literatura antimonarhică şi antidinastică" în care ne este expusă cât mai tendențios posibil, întreaga literatură antidinastică din perioada instaurării pe tronul României a lui Carol I. În cadrul acestor articole se vor regăsi mai ales pasaje din scrierile lui Bogdan Petriceicu Haşdeu şi a lui Alexandru Macedonski[5].

În schimb se poate observa cum seria articolelor apărute în „Scânteia", prin care se atacă imaginea monarhiei continuă şi a avut drept drept scop legitimarea noii conduceri şi în acelaşi timp resetarea opiniei publice cu privire la monarhie, adică la vechea conducere. Acuzele aduse monarhiei se încadrează perfect în tiparul stabilit de primul articol publicat în Scânteia pe care l-am descris mai sus.

„Monarhia şi trădarea Transilvaniei"

Dacă până acum am avut doar câteva articole clare în care se făceau referiri la monarhie, majoritatea dintre ele fiind scrise imediat după căderea acesteia şi care aveau drept scop justificarea actului de la 30 decembrie 1948, precum şi rolul de a reseta mentalul colectiv, de data aceasta în revista „Studii" asistăm la calomnierea monarhiei în cel mai dur şi mai odios mod posibil. Astfel apare în această revistă cel mai lung articol, un atac fără precedent asupra acestei imaginii monarhiei, fiind primul de o asemenea manieră de la 1948 până în 1954.

Articolul intitulat „Trădarea Transilvaniei de către Carol I şi Carol al II-lea de Hohenzollern în ajunul primului şi celui de al doilea război mondial"[6], este publicat în primul număr apărut pentru lunile ianuarie – martie ale anul 1954, în revista „Studii" având ca autori pe profesorul T. Bugnariu şi profesorul L. Banyai. Chiar şi titlul ne sugerează faptul că avem în față un articol destul de dur în care se vorbeşte de trădare, o trădare a Transilvaniei. Este vorba de această regiune a țării deoarece ambii profesori sus menționați au făcut carieră la Universitatea din Cluj. Primul dintre autori, Tudor Bugnariu, ginerele lui Lucian Blaga, fost primar al municipiului Cluj şi profesor, iar L. Banyai fost rector în cadrul universității sus amintite. Articolul este, după cum am spus, foarte dur, deoarece toate epitetele folosite până acum, toate caracterizările făcute monarhiei, întreg discursul care folosea acel limbaj de lemn caracteristic se găseşte în acest articol, un discurs în care se întruchipează toate formele de atac posibile.

Încă de la început autorii prezintă monarhia, în slujba reacțiunii interne şi externe, fiind complice, la exploatarea cruntă şi chiar „asuprirea poporului". Consolidarea monstruoasei coaliții, exploatarea oamenilor muncii, a constituit de fapt însuşi sensul acestei domnii, care nu a fost altceva decât o piedică în dezvoltarea statului român. Principala ei sarcină fiind cea de a servi cât mai bine intereselor puterilor imperialiste, prin

---

[5] Barbu Lăzăreanu, *Din literatura antimonarhică şi antidinastică,* în „Studii", nr. II, aprilie-iunie 1948, p. 18.

[6] T. Bugnariu, L. Banyai, *Trădarea Transilvaniei de către Carol I şi Carol al II – lea de Hohenzollern în ajunul primului şi celui de al doilea război mondial,* în „Studii", nr. I, ianuarie – martie 1954, p. 107.

scoaterea la vânzare nu numai a bogăţiilor ţării, dar şi cele mai scumpe năzuinţe ale maselor populare. În schimbul acestei sarcini pe care a îndeplinit-o cu loialitate, a acumulat averi incomensurabile, domnia Hohenzollernilor fiind văzută ca o continuă politică de trădare naţională, fiind principala piedică în realizarea independenţei naţionale şi a unităţii democratice a poporului român[7]. Încă din introducerea articolului, ne dăm seama că avem un discurs în care monarhia apare opusă poporului, fiind principalul agent imperialist, fiind un impediment în calea dezvoltării ţării, scopul acesteia fiind acela de a trăda interesele ţării. Asistăm la acel text dur, care trebuia să apară după articolele menite parcă a pregăti terenul, ale lui Barbu Lăzăreanu, după acea serie de articole antimonarhice, acest articol este primul în care se face referire directă la monarhie. Deoarece discursurile folosite în „Studii" sunt discursuri care se doreau ştiinţifice, autorii ne relatează faptul că au la îndemână documente recente care îl înfăţişează pe regele Carol I ca „agent încoronat al imperialismului german, trădător al luptei pentru unitatea naţională a poporului român şi mai ales al mişcării de eliberare a maselor populare din Transilvania"[8]. După această dezvăluire autorii, în stilul discursului folosit şi în alte rânduri, ne precizează cum Carol I, a fost de fapt cea mai bună opţiune pentru a consfinţi monstruoasa coaliţie, cu concursul germanilor şi cel al austriecilor. În felul acesta se instalează pe tron un principe prusac, astfel burghezii din România îşi găsesc cea mai bună unealtă pentru consolidarea situaţiei lor, iar curţile de la Berlin şi Viena, instrumentul de a transforma ţara într-o colonie germano-austriacă[9]. După prezentarea acestor aspecte de început urmează, o înşiruire în care monarhia este prezentată ca principalul jecmănitor şi asupritor al maselor fiind responsabilă pentru crimele pe care le-a făcut asupra poporului, când Carol I a ordonat înecarea în sânge a revoltelor, urmând apoi un întreg set de măsuri restrictive şi abuzive printre care ni se precizează de ziare suspendate, ani de temniţă şi alte pedepse greu de imaginat[10].

Următorul aspect sub care ne este prezentat Carol I este acela de mare agent intermediar privind ieşirea din ţară a bogăţiilor, din care şi el s-ar fi înfruptat pe nesăturate, fiind unul din principalii beneficiari ai acordurilor economice. Dintre acordurile prezentate ca fiind de subjugare şi trădare a ţării este scos în evidenţă tratatul semnat de Carol cu Puterile Centrale în 1883, acord despre care se spune că a consfinţit trădarea ţării, fiind un tratat secret ieşind la iveală de-abia în 1914. Tot acest tratat se spune că a fost principalul act în urma căruia mişcarea de eliberare a românilor din Transilvania a fost trădată şi a dus chiar la pierderea independenţei naţionale a ţării.

Următorul lucru incriminat de către autori este acela conform căruia mulţi români, personalităţi marcante ale societăţii transilvănene erau făcuţi trădători, prin faptul că se vindeau capitalului germano-austriac, fiind în favoarea unei „Austriei Mari", proiect susţinut de mulţi din anturajul lui

---

[7] *Ibidem,* p. 107.
[8] *Ibidem,* p. 107.
[9] *Ibidem,* p. 108.
[10] *Ibidem,* p. 108.

Carol I precum şi „lacheii habsburgici de țeapa lui Aurel C. Popovici, Vaida – Voievod, Iuliu Maniu şi a episcopilor Mangra şi Hossu, întotdeauna gata să vândă interesele poporului român din Transilvania”[11]. Astfel, prin această metodă, majoritatea celor care au făcut parte din mişcarea activistă de la sfârşit de secol XIX, au fost desemnați trădători, avem în față un discurs al trădării, prin care monarhia şi o bună parte din politicienii din Transilvania erau responsabili de înaltă trădare. Această politică de trădare iese şi mai mult în evidență în contextul primului război mondial deoarece atunci era momentul în care România trebuia să se decidă de ce parte era, întreaga Românie fiind împărțită în două. Din această împărțeală făcea parte chiar şi casa regală, care, pe de-o parte, prin Carol I, care era omul de încredere, agentul nr.1 al imperialismului german, vroia să târască țara cu orice preț alături de Tripla Alianță, iar principesa Maria soția moştenitorului tronului, era principalul om de încredere a Antantei, respectiv a imperialismului englez[12]. În condițiile izbucnirii primului război mondial, are loc un Consiliu de Coroană, în care se votează neutralitatea României la începutul războiului. Această situație este prezentată de autori ca fiind momentul de trădare maximă, în care Carol I şantajează politicul, cu un act de abdicare. Această abdicare ar fi creat o criză politică, care ar fi dus la probleme interne fără precedent. Se preciza că exista în arhiva secretă a familiei împăratului Wilhelm al-II-lea, un document rămas neobservat, găsit de un om de încredere a împăratului pe masa de scris a regelui Carol, document care reprezintă actul de abdicare a regelui însuşi. Acest act ar fi arătat de fapt adevărata față a regelui, care nu ar fi fost altceva decât o unealtă în mâna imperialismului german, fiind cel mai mare susținător al acelor cercuri care erau împotriva unirii Transilvaniei cu România[13]. Documentul incriminat a fost prezentat în revistă atât în varianta germană, cât şi tradus pentru a creşte credibilitatea acestuia. Chiar dacă nu putem ştii cu adevărat dacă documentul menționat este autentic sau nu, situația acestuia, găsit la întâmplare, de cineva creează o aură de neîncredere, însă acesta este prezentat ca o adevărată sursă istorică în contextul articolului.

Un alt aspect interesant îl reprezintă faptul că în urma decesului regelui Carol şi venirea pe tronul României a lui Ferdinand, România este prezentată de data aceasta ca o unealtă a imperialismului franco-anglo-american, pentru pregătirea războiului alături de Antantă. Deci România se afla într-o situație excepțională în care era pusă să aleagă între două alianțe imperialisto-burgheze. Cu această Antantă în spate România intră în război, care a „însemnat o catastrofă națională, deoarece trupele române prost înarmate au fost nevoite să se retragă în Moldova, unde doar armatele ruseşti au venit în ajutorul trupelor române”[14].

În contextul acestei situații a venit momentul în care Ferdinand să fie pus în slujba intereselor imperialiste, conducând Campania de cotropire a Basarabiei sovietice, precum şi de cotropire a Ungariei, contribuind la înăbuşirea revoluției proletare maghiare, prin atacuri mişeleşti sprijinite de

---

[11] *Ibidem,* p. 109.
[12] *Ibidem,* p. 111.
[13] *Ibidem,* p. 114.
[14] *Ibidem,* p. 115.

conducătorii Partidului Național din Transilvania[15]. În această parte a articolului, după cum se poate observa, Ferdinand ni se înfățișează drept agent al reacțiunii internaționale, fiind cel care „a început o teroare sălbatică împotriva clasei muncitoare și a avangărzii sale, trădând interesele cele mai fundamentale ale poporului”[16]. Asistăm la puținele atacuri care-l vizau pe Ferdinand, acesta fiind un personaj care nu prea a fost folosit pentru blamarea monarhiei, însă de data aceasta i se aduc acuze nefondate.

Deoarece regele Ferdinand moare în 1927 este momentul pentru a intra în scenă Carol al II-lea, cel care era„urât de popor, faimos prin scandaluri şi trădări, era instrumentul perfect pentru îngenuncherea completă a țării de către imperialiștii mondiali și pentru planurile lor criminale de jaf și de cotropire”[17]. O prezentare care este cât se poate de sugestivă pentru descrierea care va urma în cazul său. În perioada acestuia, urmând directivele monopolurilor străine care au susținut imperialismul german-hitlerist, Carol al II-lea a fost acela care a dus la ciuntirea țării prin Dictatul de la Viena, transformând țara în carne de tun pentru războiul antisovietic[18]. Tot el este cel acuzat de crimele săvârşite în timpul grevelor din 1933, fiind părtaş la arestarea comuniştilor, adevărații patrioți ai României. Carol al II-lea este acuzat de faptul că a coabitat cu legionarii, cu elemente criminale ale Gestapo-ului, el pregătind terenul prin viitoarea dictatură regală, pentru regimul fascist-legionar care era supus și a subjugat țara unui fioros stăpân Hitler, la fel cum Carol I a subjugat țara lui Wilhelm al II-lea, regii schimbându-se, dar politica de trădare rămânând aceiaşi[19].

Nici ultimul rege Mihai I nu scapă de critici şi este prezentat cam în aceeași manieră, astfel se spune că „mergând pe drumul infam al predecesorilor săi, un jalnic urmaş, a încasat cu lăcomirea propriei familii, din finanțele germane, comisioane pentru trădarea poporului, prin participarea României în războiul antisovietic”[20]. Prin acest portret, autorii încearcă să descrie palatul ca fiind centrul de subminare a cuceririlor democratice, centrul de spionaj al puterilor imperiale, monarhii fiind veşnicii vânzători ai independenței naționale, spoliatori nemiloşi ai poporului, însă în cele din urmă în frunte cu partidul mult iubit, poporul a zdrobit această ultimă firmitură ai acestor asupritori nemiloşi. Acesta era modul prin care se îndepărtează dinastia Hohenzollernilor, astfel punându-se capăt „unei trădări de mai bine de opt decenii a intereselor vitale ale poporului, amintirea acestor odioşi sporind ura poporului împotriva exploatatorilor și asupritorilor de tot soiul, îl face să lupte cu mai multă fermitate pentru construirea societății noi, socialiste, în care nu mai este loc pentru regi, bancheri, moşieri, trădătorii înrăiți ai țării”[21]. Prin acest final al articolului se accentuează scopul luptei poporului, care trebuie să elimine orice

[15] *Ibidem,* p. 115.
[16] *Ibidem,* p. 116.
[17] *Ibidem,* p. 116.
[18] *Ibidem,* p. 117.
[19] *Ibidem,* p. 118.
[20] *Ibidem,* p. 119.
[21] *Ibidem,* p. 120.

opoziție, orice asupritor, orice element care nu se încadrează în acea politică de partid.

„Caracterul prădalnic al dinastiei de Hohenzollern-Sigmaringen". Imaginea monarhiei în perioada 1954-1965

În ceea ce priveşte discursul, cu privire la imaginea monarhiei, acesta a scăzut oarecum în intensitate după moartea lui Stalin, însă nu a fost mai puțin dur. Articolele care au fost scrise până la moartea lui Dej nu au fost mai puțin tendențioase, însă erau sporadice, imaginea monarhiei fiind un subiect care încet se stingea în intensitate, apărând doar atunci când liderii încercau elogierea marilor realizări ale noului regim, iar odată cu noul manual de istorie, scopul urmărit parcă era oarecum realizat, opinia publică fiind oarecum resetată, iar în mentalul colectiv începeau să se întrezărească unele modificări dorite de către conducătorii partidului.

În ceea ce priveşte contextul internațional, acesta era destul de tensionat mai ales după revoluția din Ungaria. În România are loc în iulie 1958 retragerea trupelor sovietice, staționate în România, deoarece Dej şi oamenii săi au dat dovadă de o remarcabilă perspicacitate pentru a-l înşela pe Hruşciov, simulând o formă unică de destalinizare dar de fapt şi-au întărit controlul asupra partidului şi a țării[22]. Pentru a dovedi sovieticilor că România este o țară sigură şi că nu au greşit luând această decizie, retragerea a fost însoțită de un nou val de represiune în societate şi în partid. Foşti membri ai partidelor burgheze, ai Gărzii de Fier şi ai aparatului administrative şi militar au fost încarcerați, fapt care a dus la creşterea masivă a numărului deținuților politici[23]. În octombrie 1961, Hruşciov s-a angajat într-o campanie împotriva lui Stalin, acest lucru i-a permis lui Dej să se angajeze într-o pseudo liberalizare, care a dus chiar la eliberarea a unui nou lot de deținuți politici, astfel se încerca să se insereze faptul că toate greşelile au fost făcute înainte de venirea sa în partid. Un lucru făcut în această perioadă a fost acela de a denunța grupul sionist de toate ororile din perioada lui Stalin, astfel prin acest mod se reinventa trecutul, deoarece controlul acestuia era o metodă esențială pentru a putea controla prezentul şi a viitorul[24].

În această perioadă discursul față de monarhie nu prea s-a schimbat, însă articolele după cum am spus sunt puține. Unul dintre aceste articole apărute în această perioadă se regăseşte în revista „Studii", care a suferit o schimbare în 1955, şi se transformă în „Studii" revistă doar de istorie, care în numărul patru apărut în 1958, are un articol prin care se ataca din nou monarhia. Articolul este intitulat „Caracterul Prădalnic al dinastiei de Hohenzollern – Sigmaringen, unele operații cu devize ale fostei case regale între anii 1935 – 1940"[25]. Încă din titlu putem concluziona că este vorba de

---

[22] Vladimir Tismăneanu, *Stalinism pentru eternitate o istorie politică a comunismului românesc,* Bucureşti, Editura Polirom, 2005, p. 202.
[23] Ioan Aurel Pop, Ioan Bolovan, *Istoria României. Compendiu,* Cluj-Napoca, Centrul de Studii Transilvane, 2005, p. 647.
[24] Vladimir Tismăneanu, *op.cit.*, p. 210.
[25] Costin Murgescu, *Caracterul Prădalnic al dinastiei de Hohenzollern – Sigmaringen, unele operații cu devize ale fostei case regale între anii 1935 – 1940,* în „Studii", nr. 4, 1958, p. 95.

un articol în care se va analiza situația financiară a monarhiei, care era prădalnică, deloc cumpătată. Avem în față un discurs în care monarhia apare opusă poporului, încercându-se scoaterea în evidență a bogăție foarte mare a acestei instituții, în comparație cu populația, instituție care era prezentată ca o evidentă piedică în dezvoltarea României fiind din nou comparată cu o rămășiță feudală care trebuie eliminată. Avem un discurs tendențios inserat cu foarte multe așa zise dovezi ale furtului realizat de monarhie din avuția statului. Episodul prezentat în articol se spune că ar reprezenta doar o mică parte din acțiunea de spoliere a economiei naționale. Articolul, cum am spus, prezintă o situație foarte detaliată a averii monarhiei. Ne este prezentată lista civilă a monarhiei, de la Carol I până la regele Mihai, precum și o detaliere cât mai succintă a moșiilor, a proprietăților, a acțiunilor, a tuturor operațiunilor financiare, pe care casa regală le-a încheiat de-a lungul timpului, punându-se accent pe perioada 1935-1940. Ni se precizează faptul că această analiză a fost făcută de către o comisie a BNR, care a analizat întreaga avere a casei regale[26]. Asistăm de fapt la un rechizitoriu făcut de către o echipă de experți contabili, care încearcă să condamne pentru furt o companie care a făcut speculații financiare.

Tot în această perioadă, mai exact în anul 1962, în luna decembrie, în numărul 783 al revistei „Albina", revistă săptămânală a așezămintelor culturale, avem un articol care are drept scop decredibilizarea monarhiei și atacarea acesteia. Articolul intitulat „Adevărata față a monarhiei"[27], semnat de către Nicolae Deleanu, folosea același limbaj pentru a descrie o monarhie care era o piedică în dezvoltarea României, fiind expresia trecutului îndepărtat. Autorul folosește același discurs în care monarhia este agent imperialist, unealtă a trusturilor capitaliste, având principalul rol de a înăbuși orice rezistență din partea poporului. Din nou ne este prezentată monarhia ca opusă poporului prin bogățiile imense acaparate, fiind cea mai mare trădătoare a intereselor naționale, iar cea mai bună dovadă în acest sens a fost chiar înlăturarea lui Cuza de la conducerea țării de monstruoasa coaliție. Monarhia ne este descrisă ca fiind „un parazit uriaș pe trupul țării noastre, care stătea cocoțat pe tron"[28], iar acest lucru nu a putut fi acceptat de către popor, care s-a luptat pentru înlăturarea acestuia încă de la venirea lui în țară. Toată această descriere este făcută de către autor pentru a informa populația, cu privire la faptul că acestei lupte antidinastice, îi va fi închinat un muzeu. Muzeul a fost cel deschis exact în incinta castelului Peleș, construit din banii smulși de la popor[29] și care elogia lupta care a dus în cele din urmă la abolirea monarhiei, întreg articolul fiind închinat inaugurării acestei instituții. Astfel prin deschiderea acestui muzeu, în stil pur propagandistico-comunist, s-a păstrat întreg mobilierul, obiecte de decorațiuni, tablouri numeroase, astfel încât vizitatorii să poată fi mâhniți de bogățiile monarhiei.

---

[26] *Ibidem,* pp. 95-119.
[27] Nicolae Deleanu, *Adevărata față a monarhiei,* în „Albina", nr.783, 26.12.1962, p. 6.
[28] *Ibidem,* p. 6.
[29] *Ibidem,* p. 6.

Acestea ar fi principalele articole scrise în acea perioadă de dinaintea morții lui Dej, în care se face o referire directă la monarhie, referiri care nu ies din tiparul stabilit în perioada de instalare a regimului comunist.

„Partidul, Ceaușescu, România" și monarhia

Urmează în istoria României o perioadă care a fost, este și va fi mult discutată și analizată, perioada în care la cârma statului a fost nimeni altul decât Nicolae Ceaușescu. În primii ani, între 1965-1974, Ceaușescu a urmat cu încăpățânare o linie stalinistă națională, mai ales după moartea lui Dej, însă asupra acestei linii el și-a pus amprenta propriei sale personalități, în special al extraordinarului său apetit pentru autopromovare și obținerea recunoașterii internaționale, astfel încât demagogia sa a fost luată în serios acordându-se puțină atenție faptului că în țară era menținut un sistem stalinist. O dată „ales" secretar general, el s-a angajat într-o activitate febrilă de creare şi consolidare a propriului mit. Istoria partidului a trebuit prin urmare rescrisă, astfel cum spunea George Orwell că nimic nu este mai imprevizibil într-un regim comunist decât trecutul, în beneficiul noului lider. Din moment ce faptele eroice lipseau în mod evident din trecutul său, Ceaușescu a pus bazele unui cult al personalității ce avea drept scop să creeze o legătură între acțiunile sale şi cele ale voievozilor medievali şi ale conducătorilor traco-daci[30].

Urmează un moment destul de dificil din multe puncte de vedere, mă refer la Primăvara de la Praga, una din crizele majore ale comunismului mondial, de care a reușit să profite la maxim, nu neapărat fără emoții, nimeni altul decât Ceaușescu care s-a folosit de acesta pentru a-și crea notorietate, blamând în termenii cei mai duri, intervenția sovietică, momentul servindu-i și pentru justificarea dogmei unității de nezdruncinat dintre partid, lider și națiune. Sloganul „Partidul, Ceaușescu, România" răsuna pretutindeni în acea perioadă şi va fi utilizat din plin până la sfârşit[31].

Acestui episod foarte important din biografia lui Ceaușescu, care aduce destul de multă recunoaștere internațională, România primind o serie de concesii economice din partea Occidentului primind astfel și un ajutor financiar nesperat, urmează un episod în care Ceaușescu este în căutarea unui program ideologic, iar rețeta ideală o găsește în urma turneului din Asia. În acest turneu, în care vizitează China, Coreea de Nord şi Vietnamul de Nord, este profund impresionat de megalomania coreeană și de experimentele sociale chinezești, din care se va inspira pentru acea rețetă ideologică de care vorbeam. Astfel, după întorcerea în țară, în ședința din 6 iulie 1971, inițiază un program în 17 puncte, prin care dorea permanentizarea unui peisaj cultural uniform, de strictă paternitate, care să nu permită derapaje ideologice, periculoase pentru regim. Practic asistăm la „minirevoluția culturală", în urma căreia Ceaușescu propune un comunism rigid, dar naționalist. Prin acest mod ia naştere chiar şi un nou curent cultural, protocronismul românesc, care exacerba importanța factorului românesc şi a României în cultură, ştiință şi istoria universală. Una din

[30] Vladimir Tismăneanu, *op.cit.*, pp. 223-227.
[31] *Ibidem,* p. 238.

ştiinţele care a avut cel mai mult de suferit în acest nou context a fost istoria românilor, care de la daci la contemporaneitate a căpătat o coerenţă desăvârşită, ce făcea din perioada Ceauşescu punctul său culminant[32].

În ceea ce priveşte discursul cu privire la imaginea monarhiei, articolele referitoare la aceasta au fost puţine şi sporadice, însă începând din anul 1971 practic asistăm din nou la un atac pe toate planurile, care viza nu numai instituţia monarhică, dar şi orice sistem oponent acestei triade monolitice, partid, popor, Ceauşescu. Referitor la monarhie, principalele atacuri se vor regăsi în noul „Magazin Istoric", revistă care apare începând din anul 1967, atacuri care sunt îndreptate la fel de tendenţios ca şi înainte asupra întregii monarhii, de la Carol I şi până la regele Mihai. Apare, în acest nou context, un alt fel de atac asupra imaginii monarhiei, anume acela prin care se scoteau în evidenţă: momente personale, poveşti amoroase, decepţii în dragoste, un fel de „cancan" al zilelor noastre, toate acestea fiind promovate astfel încât imaginea creată pentru opinia publică să fie aceea a unei monarhii depravate, obscene, foarte îmbogăţite, care nu are niciun sentiment faţă de poporul român, o monarhie care se gândea numai la ea şi la binele membrilor ei.

Aceste atacuri au continuat furibund până prin 1974, după acea dată fiind trecute parcă în plan secund, eventual apărând la momente de sărbătoare. Din punctul meu de vedere aceste nuanţe au avut rolul de a decredibilizare imaginea monarhiei, în contextul în care la 28 martie 1974 Ceauşescu urma să fie numit preşedinte al României, acestuia fiindu-i dat şi sceptrul. Prin instituirea funcţiei de preşedinte comunist se dorea găsirea unui echivalent al regelui, de natură să simbolizeze vocaţia naţională a unui lider care transgresa astfel limitele impuse de partid şi de banalele structuri guvernamentale existente. Imaginea oficială care l-a consacrat în ipostaza de preşedinte a fost aceea în care, alături de noile însemne naţionale, asemeni regilor, Ceauşescu ţinea în mână un unic şi nemaiîntâlnit sceptru „prezidenţial"[33].

În concluzie, se poate observa cum imaginea monarhiei se schimbă în funcţie de contextul în care se scriu diverse articole. Astfel la începutul anului 1948 asistăm la un atac pe toate fronturile, foarte dur la adresa monarhiei. Monarhia era comparată atunci cu un parazit care era imperios necesar să fie îndepărtat de pe corpul societăţii. Ea era principalul agent imperialist, fiind singura vinovată de înapoierea ţării, de trădarea şi vinderea bogăţiilor ţării capitaliştilor. Era mai mereu pusă în antiteză cu populaţia săracă, o instituţie având averi incomensurabile, care nu au fost câştigate corect, ci ar fi fost furate de la oamenii muncii. Tot în această perioadă este prezentată ca fiind criminală, fiind principala răspunzătoare pentru masacrarea ţăranilor şi muncitorilor care se luptau pentru drepturi. După cum putem observa era sursa tuturor relelor care s-au abătut asupra României. Apogeul acestor articole este atins în anul 1954, când în cadrul revistei „Studii" avem cel mai dur articol, care viza monarhia, articol în care se regăsesc toate acuzele descrise mai sus .

---

[32] Ioan Aurel Pop, Ioan Bolovan, *op.cit.*, pp. 659-660.
[33] *Ibidem*, p. 662.

Acest discurs privind imaginea monarhia se modifică în timp, iar de data aceasta scade în intensitate în imediata perioadă, articolele se răresc, astfel încât în perioada 1958-1965 acestea devin mai greu de găsit. În acest context principalele probleme ale conducerii nu mai vizau monarhia, discursul fiind în schimbare şi trebuia să reflecte alte probleme ale societății.

După moartea vechiului lider comunist Dej şi preluarea puterii de către Nicolae Ceauşescu, imaginea monarhiei suferă din nou, aceasta fiind readusă în prim plan odată cu minirevoluția culturală care a început la înapoierea cuplului prezidențial din turneul asiatic. Prin atacarea monarhiei se căuta parcă o legitimare a regimului, astfel asistăm la reluarea atacurilor din 1948, reinițiate din nou pe toate planurile. Atacurile sunt furibunde, destul de multe, având ca principal scop acela de decredibilizare a trecutului, a tot ce a fost înainte de venirea comunismului, singurul lucru elogiat la maxim fiind marile realizări ale unicului partid.

Interesant de remarcat este faptul că aceste atacuri asupra imaginii monarhiei au continuat până când Nicolae Ceauşescu se proclamă preşedinte al republicii, funcție nou apărută pe scena politică. Astfel la 28 martie 1974, Marea Adunarea Națională îl alege şi proclamă în unanimitate pe Nicolae Ceauşescu în funcția de preşedinte al Republicii Socialiste România. Câteva minute mai târziu, Nicolae Ceauşescu primeşte eşarfa tricoloră cu stema țării şi sceptrul prezidențial, sceptru prin care se dobândesc aceleaşi puteri pe care odinioară le aveau monarhii. Este destul de interesant cum după o campanie de diabolizare a monarhiei ipocrizia conducătorului iese la suprafață, acesta visând a deveni ceea ce tocmai diaboliza şi critica.

CENTRUL UNIVERSITAR TÂRGU MUREŞ ÎN PERIOADA COMUNISTĂ

Valentin Maier*

Abstract

The higher education in Romania during the communism was as controlled by the State as any other field of activity. Although the communist leaders applied with more or less success their vision of control and organization, the higher education entered a development stage after 1948: growth of the number of students, graduates, specializations and institutions. Also many new higher education centres were established. Among them was Târgu Mureş. In this paper we present and analyze the establishment, development and problems of this higher education centre during communism. The evolution of institutions and specializations with the use of different statistical indicators will be made, highlighting some of the characteristics of Târgu Mureş and analyzing them in the context of the general evolution of higher education.

Keywords: *University, Higher Education; Communism; Târgu Mureş; Student Life*

Învățământul superior în comunism a intrat sub controlul Statului, mai ales începând cu Reforma Învățământului din anul 1948. Din postura sa de a pregăti forță de muncă înalt specializată pentru nevoile diferitelor sectoare de activitate, învățământul superior a trecut printr-o evoluție în acord cu ideologia comunistă, dar şi cu nevoile țării. A fost avantajată pregătirea de specialişti în domeniile tehnice, dar şi celelalte tipuri de învățământ au cunoscut o perioadă de dezvoltare sub aspectul creşterii numărului de studenți şi absolvenți, a deschiderii către toate categoriile sociale (o democratizare a învățământului superior[1], e drept cu limitări serioase mai ales în anii 1950, impregnați de asanarea corpului didactic şi croirea sa pe calapodul comunist, în care „originea sănătoasă" era superioară meritelor profesionale), a diversificării specializărilor, numărului şi tipurilor de instituții de învățământ superior, inclusiv de crearea de noi centre universitare. Un astfel de exemplu este Târgu Mureş, unul dintre multele centre universitare create în anii comunismului. În paginile următoare voi prezenta şi analiza modul în care a evoluat Centrul Universitar Târgu Mureş, de la înființare, dezvoltare şi până la sfârşitul

* Research Assistant, The Museum of the University of Bucharest, Romania

**The present article is based on the research undertaken in the period 2011-2016 as part of the research project no. PN-II-ID-PCE-2011-3-0476, supported by the National Council of Scientific Research.

[1] Marius Cazan, Vlad Paşca, „Lupta de clasă la porțile facultăților. Politici de promovare socială prin învățământul superior în epoca Gheorghiu-Dej (1948-1965)", în Lucian Nastasă-Kovács (coord.), *Politici culturale şi promovare socială în România secolului XX*, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2013, p. 253.

comunismului. Mi-am îndreptat atenția către evoluția instituțională (instituții, facultăți şi specializări), pe care am completat-o cu analiza datelor statistice privitoare la situația numărului de studenți şi absolvenți şi pe alte prelucrări statistice pentru a o surprinde din cât mai multe unghiuri de analiză.

Pentru prezentarea evoluției structurale a învățământului superior din Târgu Mureş am folosit lucrarea cu apariție periodică *Admiterea în învățământul superior* (pentru anii 1957-1981), revista „Forum" (1982-1989), iar datele statistice au fost culese din Arhiva Institutului Național de Statistică şi au avut nevoie de unele reconstituiri şi prelucrări pentru a fi create serii de date analizabile. Am folosit şi un corp variat de acte legislative şi de Partid (preluat din colecții de acte legislative), dar şi documente de arhivă din fondurile CC al PCR – Secția Cancelarie, Propagandă şi Agitație şi Preşedinția Consiliului de Miniştri de la Arhivele Naționale şi din Arhivele Ministerului Educației. Mi-au fost de folos şi multe alte lucrări consultate, chiar dacă ele au fost în general centrate pe analiza învățământului superior pentru minorități[2], fără lucrări speciale pentru Centrul Universitar Târgu Mureş, fapt pe care mi l-am propus să-l remediez şi să contribui la o mai bună cunoaştere a evoluției sale în perioada comunistă, având acces la mai multe surse inedite sau insuficient utilizate până acum în istoriografie.

1. Evoluția structurală a instituțiilor de învățământ superior

1.1. Institutul medico-farmaceutic/de medicină şi farmacie

Prin reforma învățământului din anul 1948, a fost reorganizat întreg învățământul românesc, inclusiv cel superior[3], şi au luat ființă mai multe centre universitare. Printre noile localități dotate cu instituții de învățământ superior s-a numărat şi Târgu Mureş. Singura instituție de învățământ superior prevăzută aici a fost Institutul medico-farmaceutic cu limba de predare maghiară cu facultățile de medicină generală, pediatrie, igienă, stomatologie şi farmacie[4].

---

[2] József Kötö, Sándor Tonk, *Învățământul superior de limba maghiară din România. Trecut-prezent-viitor*, Cluj-Napoca, 1998, vizualizabil la adresa de internet http://bolyai.eu/dok/rmdsz_felsooktatas.pdf, accesat la 29-01-2018; Andreea Andreescu, Lucian Nastasă, Andrea Varga (ed), *Minorități etnoculturale. Mărturii documentare. Maghiarii din România (1945-1955)*, Cluj-Napoca, 2002; Lucian Nastasă, *Avatarurile unei universități maghiare la Cluj*, în „Annals of the University of Bucharest/Politicalscience series", 16 (2014), 1, pp. 71-98; Katalin Oanță, *Situația învățământului în limba maghiară sub regimul lui Gheorghe Gheorghiu-Dej*, în „Anuarul Institutului de Istorie «George Barițiu» din Cluj-Napoca", LIV, 2015, pp. 223-247. Despre activitatea şi viața lui Csőgör Lajos, primul rector atât al Universității Maghiare din 1945, cât şi al Institutului de medicină şi farmacie din Târgu Mureş, se poate citi în Péter Mihály, Péter H. Mária, *Csőgör Lajos professzor életútja, tevékenysége és emlékezete*, în „Orvostudományi Értesítő", 88, 2015, pp. 71-77.

[3] „Art. XXXIII. Actualele facultăți şi şcoli de învățământ superior, vor fi restructurate, conform prezentei legi. În acest scop, se vor putea desființa catedre inutile, altele vor putea fi raționalizate, după necesități, sau se vor crea catedre noi" (Decretul nr. 175 din 3 august 1945 pentru reforma învățământului).

[4] Deciziunea nr. 263327 din 25 octombrie 1948 privind organizarea învățământului superior.

Institutul medico-farmaceutic îşi avea originile în Decretul Lege nr. 407/1945, emis pe 1 iunie 1945, prin care a fost înființată Universitatea din Cluj cu limba de predare maghiară. Universitatea cuprindea patru facultăți: litere, drept şi ştiințe economice, ştiințele naturii şi medicină, cea din urmă fiind mutată la Târgu Mureş şi transformată ulterior în Institut.

Structura Institutului medico-farmaceutic din Târgu Mureş a evoluat în consonanță cu cea a învățământului superior medical. De la cele cinci facultăți prevăzute în 1948, între anii 1951-1966 a urmat o perioadă volatilă din punct de vedere structural, cu desființări şi înființări de secții şi facultăți. Astfel, între 1951-1958, de la cinci facultăți au mai rămas doar trei, medicină generală, pediatrie şi farmacie[5]. În 1958 facultatea de pediatrie a fost transformată în secție şi inclusă în cadrul Facultății de Medicină, iar în 1965 a fost reînființată Facultatea de Stomatologie, după ce inițial a reapărut ca secție în 1960.

Sub această triadă de facultăți, medicină-stomatologie-farmacie, institutul redenumit de „medicină şi farmacie" a resimțit reculul comprimării structurale din anii 1980. În această situație, în anul 1986 facultățile de farmacie şi stomatologie şi-au încetat activitatea, funcționând prin contopire cu Facultatea de Medicină în cadrul Facultății de Medicină şi Farmacie. În ceea ce priveşte specializările, acestea au continuat însă să reflecte adevărata extindere a acestui tip de învățământ: medicină, pediatrie, stomatologie şi farmacie. Între celelalte centre de învățământ medical şi farmaceutic Târgu Mureş era dezvoltat, mai ales în primii ani ai comunismului atunci când la Iaşi nu exista componenta farmacie, în timp ce la Timişoara sau Craiova (facultatea de medicină generală înființată în anul 1970 în cadrul Universității din localitate) facultatea de farmacie a lipsit pe toată durata comunismului[6].

Mai adăugăm şi faptul că în perioada 1948-1962, cursurile au fost ținute doar în limba maghiară, ulterior doar în română, ceea ce a dus treptat la o scădere a numărului de studenți maghiari[7]. În urma Decretului 800/1965 au fost organizate şi studii de doctorat[8], după ce începând cu 1948, Institutului i-a fost retras acest drept (pentru limba maghiară)[9].

---

[5] Arhivele Naționale Istorice Centrale (ANIC), fond CC al PCR – Secția Economică, dosar 34/1951, f. 12, 33.

[6] Valentin Maier, *Învățământul superior românesc de medicină şi farmacie (1948-1989)*, în „Historia Universitatis Iassiensis", V/2014, pp. 119-139.

[7] József Kötö, Sándor Tonk, *Învățământul superior de limba maghiară din România. Trecut-prezent-viitor*, Cluj-Napoca, 1998, p. 12, vizualizabil la adresa de internet http://bolyai.eu/dok/rmdsz_felsooktatas.pdf, accesat la 29-01-2018.

[8] *Raport de evaluare instituțională în vederea evaluării externe a calității educației academice la Universitatea de Medicină şi Farmacie din Tîrgu Mureş*, 2016, p. 7, 8, accesabil la adresa de internet http://www.aracis.ro/uploads/media/Raport_director_de_misiune_si_coordonator.pdf_01.pdf, accesat la 29-01-2018.

[9] Andreea Andreescu, Lucian Nastasă, Andrea Varga (ed), *Minorități etnoculturale. Mărturii documentare. Maghiarii din România (1945-1955)*, Cluj-Napoca, 2002, pp. 592, 599, 604, http://www.edrc.ro/docs/docs/maghiarii/d001-024.pdf.

1.2. Institutul de Artă Teatrală/Teatru „Szentgyörgyi István”

În anul 1954 centrul universitar Târgu Mureş s-a îmbogăţit cu o nouă instituţie prin transferul Institutului de Teatru „Szentgyörgyi István” de la Cluj. Istoria acestui institut, ca şi în cazul celui de medicină şi farmacie, este însă puţin mai complicată. Astfel, originile sale se află în cele cinci institute de artă (instituţii de învăţământ superior) formate în anul 1948 în Bucureşti, Iaşi, Cluj şi Timişoara. Institutele de artă din Cluj cu limbă de predare română şi cel cu limbă de predare maghiară au funcţionat cu câte patru facultăţi (muzică, teatru, artă plastică şi coregrafie)[10], după ce iniţial pentru instituţia maghiară au fost prevăzute doar facultăţile de teatru şi muzică[11].

În anul 1950, institutele de artă au fost desfiinţate, locul lor fiind luat, în cele mai multe cazuri, de instituţii de învăţământ superior corespunzătoare[12]. În locul celor două institute de artă din Cluj au fost înfiinţate trei instituţii: Conservatorul de Muzică „Gheorghe Dima”, Institutul de Artă Plastică „Ion Andreescu” şi Institutul de Teatru „Szentgyörgyi István”[13].

Mutarea institutului de teatru de la Cluj a însemnat nu doar transfertul secţiei regie în limba maghiară la Târgu Mureş, dar şi faptul că secţia actorie în limba română a fost mutată la Bucureşti, în cadrul Institutului de Artă Teatrală şi Cinematografică Bucureşti. În anul 1976 ea a fost reînfiinţată la Târgu Mureş[14]. Iată un fragment din documentul care a avut rol de expunere de motive pentru această decizie, şi care exemplifică modul cum se lua o decizie de schimbare structurală în învăţământul superior comunist:

„Institutul dispune de un local propriu, modern şi bine utilat, cu o suprafaţă utilă de 1.545 m^2 (22 m^2/student), inclusiv o sală de spectacole cu 200 locuri). Pentru a asigura necesarul de actori în limba română, Comitetul judeţean de partid Mureş, cu acordul Consiliului Culturii şi Educaţiei Socialiste, propune înfiinţarea, începând cu anul universitar 1976/1977, a unei grupe în limba română la specializarea Actorie. Propune aprobarea”[15].

Institutul de Teatru „Szentgyörgyi István” a cuprins la început o facultatea de Artă dramatică/Teatru. Ulterior, în anul 1974, facultatea a fost transformată în secţie de artă teatrală (avea în continuare o singură

---

[10] Deciziunea nr. 9905 din 13 noiembrie 1948 privind noua organizare a institutelor de artă din Bucureşti, Iaşi, Timişoara şi Cluj, cu limbă de predare maghiară.

[11] Deciziunea nr. 263327 din 25 octombrie 1948 privind organizarea învăţământului superior.

[12] Pentru mai multe detalii vezi Valentin Maier, *Evolution of the Artistic Higher Education in Communist Romania in the Years 1948-1989*, în „International Review of Social Research”, nr. 4/2014, pp. 131-148.

[13] Hotărârea nr. 1137 din 20 octombrie 1950 privind pregătirea cadrelor artistice superioare.

[14] Decretul Consiliului de Stat nr. 228 din 6 iulie 1976 privind organizarea unor secţii de subingineri în cadrul institutelor pedagogice şi al unor întreprinderi industriale.

[15] ANIC, fond CC al PCR – Secţia Cancelarie, dosar 44/1976, f. 94v.

specializare), ulterior în limba maghiară şi română, secţie redenumită actorie în 1986, sub acest statut având să rămână până la finalul comunismului.

1.3. Institutul Pedagogic de 3 ani/Institutul de Învăţământ Superior/Institutul de Subingineri

În anul 1960 a luat fiinţă o altă instituţie de învăţământ în centrul universitar din Târgu Mureş: Institutul Pedagogic de 3 ani. În primul an de înfiinţare, el a funcţionat cu două facultăţi, de filologie şi fizică-chimie. Înfiinţarea noii instituţii la Târgu Mureş (alături de câte una la Cluj-Napoca şi Braşov, cel din urmă numit atunci Oraşul Stalin) s-a înscris într-o măsură mai largă de înfiinţare a unor instituţii similare în multe alte centre universitare, care s-a derulat la începutul anilor 1960, după ce iniţial ele au fost înfiinţate la Bucureşti, Iaşi, Craiova, Galaţi şi Timişoara (prima generaţie de studenţi ai institutului pedagogic a absolvit în anul universitar 1961/1962) [16]. Unele institute pedagogice au fost înfiinţate în cadrul universităţilor, altele aveau statut regional, de sine stătătoare şi care reprezentau în acelaşi timp, cel puţin pentru unele localităţi, debutul lor în istoria României ca centre universitare. Scopul acestor institute era de a pregăti cadre didactice necesare trecerii la generalizarea învăţământului de la 4 la 7, respectiv la 8 ani[17], pentru că „deşi universităţile au primit cifre de şcolarizare mult sporite, ele nu aveau suficientă capacitate de cuprindere”[18].

Dacă la înfiinţare număra doar două facultăţi, la doar un an distanţă, Institutul Pedagogic de 3 ani şi-a extins structura la patru facultăţi, prin înfiinţarea facultăţilor de matematică şi muzică şi în cele din urmă în anul 1969, şi a celei de-a cincea facultăţi, cea de educaţie fizică[19]. În anul 1974 nu a mai funcţionat decât o singură facultate, cea de Învăţământ Pedagogic, dar care reunea toate cele cinci facultăţi sub forma specializărilor corespunzătoare, la care se adăuga specializarea institutori, la forma de învăţământ de zi cu durata de studiu de 2 ani. În 1978 Facultatea a primit un nou nume: Facultatea de Învăţământ Tehnic şi Pedagogic.

---

[16] La Timişoara au funcţionat până în 1962 două institute pedagogice, unul de 3 ani şi altul de 5. Cel de 5 ani a fost transformat în anul menţionat în Universitate.

[17] ANIC, fond CC al PCR – Secţia Cancelarie, dosar 44/1976, f. 94.

[18] Studiu privind dezvoltarea învăţământului în Republica Socialistă România. Pentru uz intern, 1966 (ANIC, fond CC al PCR – Secţia Cancelarie, dosar 39/1967, f. 144).

[19] Hotărârea nr. 1322 din 12 iunie 1969 privind înfiinţarea şi modificarea denumirii unor unităţi de învăţământ superior. Structura institutelor pedagogice a fost definitivată ulterior cu câte o facultate de educaţie fizică, astfel încât în 1971 erau peste 12 astfel de facultăţi la nivel naţional, incluzând aici şi cea a Institutului de Educaţie Fizică şi Sport (Pompiliu-Nicolae Constantin, Valentin Maier, *Învăţământul superior de educaţie fizică şi sport în România (1948-1989)*, în „Danubius”, nr. 32, 2014, p. 352).

În anul 1976 în Institutul Pedagogic de 3 ani a fost înființată o secție de profil mecanic, în specializarea tehnologia construcțiilor de mașini[20]. În același an Institutul Pedagogic a fost redenumit Institutul de Învățământ Superior (se desfășura învățământ tehnic și pedagogic, prin diferite secții)[21], iar în 1984 în Institutul de Subingineri (subordonat Institutului Politehnic din Cluj-Napoca). A fost din nou cazul unei „mișcări" globale în învățământul superior, prin intensificarea treptată a transpunerii în arhitectura instituțională a principiului politehnizării[22]. El a fost prefigurat în 1973[23] și reiterat și în ultima lege a învățământului din perioada comunistă, nr. 28 din 1978[24]. De altfel, influența propagandei comuniste[25] nu a ocolit nici celelalte tipuri de instituții de învățământ superior[26]. Introducerea învățământului tehnic în institutele pedagogice a fost o decizie greșită pentru sistemul învățământ, pentru că învățământul preuniversitar se afla în expansiune reală și datorită presiunii demografice[27], mai ales că în

---

[20] Decretul Consiliului de Stat nr. 228 din 6 iulie 1976 privind organizarea unor secții de subingineri în cadrul institutelor pedagogice și al unor întreprinderi industriale.

[21] ANIC, fond CC al PCR – Secția Cancelarie, dosar 44/1976, f. 94v.

[22] Alături de acesta în învățământul superior a devenit din ce în ce mai prezent și seria de măsuri vizând integrarea învățământului superior cu producția și cercetarea științifică, formând axa învățământ-cercetare-producție, intens folosită propagandistic (vezi de exemplu Decretul Consiliului de Stat nr. 14 din 3 februarie 1976 privind înființarea, organizarea și funcționarea unităților de producție, cercetare, proiectare și servicii pentru integrarea învățământului superior cu producția și cercetarea științifică).

[23] „Va fi dezvoltat cu prioritate învățământul superior tehnic și în mod deosebit cel care pregătește cadre pentru ramurile cu o creștere accelerată" (Hotărârea Plenarei Comitetului Central al Partidului Comunist Român din 18-19 iunie 1973 cu privire la dezvoltarea și perfecționarea învățământului în Republica Socialistă România).

[24] „La temelia școlii stă principiul politehnizării, îmbinarea strânsă a muncii, învățământului și cercetării – factori primordiali pentru construcția socialismului și comunismului în patria noastră, pentru progresul și civilizația omenirii" (Legea educației și învățământului nr. 28 din 21 decembrie 1978).

[25] Un alt element de propagandă des întâlnit în relație cu prezentarea învățământului superior pentru minorități, în special în Cluj și Târgu Mureș este sublinierea dogmatică a varietății de etnice unită de realizarea idealului comunismului, precum în formularea „institute unde învață cot la cot studenți români, maghiari, germani și de alte naționalități, institute care sunt exemple grăitoare ale politicii naționale a partidului nostru, institute care îndeplinesc cu mândrie menirea de a cimenta frăția, iubirea, respectul între fiii poporului român și ai naționalităților conlocuitoare" (***, *Din cuvîntul universitarilor la conferința națională - Gheorghe Puşkaş - rectorul Institutului de medicină și farmacie din Tîrgu-Mureş*, în „Forum", 2-3, 1969, p. 57).

[26] Vezi de exemplu prevederile din anii 1950 legate de predarea științelor sociale în institutele de medicină și farmacie și în cele de artă, menționate în Hotărârea nr. 1003 din 25 iunie 1957 a Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român și a Consiliului de Miniștri al Republicii Populare Romîne cu privire la îmbunătățirea învățămîntului superior.

[27] Conform recensămintelor populației, Târgu Mureș a înregistrat o creștere importantă a populației în timpul comunismului, de la 47043 locuitori în 1948 la 164445 în 1992. Tot aici, poate merită subliniat faptul că în aceeași perioadă

anul 1973 a fost generalizat învățământul obligatoriu de 10 ani, prima promoție de elevi fiind în 1976[28]. Cu toate acestea se spunea în 1977 în discuțiile purtate pentru modificarea profilurilor de specializare, introduse în 1974, că pentru profilele matematică, fizică, chimie, biologie şi geologie „există în prezent un surplus de profesori în rețeaua învățământului gimnazial şi liceal, de aceea se propune restrângerea învățământului de 3 ani [...] care urmează să intre în lichidare cu începere din anul 1977/1978; la institutele de învățământ cu durata de 3 ani să se introducă în schimb secții de subingineri, după nevoile şi specificul industriei din zonă [...]”[29].

Putem surprinde uşor implicațiile acestei metamorfoze prin o scurtă trecere în revistă a specializărilor care au existat de-a lungul existenței comuniste a acestei instituții. Precum în cazul prezentat al facultăților componente, pentru început au fost două specializări, filologie şi fizică-chimie, la care s-au adăugat cele de matematică şi muzică în 1961, şi educație fizică în 1969. Între timp, la Facultatea de Filologie au apărut noi specializări: limba şi literatura română – limba şi literatura maghiară, limba şi literatura română – istorie şi istorie-geografie (primele două funcționând atât la forma de învățământ zi, cât şi la fără frecvență), ulterior figurând sub noi denumiri, limba română-limba maghiară, limba română-istorie. La Facultatea de Fizică-Chimie au fost mai multe schimbări în denumirea specializărilor: de la fizică-chimie la fizică-chimie şi cunoştințe tehnice-agricole (1967) şi invers (1970), apoi fizică-cunoştințe tehnico-productive şi chimie-cunoştințe tehnico-productive (1973), şi din nou fizică-chimie (1974). În 1977 funcționau limba şi literatura română – o limbă străină (franceză, germană), matematică-fizică, istorie-geografie, educație fizică şi tehnologia construcțiilor de maşini (subingineri, forma de învățământ zi, cu durata de studiu de 3 ani şi seral, cu 4 ani). Anul următor, structura instituției cuprindea doar trei specializări, două pentru subingineri (tehnologia construcțiilor de maşini şi eletromecanică tehnologică, ambele la formele de învățământ zi şi seral) şi una de educație fizică, cu alte cuvinte învățământ tehnic şi pedagogic, cel din urmă din ce în ce mai îngrădit de la an la an. Din anul 1984 şi până la finalul comunismului nu mai funcționau decât cele două specializări pentru subingineri şi şi acestea doar la seral (învățământul de scurtă durată costa mai puțin, şi la fel, studiul la forma de învățământ seral era mai puțin costisitor decât cel la zi).

Dacă vom categorisi aceste specializări după profilele de specializare înființate în 1974, vom afla faptul că la Târgu Mureş au existat specializări din profilele medicină (medicină şi pediatrie), stomatologie, farmacie şi educație fizică (cu specializări omonime), mecanic (tehnologia construcțiilor

---

numărul de absolvenți de învățământ superior în județul Mureş a crescut de aproape 4 ori, de la 5439 în 1956 la 19946 în 1992 (*Populația Republicii Populare Române la 25 ianuarie 1948. Rezultate provizorii ale recensământului*, în „Probleme economice”, nr. 2, martie 1948; *Recensămîntul populației din 21 februarie 1956. Rezultate generale*, Bucureşti, 1959, p. 426; *Recensămîntul populației şi locuințelor din 15 martie 1966*, vol. I, Bucureşti, 1969, pp. 2, 178; *Recensămîntul populației şi al locuințelor din 5 ianuarie 1977*, vol. I, Bucureşti, 1980, p. 622; *Recensământul populației şi locuințelor din 7 ianuarie 1992*, vol. I, Bucureşti, 1994, p. 824).

[28] ANIC, fond CC al PCR – Secția Cancelarie, dosar 33/1976, f. 23.

[29] ANIC, fond CC al PCR – Secția Cancelarie, dosar 71/1977, f. 172v.

de maşini), electric (electromecanică tehnologică) şi artă teatrală, cinematografică şi televiziune (actorie)[30]. Sub raportul specializărilor, Institutul Pedagogic din Târgu Mureş a fost unul de importanță regională.

2. Numărul de studenţi şi absolvenţi în Centrul Universitar Târgu Mureş

Evoluția organizatorică a Centrului Universitar Târgu Mureş, trebuie completată şi cu o analiză a datelor statistice privitoare la numărul de studenți şi absolvenți şi nu numai.

În medie, în perioada comunistă au fost 1742 de studenți înscrişi la studii în Târgu Mureş, cu o medie de 931 studenți înscrişi în perioada 1948-1959, 1818 în anii '60, 2418 în anii "70 şi 1955 în ultimul deceniu comunist. Cel mai mare număr de studenți a fost înregistrat în anul 1976 (2684 de studenți). În afara anului 1948, când a fost atins cel mai mic număr de studenți înscrişi, 841 de studenți, se poate remarca şi perioada 1957-1960, cu un nivel scăzut de studenți înscrişi.

La polul opus, o perioadă de dezvoltare a fost cea a anilor 1967-1983, atunci când în fiecare an au fost înscrişi peste 2000 de studenți în Târgu Mureş. Cu toate acestea se observă că din anul 1976, numărul de studenți înscrişi la Târgu Mureş a intrat pe o pantă descendentă. Nu a fost o situație specială a acestui centru universitar, ci era în strânsă relație cu ceea ce se întâmpla şi în restul învățământului superior, mai ales în cazul tipurilor de învățământ prezente la Târgu Mureş.

Tendința de politehnizare, de restrângere a studiilor universitare-pedagogice şi a învățământului artistic[31], s-a suprapus şi pe contextul general din ce în ce mai dificil în anii 1980, mai ales din punct de vedere economic, ceea ce s-a reflectat în cifre de şcolarizare mai mici şi în alte măsuri îngrăditoare. Una dintre ele a fost şi introducerea şi ulterior creşterea importanței învățământului de subingineri (scurtă durată), inclusiv a studiilor la forma de învățământ seral în detrimentul celei la zi, aşa cum s-a întâmplat şi la Târgu Mureş[32].

---

[30] Decretul Consiliului de Stat nr. 147 din 5 iunie 1974 privind nomenclatorul profilelor şi specializărilor din învățământul superior, precum şi instituțiile şi facultățile din sistemul Ministerului Educației şi Învățământului; Decretul Consiliului de Stat nr. 209 din 12 iulie 1977 pentru modificarea anexelor nr. 1 şi 2 la Decretul nr. 147/1974.

[31] În cazul învățământului artistic, de la 2129 de studenți în 1950 şi 2419 în 1965 s-a ajuns la doar 920 în 1989/1990, o scădere de peste 2 ori (ANIC, fond CC al PCR – Secția Propagandă şi Agitație, dosar 14/1989, f. 63).

[32] Toate au fost stabilite încă din anul 1973: „Una din sarcinile fundamentale de viitor constă în dezvoltarea învățământului superior de scurtă durată [...]", apreciindu-se şi că „învățământul superior este costisitor" (ANIC, fond CC al PCR – Secția Economică, dosar 65/1973, f. 115).

Graficul nr. 1: Numărul total de studenți în Centrul Universitar Târgu Mureş (1948-1989)

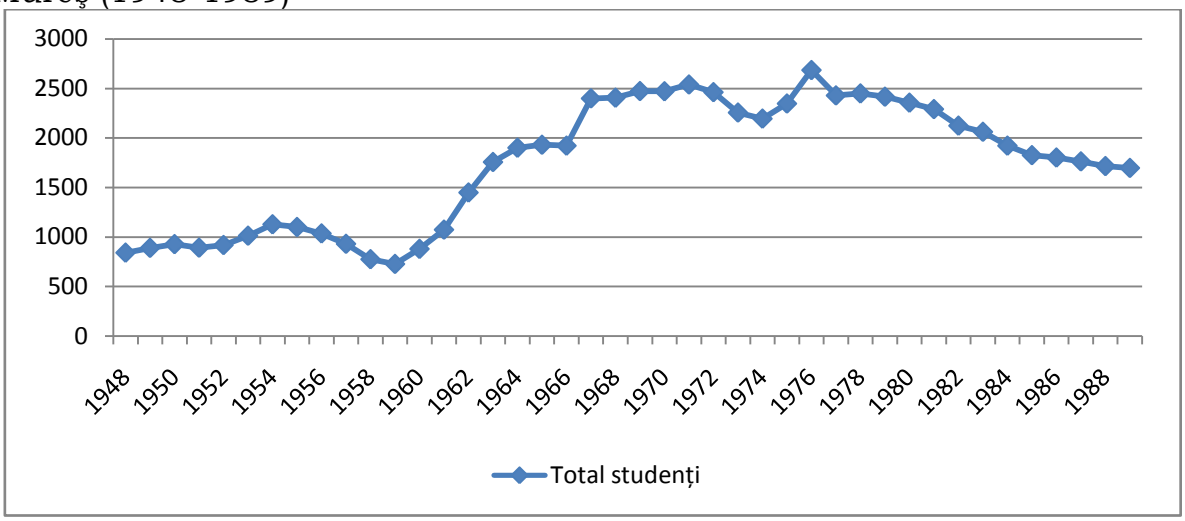

Nu lipsit de importanță este de urmărit şi evoluția cifrei de şcolarizare de-a lungul timpului (necesarul de cadre prevăzut), câți candidați s-au prezentat la concursul de admitere (concurența) şi câți dintre ei au fost declarați admişi (cât din plan s-a realizat). O prezentare detaliată rămâne de realizat (constrângeri legate de datele statistice disponibile)[1], putem oferi însă două exemple.

Un prim exemplu este cel din anul universitar 1956/1957, atunci când la Institutul de medicină şi farmacie din Târgu Mureş din cei 605 candidați înscrişi la concursul de admitere (558 au terminat şcoli de 10 ani, 2 şcoli pedagogice, 45 şcoli medii tehnice; 356 erau absolvenți ai anului 1955/1956), 113 au reuşit să treacă de examen, depăşind cu 3 cifra de şcolarizare planificată (70 de locuri prevăzute pentru medicină generală, la care se adăugau 20 pentru stomatologie şi alte 20 pentru farmacie), pentru că toți aveau medie egală cu a ultimului admis[2].

La Institutul de Teatru situația era următoare: erau 87 de candidați (13 absolvenți de şcoli de 10 ani, 4 de şcoli pedagogice şi 19 de şcoli medii tehnice; doar 18 erau din anul universitar 1955/1956)[3]. De asemenea, precizăm că din datele prezentate, rezultă o concurență la admitere de 5,5 candidați pe loc la Institutul de medicină şi farmacie şi de 5,8 la Institutul de Teatru. În acelaşi an au fost prevăzute la nivel național 1130 de locuri în învățământul superior de medicină şi farmacie şi 170 în cel artistic[4], locurile corespunzătoare rezervate pentru Târgu Mureş reprezentând 10,27%, respectiv 11,3%.

Un alt exemplu pe care îl prezentăm este cel la o depărtare de 20 de ani. Conform planului de şcolarizare au fost prevăzuți 30 subingineri la zi (106 candidați) şi alți 30 la seral (189 candidați), doar la cea din urmă formă

---

[1] Vezi şi studiul Marius Cazan, Vlad Paşca, *Concurența la admiterea în învățământul superior românesc în perioada comunistă (1956-1979). Reconstituiri cantitative*, în „Studii şi articole de istorie", LXXXI, 2014, pp. 244-266.
[2] Arhiva Ministerului Educației, dosarele 218, 227, 247/1956, nenumerotat.
[3] Arhiva Ministerului Educației, dosarele 218, 227/1956, nenumerotat.
[4] Arhiva Ministerului Educației, dosarul 247/1956, nenumerotat.

de învățământul planul fiind realizat parțial, fiind doar 24 de candidați admiși[5]. Pentru învățământul pedagogic au fost 25 de locuri pentru învățământul de 4 ani (limba română-limba maghiară) care au şi fost ocupate şi alte 135 pentru cel de 3 ani (matematică, fizică-chimie, educație fizică, muzică), ocupate doar în propoție de 94,1% (127 admiși)[6], în timp ce pentru institutori au fost prevăzute 30 de locuri[7]. Subliniem faptul că neacoperirea cifrei de şcolarizare la învățământul tehnic seral (şi nu numai, inclusiv la zi la institute politehnice, nu doar la institutele de subingineri) ne arată pregătirea slabă a candidaților şi că până la urmă „socotelile" planificatorilor nu se potriveau cu situația reală din teritoriu. În aceste condiții se organizau chiar şi trei concursuri de admitere pentru unele specializări, îndeosebi tehnice (adică tocmai ce-şi doreau planificatorii), în caz că erau suficienți candidați (de exemplu în 1977, la specializarea pentru ingineri turnătorie, la Institutul politehnic Cluj-Napoca, nu erau decât 0,5 candidați pe loc), în timp ce la altele existau chiar şi zeci de candidați pe loc (tot în 1977, la drept, fără frecvență, la Universitatea din Bucureşti erau 75,2 candidați pe loc)[8].

La Institutul de Medicină şi Farmacie a fost depăşit planul de admitere cu 1 peste cei 380 de studenți prevăzuți (10,6% la nivel național; 220 la medicină generală, 60 la pediatrie, 50 la stomatologie şi 50 la farmacie)[9] şi pentru care au candidat 1943 de persoane (5 pe loc)[10], în timp ce la Institutul de Teatru nu au fost admişi decât 12 pe cele 14 locuri prevăzute (2,3% la nivel național). În consecință, la Institutul de Teatru s-a decis organizarea unei noi sesiuni de admitere, în luna septembrie 1976, la fel şi pentru cele 6 locuri neocupate de la subingineri seral. Pentru cele 6 locuri rămase au candidat 57 de persoane[11]. Pentru institutori, au fost 9 candidați care „s-au luptat" pentru cele 8 locuri disponibile, neocupate[12].

Pe baza datelor statistice la care am avut acces, putem afirma că majoritatea studenților urmau studii la forma de învățământ zi. Dacă în perioada 1971-1975 existau studenți la fără frecvență, aceştia erau în exclusivitate la Institutul Pedagogic de 3 ani (specializările filologie,

---

[5] Hotărârea Consiliul de Miniştri nr. 226 din 28 mai 1976 privind planul de şcolarizare şi numărul de burse în învățămîntul superior, precum şi planul de şcolarizare în învățămîntul postuniversitar, pentru anul 1976/1977 (Arhiva Ministerului Educației, dosar 75/1976, nenumerotat); Arhiva Ministerului Educației, dosar 77/1976, nenumerotat; Ordinul Ministrului Educației şi Învățămîntului nr. 534 din 11 iunie 1976 care priveşte repartizare cifrelor de şcolarizare la învățământul superior pe anul universitar 1976/1977 (Arhiva Ministerului Educației).

[6] Arhiva Ministerului Educației, dosar 73/1976, nenumerotat.

[7] Ordinul Ministrului Educației şi Învățămîntului nr. 534 din 11 iunie 1976 care priveşte repartizare cifrelor de şcolarizare la învățământul superior pe anul universitar 1976/1977 (Arhiva Ministerului Educației).

[8] ANIC, fond CC al PCR – Secția Cancelarie, dosar 120/1977, f. 60-69v.

[9] Ordinul Ministrului Educației şi Învățămîntului nr. 534 din 11 iunie 1976 care priveşte repartizare cifrelor de şcolarizare la învățământul superior pe anul universitar 1976/1977 (Arhiva Ministerului Educației).

[10] Arhiva Ministerului Educației, dosar 73/1976, nenumerotat.

[11] Arhiva Ministerului Educației, dosar 77/1976, nenumerotat.

[12] Arhiva Ministerului Educației, dosar 74/1976, nenumerotat.

matematică şi fizică-chimie), în timp ce în ultima parte a comunismului, Institutul de Învățământ Superior/Institutul de Subingineri, practic aceeaşi instituție sub o altă denumire şi orientare educațională, era răspunzătoare pentru studenții care studiau la seral. Toți aceştia se pregăteau pentru a fi subingineri (în specializările electromecanică tehnologică şi tehnologia construcțiilor de maşini), cot la cot cu cei de la forma de învățământ zi. Situația aceasta s-a schimbat în anul 1984, atunci când studenții erau exclusiv la studii la subingineri seral.

Graficul nr. 2: Raportul numărului de studenți pe formele de învățământ zi, seral şi fără frecvență (1967-1989)

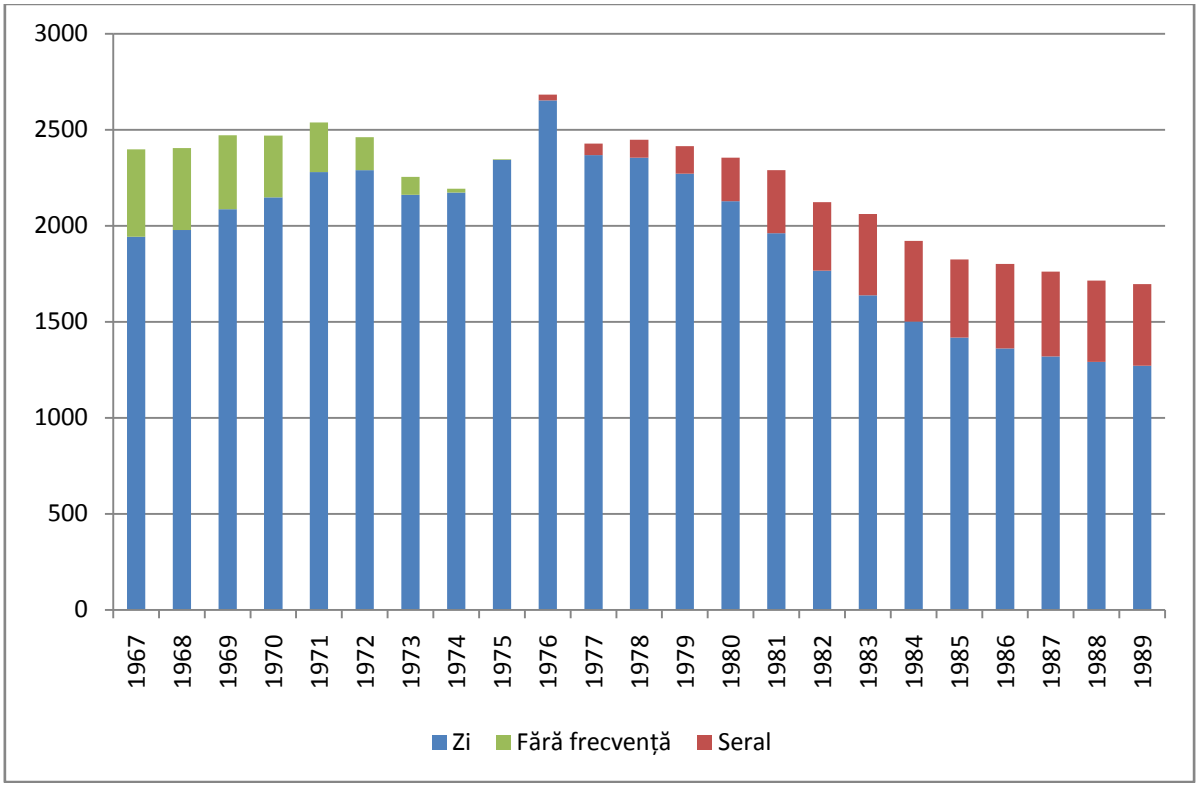

O privire asupra datelor statistice defalcată pe instituții ne relevă faptul că Institutul de medicină şi farmacie era instituția cu „cea mai mare greutate" în totalul studenților care învățau în Târgu Mureş: peste trei sferturi, pentru întreaga perioadă studiată. Doar în perioada 1962-1972 Institutul de medicină şi farmacie aduna mai puțin de 60% de studenții din Târgu Mureş, pe fondul echilibrului pe care Institutul Pedagogic îl realiza în acea perioadă. De altfel, în aceeaşi perioadă, Institutul Pedagogic de 3 ani a atins şi numărul maximum de studenți înscrişi, 1209 în anul 1971. În medie, în primul deceniu de existență, instituția a avut 686 de studenți, în deceniul opt 722 de studenți, iar în anii 1980, într-un puternic recul cantitativ, doar 492, aproape în majoritate la seral, aşa cum am arătat. În fine, în ceea ce priveşte Institutul de Teatru, acesta avea o prezență simbolică în peisajul universitar din Târgu Mureş, având la studii în medie 2,33% din totalul studenților.

Graficul nr. 3: Numărul de studenți înscrişi pe instituții de învățământ superior

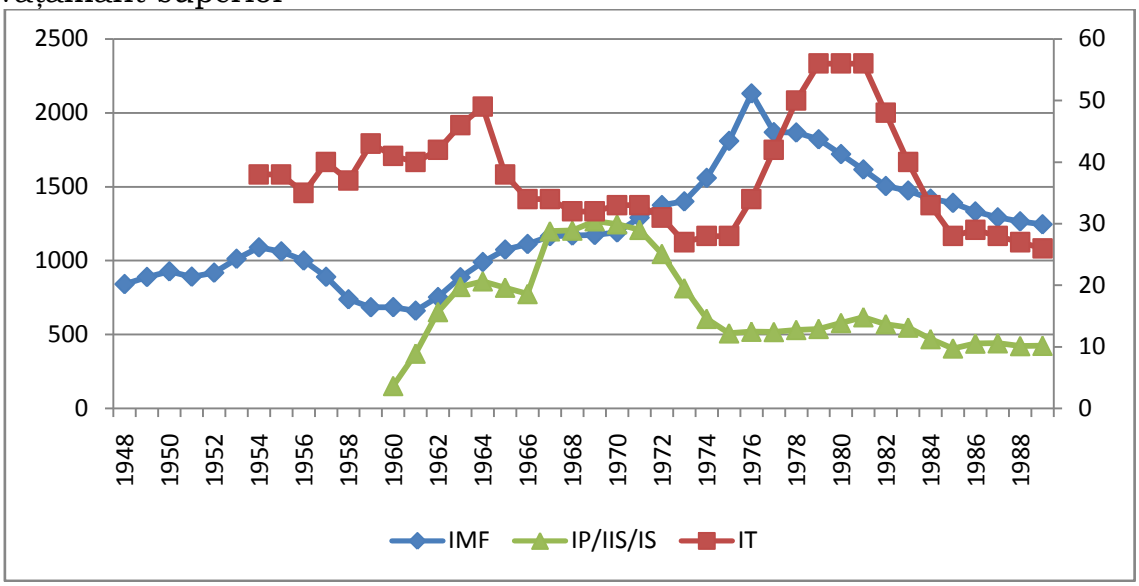

IMF=Institutul medico-farmaceutic; IP/IIS/IS=Institutul Pedagogic de 3 ani/Institutul de Învățământ Superior/Institutul de Subingineri; IT=Institutul de Teatru (scara din dreapta).

Analizând şi situația pe genuri, observăm că Institutul de medicină şi farmacie şi învățământul pedagogic de la institutul de profil aveau în majoritate studenți de gen feminin, în timp ce, de exemplu, studiile pentru subingineri atrăgeau mai ales pe studenții de gen masculin. La Institutul de Teatru, situația studenților pe genuri era mult mai oscilantă. Exemplificăm în următorul tabel distribuția pe genuri a studenților cu situația celor care se pregăteau pentru a fi subingineri (zi şi seral).

Graficul nr. 4: Evoluția numărul de studenți şi raportul dintre genurile feminin şi masculin la subingineri la Institutul de Învățământ Superior/Institutul de Subingineri

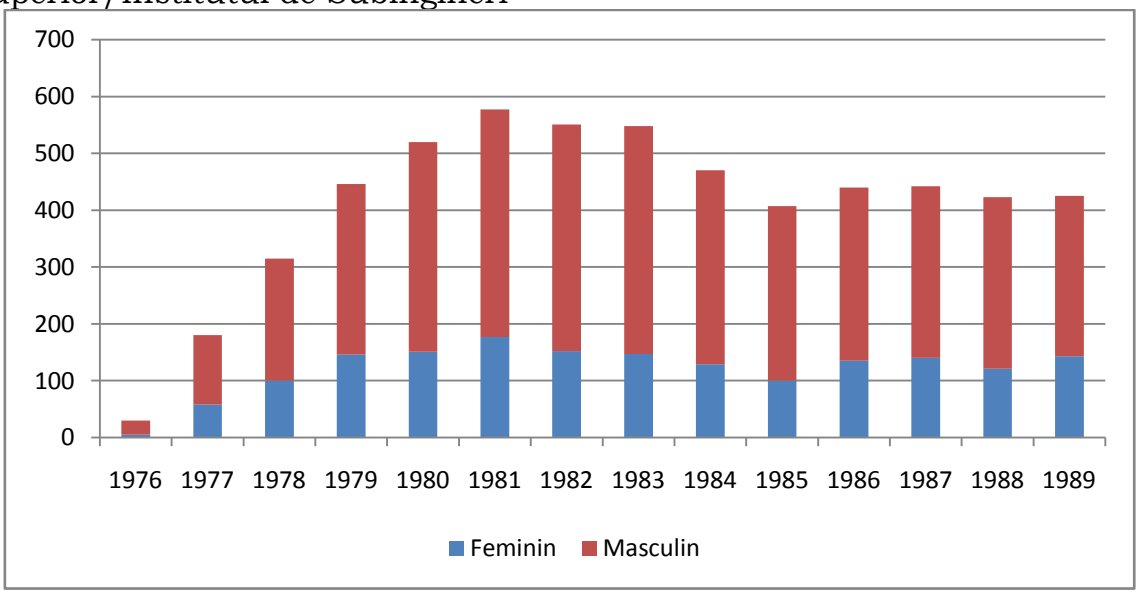

O altă serie de date statistice interesante sunt cele ce privesc situația de la sfârşitul anului universitar. În primă instanță, ne interesează situația studenților promovați şi a celor nepromovați (din motive variate – repetenție, exmatriculare, situație neîncheiată, după cum păstrează evidența documentelor Institutului Național de Statistică). Se constată că la nivelul țării, în perioada 1974-1988, Târgu Mureş a avut cea mai mică pondere a studenților nepromovați în totalul studenților înscrişi dintre toate centrele universitare[13].

Graficul nr. 5: Raportul dintre numărul studenților promovați şi nepromovați în Centrul Universitar Târgu Mureş (1975-1988)

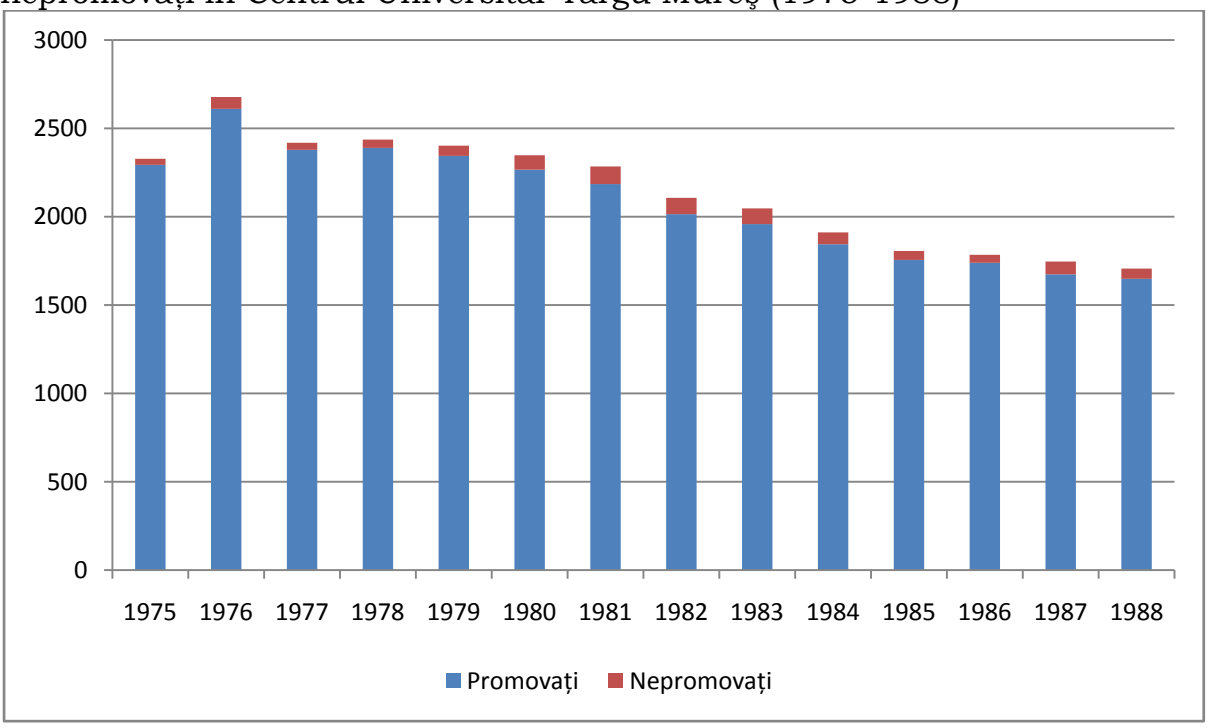

Situația studenților promovați este net superioară în totalul studenților înscrişi la final de an universitar, ceea ce se înscrie în aşteptările noastre, pentru că în general institutele de medicină şi farmacie şi cele artistice, adică două dintre cele trei instituții existente în Târgu Mureş, înregistrau rate mari de promovabilitate în rândul studenților. La capitolul promovabilității, dintre cele trei instituții atrage atenția Institutul de Teatru. Aici, în perioada 1973-1988 nu au fost mai mult de două persoane care să fie declarate nepromovate (doar în 1981, 54 de studenți au promovat din totalul de 56), 10 din cei 16 ani universitari încheindu-se cu promovabilitate 100%. La Institutul de Subingineri, la forma de învățământ seral, se înregistrau mai mulți studenți nepromovați, dar nu mai mult de 9% din totalul de studenți.

[13] Valentin Maier, *Între promovare şi repetenție: învățământul superior românesc (1974-1988). O abordare statistică*, în „Historia Universitatis Iassiensis", VII/2016, p. 109.

Graficul nr. 6: Raportul dintre numărul studenților promovați şi nepromovați pe instituții (1975-1988)

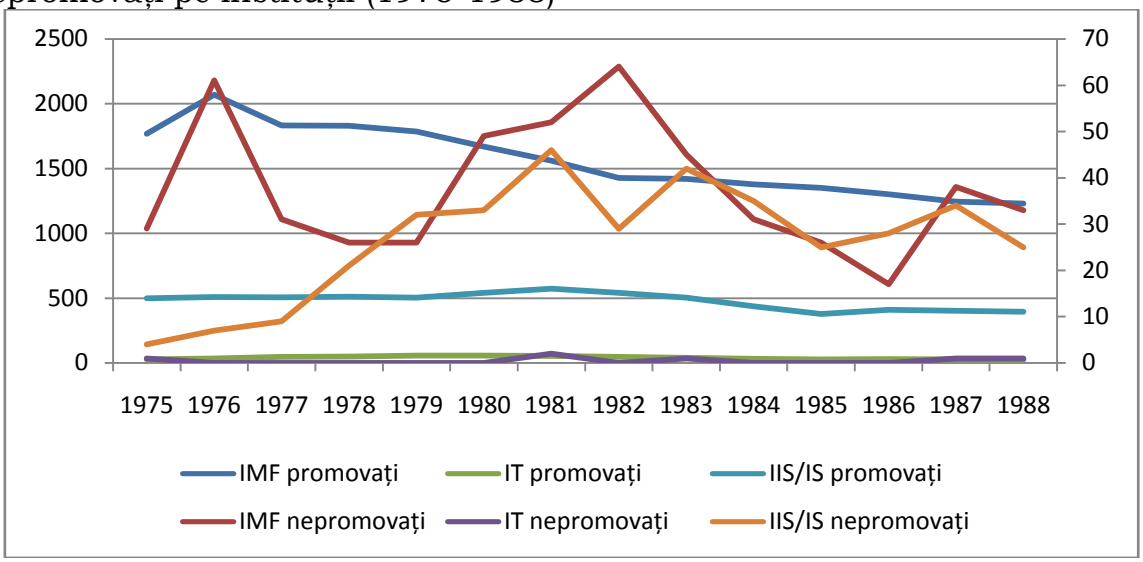

Notă: scara din dreapta este folosită pentru studenții nepromovați.

În fine, dintre datele statistice prezentate nu puteau lipsi cele privitoare la numărul de absolvenți. Au fost în medie 143 de absolvenți între anii 1948-1959, 317 în anii ’60, 502 în anii ’70 şi în scădere în ultimii ani, o medie de 402 absolvenți. Evident, datele sunt proporționale cu numărul de studenți înscrişi în diferitele perioade şi include un decalaj datorat numărul de ani de studiu – numărul maximum de absolvenți a fost în 1972, 631, datorat anilor anteriori cu cifre mari de şcolarizare (altfel, numărul studenților care se pierdeau pe ani universitari, după cum am văzut, era în general insignifiant).

Graficul nr. 7: Numărul de absolvenți în Centrul Universitar Târgu Mureş (1948-1988)

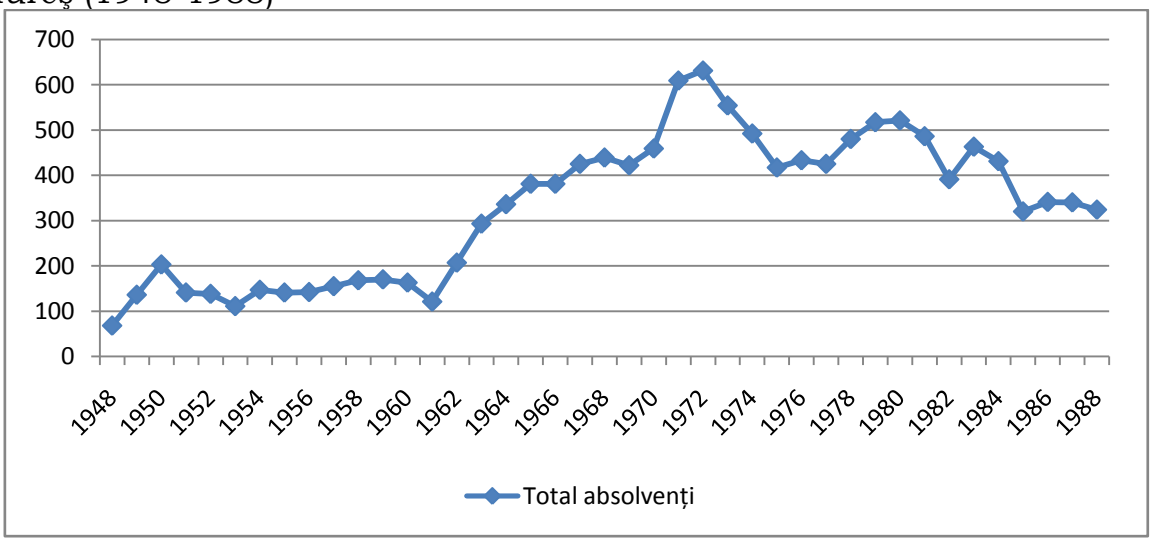

Nu mai reproducem şi un grafic pentru repartizarea absolvenților pe instituțiile de învățământ superior din Târgu Mureş, pentru că situația se poate deduce din cele prezentate anterior: cei mai mulți absolvenți erau cei

ai Institutului de medicină şi farmacie (cu un vârf înregistrat în 1980, 361 absolvenţi), iar cei mai puţini proveneau de la Institutul de Teatru, instituţie cu un număr ridicol de mic de studenţi, marcă a vremurilor prin care trecea România acelor vremuri şi a rolului rezervat culturii (între 1974-1988 au fost în medie sub 10 absolvenţi). Pentru Institutul Pedagogic, anii cei mai buni, adică cu cei mai mulţi absolvenţi, au fost anii 1970, majoritatea absolvind instituţia la forma de învăţământ zi (3 sau 4 ani de studiu – 4 ani pentru specializările de filologie). Cu siguranţă că pe viitor se impune o analiză şi pentru repartizarea absolvenţilor. De exemplu în 1989 au fost repartizaţi 208 absolvenţi de la Institutul de medicină şi farmacie Târgu Mureş, dar 16 dintre ei au cerut stabilirea definitivă în străinătate din variate motive[14]. Repartizarea poate arăta până la un punct şi care era forţa de absorbţie a a forţei de muncă în comunism.

Concluzii

Centrul Universitar Târgu Mureş a fost înfiinţat în timpul regimului comunist. Chiar dacă s-a aflat într-un strâns control politic cauzat şi de specificitatea sa, prin prezenţa semnificativă a minorităţilor, Târgu Mureş a cunoscut o importantă dezvoltare.

Au fost patru tipuri de învăţământ superior care au fost desfăşurate prin cele trei instituţii: medicină şi farmacie (Institutul de medicină şi farmacie), artistic – actorie (Institutului de Teatru „Szentgyörgyi István"), pedagogic şi tehnic (Institutul Pedagogic de 3 ani/Institutul de Învăţământ Superior/Institutul de Subingineri).

Specializările învăţământului superior din Târgu Mureş au vizat şi adaptarea la realităţile din teritoriu: a existat specializarea limba şi literatura română – limba şi literatura maghiară, dar şi învăţământ predat în limba maghiară.

În anii 1970 au început să fie introduse primele specializări pentru învăţământul tehnic, în acord cu restul învăţământului superior. În anii 1980 specializările pedagogice au dispărut din nomenclatorul universitar din Târgu Mureş, fiind înlocuite cu cele tehnice, de scurtă durată, desfăşurate la forma de învăţământ seral, altfel spus a fost pus în aplicare principiul politehnizării, dar cu costuri minimale, un aspect esenţial pentru România deceniului nouă.

Sub aspect cantitativ şi calitativ, datele statistice ne-au revelat faptul că cea mai importantă instituţie de învăţământ superior din Târgu Mureş a fost Institutul de medicină şi farmacie. Cel mai mare număr de studenţi la studii în Târgu Mureş a fost înregistrat în anul 1976 (2684 de studenţi), cei înscrişi la Institutul de medicină şi farmacie reprezentând aproape 80%. La aceeaşi instituţie a fost nu doar o cifră mare de şcolarizare, dar şi o concurenţă pe măsură şi o rată de promovabilitate asemenea. La polul opus şi în ciuda dorinţei planificatorilor comunişti de a pregăti în număr cât mai mare, mai repede şi mai ieftin specialişti pentru industrie, învăţământul de subingineri (specializările electromecanică tehnologică şi tehnologia construcţiilor de maşini) a avut mai puţin succes.

[14] ANIC, fond CC al PCR – Secţia Propagandă şi Agitaţie, dosar 18/1989, f. 115.

În ceea ce priveşte Institutul de Teatru, el s-a remarcat printr-o cifră de şcolarizare infimă, cea mai mică din întreg învăţământul superior românesc, însoţită de o plafonare, marcă a influenţei directe a planificatorilor de la centru şi nicidecum a necesităţilor culturale.

Institutul Pedagogic de 3 ani a avut o importanţă regională şi la maxima sa dezvoltare număra cinci facultăţi. Lui i se datorează în mare măsură şi numărul maxim de absolvenţi înregistraţi în Târgu Mureş, 631 în anul 1972. Odată cu creşterea importanţei acordate învăţământului tehnic la nivelul întregului învăţământ, locul său i-a fost luat de Institutul de Învăţământ Superior, iar atunci când au rămas doar specializări tehnice, de Institutul de Subingineri.

Pentru că cei mai mulţi studenţi în Târgu Mureş erau înscrişi la Institutul de medicină şi farmacie trebuie arătat că avem majoritatea studenţilor de gen feminin şi că învăţau la forma de învăţământ zi (fără frecvenţă şi seral, figurând doar la Institutul Pedagogic de 3 ani/Institutul de subingineri).

În fine, un ultim fapt important de subliniat este că Centrul Universitar Târgu Mureş a avut cea mai bună rată de promovabilitate în rândul studenţilor în învăţământul superior românesc. La acest capitol s-a detaşat Institutul de Teatru, care în perioada 1973-1988 a înregistrat 10 din cei 16 ani universitari cu promovabilitate 100%.

PROTECTING TRADITIONAL KNOWLEDGE THROUGH HISTORICAL ARGUMENTS

Mihaela Daciana Natea*

Abstract

In present days the international debate at the World Intellectual Property Organization (WIPO) regarding the protection of traditional knowledge represent an intense and lively subject. For this an international commission was appointed to study and debate a draft for a common protection for these intangible assets, formed from national representatives but also indigenous people, that have a direct interest in protecting their cultural heritage. The present paper explores the way in which history can shape the fate of the negotiations and also the possible situations that can emerge from common cultural heritage, that cannot be linked to only one are, but more regions or one region belonging to more countries.

Keywords: *Intellectual Property; Traditional Knowledge; Cultural Expressions; History*

International legal acts.

Protecting the intellectual creations of cultural nature is not a new aspect, it is an old subject that dates back several decades ago, namely in the 1970's[1], and has mainly to do with how much we protect and what exactly do we define as cultural creations and the right of indigenous people. In 2000 WIPO has established Intergovernmental Committee on Intellectual Property and Genetic Resources, Traditional Knowledge and Folklore[2] which has as mandate to negotiate an international legal instrument to protect these assets. The task is difficult and controversial, starting from finding the right definitions to establishing what exactly is being protected, how the protection operates, which are the international obligations of states to protect them.

In the family of traditional knowledge enters among others the traditional medicine, plants use, clothing, house appliances, food, folklore, music, dances, performances, certain traditional products and their manufacturing and others[3].

WIPO treaties already in a form or another offer some protection to traditional knowledge aspects, but relying on other treaties and elements of

---

* Lecturer, PhD., "Petru Maior", Tirgu Mureş, Romania

[1] Ulia Popova Gosart, Protection of Knowledge and Indigenous People, in *Traditional Knowledge & Indigenous Peoples,* edited by Ulia Popova Gosart, WIPO Publicationa no.1014 E/R, 2007, p. 17.

[2] Marisella Ouma, "Why and how do we protect traditional Knowledge at international level", *Seminar on Intellectual Property and Traditional Knowledge*, Geneva, Switzerland, 25 nov. 2016.

[3] Jane Anderson, *Indigenous/traditional knowledge & intellectual property*, Duke University School of Law, Center for the study of the Public Domain, https://law.duke.edu/cspd/itkpaper2/.

intellectual property. One of the problems in these implementation is about the ownership, who has the right to register the right and who has the right to utilize it, to modify it, to transform it or to deposit it.

In this matter the Bern Convention for the Protection of Literary and Artistic Works States in article 2 (1) that: "*The expression "literary and artistic works" shall include every production in the literary, scientific and artistic domain, whatever may be the mode or form of its expression, such as books, pamphlets and other writings; lectures, addresses, sermons and other works of the same nature; dramatic or dramatico-musical works; choreographic works and entertainments in dumb show; musical compositions with or without words; cinematographic works to which are assimilated works expressed by a process analogous to cinematography; works of drawing, painting, architecture, sculpture, engraving and lithography; photographic works to which are assimilated works expressed by a process analogous to photography; works of applied art; illustrations, maps, plans, sketches*"[4]. So artistic work in the form expressed above can find protection under the copyright acts

Also article 15, 4 (a) states: „*In the case of unpublished works where the identity of the author is unknown, but where there is every ground to presume that he is a national of a country of the Union, it shall be a matter for legislation in that country to designate the competent authority which shall represent the author and shall be entitled to protect and enforce his rights in the countries of the Union*"[5]. These two articles can be applied in order to confer some type of protection to certain aspects of traditional knowledge(TK) that fell into the provision of Bern Convention, but the question remains: who should request the protection for example of some types of Romanian traditional blouse (ie)?. Copyright protection can be awarded even if the author is not known or when it is a collective work[6] meaning that some sort of protection can be obtained but one must have in mind that "*these works are handed down from one generation to next and it is constantly evolving*"[7].

In the Paris Convention regarding the protection of industrial property the protection of TK can take the form of patents or trademarks. In this aspect the Paris Convention opens the possibility for registration of new medicine as patents, but the problem is who should own the patent in this case, is a matter that should be settled. Another aspect is linked to the criteria of novelty and prior art[8]. In the case of trademarks the Paris Convention protects well-known marks against registration and also national symbols: article 6: "*the countries of the Union undertake, ex officio if their legislation so permits, or at the request of an interested party, to refuse or to cancel the registration, and to prohibit the use, of a trademark which*

---

[4] Bern Convention for the Protection of Literary and Artistic Works States, http://www.wipo.int/wipolex/en/treaties/text.jsp?file_id=283693.

[5] *Ibidem.*

[6] WIPO, Protect and Promote you culture. A practical guide to Intellectual Property for Indigenous People and Local Communities, WIPO publication no. 1048E, Geneva, p. 26.

[7] *Ibidem.*

[8] *Ibidem,* p. 34.

constitutes a reproduction, an imitation, or a translation, liable to create confusion, of a mark considered by the competent authority of the country of registration or use to be well known in that country as being already the mark of a person entitled to the benefits of this Convention and used for identical or similar goods", and article 6ter (1) (a) "*the countries of the Union agree to refuse or to invalidate the registration, and to prohibit by appropriate measures the use, without authorization by the competent authorities, either as trademarks or as elements of trademarks, of armorial bearings, flags, and other State emblems, of the countries of the Union, official signs and hallmarks indicating control and warranty adopted by them, and any imitation from a heraldic point of view*"[9]. But no specification is mad in this case what happens if the slogan, artwork, symbols being registered are part of the cultural heritage of a local community. In this case a weak legal protection, that relies mainly on national systems, is offered because if the specific cultural aspects are not yet registered or recognized as such nationally, most probably they will be granted protection as a trademark, which will breach the right of local, national, regional communities. In this case the protection is based on the national treatment clause, specified in both treaties, which is applied only if protections of TK in this case is granted in the country of protection and of origin[10].

In the specific case of TK the case of certification\collective rights must be mentioned as it could offer protection for certain types of traditional products such is the case of Kenya Taita baskets[11].

An important international instrument in this matter is the Convention on the protection and Promotion of the Diversity of Cultural Expressions, adopted in 2005 by UNESCO [12] which recognizes „*the importance of traditional knowledge as a source of intangible and material wealth, and in particular the knowledge systems of indigenous peoples, and its positive contribution to sustainable development, as well as the need for its adequate protection and promotion*" [13] . The Convention represent an important step forward for the protection of TK because it not only recognizes their importance but also extends the definition of culture by differentiating common goods from cultural goods that represent values,

---

[9] Paris Convention for the Protection of Industrial Property (as amended on September 28, 1979), http://www.wipo.int/wipolex/en/treaties/text.jsp?file_id=287556.

[10] Marisella Ouma, "Why and how do we protect traditional Knowledge at international level", *Seminar on Intellectual Property and Traditional Knowledge*, Geneva, Switzerland, 25 nov. 2016, p. 5.

[11] WIPO, *Protect and Promote you culture. A practical guide to Intellectual Property for Indigenous People and Local Communities*, WIPO publication no. 1048E, Geneva, pp. 42-43.

[12] Ten keys to understand the Convention on the protection and Promotion of the Diversity of Cultural Expressions, adopted in 2005 by UNESCO, http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001495/149502e.pdf.

[13] Preamble of the Convention on the protection and Promotion of the Diversity of Cultural Expressions, adopted in 2005 by UNESCO, http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001429/142919e.pdf.

identity, meaning[14]. This aspect crafts a special need for protection, because it does not protect merely the patent or the image trough trademarks, but also the core existence of a community, its identity, culture and spirit.

The United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples[15] states in article 11 that: "*Indigenous peoples have the right to practise and revitalize their cultural traditions and customs. This includes the right to maintain, protect and develop the past, present and future manifestations of their cultures, such as archaeological and historical sites, artefacts, designs, ceremonies, technologies and visual and performing arts and literature*"[16]. This means that they have the right to use TK and to benefit from their cultural heritage, but also protect it from bad faith use.

Geographical indications a possible example

All the rights that TK promote can generate a significant number of international problems generated by the historical development of the human communities, and that states, regions or localities were not bounded on cultural criteria, but on political ones. Also, not all states will be willing to recognize a high level of protection due to national considerations which can vary from suzerainty aspects to political, social or economic ones. In the case of geographical indications even if they were recognized by most states in the WIPO and World Trade Organization(WTO) system, the extension of them in the concept of appellation of origin with a higher level of protection, generated international negotiations and dissatisfaction because not all states agreed that this new level of protection can generate higher value for all international players, especially outside Europe. This lead to a WTO decision on the matter, because the USA contested the European system, pointing out that it generates non-tariff obstacles in international trade.

In the other system, the Lisbon Treaty regarding the protection of appellations of origin was contested and the negotiations hardly find any common ground trough systems that have different historical background and different economic interests. For that, from 1958 till now only 28 states[17] signed the international legal instrument.

But the adoption of a new legal instrument was not the only problem of the system, the territorial and political aspects presented interesting perspective over the evolution of statehood in different parts of the world. The conflicts that emerge, which had geographical indications as motifs, presented the picture of historical causes of present conflicts or tensions around the world. So, the Tokay Case, presented the political and territorial evolution born form the dissolution of the Hapsburg Empire, the Macedonia

---

[14] Ten keys to understand the Convention on the protection and Promotion of the Diversity of Cultural Expressions, adopted in 2005 by UNESCO, http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001495/149502e.pdf

[15] http://www.un.org/esa/socdev/unpfii/documents/DRIPS_en.pdf

[16] *Ibidem.*

[17] Contracting states of the Lisbon Agreement http://www.wipo.int/export/sites/www/treaties/en/documents/pdf/lisbon.pdf

case presented a similar situation but the emphasis was on the recognition of the use of the name Macedonia which bothered Greece[18].

The Habanos case pointed towards another picture: the political aspects borne from the security dilemma that the Cold War generated around the world. In this case the embargo determined by political aspects, generated economic repercussions among which the lack of protection for the Cuban geographical indications.

The list can go on and the picture is clear: the negotiation and implementation of international acts that have cultural and traditional aspects as object can lead to new types of manifestation of old conflict, that rarely have to do with the protection of intellectual property aspects.

History as a binder or a disagreement point

As can be seen in the case of geographical indications, historic aspects can generate many debates. In this case the problem in recognizing indigenous people can lead not only to economic aspects as the ones of intellectual property, but also political ones, rooted in the evolution of certain places. In the las years many states or communities started to protect aspects related to TK by the means offered by intellectual property aspects. Such are the case of Sumaq Sonqo in Peru, Kente clothing in Ghana[19], registration of patents based on local practices and University studies, the Taita baskets in Kenya and other cases, but also the casefiles such as Rooibos and inflammation[20], the reproduction of Aboriginal art on carpet – in Australia (found as infringement)[21] all point that there are possibilities to generate common ground in protecting these aspects and that the historic evolution of a state is an argument in favor of protection and finding common ground for searching for that protection.

But the road is long and the fact that the negotiation is taking this much time is a strong indicative that there is ground to cover on this matter. One aspect is a matter of sovereignty over who protects and the rights they have[22]. Also, in some contexts the area in which a certain type of TK is used can be larger than one country. Who will own the property in this case? How can a community accept the fact that the ownership is done by other states or regions or private parties, when that particular case is part of the state identity and culture? Certainly, many arguments can be constructed on historic bases. Certainly, everyone is right in their interpretation. But, at the end of the day, who will be granted the protection will have fair use, and also the recognition of certain aspects of cultural use.

---

[18] For more information see Boloş Mihaela Daciana, *The historical argument in the protection and defense of geographical indications*, in "Transylvanian Review", Vol. XX, Supplement No. 2:2, 2011, ISSN 2067-1016, pp. 825-836.

[19] WIPO, *Protect and Promote you culture. A practical guide to Intellectual Property for Indigenous People and Local Communities*, WIPO publication no. 1048E, Geneva

[20] *Ibidem.*

[21] *Ibidem,* p. 28.

[22] Basil B. Mathew, *Conflicts and Divergent Perspectives to Protect Traditional Knowledge and Indigenous People*, in "International Research Journal of Social Sciences", vol. 2 (11), 33-36, November, 2013, p. 33.

Conclusions

The project of WIPO is an ambitious one but the finalization of this project seems hazy, and I am referring not only to the adoption of an international act concerning TK and intellectual property, but also to the ratification of such a treaty. The past is full of examples of international legal instruments with few states as contracting parties, and the Lisbon Treaty is a clear case exactly in the court yard of the WIPO system.

In some cases, historic aspects such as cultural evolution and identities will generate different debates, long political animosities will present in the form of request for protection. Some of these aspects will not be anything more than the subsidiary manifestation of political interest.

On the other hand one must understand that conferring protection to TK trough intellectual property generates a certain level of protection for cultural aspects, that must find a place among other creations of the mind.

REVIEWS
RECENZII ŞI NOTE DE LECTURĂ

T. Szabó Csaba, *Erdélyi régészet*, Editura Exit, Cluj-Napoca, 2017, 208 pp.

Specialist în istorie antică, publicist T. Szabó Csaba, în cartea de față, intitulată „Arheologie Transilvană", abordează o tematică nouă „arheologia publică" (community archaeology), având ca țel principal „deschiderea unui dialog între marele public şi arheologie, ajutând astfel la formarea unei societăți sensibile şi responsabile față de moştenirea noastră arheologică, lucru esențial al supraviețiuirii arheologiei in sec.XXI". Premisa de la care porneşte autorul este una clară: aproape jumătate din moştenirea arheologică a României se află pe teritoriu transilvan, o moştenire ce are componente unice în lume: minele romane de la Roşia Montană, cetățile dacice, bisericile fortificate, ce toate constituie nu numai parte a patrimoniului universal ci şi al nostru personal.

Premisa cărții este uşor de urmărit în structura ei: organizată în patru capitole mari, lucrarea cuprinde atât studii de caz clare, cât şi articole, nu chiar comode din punct de vedere tematic, cât şi interviuri cu arheologi, muzeografi, directori de muzeu, restauratori etc.

Faptul că avem de-a face cu o carte „incomodă" se conturează înca din introducere unde, autorul prezintă un tablou destul de anacronic al arheologiei din România şi în speță din Transilvania. „Reglementările legale după standarde europene, precum şi echipa întinerită a Comisiei Naționale de Arheologie, înmultirea întâlnirilor cu marele public şi consultările naționale au ajutat la aproprierea dintre arheologi şi public, respectiv la creşterea interesului pentru siturile şi artefactele arheologice. Totuşi există multe de făcut şi avem probleme grave în arheologia din România. Multitudinea de proiecte europene şi reconstruirea brutală ori in stil Disneyland a siturilor arheologice este doar una din multele pericole cu care se confruntă arheologii din România. Multe muzee din țară sunt închise sau au rămas cu prezentările la nivelul anilor 70 (...). Dincolo de unele aspecte legale rezolvate, rămân multe probleme. Dintre acestea cele mai grave sunt piața neagră şi căutătorilor de comori". După aceste semnale de alarmă, ajungem la partea cea mai modernă a capitolului introductiv: importanța arheologiei publice şi a diseminării informației ştiințifice. Scopul arheologiei publice este simplu: „să legitimeze, să facă munca din „turnul de fildeş" al arheologului într-o întreprindere vivace, inteligibilă şi să atragă marele public în descoperirea, înțelegerea şi păstrarea moştenirii arheologice". Autorul (unul dintre cei mai valoroşi arheologi din Transilvania şi membru în multe colective internaționale de cercetare arheologică), prezintă şi opțiunile de „modernizare" a relației public – arheolog: „Dincolo de factorii materiali (broşuri, filmulețe, postere) un prim pas ar fi distrugerea celor mai importante stereotipii, temeri, şi idei preconcepute legate de arheologie. Este o stare utopică, ce presupune ca arheologii să nu fie văzuți doar „gropari", falsificatori de istorie, muncitori jegoşi pe teren, ori cei ce pun bețe în roate construcțiilor de autostrăzi." De aici vine şi cea mai importantă lecție de viață pentru arheolog: să creeze o generație care să nu vadă doar „pietre" şi

obiecte lipsite de viață şi valoare ale trecutului ci să vadă în monumentele şi ruinele ce împodobesc peisajul transilvan elemente de viață ce merită a fi păstrate, respectate şi consolidate.

Primul capitol al cărții, intitulat: „Aurul Ardealului: Roşia Montană", este dedicat unuia dintre cele mai „fierbinți" teme ale României ultimilor ani: Roşia Montană. Cele patru studii cuprinse în acest capitol (publicate la vremea respectivă şi în presă): ating punctele sensibile ale temei: distrugerea minelor romane de la Roşia Montană ar fi „o sinucidere culturală o pierdere barbară a identității ce poate fi văzută doar în statele totalitare(distrugerea satelor din timpul lui Ceauşescu, distrugrea oraşelor organizată de Pol Pot sau dinamitarea statuilor de către talibani)." Şi ca să dea un răspuns acid şi decisiv acelora care în numele progresului (mai precis al aurului) ar distruge un patrimoniu istoric-arheologic unic Szabo afirmă clar: „şi romanii au venit pentru aur. Prezenta lor de un secol şi jumătate a schimbat destinul şi identitatea cultural – istorică al arealului. A creat noi fundamente pe cre ne putem baza inclusiv azi. După două mii de ani ne putem întreba: Ce aduce acest „nou roman". Duce sau aduce?"(...) Roşia Montană este oglinda mitică al sufletului României: dacă e o problemă la Roşia Montană, e o problemă cu sistemul politic din România".

Al doilea capitol al cărții se referă tot la un subiect sensibil (cel puțin pentru perioada 2009-2016 dar cu ecouri până azi): săpăturile şi reconstrucțiile din centrul oraşului Alba-Iulia. Denumit de autor „Roma de pe malul Mureşului", anticul Apulum, ce găzduia Legiunea a XIII Gemina (cu toată infrastructura inerentă), a devenit ținta unor cercetări arheologice pe cît de controversate, pe atât de politizate. Săpăturile din parcul Custozza (distrus azi aproape în întregime) erau menite să aducă la suprafață o serie de descoperiri unice dar în fapt au distrus monumente de epocă romană(cum ar fi casa comandantului de legiune). În ciuda opoziției acerbe ale organizațiilor civice din Alba-Iulia dar şi unei părți a breslei arheologilor, lucrările au fost finalizate, fiind până azi subiect de controversă nu numai profesionalismul echipei de cercetători dar şi probitatea lor morală. Autorul, deşi încearcă să mențină o linie obiectivă nu reuşeşte să-şi ascundă amărăciunea mai ales când se referă la „bătălia" epistolară dintre arheologii pro şi contra săpături din parcul Custozza: „Încăpățânarea profesională, lauda de sine aduse până la limita vulgarității de limbaj definesc bătălia elitei arheologice(...)e o fantomă permanentă de bântuie arheologia românească. Profesionişti recunoscuți în forurile internaționale duc bătălii verbale care nu le fac cinste dar, cea mai neplăcută consecință este faptul că se îngreunează viitoarele cooperări interinstituționale, arheologice şi munca tinerilor cercetători".

Capitolul trei, „Despre arheologi, arheologie şi protecția patrimoniului", alternează subiectele cu un iz amar cu cele pozitive: de la „oraşul fantomelor romane", Băile Herculane la descrierea foarte plastică a săpăturilor de la Porolissum. Scurtele descrieri ale limesului roman, sunt urmate de abordarea unor probleme deloc plăcute (cel puțin pentru aceea parte a comunității ştiințifice depăşită de noile abordări sau încă tributară mentalității ante 1989) cum ar fi problema continuității şi a protocronismului dacic. Şi că autorul este complect obiectiv este subliniat de faptul că studiile, de ironie fină dedicate „dacopatiei", ce au contaminat şi

membrii (nespecializaţi) ai comunităţii universitare clujene, sunt urmate şi de alte articole, la fel de ironice, dedicate „hungaropatiei". „Dacopatia şi alte rătăciri româneşti", prin care se face referire la lucrarea lui Dan Alexe, este urmată de studiul intitulat sugestiv „Ungurii de pe Sirius şi alte rătăciri istorice" prin care autorul doreşte să sublinieze un lucru: pseudoştiinţa susţinută politic şi mediatic nu este apanajul unei singure etnii din acest areal.

În ce priveşte protecţia patrimoniului, autorul prezintă în subcapitolul intitulat: „Protecţia patrimoniului, încotro?" cele mai evidente rezultate pozitive, dar mai ales negative, în ce priveşte acest domeniu din România: „reconstrucţiile" fanteziste, dăunătoare şi cu materiale de proastă calitate(Deva, Capidava, Alba-Iulia), alternează cu situri complect abandonate. Constatarea autorului este una destul de sumbră dar lipsită de noutate: „o restaurare de calitate presupune foarte mulţi bani de aceea este imperios necesară colaborarea dintre ministerul culturii cu cel al finaţelor, precum şi cu instituţiile locale ce se ocupă de proiectele europene. Rezolvarea problemei se face la cele mai înalte nivele, dar haosul birocratic din prezent şi portiţele legislative împiedică protejarea patrimoniului arhitectonic". Alte studii merg tot pe ideea conservării patrimoniului arheologic, arhitectonic: cazul brăţărilor dacice, urmat de săpăturile din centrul Clujului, tăblişele de la Tărtăria şi…o altă paralelă menită să aprindă minţile dacopaţilor şi a hungaropaţilor: „uriaşii" de la Roşia Montană respectiv „piramida" de la Călata.

În fine ultimul capitol relevă calităţile de jurnalist al autorului: „Despre arheologie cu arheologi:interviuri şi convorbiri". Deşi la o primă vedere depăşeşte cadrul formal al unei lucrări de istorie, interviurile sublinează linia generală a cărţii: specialişti, în mare parte tineri, care vor să schimbe vechile abordări anchilozat-politizate şi care demonstrează că se poate: Mariana Egri, Matthew McCarty, Pánczél Szilamér, Ileana Burnichioiu, Felix Marcu sunt doar câteva dintre subiecţii interviurilor autorului.

Lucrarea la final prezintă şi o parte de anexe cu prevederi legislative privind păstrarea patrimoniului.

Cartea „Arheologia Transilvană" este uşor de citit dar, mai greu de digerat. Autorul nu se teme să arate greşelile unor „monştrii sacrii" ai arheologiei contemporane în vizorul său intrând directori de muzeu, rectori de universităţi, arheologi consacraţi. Scopul final însă nu este (doar) scandalizarea cititorului ci mai degrabă conştientizarea acestuia asupra unei direcţii corecte (profesional şi moral). Mergând pe linia obiectivităţii istorice, cu vagi accente de la Boia şi Alexe, Szabo se dovedeşte un abil „demolator" de mituri (indiferent de originea lor etnică). Abordarea lui, poate un pic dură pentru gustul unora, este compensată de un fler jurnalistic greu de egalat.

Fábián István

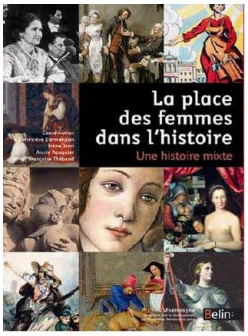

La place des femmes dans l'historie. Une historie mixte, coord. G. Dermenjian, I. Jami, A. Rouquier, F. Thebaud, Paris, Belin, 2010, 416 pp. Prefață de Michele Perrot.

Volumul este editat sub egida *Mnémosyne. Association pour le développement de l'histoire des femmes et du genre* apărută la inițiativa echipei readacționale a celebrei reviste *Clio. Histoire, femmes et societes*. Obiectivul declarat al asociației este acela de a contribui la dezvoltarea studiilor de istoria femeilor în Franța la nivel ştiințific, instituțional şi didactico-pedagogic.

Lucrarea care constituie subiectul recenziei de față întruneşte două dintre cele trei obiective asumate ale Asociației: cel ştiințific şi pedagogic. Prin intermediul ei, autorii atrag atenția asupra faptului că în instituțiile de învățământ din Franța istoria femeilor este slab reprezentată la nivelul curriculei şcolare. Fapt care nu poate să nu atragă atenția şi asupra situației din învățământul românesc unde istoria femeilor nu ocupă decât un loc marginal (aproape inexistent de fapt). Prin prisma acestei carențe, coordonatorii şi-au propus redactarea lucrării care trebuie privită ca şi un manual adresat atât elevilor/studenților cât şi profesorilor cu intenția de a înțelege istoria raporturilor dintre sexe, istoria devenirii lor şi în general, istoria din perspectiva acestor raporturi. Este de fapt o abordare a epocilor trecute prin evidențierea prezenței femeilor şi a percepției fiecărei societăți asupra lor. Trebuie să remarcăm de asemenea faptul că maniera de abordare a fiecărei epoci este realizată sub egida: "istoria femeilor - o istorie mixtă", abordare pe care o subliniază majoritatea istoricilor preocupați de subiect dar care nu este înțeleasă ca atare de cei refractari acestei problematici. Editorii volumului subliniază faptul că nu se poate vorbi în mod distinct, independent, de istoria femeilor şi istoria bărbaților, că nu se poate reconstitui o istorie segregată a celor două sexe în condițiile în care ele împărtăşesc aceleaşi evenimente, ritmuri, sensibilități etc., o istorie comună deci. Şi că, la nivelul identităților de gen, acestea nu se construiesc decât prin raportare permanentă una la cealaltă. O atare metodă - istoria mixtă - face ca prezenta lucrare să fie de fapt o sinteză istorică, o altă modalitate de a înțelege epocile trecute şi nu doar o istorie a femeilor, cât o istorie mixtă în care bărbații şi femeile împărtăşesc un destin comun.

Din punct de vedere structural, lucrarea este organizată în cinci părți ordonate după criteriul cronologic: perioada antică, medievală, epoca modernă (de la Renaştere la Revoluții şi perioada 1830-1939), cele 2 războaie mondiale şi perioada postbelică până la începutul secolului XXI. În total sunt 36 de capitole semnate de profesori şi cercetători – 33 la număr – printre care regăsim nume rezonante, cu reputație, în domeniul cercetărilor de istoria femeilor precum: Nicole Pellegrin, Francoise Thebaud, Michele Zancarini-Fournel.

Volumul respectă întrucâtva structura unui manual, deşi ea depăşeşete cu mult limitele unei astfel de lucrări, gândită fiind de fapt ca şi un instrument de lucru pentru profesori şi elevi/studenți deopotrivă. Ea este astfel structurată încât să ofere celor interesați nu doar informațiile fundamentale referitoare la epocile studiate ci şi posibilitatea de a formula

propriile judecăți prin accesul direct la surse istorice referitoare la femeile din antichitate şi până în epoca recentă. Fiecare capitol se deschide cu un studiu referitor la statutul şi imaginea femeilor din epoca respectivă (de pildă în Capitlul referitor la Renaştere autorul abordează problema educației femeilor, impactul redescoperirii culturii antice asupra înțelegerii sexului feminin, reprezentarea vizuală a femeilor în arta Renaşterii precum şi reformele religioase şi rolul femeilor în contextul acestor evenimente). Fiecare studiu, şi aici considerăm necesar a sublinia un alt merit al lucrării, este urmat de mai multe dosare tematice care cuprind surse istorice reprezentative pentru ilustrarea statutului femeilor din perioada respectivă precum şi profiluri ale unor personalități feminine din acea epocă. Aceste dosare tematice sunt incluse în lucrare pe de o parte, cu intenția de a oferi profesorilor sugestii metodologice iar, pe de altă parte, pentru elevi/studenți care au astfel posibilitatea de a înțelege şi aprofunda subiectul prin accesul direct la sursele de epocă. De apreciat este şi faptul că sursele selectate sunt din cele mai diverse, de la scrieri semnate de femei şi bărbați deopotrivă până la imagini şi reprezentări vizuale.

Astfel, prin maniera de abordare a istoriei femeilor ca şi istorie mixtă, dar şi prin structura lucrării - capitole sinteză dublate de dosare tematice – apreciem valoarea acestei lucrări atât din punct de vedere ştiințific cât şi didactic. Considerăm de asemenea că această lucrare poate să servească drept model - sursă de inspirație - pentru istoriografia românească în care o sinteză de istoria femeilor se lasă încă aşteptată dar şi pentru învățământul românesc în care istoria femeilor este fie absentă fie foarte slab reprezentată la nivelul curriculei şcolare.

Georgeta Fodor